

శ్రీ

నైషధీయ చరితము

శృంగార తరంగిణి

కవిసార్వభౌమ

[పెం 3—0—6

నైషధీయ చరితము

శృంగారతరంగిణి

శ్రీమహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవిరాజు, కవిసార్వభౌమ

శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

ప్రణీతము.

చెప్పు పురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారి

'వావిళ్ల' ప్రెస్సున

ముద్రితము

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS,
Madras.—1941.

విమర్శకపీఠిక

కేవలపీఠిక, విమర్శకపీఠిక — అని పీఠిక ద్వివిధము అందు, గ్రంథాశ్రయమేకాని, కథలోని మార్పులు మొదలగునవి కూడఁగాని తెలుపుచున్నది కేవలపీఠిక. గ్రంథప్రాశస్త్యమును వలయునెడల దోషసూచనలను దెలుపునది విమర్శకపీఠిక. మొదటిది కృతికర్తలును, రెండవది విమర్శకులును వ్రాయనగు. కవిహృదయము పరులకు సుస్పష్టము కామింజేసి కృతికర్తలే రెండవదిమాత్ర మేల వ్రాయరాదని యెవరేని ప్రశ్నింపవచ్చును. నిండుగాను — అంతటను గాకున్నను మొత్తముమీఁదనైనను విమర్శకులు కవిహృదయమును గ్రహించఁజాలక పోరు గావునను, కృతికర్తలు తమగ్రంథములప్రాశస్త్యము తామే పొగడుకొనుట యొప్పుదు గావునను, తామే దోషసూచనలం దెలుపుట పొసఁగదుగావునను, విమర్శకులే ప్రశస్తకావ్యముల పీఠికలు వ్రాయుట యెంతయు నొప్పు.

విమర్శనమునకు దోషాన్వేషణముకంటె గుణగ్రహణమే ముఖ్య లక్షణముగా నుండనగు. వలయునెడల, దోషములేవేని చూపవలసియున్నను వానికే ప్రాధాన్య మియరాదు. దోషములనేనియు సూచనలుగాఁ దెలుపుట, అరయింకకు మఱితనాజుకుతనము తేజాలిన వెరవు. అట్లని మేఱమీఱిన పొగడికలకుం దావిచ్చు పొరపాటునకు లోనగుటయుం దగదు. ఇది సత్కావ్యములం గూర్చి. ఇంక దుష్కావ్యములం గూర్చియన్ననో, వ్యక్తిప్రధానముగాఁగాక విషయప్రధానముగా, దోషములను బాగుగా నిరూపించి చూపనగు.

విమర్శకపీఠిక నెప్పుదిగా వ్రాయవలసినదిగాని తొందరపాటున వ్రాయవలసినదికాదు. అది వ్రాయువారికి గ్రంథము పలుసార్లు చదువుటకు వలయు వ్యవధి యుండవలయును. తొందరతొందరగా వ్రాసిన విమర్శనము పొత్తపువిలువను సరిగా వెల్లడింపఁజాలదు.

ఇక్కడ మా కొకచిక్కు వచ్చినది. దీనికృతికర్త కవినార్వభౌముడు కాఁజాలినదిట్ట. ఆయన వ్రాసినకావ్యము విమర్శించి, పీఠికవ్రాయువారు వారితో సమానులు కావలయు. కాని, విమర్శకబిరుదముల వాసనయే లేని మే మొక్కసారి విమర్శకసార్వభౌముల మెట్లు కాఁగలము? అయిన, దీనివిమర్శకపీఠిక వ్రాయ మీ రేలసిద్ధపడితి రనవచ్చు. కృతికర్తృవిద్యత్పాఠక రాజహంసములు మాపీఠికలోని గుణక్షీరములనే గ్రహించునను విశ్వాసముచేతనే; భరోసాచేతనైత మనుటకును జంకము. కాని, యిక్కడ మే మొకముక్క చెప్పవలసివచ్చినది. విమర్శకులము ముగ్ధురము; పైపెచ్చు మూఁడూళ్లవారము; కార్యాంతరనిమగ్నులము; దానికిందోడు గ్రంథప్రతియు మా కొక్కటియే. ఇదంతయుఁ దెలిసియే కృతికర్తగారు వ్యవధి యిచ్చినారు. కాని, పైవారు వారిం దొందరపెట్టుటంబట్టి వారు దానినిగూర్చి వ్రాయవలసివచ్చె. అందువలనఁ దుదకు మేము తొందరపడవలసియే వచ్చినది. దానికి మా తొందరపనులును సాయపడినవి. కాన, దాని లోటుండునని వగచెదము. ఇంతకుఁ దృప్తి కంత మెక్కడ? కవినార్వభౌమునికే దనివి కలిగించు పీఠిక వ్రాయఁగలుగుదు మనుకొనుటకంటె వెట్టి వేటొండు కలదా? కొండంత దేవుని నేభ క్తులు కొండంతపత్తిరి పెట్టి పూజింపఁగలరు? కనుక, మాపని మే ముడుతభక్తిరీతి నొనర్చువారము. ఈపీఠిక వ్రాయఁగోరి మమ్ము గౌరవించిన కవినార్వభౌమునకు మాకృతజ్ఞత తెలుపువారము.

మే మీపీఠికవ్రాయవలసివచ్చుట కేవలము దైవికము. మాలో నొకరు మధురకవి శ్రీనాథము కృష్ణరాయపక్షిపూర్తిమహాత్మవసమయమున జరిగిన గ్రంథాలయమహాసభపనిమీద రాజమహేంద్రవరమునకుఁ జని శాస్త్రి గారియాతిభ్యము పొందుట తటస్థించినపుడు, వారు మువ్వరను నైషధీయచరితపీఠిక వ్రాయఁగోరిరి. అం దొకరభిప్రాయము మాత్రము వ్రాసియిచ్చిరి. తక్కినయిరువురమును మఱొకరిని మాతోఁ జేర్చుకొని యిది వ్రాసితిమి. ఇట్లు శాస్త్రి గారుకోరిన మువ్వరముగా కున్నను, మువ్వరమే వారిశృంగారతరంగిణీపీఠిక వ్రాయుట జరిగినది. ఈపద్ధతియు మంచిదే యగుఁగాక!

ఆక్షేపములకు సమాధానము

నలచరిత్ర మొదటి యంతకుముందు వ్రాసియుండ మరల నిది యేల? యని యెవరేని యందురేమో! కామకథ పలువురు వ్రాయుట కేమి, నలకథ పలువురు వ్రాయుటకేమి, సత్కథాగౌరవమే కారణము. ఇంతకు వ్రాతకారులు తమకు నచ్చిన కథ కైకొందురు. అటులే శాస్త్రి గారును నలకథ కైకొనిరి. దానికీదోడు కృతిపతియు నదే కోరె. మఱొకమాట. “ముఖే ముఖే సరస్వతీ” అను పెద్దలమాట పాటింప వలదా? ఎవరిముఖముననుండి సరస్వతి యెట్లు పలికించునో చూచి, రసా స్వాదన మొనరించుటకదా రసజ్ఞులపని? కాన, మనకవిసార్వభౌముడు శృంగారతరంగిణిరచింపబూనుట ముదావహమేకాని వేఱొండుకాదు. ఇది చదువరులకు బోధపడకపోదు.

ఇక, నైషధీయచరితమునకు శృంగారతరంగిణి యను మఱొక పేరు పెట్టనేల? యను ప్రశ్న మొకటి బయలుదేరివచ్చును. దానికతము, శాస్త్రి గారు కవిసార్వభౌమబిరుడాంకితు లగుటచే మునుపటికవి సార్వభౌముడగు శ్రీనాథుడు శ్రీహర్ష మహాకవీంద్రుని విద్వదౌషధ మగు నైషధము శృంగారనైషధ మనుపేర నాంధ్రీకరించుకొంటుం బట్టి తాము నాకథ కావ్యముగా రచించునెడ దానికి శృంగారపదసమే తమగు నామ మిడదగు నని తలంచుట కానోవును. అగుంక! అది సార్థక మగున ట్లిది సార్థకమా? యందురేని, కావ్యములోని హెచ్చు భాగము శృంగారరసప్రధానమే యగుటచే సార్థకమే యని యంగీకరింపవచ్చును.

కావ్యావశ్యకత

“సంసారవిషవృక్షస్య, ద్వే ఫలే ఆమృతోపమే;

కావ్యామృతరసాస్వాదకః; సర్లాప స్సజ్జనై స్సహ”.

సంసారము విషవృక్షము, కాన దానిఫలము లన్నియు విషఫలములే కావలె. అయినను దైవానుగ్రహమున రెండుపండ్లు మాత్రమమృతోపమము లటు; మొదటిది కావ్యామృతరసాస్వాదకము; రెండవది సజ్జనులతోడి సర్లాపము. కాన, సత్కావ్యము మానవుల కావశ్యకమే. కాని, సుకవులవలనఁగాని సత్కావ్యము లభింపదు.

“నరత్వం దుర్లభం లోకే; విద్యా తత్ర సుదుర్లభా;
కవిత్వం దుర్లభం తత్ర; శక్తి తత్ర సుదుర్లభా”.

అగ్నిపురాణము.

కవితాశక్తి గలిగి కావ్యముం గూర్చు సుకవిని స్తుతింప నెవరి తరము?

“జననాథాగ్రణి యాత్మరాజ్యమున నిచ్చున్ పూజ్యుఁ డాసీమఁ బా
సినఁ దా గవ్వయుఁ జేయఁ డన్నికడలకై శ్రేష్ఠుండు విద్వాంసుఁ డా
యనకన్నం గవి మేటియో “సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కి”
మృను వాక్యంబు నిజంబు దీనిఁ గని కావ్యంబుల్ రచింపవగున్”. అప్పకవీయము.

కృతికర్తృసమర్థత.

“జగ మెఱిగిన బ్రాహ్మణునకు జందెం బేలా?” యనునట్లు మహా
మహోపాధ్యాయ; కళాప్రపూర్ణ, కవిరాజ, కవిసార్వభౌమ బిరుదాంకి
తులై వెలయు శ్రీవేదమూర్తులగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి
శాస్త్రిగారి నెఱుగనివార లాంధ్రపాఠశాలోకమున నెవరు గలరు?

“అవధానములను విద్వలఁ దవలితిఁ గడు కబ్బములను దగ నలిపితి నేఁ
గవిసార్వభౌమబిరుదం బవుననఁ గైకొంటి”.

అని శాస్త్రిగారే తమసమర్థతం దెలిపినారు. వీరు గ్రాంథికాంధ్ర
భాష కొనర్చిన నేవ యింతం తనరానిది. ౧౧ వ శతాబ్దముననే నన్నయ
భట్టు ప్రారంభించినను, తిక్కనసోమయాజియు, ఎఱ్ఱాప్రెగడయు
ముగించునప్పటికి ౧౪ వ శతాబ్దమువఱకును సంపూర్ణత్వ మొందినది
కాదు మన మొదటియాంధ్రమహాభారతము. అట్టిచో, మూలానుసార
ముగను, రసవంతముగను శ్రీకృష్ణభారతమును రచించి, తెనుఁగుకవుల
మెప్పుందిన వీరికవితాశక్తి యనంత మైన దనిన నతిశయోక్తి కానేరదు.
అదిగాక, నాటకములు, విమర్శనములు, ప్రహసనములు మొదలగు
పొత్తములు ౧౩౦౦ కంటె పొచ్చుగా వ్రాసి, తెనుఁగువ్రాగమి పెం
పొందించినారు. “కలావతి”, “వజ్రాయుధము” అను మాసపత్రికలు
నెలకొల్పి, పెక్కిం డ్లవి నడపినారు, ఇప్పుడు నైషధీయచరితము రచించి
నారు. ఇట్టిమహాకవిబుణము తెనుఁగువా రెట్లు తీర్చుకొనఁగలరు?
బిరుదు లీయలేదా? యని యెవరేని యనవచ్చును. ఇచ్చినారు; నిజమే.

కాని గౌరవదాయకములయ్యును బిరుదులు గాలిప్రోగులు; అవి నా నాడుకాదుగదా యొక్కనాడే? పిడికెడుమెతుకు లిడకజాలవు. కాన, బిరుదు లిచ్చువా రవి యిచ్చుటతోడనేకాక వానితో స్థిరోపాధులు సైత మమర్పజాలినపుడే తనియనగును. పైనిదెలిపిన ౧౩౦ కి మించిన పొత్తములను శాస్త్రి గారియెడ నభిమానముగలకొందలు పెద్దలు రాజ మహేంద్రవరమున “గ్రంథ ప్రకటనసంఘము”గా నేర్పడి, సంపుట ములుగా ముద్రింప సంకల్పించినారు. ఆసంఘవిజ్ఞాపన మీపొత్తము తుదిని గలదు. అది చూచి, దాని ననుసరించి మాతృభాషాభిమానులగు వారు చందాదారులై, శాస్త్రి గారియెడఁ దమకున్న కృతజ్ఞతను గ్రీయా రూపముగాఁ జూపి, వారిఋణము తీర్చుకొందురుగాక!

కృతికర్తృ సుగుణములు, వినయము.

సమర్థులయ్యును శాస్త్రి గారు వినయభూషితులు. ఇందలి క్రింది పద్యమే యిందులకు నిదర్శనము.

“ప్రమదం బేర్పడఁ దొల్లిటం గురుకులావాసంబునకొ నేర్పి కా
వ్యములుకొ నాటకముల్, పరిష్కృతులు, శబ్దార్థంబులుకొ, సత్పరి
శ్రమచే నీకృతి సర్వసమ్మతముగా సంధింతు నట్లైన దో

షము తెందే నగు దిద్దుఁ డారు్యులు నమస్కారంబు లర్పించెదన్”. 1 త. 16.

దేశాభిమానము.

“దక్షిణకాశి... ప్రభవించె నాప్రదేశ మాంధ్రమాతకుఁ బుట్టిని ల్లయ్యె నధిప”.

2 త. 53.

అర్జునుని తీర్థయాత్రాసందర్భమున నన్నయభట్టు వేగీదేశవిభ వము వర్ణించినట్లు మనకవిరా జిం దాంధ్రమాతకుఁ బుట్టిని. ల్లని రాజ మహేంద్రవరమును వర్ణించుటేకాక, ఆంధ్రకవివలన నలునికి దమ యంతియెడఁ గల యనురాగము నెంతో పెంపొందింపజేసె.

అతిథిసత్కారము.

శాస్త్రి గారు తమయింటికి వచ్చినవారికేకాక, తమపురమున నెక్క డకో వచ్చినవారినిసైత మింటికిఁ దీసికొనిపోయి, వారి కతిథిసత్కా

రము లాచరింతురు. వారిసతీమణి కార్యార్థులగు నాయతిథు లెప్పుడు వచ్చినను వారికొఱకు వేచియుండి, అన్నపూర్ణాదేవివలె నన్నదాన మొనర్చి యాదరించును.

కృతిపతిప్రశంస.

నెల్లూరిలో న్యాయవాదియై కవితాప్రీతి గలిగి, మన్నన లందు చున్న శ్రీతూములూరి వేంకటశివరామయ్యగారి సుగుణములు విని, మన శాస్త్రిగా రాయనను దర్శింపఁజని, అతిథిసత్కారము పొంది, ముదమంది,

“ఉత్తమనాయకుండ పని యుల్లము పల్లవితంబుగావునన్

మెత్తనిపాకముం గలుగ మేలుకృతికై రచియించి నీ కిడన్

జీత్తము చేసితికై గొనుము శ్రీయును సంపదయున్ యశంబు నికై

హత్తఁగవచ్చు నందున ననంతములై ద్విజరాజశేఖరా”.

1 త. 34.

అని రఁట. దాని కాయన యియ్యకొని, సంతసించి,

“కవిసార్వభౌమ, నాయెడ, నవిరళమగు కరుణ గలుగు నట్టివయేనికై

దవు నటు కలికల్పవహర, మవు కథ రచియించి యొసఁగు మాఃఖిఃకృతిగన్.”

1 త. 38.

అని కొరినా రఁట. ఆకొరిక తీర్పుటకు శాస్త్రిగారు తా “మించుక రచించియుంచిన నలకథాభాగంబున మఱికొన్నిక్రొత్తలుం గలయఁ గూర్చి వేర్చిన విజ్ఞానంబున “శృంగారతరంగిణి” యను మారుపేర నైషధీయచరితంబు రచియింప నెంచి” తలంచినటులే యది ముగించినారు.

మారయామాత్యకుమారుడగు శ్రీనాథుడు, తోడిసింగనామా త్యునకుఁ దనశృంగారనైషధ మంకిత మొనర్ప శ్రీకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి గారు తోడి వెలనాటివైదికబ్రాహ్మణులగు శివరామయ్యగారికిఁ దమ శృంగారతరంగిణి యంకిత మొనర్పఁగలుగుట యెంతయు సొంపుగా నున్నది.

శ్రీశివరామయ్యగారు తమసుగుణములచేత నింతకుముందే తెనుఁగునాట వాసిగాంచి యున్నారు. ఇప్పుడు కవిసార్వభౌముని మెప్పొంది, కృతిపతిత్వమునకుఁ బూత్రులగుటవలనఁ దమపేరు స్థిరపఱుచు కొనఁజాలినారు; ధన్యు లయినారు. ఆయనయే యన నేల? కృతిముఖ.

మున వర్ణితులై, వారివంశమువారు పురుషులును, స్త్రీలును—ధన్యులు కాజాలినారు. సుగుణవంతులగు పురుషులతోను పతివ్రతలగు స్త్రీలతోను వెలసినవారివంశము కవిసార్వభౌమునిస్తుతిచే ధన్యము కాజాలినది.

కావ్యభేదములు.

కావ్యములు సంస్కృతమున మూడు తెగలు:—1 పద్యకావ్యములు; 2 గద్యకావ్యములు; 3 మిశ్రకావ్యములు. తెనుఁగున గద్యకావ్యములు వచనకావ్యము లన నొప్పు. రఘువంశాదులగు సంస్కృత పద్యకావ్యములు గద్యరహితములు. అట్టివి తెనుఁగున నిర్వచనోత్తర రామాయణాదు లేవో కొన్నిమాత్రము కలవు. ముఖ్యములగు తెనుఁగుకావ్యములు మిశ్రకావ్యములే. వీనిని, నిర్వచనపద్యకావ్యములను సైతము ప్రబంధము లనియే తెనుఁగువారు వ్యవహరించుచున్నారు. “గద్యపద్యమయం కావ్యం చంపూ రిత్యభిధీయతే” అను నిర్వచనముంబట్టి తెనుఁగుమిశ్రకావ్యములు చంపువులే. తెనుఁగువచన నిర్వచనకావ్యభాగములకు సాధారణమగు పేరు “ఆశ్వాసము” 18 వర్ణనములు గలది సంస్కృతమున మహాకావ్యము; అట్టిది తెనుఁగున మహాప్రబంధము. మహాకావ్య మను వాడుకయు లేకపోలేదు.

18 వర్ణనములు.

“పుర సింధు నగర్ద్వివ శశి సరసీ వన మధు రతి ప్రసంగ విరహముల్
పరిణయ తనయోదయ నయ విరచన యాత్రా జి దౌత్య విభవ వర్ణనముల్”.
నరసభూషాలీయము.

“పుర వారాళి మహిధ రర్తు శశభృ త్సూషో దయో ద్యాన పు
ష్కర కేళీ మధుపాన మోహన వియోగ ఝేమ యాన స్వయం
వర పుత్రోత్సవ మంత్ర దూత్య రణ దోహై వక్రంతి సంకీర్తనా
కర మష్టాదశవర్ణనాన్వితము తత్కావ్యంబు భవ్యం బిలన్”.

కావ్యాలుకారచూడామణి.

“ఇరువదియైండువర్ణనలు గూర్చి చెప్పవలయుఁ బ్రబంధంబు క్రీనివాస”.

అప్పకవీయము.

కాని, యివి కాలభేదముంబట్టియు, అభిరుచిభేదముంబట్టియు మాటును. కాన, వీనిలోఁ గొన్ని తగ్గవచ్చును. క్రొత్తవి కొన్ని చేరవచ్చును. దీనింబట్టియే,

“ఇందు నొకకొన్ని కడమైన నెంచి చూడ,నదియు నవని మహాకావ్య మనఁగఁబరఁగు”.

అనినాఁడు నరసభూపాలీయకర్త.

కావ్యలక్షణము.

“విగతదోషంబులును గుణాన్వితము లధికలసదలంకారభావోపలక్షితములునైన శబ్దార్థములు గావ్య మనఁ జెలంగు”.

నరసభూ.

“రసాత్మకం వాక్యం కావ్యమ్”.

సాహిత్యవర్షణము.

పై రెండును దెలిపినది కావ్యలక్షణమే. మొదటిది విస్తరించి తెలుప, రెండవది సుగ్రహించి తెలిపె. కాన, రసాత్మక మగునదే కావ్యమని మనము గ్రహింపనగు.

నైషధీయచరిత మెట్టి కావ్యము?

కృతీకర్త ప్రతినంబట్టి యిది సర్వసమ్మతముగా సంధించిన మెత్తని పాకముతోడి మేలుకృతి. ధర్మార్థకామమోక్షదాయకమై, కీర్తిప్రీతుల నొసంగఁజూలునది కావ్యనిశేవణమే యని యెఱింగి, అద్దానివలన నొందు నానందమే బ్రహ్మానంద మని గుర్తించి “స్వయం తీర్ణః పరాంస్తారయేత్” అను నారోఘ్యక్తి ననుసరించియే మనకలాప్రపూర్ణఁ డిది సృష్టించె. ఇయ్యది నాచనసోమునికవితయందలి నాడెమును, తిమ్మనార్యుని ముద్దుపలుకులలోని తీయందనమును, చేమకూరవానిలోని చమత్కారమును, కూచిమంచివారిలోని మంచితనము నొక్కసారియే కొంతకొంత పుణికి పుచ్చుకొన్నది. అంతేకాదు. అఖండగౌతమీతీరనివాసులైన నన్నయశ్రీనాథులరచనాప్రాబల్యము కూడఁ నిందు బాగుగా గోచరించుచునే యున్నది. పుర ఋతు విరహ వివాహ పర్వత స్వయంవర చంద్రోదయ పుత్రోత్పత్తి సూర్యాస్తమయాదివర్ణనములతో వన్నె గాంచుటం జేసి యిది మహాప్రబంధమే. అయినను, శాస్త్రిగారు గద్యమున నటు తెలుపక వినయమును వెల్లడించుట యెంతయు శ్లాఘనీయము.

భాగములపేరు.

చంపువగు నైషధీయచరితము శృంగారతరంగిణి కాన దీనిభాగములపేరు 'తరంగ' మయ్యె. ఇట్టి ౬ తరంగములతో నిది చెలంగుచున్నది.

ఇష్టదేవతా ప్రార్థన.

కృతికర్త లాశ్వాసములమొదట నొకయిష్టదేవతను వేడికొనుట యాచారము. సర్వదేవతాసమత్వముం దెలుప నాయాచారము మార్చి, ప్రథమద్వితీయపంచమతరంగముల శివుని, తృతీయతరంగమున రంగవిభుని, చతుర్థతరంగమున శ్రీశుని, షష్ఠతరంగమున రాముని జేర్కొని, కృతిపతిని రక్షింపఁ గొన్నియెడలఁ బ్రార్థించియు, కృతిపతి వారికరుణచే వర్ధిల్లుఁగాక యని కోరియు, శాస్త్రిగారు తమమహిమహోపాధ్యాయ విశిష్టతను గనఁబఱచిరి. అదియునుగాక, కథాప్రారంభమున "విరాట్స్వరూపుడగు దేవుఁడు మమ్ముఁ బ్రోచుతఁ" అని క్రొత్తచేర్పు చేర్చి, తమ వ్యక్తిత్వమును వెల్లడించిరి.

పద్యగద్యపరిమితి.

ఇందలి పద్యగద్యములు ౧౦౨౮ పంక్తులమొత్తము ౪, ౫౦౦; అందు వచనపంక్తులు ౮౩౦. కాన, వచన మిందు సుమా రైదింట నొక పాలు. దానిరీతి నన్నయభట్టారకుని వచనరచనను స్ఫురింపజేయుచున్నది.

వృత్తములు.

చంపకమాల మొదలగు సాధారణవృత్తములేకాక అలసగతి, సుగంధి, పద్మనాభము మొదలగునవి వాడుటచే దీనికి వైవిధ్యము కలిగి, సొగసు హెచ్చినది.

కావ్యప్రాశస్త్యము.

కథాసంవిధాననైపుణ్యము, శీలపోషణము, సలక్షణమును రసవంతమునగు భాష, లోకజ్ఞానము, ప్రతిభ మొదలగునవి కావ్యప్రాశస్త్యమునకు సాధనములు. అవి యన్నియుఁ గాకున్న ముఖ్యములైన వైనఁ గైకొని, నైషధీయచరిత మెట్లు మేలుకృతియో చూతము.

కథాసంవిధాననైపుణ్యము.

కుమారసంభవము, భారవి, మాఘము అనుకావ్యకథలకువలెనే నైషధకథకును భారతరత్నాకరము పుట్టినిల్లు. వనవాస మొనరించు ధర్మరాజునకు బృహదశ్వమహర్షి నలోపాఖ్యానము చెప్పి, అతని నూఱడించె. షట్పక్రవర్తులలో రెండవవాడగు నలుఁడు, సప్తవ్యసనములలో రెండవదగు జూదమునకు బానిసయై, పలుబాముల పాలయ్యె. జూదమువలన గలిగినపాటును నేర్పుగా వర్ణించి, చదువరుల కంటఁ గట్టునట్లు చేసినజూదము కూడనిదని తెలుపునది కావున నలకథ సత్కథ; సుప్రసిద్ధము; కలికల్తషహారము. కావుననే కృత్రివతి దీనిం గోరె.

ఇట్టితోంటినత్కథయగు పుట్టురత్నమును జేకొని, మనకవిసార్వభౌముఁడు వసుచరిత్రమునఁ దెలిపినట్లు తనకల్పనలచే నలంకరించి, శృంగారతరంగిణి యను సానబట్టిన జాతిరత్నముగా సంతరించె. ౨౨౯ పద్యవచనములలో నలోపాఖ్యానమున నిమిడన కథయే యిందు వర్ణనాదులతో ౯౨౫ పద్యవచనములపరిమితికేఁ బెరిగినది. కథకు వన్నె తెచ్చుటకయి కళాప్రపూర్ణుఁడు తననైపుణ్యము చూపి చేసిన యీ క్రిందిచేర్పుమూర్పులు గనుఁడు —

(౧) దమయంతి నలునియెడ ననురాగము తెలుపునపుడు,

“నడుమ న్నా కతికష్టమైన సుఖమైన న్వానితో లోకమా

నడవుల్ వీడులు నొక్కరూప కడ నా కాశండు నే నుండినన్”. 2 త. 32.

“అతనింగాక...కాలసర్ప మెదురంగా నోడ నొక్కింతయున్”. ,, 33.

“నాపాలిపెన్నిధానము నలం డాతనిగోరి చింతామణి గోరఁబోవ”. 3 త. 66.

అని దమయంతిచే ననిపించి, ముందుకథ సూచించె.

(౨) దమయంతిగుణములు నలునికి వర్ణించి తెలుప నొకవై దేశికుని సృష్టించి, ఆతనిస్థితి చెప్పించునెవమున రాజమహేంద్రవరమును, గౌతమిని వర్ణించి జన్మభూమియందలి గౌరవమునేకాక, తననునుగడకూడ నేర్పుగా నెఱిగించి, తాను రాజసన్యాసము పొందినట్లు నైతము తెలిపె.

(3) దేవేంద్రుఁడు దమయంతికడకు దేవదూతికలను పంపినట్లు కల్పించె.

(౪) పుష్కరుడు స్వయంవరానంతరము నలు నెదిరించి యోడి పోయినట్లు చేసె.

(౫) ఆవర్షప్రాయమగు నలునిరాజ్యపరిపాలనము చేర్చి, వర్ణించె.

(౬) దమయంతి కార్పిచ్చులోఁ బ్రవేశింప నది చల్లబడినట్లు కథాకల్పన మొనరించె.

ఇట్టి సంవిధాననైపుణ్యము సామాన్యకథకు మహా ప్రబంధపదవి చేకూర్చుట కొకసాధన మైనది.

శీలపోషణము.

కథాసంవిధాననైపుణ్య మెంత చూపఁగలిగినను, కథలో వచ్చు స్త్రీపురుషులశీలము పోషించునేప్పు చూపనిచో, కావ్యగౌరవము పోవును; ఆనే ర్పెంత హెచ్చుగాఁ జూపిన గౌరవమంత హెచ్చును. అందు, నాయికానాయకుల శీలపోషణము ప్రధాన మని వేతె చెప్ప నక్కఱలేదు. అందును నాయికాశీలమునకే ప్రాముఖ్య మియవలయు. అటులే చేసి, కవిసార్వభౌముఁడు కథాప్రాణమగు దమయంతీశీలముం జక్కఁగాఁ బోషించె.

జూద మాడరా దని పురాణాదులేకాక ప్రభుసమ్మితమగు వేదమును శాసనముగాఁ దెలిపినది. ఋగ్వేదమున ౧౦-వ మండలములోని 3౪-వ సూక్తమందలి క్రిందిఋక్కులు పాచికలను గూర్చియు, జూదమునుగూర్చియు, ఎంతచక్కఁగాఁ దెలివెనో కననగు.—

౨. నమామి మే ధన జిహేళ విహాశివాసఖభ్యః ఉత మహ్య మాసీత్
అక్ష స్యాహ మేక పరస్య హేతోరనువ్రతా మపజాయ మరోధం.

౯. నీచా వర్తంతః ఉపారిస్సురంత్యహస్తాసో హస్తమంతం సహం తే
దివ్యైః అంగారా ఇరిణేన్యస్తాః శీతాః సంతో హృదయం నిర్దహంతి.

౧౦. జాయా తప్యతే కితవస్య హీనామాతాపుత్రస్య చరతః క్వ క్వ సిత్.

౧౩. అక్షై ర్దా దీప్యః కృషి మితృషస్వవిత్తే రమస్వ బహుమన్యమానః.

తత్ర గావః కితవ తత్ర జాయాత న్నే విచష్టే నవి తాయ మర్యః.

తాత్పర్యము (౬. ఆ.)

౧. ఈపాచిక న న్నెపుడును విసికింపదు; ఎప్పుడును నాపై నలు గదు. అంతేకాదు, నామీదనేమి, నానెయ్యురమీదనేమి, కనికరమే కురియుచుండును. దానియొంటిచుక్కతో ఆట సరి. ఇట్టిపాచికకొఱకు నన్ను వలచు నాయిల్లాలి నెడచేసితి.

౯. (పాచికలు) క్రిందివైపు దొడ్లును; అంతలో వడిగా పై కెగు రును; చేతులు లేనివయ్యు, మానిసిని మెడముప్పి, వానిచేతులతో తమ్ము కొలిపించుకొనును. తాము చల్లనివయినను పలకమీద పడఁగానే గారడినిప్పులకుప్పలవలె గుండెచు బుగ్గిగా కాల్చివేయును.

౧౦. జూదరియిల్లాలు దీనుగాలై తపించును. తలదాఁచుకొనుట కిట్లు లేక, అల్లాడు కొడుకునుగూర్చి తల్లి దురపిల్లును.

౧౩. పాచిక లాడకుము; ఆడకుము. నీసంటపాలము దున్ను కొనుము. ఉన్నసొత్తు వాడుకొని, నెమ్మిగనుము; అదే చాలు నని తని యుము. నీగొడ్లెక్కడ? నీయిల్లా లెక్కడ? ఓజూదరి! ఇట్టు లీమంచివే వెలుంగే నాతో వక్కాణించినాడు.

దమనుడను మహాముని వరప్రభావమున దమయంతి జన్మించి నది. చిన్నతనమున బాలికలందఱవలెనే గుడుగుడుగుంచములు మొదలగు నాటలాడుకొనుచు బెరిగినది. ఆమె దయాసత్యశౌచనిరతయు, గురుజనభక్తిభరితయునై, నిఱువేదల నాదరించుచు, దిక్కుమాలినవారి కొక్కవిధమున దిక్కు గల్పించుచు, పోషించుచుండినది. నలమహారాజు గుణగణముల ప్రశంస వచ్చినపుడు చెవులు “దోరవెట్టి” వినుచుండినది. పలుకులును, హృదయమును నలార్పణము చేసి, కట్టెమాత్రము కదలు చున్నట్లు మెదేహము తీరుగు స్థితికి వచ్చినది. నలుఁడామెసాలిటిపెన్నిధి. నలార్పితమైన యామెచిత్తమును, చింతామణి లోనగు స్వర్గలోకవిశేష ములుగాని, దేవేంద్రుని త్రిభువనసామ్రాజ్యవిభవముగాని, ఆకర్షింపఁ జాలకపోయె. తనసర్వస్వము నలుని కర్పించి, తదన్యములనెల్ల నామె తృణప్రాయముగఁ దిరస్కరించె. ఆమెగాఢానురాగ వాహినిని మరల్ప దేవదూతికలకును దేవతలతరపున దూతయై వచ్చిన నలునకును గూడ నసాధ్య మయ్యె.

వెక్కిరింపబోయి వెల్లకిలబడినట్లు దమయంతిని నంచినను నా రూపధారులై వచ్చిన దిక్పాలురు, నలునియందా మెకున్న పవిత్రానుభవముగ జ్యోతి ప్రభంజనీ పరాజితులై, నిలువు గ్రుడ్లు పడి, నేలకుఁ గాల్గొనక, తికమకలుపడవలసివచ్చె. వారియెదుటనే దమయంతి నలుని వరించె.

వివాహ మైనది. సంతానము కలిగినది. సుఖించువేళ నేదో విఘ్నము—నలునిజూదపువెట్టి—వచ్చినది. అపుడు దమయంతి జూదము మాను మని యతని వేడుకొనినది. కాని, లాభము లేకపోయినది. అది పరికించి బిడ్డలను వెంటనే పుట్టినంటి కంపినది. తాను నలుని విడువక, అతనితోడునీడయై యుండినది. అంత, భార్యభర్త లిరువురు నడవుల పాలైరి. ఏకవస్త్రధారులైరి. భార్యదురవస్థ చూడఁజాలక భర్త తన మానము కాచుకొనుట కామెచీరలో సంగోరు చించి, ఆమె నెడఁబాసి పోయె. చీదరపడి, పాప మాయిల్లాలు మేల్కొని, పతింగానక, వెదకి, అలసి, సొలసి, పలుకడగండ్లు పడినది.

నలచక్రవర్తిభార్యకు, చక్రవర్తినికీ, దమయంతికి, ఎంత పాటు! ఎంత దురవస్థ!! ఎంత జాలి!!!

“పారద మది సోకఁక బస చెడు బంగార మన వెలవెలబోవు తనువు గలిగి
 చము రెఱుగక మట్టిఁ జమురుట నడగట్టి నఱిసి నట్టగపడు నెఱులు గలిగి
 బొట్టుగా నొకనల్లపూసయుం దాల్పమి జా నేడు వికృతవేషంబు గలిగి
 నెఱమాసిలోలు నా నెఱిఁ బాసి తుండెమై నరిపోని యేకవస్త్రంబు గలిగి
 కోల యగు మోము లో తైనవాలుఁగనులు, వాడి వత్తలై కిక్కిన కాడలైన
 కాలుసేతులు గలిగి యిక్కడ మెలంగు, నీమె యొక పేదముత్తైదు వేమొ యనుచు”.

చేదిపురంబున సునందకడ నుండునపు డామెం జూచిన సుదేవుఁ డనుకొనవలసిన దుస్థితికి వచ్చినది దమయంతి.

ఎట్లో పుట్టినట్లు చేరుకొనినది. సమర్థములగు పలుకులు సభలలోఁ బలికించి, ప్రతివచనంబులంబట్టి నలునిజూడ తీసినది. మిథ్యాపునస్వయం వరమిషచే నలునెట్లో తనతండ్రినగరమునకు రప్పించుకొనినది. అన్ని శోధితముగాక బంగారు ప్రకాశింపదు. కఠినపరీక్షకులోనుగాక పాతి వ్రత్యము ప్రసిద్ధి పొందదు. కాన, వాయుభట్టారకునిచే దమయంతి తన

నిష్కల్తపత్వమును వెల్లడింపజేసినది. మఱేమి కావలె? సతి కప్పుడ పతి పొందు చేకూరినది. పతితోడ మోదవార్ధి నోలలాడినది. త్వరలోనే సామ్రాజ్యము చేకూర దమయంతి తొంటియట్ల నలచక్రవర్తితో సకల సుఖంబులం దేలఁ జాలినది.

ప్రశస్తమగు దమయంతిశీలమువలన మానవజాతి దేవతాజాతిని ధిక్కరించి, నైతికోన్నతి పొందఁగలిగినది. ఇట్టిదివ్యసందేశ మెందఱెన్ని చందముల నందిచ్చిన నందీయఁదగియుండును. దేవేంద్రాదిదేవతా తృణీకరణనైపుణీవిశేషంబుచే విభ్రాజితంబగు దమయంతిపాతివ్రత్యమహి మాభివర్ణనంబుతో భాసిల్లు నైషధీయచరిత మాంధ్రవాజ్ఞయమునకు నిరుపమానభూషణము కాదా? ఇట్టిచో నైషధీయచరితము—దమయంతిచరితమనిన మఱెంత యొప్పునది— తెనుఁగున ననవసర మెట్లగును?

నలునిశీలమునకును, భీమముతుపర్ణాదులశీలమునకును వలయు పోషణము చేకూరినది.

కావ్యభాష

“నిజదేశంబుల వేషభాషలవయి న్నిత్యాభిమానస్థులై
ప్రజ మెచ్చుకొ రసలుబ్ధబుద్ధు లగుచుం బ్రాజ్ఞుల్ స్వదేశ్యంబులే
నిజ మంచుం గొని యన్యదేశములవాని నైచ్చ రేపట్టునన్”. ఆప్వకపీయము.

కాన, స్వదేశ్యంబులయెడ రసలుబ్ధబుద్ధులగు ప్రాజ్ఞు లభిమానము చూపెదరు.

“ఆమరోక్షులు సకలభూములందును వెలయున్”. ఆప్వకపీయము.

అందువలన సంస్కృతపదములును దేశ్యములకు సాయపడఁజనును. అట్లని మితిమీఱుటమాత్రము తగదు.

దేశ్య తత్సమ తద్భవత్తకమగు నాంధ్రభాష మహామహోపాధ్యాయబిరుదాంకతులగు శాస్త్రిగారికి స్వాధీన యనియు, గ్రాంథిక భాషాపోషకులగు వారిభాష సలక్షణ మనియు వేఱే చెప్పవలయునా? ఏభాషలోఁగాని మఱుఁగులును, నానుడులును, వాడుకనుడులును రస

పోషణమునకు ముఖ్యసాధనములు. ఇవి విరివిగా వాడుటచే శృంగార తరంగిణి కెంతో మెఱుఁగు వచ్చినది. ఈక్రిందివి కనుఁడు.—

- “అట నేనుగంత విద్వాంసుఁడం గడిమి నోరు మెదల్పలేఁ డనుట...” 1 త. 22
- “అంకెను వచ్చినట్టి కవియై...1 వేంకటరాయశాస్త్రి...” 1 త. 26
- “అయనభాగ్యము పండె నాఁగ” 1 త. 58
- కాలు వెట్టిన మొదల్...ధనదునిల్ గా మాఱె...” 1 త. 59
- “అఁడుదానిదియె యదృష్ట మనెడు మాట” 1 త. 61
- “మంచివా రిక యింతలో మరణ మనెడు, మాటబడి నేమొ...” 1 త. 70
- “ధనుధనులు” 1 త. 77
- “పుట్టి నేర్చె, నొక్కొ పుట్టక నేర్చెనొక్కొ” 2 త. 12
- “మల్లెయ త్తరు” 2 త. 45
- “చివు రాని జీవ గల్గి” 2 త. 43
- “నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణమునై” 2 త. 59
- “కా లూనలేక” 2 త. 101
- “ఎ ల్లాగున” 2 త. 123
- “గిల్లినఁ బా ల్లారెడు మేకా” 2 త. 133
- “ఏమె తల్లి” 3 త. 12
- “నీదుకాళ్ల కడ నిడ మొక్కొ?” 3 త. 13
- “మనసు విఱుగకుండ మాటలాడుచు” 3 త. 20
- “పోయివచ్చిన దెల్లఁ బూస గ్రుచ్చినయట్ల వినిచితి” 3 త. 81
- “గోరంతలు గొండయంత లని...పోఁగాలముం గంటిరే” 3 త. 102
- “ఇక్కడివారి గౌరవము నేటను గల్పి ఋఘ్నక్షుఁ డేఁగి తా నక్కడ మూట గట్టుకొనునట్టిది యెట్టిదో మీఁద విందు రీ రక్కట! చైవతంత్ర మొకయట్లుగవై సకి దొంగకోడిచేఁ జిక్కక త్రోసిరా జనినఁ జెప్పెడిదే మిఁక వీభాగ్యమున్”. 3 త. 104
- “నిలువుం గుడ్డల వారని” 3 త. 106
- “*గిఱ్ఱలకా” 3 త. 108

* ఇది నేను గడించి, నుడికడలిలోఁ జేర్చు దాఁచుకొనియుంచిన నుడులలో నొకటి. శాస్త్రిగారు నిది గడించి వాడుటచే నాయాస్తి కొంత తగ్గిన ట్టనిపించినది. మా|| రా|| శా.

“బంగరువు నివ్వడి పెళ్ల గోరుటే”	3 త. 190
“గ్రుడ్డిగవ్వకే కొఱవడు నన్ను”	3 త. 193
“నాకు, వారికి బొందసి దోమకు, వారణమున కట్టు లండు”	3 త. 194
“పెడకలఁ బట్టె నీదుమతి”	3 త. 196
“శంట నీరు గ్రుక్కకొనుచు”	3 త. 197
“పూరికింగాని వైషధు”	3 త. 202
“పోయిన ప్రాణంబులు మరలం గూటం బడినట్లు”	3 త. 209
“మీఁదుమిక్కిలి వచ్చెడి”	3 త. 216
“పట్టఁ బగ్గము లేకుండఁ బరగె నపుడు”	4 త. 8
“తాతబొట్టు”	4 త. 101
“వైషధునిరూప మచ్చు గ్రుద్దినట్లు గైకొని”	4 త. 11
“కంచెయే చేను మేసె”	4 త. 62
“నాపుణ్యం బ డెట్లున్నదో”	4 త. 65
“డిఁ ఝేరును లేని వానికి”	4 త. 83
“నాకులు చేతులు పట్ట బెట్టుగన్”	4 త. 93
“పుణ్య మంచుఁ బోఁబాప మెదుర్కొనెన్”	4 త. 102
“అధ్యగులు విశ్రమింపం గట్టిన యొకచట్టిం గని”	5 త. 27
“ఎండకన్నును వానక న్నెఱుగకుండ”	5 త. 35
“వీమ చిటుక్కు మన్న”	5 త. 128
“పులుల్ ; గోరికఁ బొట్టఁ బెట్టుకొని”	5 త. 201
“నీకట్టుకొన్న మగనికతమున”	5 త. 202
“తలఁచెద నిన్ను నీదయను నాతను వుండినయంతకాలమున్”	6 త. 40
“కీడులో నడిచె నొకింతమే లనఁగ”	6 త. 47
“జెక్కలు గలిగినయట్లు”	6 త. 62
“ఘేయనన్”	6 త. 84
“రథ్యంబుల కిలువ సూపుటయూ”	6 త. 102
“ఏయింత కల్పషమున్”	6 త. 150

అచ్చ తెనుఁగుసాంపు

వ్యావహారికభాషావాదులు బాగుగా వాడుకలోనికొరాని యింగ్లీషునుడులును సంస్కృతపదములును వాడుచుండ, గ్రాంథిక

భాషావాదులు వాడుకనుడులు తమకావ్యములలో సైతము వాడుచుండుట బుద్ధిమంతులగు భాషాభిమానులు గుర్తింపనగు. శాస్త్రీ గారు సంస్కృతపండితులయ్య నీక్రిందిపద్యములలో వాడి, అచ్చతెనుగు నుడులపై జూపిన మక్కువ మెచ్చనగు. తొలుత నచ్చతెనుగుసొంపు మచ్చుచూపిన తెనుగుకవిసోముడు నాచనసోముడు.

- “పాలు నీ కేర్పర్పజాలిన వెలిఱిక్కపక్కి...” 1 త. 6
- “బ్రదుకు ప్రాద్దుల నొకళుల వ్రాగుువేల్పు...” 1 త. 39
- “కమ్మనిమావిపూవులను...” 2 త. 44
- “గమగమలాడు తావిం గడుం గ్రమ్మెడు పున్లజవాది...” 2 త. 45
- “చలువత్ గ్రమ్మెడు...” 2 త. 46
- “కోడెకాండ్రమదులు పట్టంగోరి మరుడు...” 2 త. 72
- “పున్నమచందురుడగు...” 2 త. 73
- “పువ్వువిలుతుడీద...” 2 త. 74
- “మేటితమ్మలతోడనో...” 2 త. 75
- “కొలఱుల నీట బోటులను...” 2 త. 109
- “నంపఁగె దలరాసి చక్కనా నెఱకలు...” 4 త. 17
- “ఒండొంటితో నుండు దండికొండలు...” 5 త. 23

సజీవభాషలకు సమగ్రనిఘంటువ్యాకరణాదు లుండుట దుర్లభము. అందువలననే యొకప్పుడూ సమగ్రము లనుకొనునవి వెనుకఁబడి, క్రొత్తవి బయలుదేలుట తటస్థించుచుండును. ఆయాభాషలు వాడువారి నోళ్లును, పండితులమెదడును నుడులువుట్టు గనులు. సాధారణ కవులు లోకులు వాడునుడులను మార్చియో మార్పకయో, తమ పొత్తములలో వాడుకొందురు. పండితకవులు వానిని వలయునెడ సానంబట్టి, వాడెదరు. అంతేకాదు. తగునుడులులేనిచో భాషాజ్ఞానబలమునంజేసి క్రొత్తవి కూర్చికూడ భాష వెంపొందఁజేయుదురు. కాని, యిట్టివారు కడునరుదు. కవి కావచ్చునుగాని నుడితీర్చి కాఁజాలుట కడిదివని. పండితకవి యన శబ్దశాసనసమర్థుడగు కవియే. మనమొదటి పండితకవి నన్నయభట్టారకుడు భారతము రచించు తనసమర్థతను గూర్చియు, అర్హతనుగూర్చియు,

“.....అవిరళజవహోమతత్పరు విపులశబ్దశాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుఁ, బాత్రు...సద్వినుతావదాతచరితు లోకజ్ఞు సుభయభాషాకావ్యరచనాభి, శోభితు సత్ప్రీతిభాభియోగ్యు నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా,చార్యు సుజను నన్నపార్యు...”

అని నాటికిఁ దగినట్లు, వినయముం జూపఁ బ్రథమపురుషమునఁ దెలిపె. ఇం దాయన తెలిపిన లక్షణములెల్ల మనవారు కొంద టిప్పు డక్కఱ లే దనుకొనినను, పండితకవులకుఁ జాలవఱకేని కావలసినవే. పొత్తపుంగూర్పరుల కెంత జ్ఞాన మున్న నంతమంచిదే కదా? ఇంతకు ముందు చూపినవిగాక క్రింద వాడిన మఱికొన్ని క్రొత్తనుడులంబట్టియు నుడికూర్పులంబట్టియు మనకవిసార్వభౌముఁడు మాతృభాష కొనర్చిననేవ గుర్తింపనగు.—

క్రొత్తనుడులు

కాళ్లగజ్జెలు, చివచిప్పగోళ్లు, చిళ్ల, వాసలప్ప, వెన్నెలవత్తులు— ఇవి బాలిక లాడుకొనునాటలవేళ్లు. క్రొత్తగా వెలువడిన “ఆంధ్రవాచ సృత్యము”లో సైత మీనుడులు కానరావు. ఈయాటలనుగూర్చి కృతికర్తగారు పొత్తముతుదిని దెలుపుట మంచిది. అటుచేసినఁగాని వానినిగూర్చి సరియగు జ్ఞానము కలుగదు.

సక్కెము చక్కెరకేళులు

క్రొత్తనుడికూర్పులు

మాటబడి, కాదాడు, ఉహ్వయను, దొంగకోడి, క్రొంజూపుల దొంగలు, కెంపుడా ల్చక్కరకేళులు, చదువుంబూఁబోడి మొదలగు నవి. “పురుగు గొఱికిన కఱ్ఱనక్కర మొకండు దేలు నటు” అనునది “ఘనాక్షరన్యాయమున” అను దానియచ్చ తెనుఁగురూపు.

నలశబ్దము సఖులు వాడినట్లు దమయంతికి గోచరింపఁజేయఁ గూర్చిన క్రిందిపద్యములోని నుడులకూర్పునేర్పు సొంపు నింపుచున్నది. కనుఁడు.—

“నలుగడఁ గమ్మవాసనలు నల్వకొనెక్ నన లాపైఁ దీవకూ
నలు నలు వొందె నంగనలు నానలు వీడి గతాభిమానలున్”

లలనలునై మనోహరులలాలనలున్ నయగారము ల్లానన్
 గలిగి తడియయాచనలు నైకొని మైకొనుచుండు పయ్యెరన్” 2 త. 37

సంస్కృతపాండిత్యప్రకర్షము

“మనసునన్ వాక్కునన్ గాయమున నకార, మెన్నడును జేరనీయని సన్నుతమతి
 వగుచు దానిని ఖండించినట్టిండవయి, నలవరాహ్వాయమందితోనరపరేణ్య”
 3 త. 125

కృతికర్త దీనింగూర్చి తెలిసిన యర్థము చూడనగు.

“సీవు కఱవు మనిన నేను గఱచితి నే, కాదులను గణించునప్పుడు దశ
 యంటి వనిన గఱవు మని యర్థ మవుగాదె, యిందు నాదుదోష మింతగలదె?”
 5 త. 187

ఇది కఠోక్తకుండు నలుని గఱచుటను సమర్థించుకొనుచు
 జెప్పిన సమాధానము.

ప్రాథమికయోగములు

“నెల్లరు” 1 త. 20. “మోసరూపమున్” 2 త. 15; “దృష్టకున్”
 4 త. 19. “పొల్చెద రాల్తగ ల్లొగిన్” 2 త. 45. “జరీసరిగంచు”
 2 త. 111.

రసములు

“భావరుచిరసుప్రసన్నవిభవంబు రసంబు” కావ్యాలంకారచూ.

ఈశృంగారతరంగిణిలో శృంగారరసము ప్రధాన మని యెవరికి
 స్ఫురింపకుండును?

శృంగారము

“అతులానందాత్తి కయగు, రతియె విభావాదిభావరంజనముల సం
 వృతమై శృంగారరసా,కృతిక జెందు మనోమరాగకీలకతులన్.” కా. చూ.

సంభోగవిప్రలంభభేదములచే ద్వివిధమగు శృంగారమున, నల
 దమయంతుల విప్రలంభమే హెచ్చుగావర్ణితమగుటచే నిందలిప్రధాన
 రసము విప్రలంభశృంగారమే.

“అచిత శ్రవణాలోకన, కలహఃసూయాప్రవాసకలనలచేతక
గలిగెడు దశావిశేషము, చెలువారఁగ విప్రలంభశృంగార మగున్.” కా. చూ.

అందునైతము దూతయగు రాజహంస వచించినమాటలంబట్టి నాయికానాయకుల కొండొరులకు నిష్కల్మషమగు గాఢానురాగ మంకురించుటచే,

“శ్రవణా ద్దర్శనా ద్ద్వాపి మిళఃసంరూఢరాగయోః,
దశావిశేషో యో ప్రాప్తా పూర్వరాగః స ఉచ్యతే.”

అసు సాహిత్యదర్పణనిర్వచనముంబట్టి, అయ్యది పూర్వరాగ రూపవిప్రలంభము. అందు,

నలవిరహము

“ఇక నే నాసతిఁ జూచు టెన్నఁడో మనోఽభీష్టంబు సిద్ధింపఁగా
నుకముం గాంచుట యెన్నఁడో నుదతితో శోభించుచుకొ సంసృతిం
బ్రకటింపఁగల భాగ్య మెన్నఁడో జగద్వర్ణ్యంబుగాఁ గాలముకొ
నకలశ్రేయము లందుచుం గడపు టెన్నఁడో కదా చేతుఱున్.” 3 త. 7

దమయంతీవిరహము

“సరగున లేచి యాకసము సందిటఁ జేర్చెడు మోవిపానకం
బరయఁగ మోముఁ ద్రిప్పెడుఁ బ్రియంబున నేమియొ పల్కరించెడుకొ
జురజురఁ జూచెడుకొ గినిసి సోలెడు వ్రాలెడు నవ్వెడుకొ గడుకొ
విరహము నొందెడుకొ తెలివి వీఁగి నెలంత దురంతచింతమై.” 3 త. 18

వివాహానంతరము జూదమున నోడి, అడవిలో నొండొరుల నెడబాసిన నలదమయంతుల విరహము,

“ప్రవాసో భిన్న దేశత్వం కార్యా చ్ఛాపాచ్చ సంభ్రమాత్.”
అను సాహిత్యదర్పణనిర్వచనముంబట్టి, ప్రవాసవిరహము.

“నిదుర పోవు నన్ను నెఱి వీడి ఘోరాటవిని మృగాళిఁ బడఁగ విడిచిపోతి
వకట! నష్ట వైతి నతిభీతి కైతిఁ జచ్చితి నయి! యిక నేమి సేయుదాన.”

5 త. 43

విస్తరభీతిచే విరమించితిమిగాని, పూర్వరాగ ప్రవాసరూపముల కెన్నియేని నిదర్శనములు కలవు.

కరుణము

ప్రధానమగు వైవిప్రలంభశృంగారమునకు ముఖ్యాంగము కరుణము.

“శోకము విభావముఖభా,వాకలనముచేతఁ గరుణమును రస మయ్యెన్” కా. చూ.

“ది క్రిసుమత లేక యిట దేవురుగొట్టన మెట్టుచున్న న
న్నిక్కడ మొక్కలీఁ డగుచు నీపెనుఁబాము గ్రసించె నక్కటా!
యొక్కడ కేగినాఁడవా హృదీశ్వర! న న్విడి సేగి యయ్యె నీ
పక్కటికంబునం గదియ నై హృదయేశ్వరి నన్నుఁ గావవే” 5 త. 54

వీరాద్భుతభయానకరసము లితరాంగములు.

వీరము

“అనుచుకొ నన్నద్ధుఁడై శౌర్యమున నిషధరా జటై...” 4 త. 87

అద్భుతము

“ఒకచో నింతులు.....” 3 త. 135

భయానకము

“పెదపెదనల్లవచ్చ లతిభీష్మములై యొడ లెల్ల మొల్లమై
బెద రిడుచుండఁ గొండవలె విగ్రహ మాగ్రహమే యనంగ నై
పొదల మహాగుహం దెగడు పోలిక నాలిక లార్చునోటితో
నదటున వచ్చి పట్టుకొనె నట్టిటు మెట్టెడు నక్షలోదరిన్” 5 త. 51

వర్ణనములు

నిషధపురము—“ధరణీమండలమండనంబు...” 1 త. 105

వసంతబుతువు—“చిరకాలా ప్తవనాంగనావిరహముం...” 2 త. 42

సూర్యాస్తమయము—“వనజముఖయైన...” 3 త. 20

చంద్రోదయము—“గర్భవతి గాన...” 3 త. 25

వినాహము—“తెరవీర నెత్త...” 4 త. 101

అంధకారము—“పుడమి యిది రూకసం బిది...” 5 త. 75

అరణ్యము—“ఓండొంటితో నుండు...” 5 త. 23

జలాశయము—“చదుకము వికాలతయుఁ గల్గి...” 2 త. 97

విరహము—“పూవిలుకానివిం డ్లగును...” 3 త. 9

నాయకుడు—“శూరుఁ డశ్వోవిదుండు...” 1 త. 122

నలపరిపాలనము—“పువ్వు నోవ్వకయుండఁ బూదేసె గోను మధుపమురీతి...” 4 త. 129

కాటుకకన్నీరు—“కలికి వేడివేడికాటుకకన్నీరు, కాల్య లగుచు నిలకుఁ గాఱుచుండ గంధోష్ణమైన గనినుండి కాళింది, పఱచుచున్న దనఁగ నరయ నయ్యో” 3 త. 205

ఇందు ధాతుశాస్త్రసంబంధమగు సత్య మొకటి యెంతో హృదయంగమముగా వర్ణిత మైనది. గంధకమునకు స్వర్ణముతో సప్తేశనము ఘటిల్లునపు డేర్పడు గంధకవిధము (Sulphide) నల్లగా నుండుట ధాతు శాస్త్రప్రసిద్ధము. ప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానము లెనినకా మొదలగు నాంగ్ల కవులు తమకావ్యములలో వెల్లడించుటచే శ్లాఘ్యు లగుచున్నారు. మన కవివరులు సైత మారీతి ననుసరింతురు గాక!

ఉత్తమరథాశ్వములు—“అవి పృథుప్రోతములు...” 6 త. 76

“ఒకటి నుడుటను రెండు మస్తకమునందు...” 6 త. 78

రథగమనవేగము—“దవులం బ్రక్కలఁ బొల్పి వస్తువులు...” 6 త. 89

“నడుమకా వాఁగులు నేసే లడ్డ మయినకా...” 6 త. 90

విమానములు—“ఇరుగడ సొన్నపుండకుకు...” 3 త. 99

“కని కనునంతలో మఱియుఁ గ న్నొన నోపి...” 3 త. 100

దృష్టి—“తరుణివయస్కుడైన నృపతల్లజుదృష్టి విదర్భరాట్టుతా వరవదమందుఁ బొందుపడి తై ననఁటుల్ స్పృశియించి పోయి యం బరమున బావిలోఁ బడి క్రమంబున బంగరుమెట్ల నెక్కి భూ ధరములనందునకా బడి షధం బరయం బన లేక దద్దిఱిన్” 3 త. 144

ఈపద్యమందలి భావ మించుమించుగా గ్రిందిశ్లోకములోని దానిం బోలియున్నది.

“లగ్నం పాదతలేషు జానువిలుఠత్సంసక్త మూర్వో ర్యుగే
విశ్రాంతం జఘనే స్థలే నిపతితం నాభీసరోమండలే,
శూన్యం మధ్య మవేత్స్య రోమలతికా మాలంబమానం క్రమా
దారూఢం స్తనయోః పుతం నయనయో ర్ద్దీనం మనః కైశికే.”

అయినను శ్లోకమందలి చమత్కారము వాచ్య మగుటచే నంతగా నొప్పకయుండ, మనకవిసార్వభౌమునిపద్యము విషయవిశ్లేషణమున దెలుపున దగుటచే వ్యంగమర్యాదతో నొప్పి, ఎంతయు రమణీయముగ నున్నది.

దమయంతి—“నడుము మాయ కేదారము నాభి కుచయుగమ్ము శ్రీగిరి కూర్మము కాళ్లమీఁదు మోవి మధురాంక మని కాంచి పువ్వుఁబోడిఁడై డైకికులు దలంచె దరు డే.త్రచయ మనుచు” 2 క. 22

ఈపద్య మిక్రిందిశ్లోకమును బోలియున్నది.—

“మధ్యం విష్ణుపదం కుచౌ శివపదం వక్త్రం విధాతుః పదం ధమ్నిల్లం సుమనఃపదం ప్రవీలనత్కాంచీ నితంబభ్రలీ వాణీ చేన్దధురాధరో ౨రుణధరః శ్రీరంగభూమి ర్వపు ష్టస్యాః కిం కథయామి ధన్యచరితం మాన్యా సదా నిర్జలైః.”

ఈశ్లోకమున శ్లేషము గలదు. కాని, “మాన్యా సదా నిర్జలైః” అనుచోట, అది పామరమర్యాద ననుసరించియున్నది. ఇక, నాయి కాశీలపోషణబాధ్యత నెఱింగిన మహామహాపాధ్యాయుఁడు, శ్రుతి రతుల నేకీభవింపఁజేసిన పెద్దనామాత్యునివలె, దమయంతీసాందర్య వర్ణనమును, ఆమెశీలపోషణము నొనరించి, అవి జోడించి, సెబా సని పించుకొనఁజాలె.

బాల్యవర్ణనము—“దాఁగురుమాఁతలాడు మని...” 2 క. 15

“సితికి వెలి యని తోఁచిన...” 2 క. 16

“ఆటలసందడింబట్టి పాటలు మఱచినట్లు” వర్ణనోద్రేకమున శీల పోషణము మఱచుట ప్రబంధములలో గొన్నియొడలఁ గానవచ్చును. వైపద్యములనుగూర్చి పర్యాలోచించుచో వర్ణన మొనర్చునప్పుడును శాస్త్రీగారు తమకవిసార్వభౌమత్వమును తీవిగాఁ జూపినా రననగు. దమయంతీసాందర్యవర్ణనపద్యములు మనోహరము లగునవి వెక్కులు కలవు

చరిత్రాంశములు.

1 త. 24, 25, 26 లోను, 2 త. 53, 54, 55 లోను, చరిత్రాంశములు వర్ణితములయినవి.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం గ్రంథాలయం నమోదు సంఖ్య..... 19-7-86 తేది.....

నీ తు లు.

3 త. 124, 134 లును, 4 త. 108, 109, 129 లును, 5 త. 13, 14, 18, 44, 64, 65 లును, 6 త. 21, 67, 143 లును నీతులు తెలుపును.

శై లి.

“కనియెన్ భీమసుతన్...”

3 త. 143

ఇట్టిపద్యములశైలి సోమన, పోతన, పెద్దనల శైలిని తలఁపించుచున్నది.

పాకము.

“పాక ముదీరితార్థపరిపాకము.”

నరసభూ.

పాకమనంగానర్థనిరాకులగంభీరయుక్తి”

కా. చూ.

శృంగారనైషధము నారికేళపాకమున నున్న దనిరి కీ|| శే|| కలా ప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు. మనకలా ప్రపూర్ణుఁడు శృంగారతరంగిణిని మెత్తనిపాకమున ద్రాక్షపాకమున రచింతునని తెలిపి, అటులే చేసె. ఇప్పటి కీపీఠికలో వచ్చిన పద్యములే దానికి నిదర్శనములు. కథాసందర్భావశ్యకతం బట్టియో, చమత్కారవర్ణనావశ్యకతంబట్టియో, పాండిత్యప్రకర్షప్రదర్శనావశ్యకతంబట్టియో, కొన్నిపద్యములు నారికేళపాకమునఁ బడినఁ బడుఁగాక! మొత్తముమీఁద శాస్త్రిగారు తమప్రతి ననుసరించి మెత్తని ద్రాక్షపాకముననే తమకృతి కూర్చినారని యొప్పు కొనక తప్పదు.

“బహిరంతఃస్ఫురితార్థో, హితరసప్రసర మగుఁచుఁ బద్యము సుఖసం

గ్రహపద మెచ్చటట నది వో,మహి ద్రాక్షపాక మనఁగ మధురం బెఱుడున్.” కా.చూ.

ద్రాక్షపాకమున కుదాహరణము లిచ్చుటకంటె శృంగారతరంగిణియంతయుఁ జదువుఁడని చదువరులఁ గోరుటయే మంచిది.

అలంకారములు

“కావ్యశ్రీల నలంకరించుట నలంకారంబులై”

కా. చూ.

“అలంకరియావితానము సొమ్ముల్”

నరసభూ

ఇవి శబ్దాలంకారములు, అర్థాలంకారములు— అని రెండు తెలియగలుగు. అందు ముఖ్యము అర్థాలంకారములే. అందు, ఉత్పేక్ష-అతిశయోక్తి మొదలగునవి స్వభావవిరుద్ధము అని యింగ్లీషుకావ్యములు చదివినవారు వెక్కురు వానిని మెచ్చరు. ఇంతకు వర్ణించు వస్తువు కన్నులకు గట్టనట్లు చేసి, దానికి మెఱుఁ గిడునదే— అలంకారము.

నిషధపురికోటకొమ్మలమీఁదివజ్రములు తాఁకుటచే సూర్యుఁడు పండ్రెండువ్రక్కలై, త్రుళ్లడఁగి, ముందువెనుకల కూఁగుచుండుటవలననే, ఉత్తరదక్షిణాయనములును— సూర్యునికి ద్వాదశాత్తకతయుఁ గలిగిన వని (1 త. 106) వర్ణించుటచేత, మనకవిసార్వభౌముఁడుకూడ సుత్పేక్షాద్యలంకారరచనమున వెనుకటి ప్రబంధకవుల కేమాత్రము తీసిపోనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది.

ఉపమ

“అందమునకుఁ జందమునకు, నెందులకుం దగినమీర లిద్దఱు గూడం

గుందనము మణియుఁ గూడిన, చందం బగుఁ గాదె రాజచంద్రా! శలఁచన్” 2 త. 79

ఈపద్య ముపమతో నందచందములకు మూలకందంబై, నలుని డెందముం దనియింపజాలినది; చదువరుల డెందముం దనియింపజాలదా?

రూపకోత్పేక్షలు

“పాలుపుగ నొక్కటఁ విరియఁబూచిన మల్లెపాదం గడంగి తేఁ

టులు గలయంగ వ్రాలి యెపుడుఁ విడకుండఁగ నొప్పె నట్లు పెం

పలరఁగఁ బెండ్లియాడి యట నామనివెన్నఁడు తోఁటలచ్చియుఁ

దొలిఁ గఱిఁదాలుముతైములునుం దలఁబ్రాలుగఁ గొన్న ప్రావనన్” 2 త. 48

“ఆమనివెన్నఁడు”, తోఁటలచ్చి— ఎంత సొంపగు రూపకములు! అచ్చుతెనుఁగులు!! ఉత్పేక్షయు యథార్థస్థితిని దెలుపుటలో మఱిత తోడ్పడుటంబట్టి యెంతో యొప్పియున్నది.

ఆర్థాంతరన్యాసము

“అహహా! నత్కులజుండ వీవు.....

నహవాసంబున దోస మబ్బు నను బాసల్ రిత్త వో నేర్చునే?”

3 త. 38

భ్రాంతిమంతము.

“మెలి గొని యొం డొకం డరయ...యిపుడక బమ వాడు నత్తటిన్.” 2 త. 47

నిరుక్తి.

“నలునిసోయగము స్విని.....నిలుచుట ననిమేషు లైరి వారు” 3 త. 55

సం దేహము.

“ఎవతెవు తల్లి!...వనదేవివో తెలియఁ బర్వతదేవివో లేక వారిదేవివో...”

5 త. 115

శ్లేషము.

“కచకుచోరునితంబకమ్ములు గురువులు...

నకియఁ గవు లెత్తు లక్షణకాస్త్ర మనుచు”

2 త. 22

స్వభావోక్తి.

“చల్లఁగ గాలి పీచెను...సుత గల్లు నత్తటిన్”

2 త. 7

ఇట్టివర్ణనము ప్రకృతివిరుద్ధమని నవనాగరకులు కొందఱు పరిహాసించెదరు. కాని, మహాపురుషు లుదయించినపుడు ప్రకృతి చల్లఁగనుండుటయు, మహోపద్రవములు రాఁగలకాలమునఁ దోఁకచుక్కలు పుట్టుట, ఉల్కలు రాలుట మొదలగునవి సంభవించుటయు సహజము. యూరపు ఖండమున జరుగుయుద్ధము మహోపద్రవ కారణ మగునని తెలుపుటకోయన నిపుడు తోఁకచుక్క పుట్టుటయే దీనికి నిదర్శనము. తెలియనివారికిది వింతయనిపింపవచ్చునుగాని తెలిసినవారికి రవంతయు వింతగాదు. కనుఁ డీక్రిందికాళిదాసునిశ్లోకము.—

ప్రసన్నది కాంసువివిక్త వాతం శంఖస్వనానంతరపుష్పవృష్టి
శరీరిణాం స్థావరజంగమానాం సుఖాయ తజ్జన్మ దినం బభూవ”

క్రమము.

“ఇందుబింబమునందుఁ గందుచేసిన రట్టు...” 2 త. 130

ఇవి మచ్చుగా నిచ్చితిమి. అలంకారస్త్రియులు తక్కినవి పొత్తము చదువునెడ గుర్తింపనగు.

కొన్ని సూచనలు.

ఇప్పటికి మాకు నచ్చిన కావ్యగుణములు కొన్ని తెలిపితిమి. మిగిలినవెల్ల రసజ్ఞులు గ్రహింతురు గాక! గుణములు దెలుపుటతోడనే విమర్శకులపని ముగియదు. కాన, వలయు నని తోచిన కొన్ని సూచనలు దెలిపెదము. ఎంత మెలకువగా నుండఁ దలచినగూడ నెప్పుడో యే మటుపాటుతఱినేని పొడపాటు లెవరికేని రావచ్చును. “ప్రమాదో ధీమతా మపి” అనుమాట పుట్టుటకు హేతు వదియే. ఇది యెఱింగియే కవిసార్వభౌములయ్యును శాస్త్రీ గారు “దోషము లెందే నగు” నని తెలిపినారు. అయినను, మావిమర్శననియమము ననుసరించి, ఇం దేదిగాని దోష మనియేని, ప్రమాద మనియేని తెలుపఁజాలము. సంస్కరణ మావశ్యక మని తోచినపట్టుల, మాధర్మముంబట్టి కావ్యగౌరవము హెచ్చింపఁగోరి, కొన్ని సూచనలు చేసెదము. అందులకు శాస్త్రీగారు మమ్ము మన్నింతు రని నమ్మెదము

అచ్చుతప్పులను గూర్చికాని, వ్రాతపారపాట్లనుగూర్చి కాని కృతికర్త గారే చూచుకొందురు. కాన, వానింగూర్చి మే మెత్త నక్కఱి లేదు. రెండవకూర్పున మీఁదఁదెలిపినట్లు మేము చేయుసూచనలంబట్టి సంస్కరణము చేయఁగోరెదము.—

(౧) నలుఁడు దూతగా వచ్చినపుడు శృంగారవైషధము ననుసరించియేయైనను దమయంతిచెలులశీలమునకు భంగకరముగ వారిచర్యలు వర్ణించిన వర్ణనములు తొలఁగింప నగును.

(౨) ద్వితీయస్వయంవరసందర్భముననున్న “బ్రదికెనో చచ్చెనో” అనుపద్యము మార్చనగును.

(౩) “తిరుగుచుండిరి” (౩ త. 43), “చె న్నలరారుచుండెనో” (౩ త. 148), “వాఁ డెట నుండెనో” (5 త. 107), “తెల్పుచు నుంటి” (౩ త. 98), “అర్థించు చుంటి” (౩ త. 128), “నీ కుండెనో” (4 త. 87) మొదలగు భూతార్థకక్రియాప్రయోగములు నన్నయాది పూర్వకవి ప్రయోగవద్దతి ననుసరించి సంస్కరింపనగు.

కొలికిముక్క.

చమత్కారకల్పనాకల్పవల్లియు, సత్కావ్యలక్షణలక్షితయు, స్లోదమయయు, రసస్వరూపిణియు, నలదమయంతీశీలాశంసినియు నయ్య శృంగారతరంగిణి యను రెండవపేరక జెలంగు నై షధీయచరితము పూర్వ మహాప్రబంధశ్రేణిలోఁ జేరి, కృతికర్తృకృతిపతులకు మంచిపేరు తెచ్చి, తాను జేరొందుఁగాక!

ఈప్రబంధరత్నముం గొని, చదివి, తద్రసము క్రోలి, రసజ్ఞు లానంద మొందుదురుగాక!!

ఇది చదివిన “విద్వాత్” శ్రీగంటి జోగిసోమయాజి, ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గారు, ఆంధ్రవిశ్వకలాపరిషదుపన్యాసకులు, “ప్రాచీనుల పోక డల ననుసరించి ధారాశుద్ధి గలిగి పాండిత్యమునఁ గబ్బములు వ్రాయు వారు నేఁడు లేనే లేరుగదా. ఆట్టిసందర్భమున నాలోటును లేకుండఁ జేసి నిజముగ శ్రీనాథాదులను మఱపించు నట్లు లీగ్రంథమును వ్రాసి కవిసార్వభౌమవిరుదమును వీరు సార్థకపఱచుకొని రనుట మిక్కిలి ముదా వహము. శ్రీకృష్ణభారతాద్యనేకకృతికర్త లైనశ్రీకవిసార్వభౌము లిట్లు సొంపుగ నై షధీయచరితమును వ్రాయఁగల్గి రనుట యొకవిశేషము కా దనియుఁ జెప్పనొప్పును.”

అని యభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

దీనియందే చేసిన కవిసార్వభౌముని యీశ్వరస్తుతితోడనే మా విమర్శకపీఠిక ముగింతుము.

“వెలయఁగ వేయిశీర్షములు వేయిపదంబులు వేయికన్నులుం
గలిగి విరాట్స్వరూపము జగంబుల నించి సృజించి వెంచుచున్
విలయ మొనర్చుచున్ వెలుఁగువేల్పు నిరంజన నిర్వికల్ప ని
శ్చల నిరుపద్రవాఖ్యుల నెసంగెడు దేవుఁడు మమ్ముఁ బ్రోచుతన్”

ది౮-౨-౧౯౪౧,
కవితాసమితి,
విశాఖపట్టణము.

మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి.
గొబ్బారు వేంకటానందరాఘవరావు.
నిరోగి రామమూర్తిశాస్త్రి.

VIDWAN

G. J. SOMAYAJI, M.A., L.T.,
LECTURER, ANDHRA UNIVERSITY.

MAHARANIPETA P.
VIZAGAPATAM.

Dated 21-2-1941.

“ప్రాచీనుల పోకడల ననుసరించి ధారాశుద్ధి గలిగి పాండిత్య మునఁ గల్గియును వ్రాయువారు నేఁడు లేనే లేరుగదా. అట్టిసందర్భ మున నాలోతును లేకుండఁజేసి నిజముగ శ్రీనాథాదులను మఱపించు నట్లు లీగ్రంథమును వ్రాసి కవిసార్వభౌమబిరుదమును వీరు సార్థకపఱచు కొని రనుట మిక్కిలి ముదావహము. శ్రీకృష్ణభారతాద్యనేకకృతిక ర్తవైన శ్రీకవిసార్వభౌము లిట్లు సొంపుగ నైషధీయచరితమును వ్రాయఁగల్గి రనుట యొకవిశేషము కాదనియుఁ జెప్పనొప్పును.”

గంటి. జోగి. సోమయాజివ్రాలు.

విజ్ఞప్తి.

సుమారు మూడుసంవత్సరములక్రిందట నేను నెల్లూరికిం బోయి యున్నప్పు డీ గ్రంథ మిట్లు చేయవలసిన యదృష్ట మేర్పడినది. దీనికి కృత్యాదిమర్యాదలుం జరిగినవి. ఇప్పటికి ముద్రించుముచ్చటలుం దీరినవి. దీనిని మొదట నాయెదుటనే ముద్రించుట కంగీకరించియుఁ గన్ను చక్కగా లేనికతంబున నాకార్యము శ్రీతూములూరి వేంకటశివరామయ్య గారిమీఁదనే మోవంబెట్టిని. వా రెవరిచేతనో తగినవారిచేతనే పూవులు దిద్దించియుందురు. కడపటిది నాకును వచ్చుచుండెంగాని పై కారణంబున నేనును సరిగాఁ జూడలేకపోయితిని. దీనిపూవుచూచినవారరసన్నలు లోనగునవి చక్కగాఁ బరిశీలించుదురు. సామాన్యముగా గణముపోయినను, యతి పోయినను, ప్రాసము పోయిన నంతగా గమనింపరు. అది కవితప్పే యనుకొనరు. కవియుఁ గంపాజిటరు నోకేగతిఁ బ్రమాదము గలవారని తలంపరు. ఆకారణమున నిందుఁ బెక్కులు తప్పులుపడినవి. ఇప్పుడు వాని కొకపట్టిక వ్రాయుట తప్ప నొండేమియుం జేయవీలు లేదు కదా! దీనికి రెండవముద్రణ మగు భాగ్య మున్నచో నప్పటివారు సవరింతురని నమ్ముచున్నాను.

ఇప్పటియాచారమునుబట్టి యీ గ్రంథమున కొకపీఠిక వ్రాయ నెంచియున్నప్పుడు రాజమహేంద్రవరములో మధురకవి నాశము కృష్ణ రావుగారి పట్టిపూర్వ్యత్వముం బురస్కరించుకొని విశాఖపత్తనము నుండి శ్రీమారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి గారు మాయింటి కతిథులుగా దయచేసిరి. ఆసందర్భమున వారిచేత దీనికిఁ బీఠిక వ్రాయుంపవలయు నని యభిలాష జనించినది. రామచంద్రశాస్త్రి గారు— ఇంగ్లీషు, తెలుఁగు, సంస్కృతము, చక్కగా నెఱిగిన విమర్శకులు. పెక్కుకృతులు రచించిన వారు. ఇప్పు డొకయవూర్వయైన తెలుఁగునిఘంటువు వ్రాయుచున్నారు. అట్టివారు గ్రంథమునకుఁ బీఠిక వ్రాసినచో లేని ప్రాశస్త్య మేర్పడు నని తలంచుకొని వారికి విన్నవించితి. వా రనేకములు ప్రతికూలోక్తు

లాడియు నాప్రార్థనముం ద్రోసివేయఁజాలక “గొబ్బారు వేంకటానంద రాఘవ రావుగారు లోనగువారు నాకు మిత్రులు కలరు. వారు మీకును మిత్రులు, విమర్శకులు వారును నేనునుం గలసి పీఠిక వ్రాయుదు” మని సెల విచ్చుటం జేసి నాయొద్దనున్న పుస్తక మొక్కటియు వారి కిచ్చితిని. వారు మిక్కిలి శ్రమ చేసి యిట్లు పీఠిక వ్రాసియిచ్చినందులకు నేనెంత యుం గృతజ్ఞుడఁడ నయి ఆత్రిమూర్తుల కభివందన మాచరించుచున్నాను.

పీఠిక యనునప్పుడు తప్పొప్పులను జెప్పునదియే పీఠికగాని తక్కిన పీఠికలు పీఠికలు కాఁజాలవు వీరు మువ్వరును మూఁడుమూర్తులై నా గ్రంథముం బరిశీలించి నాకుఁ గొన్ని సూచనలు చేసియున్నారు. లోగడ గ్రంథగుణాభివర్ణనము చేసినప్పటికన్న నీసూచన చేసినప్పుడు చదివిన నే నెంత యో సంతసించితి ననుట సత్యదూరము కాదు. “హేమ్న స్సం లక్ష్యతే హ్యగ్నో విశుద్ధి శ్శ్యామికాపి వా” కాల్పినప్పుడుగాని బంగారమువన్నె తెలియ రాకుండునట్లే యిట్టి సూచనలు చేసినప్పుడే గుణదోష ప్రకటన మగుననుట నిశ్చయము. వారు చేసిన సూచనల ప్రకారము నా దోషములను నేను సవరించుటకే ప్రయత్నింతునుగాని ఆయాచోట్ల నేను బడిన ప్రమాదము లోకమున కించుక తెలుపుట నముచితము కాక పోదు.

1 “నలుఁడు దూతగా వచ్చినప్పుడు దమయంతిచెలుల శీలము నకు భంగకరముగ వారిచర్యలు వర్ణించిన ఘట్టము తొలఁగింప నగు” తొలఁగించెదను గాని—చెలులశీలమునకు భంగకరములుగనైన వారి చర్య తెవ్వియో? చర్చించుకొందము:— 3 త. 134 పద్యము.

మ. “నరనాథాగ్రణి బాహుకీర్తిమణులకొ లగ్నంబుగా లాగికో
వరచేలాంచల మల్ల జాటిపడుటకొ వక్షోజముల్ గప్పకే
తరుణీరత్న మొకర్తు వోవఁ గనుటల్ తప్పంచుఁ దప్పించి మో
మరితికొ వేటొకవైపు గాఁ గలిగెఁ గాంతాంగాలిసంస్కర్షమున్”.

అది యేకాంతస్థలము. స్త్రీలు మాత్రమే యుండునది. పురుషు లందుఁ బ్రవేశించుట మిక్కిలి తప్ప. దేవతలు పుచ్చుట నలుఁ డటకు వచ్చుట మొదటితప్ప సరే యుండనిండు. తరుణి పయ్యెట జాటిపోయి నది. అది సరిచేసికొనలేదు, సిగ్గు లేక వక్షోజములు గప్పుకొనలేదు.

పురుషు లున్నప్పుడే సిగ్గు స్త్రీలలో స్త్రీలకు సిగ్గుండదు. ఇందు స్త్రీల శీలము పోయియుండునా? అది యెట్టిదోషమైనా జేసియున్నదా? అట్లున్న స్త్రీనిఁ జూచుట దోష మని నలుఁడు మాటుమోము పెట్టినాఁడు. ఇందతనితప్పు కనబడుచున్నదా? అటుమోము పెట్టునప్పుడు మఱియొక స్త్రీశరీరము తాఁకినది ఇది దోష మందురా? ఎవరిది? నలునిదా? స్త్రీలు క్రొక్కరిసియున్న చోటికిఁ బోయెఁ గావున నతనిదే యనవలయును. పోక తప్పినది కాదు పాపము!! 134 పద్యము:—

మ. “ఒకచో నింతులు బంతు లాడుకొనఁగా నుత్సాహముం జేసి మీఁ దికి బంతి నిర్వసరంబోయి నలభాస్త్రీనాథుచేఁ జిక్క ము ద్రికచే నొక్కి యశండు దాని మరలఁ వ్రేయంగ వా ద్విస్తయో త్సుకలై చూపిరి దానిపై నలలిపుల్ గన్నట్టుటల్ ఖైమికిన్”.

స్త్రీలు బంతు లాడుకొనుచున్నారు. బంతి వచ్చి సమీపమున సంచరించు నలునిచేతఁ జిక్కినది. దానిపై తనముద్రిక నొక్కి తిరుగ వ్రేసె. ఇందు స్త్రీలశీలము పోయినట్లు పోకడ కలదా? 136 వ పద్యము:-

మ. “సుకుమారుం డట నై పథుండు “ముకమల్ సోఫా” పయిన్ మేను నే ద్వి కడం గండుకకేళిఁ దేలు సఖులం బ్రీతి నిర్వహించుచో నకి యొక్కర్తుక వచ్చి సంభ్రమముతో ట్టానాథుపై వ్రాలి లో సుకమైన స్వెఱుఁ గౌట నెచ్చెలుల కాచొ పెల్లఁ జెప్పెం దగన్”.

సుకుమారుఁడగు నలుఁ డటఁ దిరిగి తిరిగి యలసి యట నొక సోఫా యుండ దానిపై మేను చేర్చియుండె. ఆప్పుడొక స్త్రీ దానిపైఁ బురుషుఁ డున్న నన్నయెఱుంగక తొందరతో వచ్చి పండుకొని, మనుష్య సంపర్కమైనట్లు తలంచి నివ్వెఱుంపడి నెచ్చెలులకుం జెప్పినది. ఇందు శీలమునకు లవమాత్రమైన లోటు వాటిల్లునా? 137 వ పద్యము:—

తే. “నిషధరా జొక్కచవికలో నిలువ నటకుఁదటుకున న్నచ్చి యొకచేఁడె తనయురోజ ముల నతని నొత్తి నలుగడం గలయఁ జూచి, పడియె న బ్రము తనసుఖస్పర్శమునకు”

ఇదియు వైపద్యములవంటిదే. చవికలో నిషధరా జున్న ల్లెఱుం గదు. స్వైరవిహారమును చేయుచు నటరా నట్లు జరిగిన సుఖస్పర్శమున

కచ్చెరువు పడినది. ఇందు నలునిదోషమును జూపట్టదు. తాను దొలంగి యున్న నట్లు తటస్థింపవచ్చును. 133 వ పద్యము:—

క. “ఆనాఁ డష్టమిఘటికలు, గాన సుఖస్పర్శ మగుటఁ గళ గరఁగి కడుకొ

మానసమున నానందము, మానిని దా ననుభవించె మఱియున్ మఱియున్”.

అష్టమినాఁడు స్త్రీకి గళ యురోజముల నుండును. అట వైవ ఘటనం జేసి పురుష దేహస్పర్శ మైనది కళ గరగినదని కల్పనము. ఇందు దానిశీలమునకు భంగపాటు వాటిల్లెనా? అది యేమి తప్పచేసినది? అష్టమి చేసినది 139-వ పద్యము—ఇందు దమయంతిస్త్రీతికై స్త్రీ లం దఱుగలసి నాటకముం బ్రదర్శించిరి. ఇది శీలముం బోగొట్టునా? రంగస్థల ములో షహారాజులసమక్షమున గాదు. అంతఃపురములో నాఁడువాం డ్రలో నాఁడువాండ్రే. 140—ఇందులో మాయలాఁ డెవ్వఁడో యిటకు రాజోలు నని భయావృతాబలస్వాంతలై వెదకఁబూనుట, పురుషుఁ డంతిపురిలోనికి వచ్చెనన్నచో రాజువలనిభయము, అంతిపురము నందలి కట్టుబాట్లు తెలియుచున్నవి. ఇవియే సూచనలో విమర్శకులు శీలముం బాపునవి యని వ్రాసియున్నారు. ఇదియంతయును దిరస్కరిణీ ప్రభావముగాని మఱియొకటికాదు. ఇందు చెలులశీలము రక్షింపఁబడి యేయున్నదని నే ననుకొంటి. మఱియును అంతిపురములలోని స్త్రీలు స్వేచ్ఛావిహారము సేయుచుండురు. దమయంతిచెలికత్తై లనంబడు నీ స్త్రీలెవ్వరు? భర్తలతో సంసారము చేయుపుణ్యస్త్రీలా? కారు. వా రంతి పురంబులకు రారు. పరిచర్య చేయరు. వీరు పరిచర్య సేయు దాసీలవంటి వారు. వీరికి సామాన్యముగా వివాహము చేసికొనుట యుండ దని తలంచెదను. ఇట్లు నేనేకాదు, నైషధములో శ్రీహర్షుఁడు:— 6-వ సర్గము:—

శ్లో. “దోర్బల మాలోక్య కచం రురుతోస్తి స్తతః కుచౌ తా వసులేపయస్త్రాః,

నాభీ మధైక్ష క్షధవాససోసు మిమీల దిక్షు క్రమకృష్టచక్షుః”.

శ్లో. “హతః కయాచిత్పథి కందుకేన సంఘట్టు భిన్నః కరజైః కయాపి,

కయా చ సాక్షి కుచకుంకుమేన సంఘక్తకల్పస్య భభూవ లాభిః”.

ఇట్లు చెప్పియున్నాడు. ఈయర్థములనే వెల్లడించుచు శ్రీ నాథుడు తనశృంగారనైషధములో నిట్లు చెప్పియున్నాడు. 3 ఆశ్వా సము రిరి-వ పద్యము:—

చ. “ప్రిదిలిన నీవి కేల నవరించు తలోదరి యోర్తుఁ గాంచి లోఁ గదిరిన పాపభీతిఁ బతికన్నులు మోడ్వ నొక ళ్లొకళ్లకై యెదురుగ వచ్చి వచ్చి యొకయిద్దఱుముద్దియ లొత్తి రవిభుక్త మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు కుచద్వయంబులన్”.

94 వ పద్యము:—“విరిసెను నీవిబంధ మది విస్తయ మొండగఁ దోడి భామికుల్”.

95 వ పద్యము:—“కాంచనపుబంతులఁ గ్రచ్చుటవాటు లాడఁగా ధరణిపుఁ డడ్డమై చనుడుఁ తద్భుజండముఁ దాకి పెట్టి”.

ఇట్లు మూలకవిని మించి యెన్ని యో విధములఁజెప్పియున్నాడు. ఇదియుం గాక వ్యాసభగవానులు తనశ్రీమహాభారతములో ఆరణ్య పర్వము రిరి-వ అధ్యాయమున:—

శ్లో. “తతస్తా నైషధం దృష్ట్వా సంభ్రాంతాః పరమాంగనాః ప్రశశంసుశ్చ సుప్రీతా నలం తా విస్తయాన్వితాః న చైన మభ్యభాషంత మనోభి స్త్వగ్ధపూజయన్ అహో రూపమహో కాంతి రహో ఛైర్యం మహాత్మనః తేజసా ధర్మితాస్తస్య లజ్జావత్యో వరాంగనాః.”

అని వ్రాసియుండె. ఇందు—సుప్రీతాః, మనోభి స్త్వగ్ధ పూజ యన్, అహోరూప, మహోకాంతి, రహో, తేజసా ధర్మితా స్తస్య, లజ్జా వత్యః, ఇత్యాదులచే దమయంతిచెలిక త్తియలు నలునిఁ జూచి మోహవివశలై మాటలాడ లేక మనస్సునఁ బూజించి రనఁగా మనస్సు లోనే కోరికిం జేసి రని యభిప్రాయము. ఇట్లు మహాపురుషునిఁ జూచి చలించి రనుటలో ఆస్త్రీలశీలమున కించుకలోపము చూపట్టక మాన దని నాతలంపు.

2 ద్వివీతీయస్వయంవరసందర్భమున నున్న “బ్రతికెనొ చచ్చెనో?” అనునది యశ్లేల మనియు మార్పవలయు ననియు సూచన. బ్రదికెనొ చచ్చెనోయనునప్పుడు విన్నవారికిఁ గష్టముగా నుండు నేమొ కాని,

ఇక్కడ నిశ్చయ చెప్పవలయునేమో యని వ్రాయుట నాపొరపాటు కావచ్చును. ఏ కారణమున నిట్లు దమయంతిచేతఁ జెప్పింపవలసి వచ్చెనోకాని మూలమున నిట్లున్నది. శ్రీమహాభారతము నలోపాఖ్యానము 71 అధ్యాయము 23-వ శ్లోకము:— “న హి న జ్ఞాయతే ధీరో నలో జీవతి వా న వా” అని దమయంతి పలికినట్లున్నది. నే నిది చూచియే “బ్రదికెనొచ్చెనో” అని వ్రాసితిని. ఇది సూచనలో సవరింపు మనిరి గావున నట్లు చేయుటయే నావిధి. మఱియుం గొన్ని భూతార్థక్రియలవిషయమై సూచించియున్నారు. వాని నెల్ల యథాన్యాయంబుగ సవరించుటకై ప్రయత్నింతును. మఱియు నెల్లరు, దృష్టకు లొనగునవి సూచించిరి. కోటి, పిప్పల్యాదుల కీరూప మొప్పు నని బాలవ్యాకరణము చెప్పటయే కాక బహుప్రయోగములును గలవు. భారత మాదివర్షమున నన్నయ భట్టారకుఁడు “దృష్టు” అని వ్రాసియున్నాఁడని విన్నవించుచు వారీపీఠిక వ్రాయుటలోఁ బడిన పరిశ్రమకు మఱియు మఱియు నభినందించుచున్నాను. ఇందుపై నేను గోరకుండ నాయందలి కృపాతిశయముచే మంచియభిప్రాయ మొసంగిన విద్వాన్ శ్రీగంటి జోగి సోమయాజులు, యం. యె., యల్. టి., గారికి నాయభివందనము లర్పించుచున్నాను. ఇందుఁ గొన్నికొన్ని దేశీయపదములు, మాండలికములు చొప్పించుటయే కాక అ. ర. లకు యతిప్రాసముల మైత్రి గల్గించితి. దానికే బండితులు నన్ను గర్హింపకుండురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

త ప్పొ ప్పూ ల ప ట్టి క

పుట.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
6	22	కరణి	రమణి
8	16	నవియ	నవయ
9	13	వావార్వ	వార్వార్వ
10	19	పడఁగ	కూడ
15	13	అద్దెపవి	అద్దెపలి
15	15	లక్ష్యఁబెండ్లి	లక్ష్మీమమకఁబెండ్లి
21	6	గడకుమాసపు	గళకుమాసము
27	10	బెట్టి	వెట్టి
27	16	దాగ	దాఁగ
27	16	దాగు	దాఁగు
28	10	దోప	దోఁప
29	2	చూపణు	చూపణ
29	27	తేండ్లు	తేంట్లు
31	10	పయ్యెదక	పయ్యెరక
34	5	బెట్టుచెట్టు	బెట్టుఁజెట్టు
44	1	మొగముఁజేత	మొగముచేత
44	26	పెంపు	కెంపు
50	21	దాపురము	దాఁపురము
54	4	దూరుచు	దూఱుచు
54	28	జారు	జాఱు
55	4	బ్రాకె	బ్రాఁకె
66	11	గంజాక్షి	కంజాక్షి
74	9	జలియింపఁగలేక	జలియింప
75	12	బైమి	వైమి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
78	20	తల్లివె	తల్లికా
78	27	గోర్కులీఁ	గోర్కులీఁ
79	13	వారికొ	వారికొ
84	3	నీవే	నీవో
91	1	కోమలి	కాంకసు
106	18	గజారోహణంబు	గజావరోహణంబు
106	9	ఏగుబెండ్లి	ఏగుబెండ్లి
116	8	నేవతుఁడు	నేవకుఁడు
121	7	యెక్కీడి	యెక్కడ
134	20	ముట్టి	పట్టి
146	26	గుడుసు	గఱుసు
155	12	యెవర్తా	యెవర్తా
156	12	నన్ను	నిన్ను
156	23	పొగలి	పొగిలి
162	9	నిర్జన	నిర్జర
163	4	డరయనతండా	డితఁడయెన్నంగా
171	3	మణి!	మణీ!
172	15	ధరయెల్లకొ	నభమెల్లకొ

చ. తలఁచినమాత్రమాధవునుదంచితనాభిసరోజమందుఁ బెం
 పలర స్వయంభువై వెలసినట్టిఁడయై శ్రుతినుప్రసంగతిఁ
 గలజగముల్ సృజించు నెఱకాఁ డగువాగధినేత నిత్యని
 ర్తలమఱిఁ దూములూరిశివరామున కిచ్చుఁ జిరాయురున్నతుల్. 5

నీ పాలు నీ రేర్పర్పఁ జాలినవెలిఱెక్క
 పక్కి యేదేవత యెక్కిరింత
 చక్కెర లైక్కి యు క్కెక్కిన చదువుల
 పులుఁ గేపాలంతికి బలుకుతోడు
 వెన్నెల ల్వెదచల్లు చిన్ని జాబిల్లి యే
 చెలియకుఁ బాపట చేరుచుక్క
 కలిగించు మగని మేల్నులుతలవాకిళ్లు
 హెచ్చునేసకియకు రచ్చపట్టు

తే. లట్టిసైకతసుశ్రోణి యజునిరాణి, పరమకల్యాణి ఘనవేణి పద్మపాణి
 సిద్ధనిశ్రేణి నవితసచ్చేణి వాణి, రాణ లెసఁగ వేంకటశివరామునేలు.

మ. గ్రహరాజై నిజతేజ మెల్లకడలం గ్రాలంగ లోకాళికిఁ
 స్పృహ గల్గించుచుఁ గర్మసాక్షి యగుచుక బెంపొంది సప్తాశ్వఁడై
 బహుమార్గంబు పరిభ్రమించుచుఁ బ్రజక బాలించుదేవుండు ధూ
 ర్వహుఁడై శ్రీశివకామపుత్రునకు తేవం గూర్పు నారోగ్యమున్. 7

చ. అనిలవరప్రసాదమున నంజనకుం బ్రభవించినంతనే
 యిసుని మహాఫలం బనుచు నెంచి గ్రహింపఁగ మిన్ను ముట్టి పెం
 పునఁ జను సత్త్వమూర్తి, జవముం గలఁ డై లవణాబ్ధి దాఁటి నీ
 తను గని రామునిం దెలుచుదతుఁడు మాకృతినాథు నేలుతన్. 8

మ. నలుగుంబిండిని బొమ్మ చేసి యుమ ప్రాణంబుం బ్రతిష్ఠింప ము
 డ్దులబిడ్డం డయి వాకిటక హరునిఁ బోఁ ద్రోలం గజాస్యంబునుం
 గలలుం గల్గి గణాధిపత్యమున వేడ్కం గాంచుదైవమాతుడుం
 డెలమిక శ్రీరమణాంబికాసుతుమనోఽభీష్టంబులం దీర్పుతన్. 9

- వ. అని కృతిపతి నాశీర్వదించి మఱియును. 10
- క. తొలువొల్ల నెవని రసనాం, చలమునఁ గవితావధూః! సమ్యక్కు సరి
తుల నాట్య మాడె నక్కవి, తలకు వాచ్చీ కికూనిఁ పిలకింతు మదిన్.
- క. ఆదిం బ్రోవగు నాలుగు, వేదంబుల వేటుపఱిచి పివఁ బురాణా
ష్టాదశకం బొనరించిన, వేదవ్యాసుని నుతంతు విశ్రుతఘటితన్. 12
- క. ఘను వాగనుశాసనుఁ ది, క్కన నెఱ్ఱాపై గడ నాంధ్రకవితాజుని నూ
తనదండి ససాజపండితు, వినుతంతుం బాండురంగవిధు శ్రీనాథున్.
- క. కవితం గూరిచి విద్య, క్కవు లేమని యన్నఁ గౌతుకంబ వెరల్ కా
దవు నం చాడిన లోన వ, గవ నలరంగాఁ బ్రబంధకవులకుఁ బనియే.
- క. అవధానము లనువిద్దెలఁ, దవిలితఁ గడుకబ్బములను దగ సలిపితి నేఁ
గవిసార్వభౌమవిరుదం, బవుననఁ గైకొంటిఁ గృష్ణఁడనియెడివాఁడన్.
- మ. ప్రమదం బేర్పడఁ దొల్లిటం గురుకులావాసంబునకా నేర్చి కా
వ్యములుకా, నాటకముల్, పరిష్కృతులు, శబ్దార్థంబులుకా, సత్పరి
శ్రమచే నీకృతి సర్వసమ్మతముగా సంధింతు నట్టె న దో
షము లెందే నగు దిద్దుఁ డార్యులు నమస్కారంబు లర్పించెదన్. 16
- వ. అని పూజ్యపూజాతత్పరుండనై యొక్కకాలంబునఁ జెన్నపురికిం
బోయివచ్చుచు మార్గమధ్యమందున్న నెల్లూరు న న్నాకర్షించుటం
జేసి యట ధూమశకటావరోహణంబు గావించితి నదియును. 17

❀ విక్రమసింహపుర వర్ణనము ❀

సీ. ప్రవహించు నేప్రోలి పశ్చిమోత్తరముల
సొన్నాలమణివేరు పెన్నయేలు
తఱుకొత్తు నే పురి దక్షిణంబున జ్ఞాన
వాపి కోపన బుద్ధితాపి వాపి
రమణించు నేవీటి ప్రాద్విశ నింతలో
నీర్వామి వాకలగుర్వు సామి

యింపాండు నేయూరి యీశాన్యమున నెప్పు
పాయకుండును రంగనాయకుండు

- తే. వఱలు నెచ్చట సంస్కృతవాగ్విశాల
యగు కళాశాల హఠాఱవిద్యార్థిశాల
మండలన్యాయసభయు సన్తహితమగుచు
నొప్పు నొప్పుచునుండు నెల్లారుపురము. 18
- మ. గురువిద్యావిభవం బదంతయును నైకొ మ్మంచు బోఁ గ్రక్కి భా
స్కరునిం గొల్చి మహామహాత్వమున శుక్లం బైనవేదంబు గ
వ్వారికి దెచ్చినయాజ్ఞవల్యముని లోకారాధ్యుడై లోకముం
బరిపాలింపగ నప్పరిక వెలయుటన్ వర్ణింపఁగా నయ్యెడిన్. 19
- ఉ. ద్రావిడభాష 'నెల్ల'నగ ధాన్యవిశేషము చెప్ప వచ్చెడిక
ద్రావిడు లాదికాలమునఁ దత్పురభూముల నల్లెలంకులన్
బ్రోవులు గాఁగ ధాన్యములు పోయుచు నుండినదాన సార్థకం
బై విలసిల్లె నెల్లు రనునాహ్వయ మప్పును నిప్పు నొప్పుగన్. 20
- ఉ. విక్రమసింహుఁ డకబిరుదువే ర్గలరాజమహేంద్రుఁ డప్పు ని
ర్వక్రపరాక్రమంబున ధరాతల మేలుచు నందు నుండుటన్
విక్రమసింహనామమున విశ్రుత మయ్యెను బత్తనంబు భూ
చక్రమునందు దాని కెన సల్పఁగ రా వితరంబు లకగతిన్. 21
- మ. పుడమిన్ సింహపురంబు శౌర్యగరిమం బొల్పొందు నచ్చోటఁ బే
ర్వడి పాటింపఁగ నైనయేనికలు నిద్రం బొందఁ బోవంచు నా
నుడి దేశంబుల మ్రోసి యుండె నట నేనుంగంతవిద్వాంసుండుం
గడిమి నోరు మెదల్పలేఁ డనుట నిక్కం బెల్లరు న్విజ్ఞులే. 22
- చ. అట నొకబావి యుండె నట యందలిసీళ్లు ను ద్రావినంతనే
పటుతరవాగ్విలాసములు పర్వఁగ బుద్ధిమదగ్రగణ్యులై
దిటపడి యుక్తియుక్త మగుధీ గలవా రయి జీవు లంతలన్
స్ఫుటగతి గెల్పువా రనుచుఁ బెద్దలు చెప్పుచునుండు రొద్దికన్. 23
- ఉ. తిక్కనసోమయాజి యటఁ దియ్యని కైతలు నేర్చి పెన్నపై
చక్కిన యున్న దేవళముసామిని గొల్పుచు భారతంబు న

మృక్క యనక రచించె బదియైదగుపర్వము లుర్వ మెచ్చ నీ
యొక్కవకుం బురిం గలయఃపీచుహత్త్వమై కారణం బగున్. 24

మ రణతిక్తం డటం బుష్టినష్టిఁ డగుటక రాజాజు లగ్గింపఁగా
రణమందుక రిపురాజి నోర్చి నృకతక రక్షించె ము న్నాక్షితిక
గణుతింపక గుణమే ప్రధాన మగుచుం గచ్ఛట్టు నప్పట్టుక
రణసింహుల్ కవిసింహు లిప్పటికినిక రాజిల్లుచుం డ్రెచ్చఁగన్. 25

ఉ. అంకెకు వచ్చినట్టికవి యై మొసమొన్నఁ గవీంద్రవంధ్యుడై
వేంకటరాయశాస్త్రి యనువేదముపంశకులాళ్ల వాఙ్మూ డా
తంకము లేనీవైఖరులఁ దా వెలయింపఁడె తెల్లబాస ని
శృంకుఁడు తత్ప్రబంధములె చాటెడు సింహపురీప్రభావమున్. 26

చ. అభినవకాలిదాస బిరుదాంకితులై కుకవీభసింహులై
విభవసమేతులై వివిధవిశ్రుతకావ్యకలాకలాపులై
ఋభుగురుతుల్యులై కవు లనేకులు నేటికి మేటివేర్చిమైఁ
బ్రభవము నొందియుంచు రని పత్తనరాజము ప్రస్తుతిం గనున్. 27

వ. ఇ ట్లఖిలాంధ్రదేశాభరణాయమానంబై కరంబు డంబుమీఱు నప్పరీ
వరంబున. 28

—౧౧ కృ తి ప తి ప్ర శం స. ౧౧—

నీ. అడిగినయర్థంబు లద్ధల కఱలేక
యిచ్చెడిముచ్చట నెసఁగువాఁడు
ఘనతర మీయుపకారంబు నీచేతఁ
గాఁ దగు నన్నచోఁ గడఁగువాఁడు
పరుఁ డైన బాధలఁ బడనున్నఁ జేత నై
నంతలోఁ దొలఁగింప నలరువాఁడు
భూతదయాశుత్వబుద్ధి నెల్లెడ మంచి
వాఁ డని పే రంది వఱలువాఁడు

తే. అతఁడు నలువొందు సత్యవాక్యప్రవర్త
కుండు శాంతుఁడు సుగుణసాంధ్రుండు మృదుల

హృదయః డాచారనిరతుండు సదమలుండు
తూములూరివేంకటశివరామసూరి.

29

చ. ఘనుఁ డయి న్యాయవాది యయి కావ్యరసానుభవాంతరంగుఁ డై
ధని యయి కార్యదక్షుఁ డయి దైవతభక్తిసమేతుఁడై మహా
మునిజనసేవకుం డయి సుపుత్రకళత్రసుమిత్రయుక్తుఁడై
తనరుచు నుండు నంచు విని దర్శనముం బొనరింప నేగితిన్.

30

ఉ. ఏగినయంత నన్నతఁ డనేకవిధంబుల నాచరించుచున్
వీఁగనిభక్తితో నెపుడు వేడుకఁ గూర్చుచు భక్త్యుభోజ్యసం
యోగమునందుఁ దండ్రి తనయుం బలెఁ జూచుచు నాకవిత్వమున్
నాగుణగౌరవాదులు మనంబున నెంచుచుఁ బెంచె హర్షమున్.

31

క. మనుగుడుపు సేయువియ్యం, బన నే నాబుధునియింట నభ్యవహారం
బొనరించుచుండి నెప్పున, మున నెంతయు సంతసంబు ముప్పిఱగొనగన్.

ఉ. ఆతనిఁ గాంచి యొక్కదివమం దిటు లంటి, బుధేంద్రచంద్ర! “నీ
నీతియు నీదుదాత్మతయు నీదగుయోగ్యత నీదుపాండితీ
రితియు నీదుగౌరవగర్విత నీకవితాప్రియత్వమున్
చేతము పల్లవించునటు చేసె నటంచు నిజంబు చెప్పితిన్.

33

ఉ. ఉత్తమనాయకుండ వని యుల్లము పల్లవితంబు గావునన్
మెత్తనిపాకముం గలుగ మేలకృతిన్ రచియించి నీ కిడన్
జిత్తముచేసితిన్ గొనుము శ్రీయును సంపదయున్ యశంబు నిన్
హత్తగ వచ్చు నందున ననంతములై ద్విజరాజశేఖరా.”

34

క. అనినం గా దన కాతఁడు
ననుఁ గని యి ట్లనియె వినయనయ వాక్యచయం
బనువొంద “నాదువంశము
తనరెడు నది యయ్యె నేను ధన్యుడ నైతిన్.

35

శా. ఓవిద్వత్కవిరాజ, నీదుకవనం బోహో యనం బొల్పెడున్,
నీ వొండొక్కదినంబులో నొకకృతి నిర్మింపఁగా నేర్పు, నీ
ప్రావీణ్యంబు జగం బెఱుంగు, నుతియింపం జాల, నీ వన్నిటన్
జేవ లేటితి వంచు నీదుకృతులే చెల్వెచ్చు వాక్రుచ్చెడిన్.

36

- క. కవిసార్వభౌమ, నాయెడ, నవినక మగుకపణ గలుగుచుట్టివ యేనికొ
దవు నటుకలికల్మషహర,మవుకథ రచియించియొండుగు మాఝీకృతిగన్.”
- వ. అని సబహుమానంబుగం బలికి నూటపదియాలురూప్యంబులతోఁ
గర్పూరతాంబూలం బొసంగినం బుచ్చుకొని వానియిచ్చకుం దగ
మున్ను నే నించుక రచించి యుంచినసలక థాభాగంబున మఱి
కొన్ని క్రొత్తలుం గలయ గూర్చి వేర్చినవిజ్ఞానంబున “శృంగారతరం
గిణి” యనుపేర నైషధీయచరితంబు నొక కావ్యంబుగా రచియింప
నెంచి ముందు మంగళాచరణంబుగా నష్టహీచేవకులావతంసంబు
వంశావతారం బభివర్ణించెవ. 38

౧౦ కృతినాయకునివంశావతారవర్ణనము. ౧౦

- సీ. శ్రీరమణీమణిజీవితేశ్వరునాభి, సరసిజ మేస్వామిజన్మభూమి
తలవాకిళ్ళల మెల్లఁ గలిగిలోకము లేలు, తరళాక్షియేవేల్పుధర్మపత్ని
క్షీరసీరవిభాగ మారసి చేసెడు, పక్కి యేదేవరయెక్కిరింప
దేవమునీంద్రులు దీపించునిక్కపు, జగ మేమహాత్మునితగినఁటొకి
- తే. అతఁడు నలువొందు శ్రీకాయజాగ్రజండు
బ్రదుకుప్రాద్దుల నొసళ్ళల వ్రాయువేల్పు
వేల్పులకుఁ బెద్ద వెలిదమ్మి వెలుఁగుమేటి
జగములం జేయుదిట్ట మేలోజన్నిగట్టు. 39

- క. ఆతనివంగసమందుకొ
భూతలమున హరితుఁ డనఁగ మునిపుంగవుఁడై
ఖ్యాతిం గనె దద్దోత్రో
దూభతులు వెక్కండ్రు, ద్విజులు పొలిచిరి పృథ్విన్. 40

క. వారలు నానాదేశము, లారూఢిక్ మెట్టి మెట్టి యందం దుంటకొ
బే రయ్యె నాఁడునాఁటికి, వారికి నానాఁట నాఁటివా రన నందున్.

- సీ. అఖలవిద్యాధ్యయనాధ్యాపకాంచిత, నయకోవిదులు వెలనాటివారు
పాండరీకాదిసవన కాండసుకరణా, నందసాంద్రులు వెలనాటివారు
ధిక్కృతశిబికర్ణదివ్యాగమవితర, ణప్ర కాశులు వెలనాటివారు
అవ్యయజీవేశ్వరాదై వ్యతమతవ ర్త, నస్వభావులు వెలనాటివారు

- తే. వారిలోపలఁ బెక్కండ్రు వరుసఁ జనిన
యంతఁ దూములూరను గ్రామమందుఁ దొలుతఁ
గాపురంబుగ నుండినకతనఁ దూము
లూరివా రన నొకకొండ తొప్పి రందు. 42
- క. కామేశ్వరసన్నిభుఁడై, కామేశ్వరశాస్త్రి శాస్త్రకలితోత్తమమే
ధామసీతుఁడగుచు విద్వత్ప్రీతిమస్తుతుఁడై తలిచ్చెఁ టిఁ ణీస్థలిలోన్.
- సీ. నలువయె వేనోళ్లచిలువయె రానిమ్ము
వేదశాస్త్రమ్ముల వాదోనర్తు
జీవుఁడే కానిమ్ము దేవుఁడే కానిమ్ము
బుద్ధిస్పృహంజేసి పోకడంతు
నింద్రుఁడే కాని యువేంద్రుఁడే కాని నా
వైభవంబున సిగ్గుపడ సలుపుదుఁ
గానీనుఁడే కాదు వానీనుఁడే కాదు
వితరణంబునఁ జేసి వెడల నడఁతు
- తే. రుద్రుఁడైనను మఱి వీరభద్రుఁడైన
నాదువాగాయుధంబుల నవియ నేతు
ననుచుఁ గైఁ గంగణము గట్టుకొనియె ననఁగఁ
ద్యాగియై భోగియై యోగి యయ్యె నతఁడు. 44
- తే. అతనికిఁ శివకామ పట్టాభిరాము
లనఁగ నిర్వరుపుత్రకు లలరి రీశ్వ
రునకు సర్వమంగళయందు వెనకయయును
గోమరుసామియు నలరినకరణి ధరణి. 45
- వ. ఆకామేశ్వరశాస్త్రిపుత్రులలో 46
- మ. శివకామార్యుఁడనార్యకార్యములకుం జేయుఁత గా కార్యులె
న్న వదాన్యుండును ధన్యుఁడై తనరి యంతఁక సుబ్బమాంబ నివా
హవిధిం గైకొని యాత్మసోదరసుతుం డౌ నాదినారాయణుఁ
సువృతిఁ దత్తునిఁగా గ్రహించి కొనియొక దుర్యాశ్రమస్వీకృతిన్.

క. పట్టాభిరామయాఖ్యుఁడు, పట్టియ యగువయసుచంద వారాణసికీళ్
బట్టుమెయి నేగి వేదము, పట్టంతయు నెఱిగివచ్చె బ్రాజ్ఞులు మెచ్చన్.

సీ. పట్టాభిరామయ పట్టాభిరాముని

భాతి విఖ్యాతిమై భూతిఁ గాంచి
నారకూచికుమారి నారి సీతమఁ బెండ్లి
యాడి శ్రీశివకామయాఖ్యుఁ బుత్రు
నవల సీతారాము నాదినారాయణు

వేంకటరమణయ వెనుక రామ

కృష్ణయ సుబ్రాము నిచ్చమై నార్వరఁ

బుత్తులం గని జగత్పూజ్యుఁ డయ్యె

తే. జక్రవర్తులు, ఋతువులు, శాస్త్రములు వి

శాఖముఖములు, కాలముల్, చక్రము లన

నన్నదమ్ములు వా వార్షు రతిశయించి

వేరు గాంచిరి జగమందుఁ బేర్చి మెఱసి.

49

సీ. అందు సీతారామయాఖ్యుఁడు లక్ష్మీన

రసమఁ బెండిలియాడి రమణ నామె

యందు సుబ్రహ్మణ్య సాంబశివుఁ వేంక

శేశ్వరునిఁ బితృణా మేగఁ గనియె

శాదినారాయణుం డన్నమ్మఁ బెండ్లియై

తాను దత్తుం డయ్యుఁ దమ్మునిసుతుఁ

డైన సదాశివయ్యను దత్తుగాఁ గొనె

నతఁడు ద్వ్యముష్యాయణాఖ్యుఁబరఁగె

తే. వేంకటరమణయాఖ్యుఁడు వేడ్క మణెమ

యందుఁ బుత్రుల నాదినారాయణ శివ

కాము లనువారి నిర్వరఁ గాంచి లోక

విశ్రుతం బగుకీర్తిమై వెలసె జగతి.

51

తే. రామకృష్ణుఁ డుద్యోగియై ప్రబలి మొదటి

వనిత వేంకటసుబ్బాంబవలనఁ గనె స

దాశివ్యునిఁ వెన్ను రమణమాతన్వివలనఁ
బరమశివుఁ గాంచె దత్తుఁడా ప్రథమసుతుఁడు.

51

తే. సుబ్బరామఁడు విద్యల సొంపుమిగిలి
సతి మహాలక్ష్మిఁ బెండ్లాడి సుతులు లేమి
బ్రాతృపుత్రుని వేంకటేశ్వరుని దత్త
పుత్రునిగ స్వీకరించి పెంపున నెసంగె.

52

వ. అల్ల పట్టాభిరామాత్మజులలో నగ్రజుం డగు శివకామయాహ్వా
యుండు.

53

ఆ. మొదలివారు ద్విజుల మొదలివారని వారి
పేర్తిపట్టి యైనవేంకటరమ
ణాంబ వేడ్కఁ బెండ్లియాడి గార్వాస్థ్యము
వెలయఁజేసె నామె వలన నతఁడు.

54

ఉ. పిన్నతనంబునంద తమపెంచెడుతండ్రి పరంబు నొందఁ గా
నన్నయె తండ్రి యకొనుడి నిజానుజు లందఱుఁ దన్నుఁజేరఁ గాఁ
గన్న కుమారులం బలె నొకానొకయింతయు లోటు లేనియ
ట్లన్ని విధంబులం గనుచు నైదుగురం దగఁ బెంచె నెంచఁగన్.

55

తే. నయము మీఱంగ నుపనయనము లొనర్చి
చదువు చెప్పించి పెండ్లిండ్లు సరగఁజేసి
కూడుగుడ్డల కిడుములు పడఁగ నీక
సోదరులఁ బెంచె నాతఁ డత్యాదరమున.

56

మ. పదియాఁజేడులయీడునం దతఁడు విద్యత్పట్టముం గాంచి పెం
పొదవం బొల్చిగవర్న మెంటుపదమం దుద్యోగియై యుండి య
ప్పిదపం దా బెజవాడ నింజనియరాఫీస్ లోన మేనేజరై
పెదజీతంబునఁ బెద్దపత్తనములం బ్రేమించె నుద్యోగమున్.

57

చ. అటువలె రాజకీయపదమం దయి సంస్కృతిపోషణార్థమై
యట్లమట మొందుచున్న తఱి నాయనభాగ్యము పండ నాఁగ వేం

కటరమణాంబ పెద్ద దయి కాపురము బొనరింప వచ్చె ము
చ్చటపడియ త్తవారియుటజంబున కయ్యివి యెట్టిలగ్నమో?.

58

మ. తరుణీరత్నము కాలు పెట్టినమొదల్ తండోపతండంబులై
పురము ల్వస్తులు వాహనంబులు ధనంబు ల్వస్త్రభూషాదులుకొ
వరధాన్యంబులు మాన్యముల్ గలిగి యా బ్రహ్మాన్వయోత్తంసునిల్
కర మాశ్చర్యకరంబుగా ధనదునిల్ గా మాతె నూ రెన్నంగన్.

59

తే. అవనిఁ బెంపొందెఁ దూముఁలూర్వన్వవాయ
కలశవారాశిచంద్రుండు కాశ్యపీంద్ర
వినుతసద్గుణసాంద్రుండు పనితభూసు
రేంద్రుఁ డమలయశోజితార్యేంద్రుఁ డపుడు.

60

తే. అవని మగఁ డెంతయుద్యోగి యైన నూర్లు
వేలు గణించువాఁ డైన విజ్ఞుఁ డైన
నాఁడుదానిదియె యదృష్ట మనెడుమాట
సార్థకం బయ్యెనిప్పట్ల నరసి చూడ.

61

సీ. చాపలంబునఁ బెరజనుఁ జేర నొల్లని
మంగళదేవి యీమంగళాంగి
బలుతాఁగయై నోళ్లఁ బడి రచ్చు లెక్కని
మంజులవాణి యీమంజువాణి
మగనిసామేను వోఁ దెగి గడ్డరింపని
మృగరాజగమన యీమృగవరాక్షి
పాటి చెప్పినఁ గాని మాటాడఁ దలపని
విబుధేంద్రదేవి యీవిబుధదేవి

తే. అనుచు నెల్లరుఁ గొనియాడఁ బ్రాణనాథు
నెడ వసించియు వాక్యాన మెలమిఁ గొనియుఁ
గలసికొని యనువర్తనముల నిలిచియుఁ
గొలుచు వేంకటరమణాంబ గుణకదంబ.

62

సీ. శివకామబుధుండు భాగ్యవతీవతంసమై
యలరు వేంకటరమణాంబవలనఁ

గనియె వేంకటసుబ్బమను, సీతమను, మహా
 లక్ష్మీనిం బుత్రికలను ముగురను
 బదపడి శివరామ పండితేంద్రుని నొక్క
 పుత్రునిం బరమపవిత్రచరితు
 మొదటి పుత్రిక నిచ్చె మొదలిశ్రీవేంకటే
 శ్వరునకు, సీతమకా ధరణికోట

తే. సుబ్బరాయని కిచ్చెఁ, బై సుతను నోరు
 గంటి వేంకటసుబ్బయాఖ్యాకునకును
 నిచ్చి పెండ్లిండ్లు గావించె నిచ్చుకొలఁది
 కట్టుము లొసంగి తనకీర్తి కడలుమ్రోయ.

63

సీ. వేంకటసుబ్బమావేంకటేశ్వరులకు
 నాత్మజుల్ లక్ష్మీనారాయణ, శివ
 కామ, సీతారామనాములు మువ్వరు
 కామేశ్వరియుఁ, గనకమ్మ, సుంద
 రమ్మ యకాపుత్రీత్రయమ్ము గల్గిరి; సీత
 మాసుబ్బరాయనామకుల కైరి
 సుతుఁడు సుబ్రహ్మణ్యసూరియు భ్రమరాంబ
 సుత; మహాలక్ష్మీయకా సతికి నోరు

తే. గంటి వేంకటసుబ్బయాఖ్యాకునకును
 వెలసి రవని సుబ్రహ్మణ్యవేంకటాద్య
 కృష్ణవేంకటేశ్వరరాము లెన్న సుతులు
 కమల మైత్రేయి, యనసూయ యమరుసుతలు.

64

క. శివకామాత్మజుఁ డగునా, శివరామయ తనదుతండ్రి చిన్నతనమునకా
 శివసాయుజ్యము నొందుట, సవిమర్శము గాఁగఁ దల్లి సాఁకం దనరెన్.

క. తల్లియుఁ దండ్రియు గురుఁడును
 దల్లియ యై యెల్లవేళఁ దన్ను భరింపకా
 దెల్లముగ విద్య నేర్చియు
 సల్లక్షణవంతుఁ డయ్యె జగతి నతఁ డొగిన్.

66

శా. శ్రీశుం డాశివరామయాహ్వాయుఁడు సర్వేష్టుండు నై యొప్పి కు
 ప్పాశేషాచలపత్యభిఖ్యునకు విశ్వప్రస్తుతోద్వోగి క
 త్యాశం గూర్చెడుకన్న బిడ్డ యగుచున్ హర్షోండునర్వాంగస
 ద్వేశన్ సుందరరామమాంబఁ దొలుతన్ బెండ్లాడె బాల్యంబునన్.

సీ. కలిగినవారింటికన్య గావున నట్టి
 సుందరరామాంబ సొంపు మిగిలి
 పుట్టాది నల్లారుముద్దుగాఁ బెరిగియుఁ
 బెండ్లియాడినవెన్కఁ బెనిమిటికిని
 నాఁడుబిడ్డల కత్త కధికభక్తిన్ నేవ
 నేయుచు ననసూయ యియమ యను
 పేరు గాంచియు లోకవినుతికినై గేస్తు
 రాలిధర్మంబుల నోలిఁ గ్రాలి

తే. అతిథిపూజలు నభ్యాగతార్చనలు వ్ర
 తములు దానధర్మంబులు తవిలి నలిసి
 మగనికిన్ మేనినీడ నా బొగడిత గని
 కాపుర మొనర్చె సిరులతో నేపు మీఱి.

68

సీ. తనవారు వెరవారు తన కెంత తొందరలో
 గలిగించినం గాని కలకఁ బాఱి
 కనలంగఁ బోవ దోర్పున భూమి దేవికి
 సరివచ్చు నీమె యన్ గరిమఁ గాంచె
 దనహృదయం బేరికిని గాని తెలుపక
 గాంభీర్యవతి యనుకడిమిఁ గొనియె
 మది సంతసిలుపట్ల మందహాసమె కాని
 పకపక నవ్వునిపగిది నేర్చె

తే. మగనితోఁ బుట్టువులనెల్ల దగినరీతి, నాదరించుచు భక్తిమై ననుసరించు
 నాఁడుబిడ్డల బిడ్డల నరయుఁ బ్రేమ, నల్లసుందరరామమ్మ చల్లనమ్మ. 69

తే. మంచినారిక యింతలో మరణ మనెడ
 మాటబడి నేమొ యిహ మెల్ల బూటక మని

- యెంచియో యిర్వదేనవయేట నామె
భౌతికాంగము విడి స్వర్గపదము నొందె. 70
- వ. అవ్వల మనకృతినాయకుం డగుశివరామయాద్యుండు. 71
- తే. అవుడు వరలక్ష్మమ వసంత యనెడుసుతల
నాగరిత కన్నవారల నాత్మభాగి
నేయులకు నిచ్చి వైభవాస్వీతముగను
బెండిలులు సేసె బంధుగుల్ ప్రీతినొంద. 72
- తే. ధరణికోట సుబ్రహ్మణ్యధరణివిబుధుఁ
డల్లవరలక్ష్మీ, మొదలి పంశాస్థిచంద్రుఁ
డైనశివకామయాహ్వాయుఁ డాపసంతఁ
జెట్టబట్టి తలిర్తుడు చెన్ను మిగిలి. 73
- చ. మనశివరాముఁ డాంగ్లము క్రమంబున భూ,నిధి,చంద్ర,భాత్య,సం1919
ఖ్యను జనునపు తల్లినుడికారము సెల్లఁగఁ జేయనై జగ
ద్వినుతజగర్లపూడికుల వేంకటరామయ జానకమ్మయుం
గనినకొమార్త సీతమను గైకొని పెండిలియాడె వేడుకన్. 74
- ఉ. సీతమతల్లి జానకమ చేసినపాటలు గద్య పద్యముల్
ఖ్యాతికి నెక్కె దేశములయఁ దిపు డాకవయిత్రిపుత్రియై
ప్రీతి నెసంగుసీతమ కవిత్వము నాఁ గవికావ్య మన్నఁ దాఁ
జేతమునందు సంతసముఁ జేయుచు నుండు నటంట కబ్రమే. 75
- క. సీతమ సీతమ కెనయై
భూతలమునఁ జేరు గాంచి పురుషోత్తముఁ డకా
ఖ్యాతిం గొనుశివరాముని
ప్రీతికి నగుచుండు ననుట వింతయె తెలియన్. 76
- సీ. అత్తకు భర్తకు నడ్డాడ నెఱుగదు
నో రెత్తి మాటాడ నేర దెవుడు
పరపురుషుం డడ్డుపడిన మో మెత్తదు
పనివాండ్రపై నింత పదరఁ జనదు

తనబిడ్డ వెఱబిడ్డ యనుమతి జేయదు
 కలదాన నం చెవ గర్వపడదు
 పొరుగింటి కెన్నఁడు పోయి యెఱుంగదు
 పరుషవాక్యంబులు పలుకఁ బోదు

తే. ధుమధుమలు మోమునం దెప్పు తొలఱనీదు
 శత్రుమిత్రవిభేదంబు సలుప దెడఁద
 నన్మత మెఱుగఁదు దైవభక్తిని విడువదు
 ఖ్యాతసద్గుణనికురుంబ సీతమాంబ. 77

క. శివరాముఁ డామెవలనక
 నవ తెఱుగఁనిగరిమఁ గనియె జయశంకరునిక
 శివకామసుందరాఖ్యుని
 శివకాముడ యై కులంబు శ్రీ వెలయంగన్. 78

తే. అద్దెపవిరామచంద్రున కాత్మజాత
 యయ్యు శ్రీసూర్యనారాయణాఖ్యున కభి
 మానసుత యగువరలక్ష్మఁ బెండ్లి
 యాడి జయశంకరుఁడు పొల్పు నవనియందు. 79

సీ. కలనైన నన్మతంబు పలుకఁ బూనుట లేదు
 లేదు లే దనుమాట లేనె లేదు
 తెగనాడుదాయనే దగుల నాడుట లేదు
 లేదు లే దనుబుద్ధి లేనె లేదు
 యెరులబాధలు చూచి యూరకుండుట లేదు
 లేదు లే దనుచింత లేనె లేదు
 నిజకులోచితకర్మనియతి మీఱుట లేదు
 లేదు లే దనువిద్య లేనె లేదు

తే. సన్నుతాచారనిరతుఁడై శాంతుఁడై ద
 యాఖుఁడై శ్రుతిప్రియుఁడై సమస్తసుగుణ
 సాంద్రుఁడై విప్రచంద్రుఁడై జగతి నిపుడె
 సంగు తూములూర్యన్వయత్సూసురునకు. 80

ఉ. పండితతత్పరుండు కవివాక్యసమంచితచిత్తవృత్తి మా
 ర్తుండసమోజుఁ డైనశివరామయ రేపును మాపుఁ బంక్తి లో
 నుండి భుజింపఁగా నతిథు లొప్పుగ పడ్రసభోజనం బిడుఁ
 దండిగ నర్థ మిచ్చు నిరతంబు నుతింపఁగ రాదె వానినిన్! 81

సీ. ఎంతకాలంబు దిగ్దంతిసంతతితోడఁ
 దిరమై వసుంధర పరఁగుచుండు
 నెంతకాలమ్ము తారేశదినేశాది
 ముఖ్యగ్రహంబులు పొనరుచుండు
 నెంతకాలము ప్రజాసృష్టి చేయుచుఁ బర
 మేష్టి నిశ్చలతమై మెలఁగుచుండు
 నెంతకాలమ్ము దేవేంద్రాదిదేవతా
 వారంబు నిచ్చమై వఱలుచుండు

తే. అంతదాఁకను దూములూర్వన్యవాయు
 వార్ధిచంద్రుఁడు శివరామపండితేంద్రుఁ
 డాయురారోగ్యవృత్తపాత్రాభివృద్ధిఁ
 దనరు చుండెడుఁ గాత భూతలమునందు 82

◀౧౨ షష్ఠ్యం త ము లు. ౧౨▶

క. ఏలాద్యగ్విధవిభవ,ఖ్యాతమహీసురవరాన్వయాంబుధిరాకా
 శీతఘృణికి రమణాంబా,పూతోదరశుక్తిసక్తముక్తామణికిన్. 83

క. పాత్రునకుఁ శివకామయ,పుత్రునకుఁ సర్వదేశబుధమిత్రునకుఁ
 సూత్రజ్ఞానవినిర్జిత,శత్రునకుఁ సూరివినుతచారిత్రునకున్. 84

క. శ్రీమహితోన్నతసుగుణ,స్తోమునకుఁ లోకవినుతశుభనామునకుఁ
 సోమేశ్వరార్చనాత్త,క్షేమునకుఁ దూములూరిశివరామునకున్. 85

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధియగునట్లాశీర్వదించి. 86

క. శ్రీమత్యాశీనగరి,ధామునకుఁ విధృతశుభ్రధామునకు మహా
 ధ్వామున కనంతసన్నత,నామున కగజాతికామునకు సోమునకుఁ. 87

వ. సమర్పణంబుగానాయొనర్పంబూనిన నైషధీయచరితం బనుమహా
 ప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన. 88

◀◀ కథా ప్రారంభము. ▶▶

- చ. వెలయఁగ వేయిశీర్షములు వేయిపదంబులు జేయికన్నులుం
 గలిగి విరాట్పూర్వము జగంబుల నించి సృజించి పెంచుచుకొ
 విలయ మొనర్చుచు న్వేలుఁగువేల్పు నిరంజన నిర్వికల్ప ని
 శ్చల నిరుపద్రవాఖ్యల నెసంగెడు దేవుఁడు మమ్ముఁ బ్రోచుతన్. 89
- ఛ. దేవా! దివ్యచిత్తంబున నవధరింపుము. 90
- ఠ. ఆతతపుణ్యగణ్యము మహర్షి శరణ్యము నైమిశాఖ్య వి
 ఖ్యాత మరణ్య మందు ద్విజులందఱు పొందుగ దీర్ఘసత్రముకొ
 ప్రితి నొనర్చుచుండ విని వేడుకఁ జూడఁగ వచ్చి పోవుచుకొ
 సూతుఁడు శౌనకాదిమునిసోముల కి ట్లని చెప్పె నొప్పుగన్. 91
- మ. భృతరాష్ట్రాత్తజు లెంతయుకొ గుటిలవృత్తికొ గైతవద్యూత మొం
 డతిదౌష్ట్యంబునఁ బన్ని పాండవుల నుడ్డాడించి యొడ్డంది పో
 కితివృత్తం బది వో వనుల్ సనఁగ వాకీ వారు విస్త్రాళితో
 సతితోఁ గామ్యకకాననంబుఁ జని వాసు బున్నకాలంబునన్. 92
- నీ. పండఁ బాఠినమేన బసుమంబునిగనిగల్
 మెఱసి కన్నులు మిఱుమిట్లు గోలుపఁ
 బల్లవారుణజటాపటలంబు భరముగా
 నేలపై జీరాడి వ్రేలుచుండ
 మెడను జందెములతో మెలికలు గొనుభద్ర
 రుద్రాక్షమాలలు రూఢి మెఱయఁ
 గుశపవిత్రము గేలఁ గొమరొప్ప సాంగకృ
 స్థాజిన మొకచక్కి నతిశయిల్లఁ
- తే. గేల దండకమండలుల్ గ్రాలుచుండ
 శిష్యులకు వేదశిఖలను జెప్పికొనుచు
 మహిమ బృహదశ్వుండనియెడు మకానివరుఁడు
 లీలఁ జను దెంచె ధర్మజుపాలి కపుడు. 93
- క. వచ్చినమునిఁ గని ధర్మజుఁ, డిచ్చో విచ్చేయుఁ డనుచు నెన్నికపీఠం
 బిచ్చి సపర్యలచే బొర, పొచ్చెము లేకుండఁ గొలిచి పొనరినభక్తిన్.

- క. మునివర! భవదాగమనం
 బునఁజేసి సమస్తతాపము లడంగెను నే
 ఘనతపమును మునుబామున
 నొనరుతునో మిమ్ముఁ జూడ నొప్పెను నాకున్. 95
- క. నేను గృతార్థుడ నైతిని
 నానోము ఫలించె నేఁడు నాకుల మెల్లఁ
 మానుగఁ బావన మయ్యెన్
 మానీంద్ర! భవత్సమాగమంబు గలుగుటన్. 96
- ఉ. నావుడు మానితేఁడు యమనంపను గన్గొని యిట్లు పల్కె నో
 దేవసమానవైభవ! యుధిష్ఠిర! తమ్ములు పుత్రు లాప్తులున్
 సేవకవర్ణమున్ సుఖముఁ జెందునె? ద్రోవదికిన్ శుభంబె? నీ
 భావము దేవతార్చనలఁ బట్టి చలింపక యుండునే కదా? 97
- క. అవరజు లెప్పుడు నిన్నుం
 దవిలి భజింతురు కదయ్య దాయలయావ
 శ్లవి కాకుండునె? షడరుల
 దవుదవులం ద్రోలితయ్య! ధర్మతనూజా. 98
- క. అనవుడు ధర్మజుఁ డిట్లను
 మునివర! సామ్రాజ్య మెడలఁ బులులే జతగా
 వసుల మెలంగెడు నేనే
 మని కుశలము దెల్పువాఁడ నార్యులకెలనన్. 99
- క. శ్రీవిడిచి సకలసుఖములఁ
 బోవిడిచి మృగాలిఁ గూడి మొగిఁ గారడవిన్
 మావలెఁ గుతిలం గుడిచిన
 భూవరు లెవ రైనఁ గలరె మును మునినాథా. 100
- వ. అని మఱియు ననేకవిధంబులం బలుకుచున్న పాండవార్జుం గాంచి
 బృహదశ్వం డిట్లనియె, 101

ఉ. దేవసదృశులై బహులతేజమునం దగుభ్రాతృవర్యులున్
బావనచిత్తయైన సతి బ్రహ్మసమానులు బ్రాహ్మణోత్తముల్
భూవర! నీకు దోడుపడ భూరిరథంబులతో భటాలితో
నీ వరుదెంచి యుంటివి వనిక విభవం బది విస్తరిల్లగన్ . 102

చ. అరయగఁ బెద్ద గా దిది నరాధిప, తొల్లి నలుండు నా మహీ
వరుఁడు దురోదరంబునను వైభవ మంతయు నోడి కాంతతో
గురుతరకాననంబులను గ్రుమ్మరె ముమ్మర మైనకస్తి కా
కరుఁ డయి యొక్కరుండ యు కారుమెకంబుల తోడు నీడ యై.

ఆ. అనిన ధర్మతనయుఁ డమ్మునిఁ గని యిట్లు
పడిన నలమహీశు కడిచిచరిత
వినఁగ వలతుఁ దెలుపవే మునివర! యన
నాతఁ డతని కిట్టు లనియెఁ బ్రీతి. 104

— ని ష ధ పు ర వ ర్ణ న ము. ౧ —

మ. ధరణీమండలమండనంబు త్రిజగద్వర్ణప్రభావంబు భా
స్వరతేజోవిభవాధ్య మై నిషధదేశం బొప్పు నద్దేశమం
దరు దారక నిషధాఖ్యపత్తనము దివ్యప్రాభవోపేత మై
పరఁగుక భారతవర్షమధ్యమున భాస్వద్వంశరాట్టానమై. 105

ఉ. అప్పురికోటగొమ్మలకు నల్లినవజ్రపుటాలతాఃకునక
ముప్పిరి వోయి తే జటి నభోమణి తాః బదిరెండు వ్రక్కలై
యప్పటినుండి త్రుళ్లడఁగి యట్టిటుగా నటఁ బోవుఁ గానిచో
నొప్పునె ద్వాదశాత్మతయు నుత్తరదక్షిణనిగ్గతం బిలన్ . 106

తే. గోపురము నాపు నాపురగోపురములఁ
జెలఁగు సౌవర్ణసాలభంజకలు ప్రోలి
మేలు సింగారమును జూచి మేను మఱచి
మ్రానువడియున్న యచ్చరచాన లనఁగ. 107

చ. మగఁ డగునయ్యపాంపతి క్రమంబున గ్లౌ యుదయించు నెప్పుడుక
గగనతరంగిణీమణి ప్రకాశిలి తత్పురసౌధకుట్టిమ

స్థగితవిధూపలస్రవదదభ్రవయస్తత యై పతివ్రతా
త్వగరిమ నెల్లవారలును వర్ణన మూనఁగ మాన కుండెడున్. 108

తే. అలరుఁ బురిసోమసూర్యవీధుల నటు నిటుఁ
దురగరథహస్తిపత్తులు దిరుగ నెపుడు
నిలిచి శ్రీపురుషోత్తముల్ నిజబలమున
లీల నాడెడుచతురంగపాళి యనఁగ. 109

సీ. మగతాల నగుకుట్టిమంబులరాజులు
నెలతాలు వెండిరాసు లవి యొకటఁ
నిగనిగలాడెడు నీలంపుమాడుగుల్
నీలాలప్రోవులచాలు లొకటఁ
బచ్చులఁ జెక్కునుప్పరిగలపంక్తులు
గొనబుమేల్జాళువాగుట్ట లొకటఁ
గొలచులునారెడ్డంబులు కప్రపనటులు
కెంపుడాల్చుక్కరకేళు లొకట

తే. వెలయ నొగి సూత్రపట్టినవీధు లలరఁ
బ్రోలు గని తొల్లి పద్మనాభుండు పంట
నాతిఁ బెండ్లియాడెడుతఱ నాగవల్లి
ప్రోలని చెలంగుచుండు జేజేలు చదల. 110

మ. పానరణ రాజనముల్ పయస్సులను నెప్పుడెంచునయ్యేళులం
దనిశక్రీడలు సబ్బుస్త్రీలకు నొడళ్లం దౌసుగంధంబు వీఁ
గి నదీతోయములందుఁ గల్వలకు నాగెం గాన సౌగంధికా
ఖ్యను బెంపొందెను గల్వ లట్టు లగు సత్సాంగత్య మెవ్వారికిన్.

చ. వదనములన్ సుస్వతి ప్రవర్తిలఁగాఁ జతురాస్యలై జగ
ద్విదితకలాకలాపవిశదీకృతగర్భులు నై మఖక్రియా
స్పదవిధుల న్విధాత లయి భాస్వరులై విబుధాగ్రగణ్యులై
పొదలెవ రందు బ్రాహ్మణులు పోల్చుఁగ మాఱట బ్రహ్మలో యనన్.

ఉ. రాజులు, సర్వదా త్తకవిరాజులు, సర్వదిశోల్లసద్యశో
 రాజులు, శౌర్యసారమృగరాజులు, కోమలకాంతియామినీ
 రాజులు, సుందరాంగరతిరాజులు, విత్తజితోత్తరాహరి
 ద్రాజులు, వైభవోక్తసురరాజులు, రాజిలుచుండు రప్పరిన్. 113

ఉ. శ్రీదునియక్షయంపునవశేవధులుం గణియించి చూచినన్
 మాదగుసొమ్మునం గడకు మాసపువడ్డికీ జాల దంచు రా
 మోదము వీటివైశ్యజనముఖ్యుల కొల్లల జిందురత్నములే
 పాదుకొనంగ మేదినికీ వచ్చెను నామము రత్నగర్భనాన్. 114

చ. అతులితగోత్రతేజులు జనార్దనపావజరాజు లప్పరి
 స్సత లమరావతిం దొరయ నూఱిచి పోసినధాన్యరాసులన్
 సత మగులోకపుంగులు సల్ల సురళియు వారి కెల్లను
 స్థితు లిడుం బ్రేమం బ్రత్యుక్తపతిం గృతి సేయక మిన్న కుండునే. 115

శా. బ్రహ్మాణ్యుల్ బహుశూరు లక్షయధనుల్ ప్రాంచధలశ్రీయుతుల్
 బ్రహ్మణ భార్గవు నర్థనాథు బలినిన్ బాటింప కర్థిం బర
 బ్రహ్మం బెంచి శరంబు యాని కృతులన్ వర్ధించి పై ర్వెట్టి యా
 బ్రహ్మక్షత్రయవైశ్యశూద్రజనముల్ భాసిల్లుచుం డ్రప్పరిన్. 116

సీ. చందురుఁ గరఁగించి కందు వేనలియందు
 వేసి నెమ్మోముల వెలయఁ జేసి
 చిందంబులను నల్పి యందలితెలి నవ్వ
 లం దిడి గొంతు లింపొంద సలిపి
 తమ్మి మొగ్గులు నేర్చి కమ్మతేనెలు వాకు
 లం బూన్చి చన్దవ లింబుపఱిచి
 మించుల జతకూర్చి చంచలత్వము చూపు
 లందుంచి మేనుల నాచరించి

తే. బమ్మ యవ్వీఱికికొమ్మల నెమ్మిఁజేసి
 పురుగుగొఱికినకట్ట నక్కర మొకండు
 దేలు నటు లచ్చిచేత యాదృచ్చికంబ
 యనెడు రట్టును బోగొట్టుకొనియె నపుడు.

సీ. గల్లుగల్లున నందెకాళుల నటియింపఁ

బరమహంసలమదుల్ పల్లటిల్లుఁ

దేసె లుట్టిపడంగ మానుగఁ బల్కిన

శుకముఖద్విజకోటి చుట్టువాలు

మోల్లిగురింపఁ బెంపుగఁ బాడఁ బవనాశ

నావళి ప్రకటభోగాష్టి దనరుఁ

దులకించునునునవ్వునెలమోముఁ జూప ను

త్తమచక్రములకుఁ దత్తరము వొడము

తే. జిలుగుఁబావడ ధరియించి చలువవైఁట

నీటువలెవాటుగాఁ గొని వీటినోటి

రాగసురభికి సరసాళి మూఁగి రాఁగ

వీట నడతురు సందెల నాటచెలులు.

118

తే. అచటి భట నటికా రథ హస్తీ తురగ

ధేనువృషభాపగావనుల్ తేజరిల్లు

నశనిరంభాసుమేరునీలాద్రి వాయు

నందినీనంద్యమృతనందనములఁ దెగడి.

119

వ. మఱియు నప్పుట భేదనంబు పుట భేదన భేదకశిరోభూషణ చిరత్నరత్న

నిబద్ధశుద్ధకుట్టిమాంచితాష్టాపదపదవిశదసాధతల భేలనపరబాలామణి

గాననిర్మదిందూపల జలప్రవాహతుందిలకాసారనీరప్రవృద్ధ శాలి

విశేషక్షేత్ర సహస్రప్రవన సంచరత్కలహంస వలాహకాది నానా

విహంగమ కోలాహల బిభృత్పాలికాబిబ్బోకవతీ స్వయంగ్రహణా

స్లేషణ సంలోషిత పాంథ జనసంస్తవరవబధిరీ భూతరాజమార్గోభయ

పార్శ్వవర్ధిత రసాలసాలపుష్పమరంద తుందిలేందిందిర బృంద దర్శ

నాభ్ర భ్రమనటత్కేకేకారవాక్రాంతంబై కరంబు డంబుమీలు.

క. అప్పుట భేదనరాజము

దప్పక సిరులీన రాజధానిగఁ గొని తా

నొప్పగుచొప్పున నేలుచు

నెప్పుడు నలచక్రవర్తి నృపుఁడై తనరున్.

121

❀ న ల రా జ వ ర్ణ న ము. ❀

సుగంధి. సూరూ డశ్వకోవిదుండు శోభనాగుఁ డుత్తమా
 చారసంయుతుండు సాధుసమ్మతుండు సత్యవా
 స్సారభూషణుండు నిత్యకర్తుండు భూమిభృ
 ద్వారపందితుండు భూరివాహినీశుఁ డారయన్.

122

సీ. సత్సంతతుల నిల్పుజై వాత్సకుఁడు సర్వ
 చక్రంబులను నేలుసత్ప్రభుండు
 దోషాకరుఁడు గానియోషధీశుం డెప్పు
 సన్న గింపని కళాశ స్తమూర్తి
 యకలంకుఁ డైనమహావిధుం డెందు ని
 శాటత్వ మొందనియట్టిరాజు
 గురుగద మొందనికువలయమిత్తుండు
 విషరాశిఁ బొడమనివిశదకీర్తి

తే. యతఁ డనఁ బితృ వైతామహ మైనరాజ్య
 మును దమము వోవఁ బాలించుచును ధరిత్రీ
 నఖిలధర్మపరాయణుం డగుచు నైష
 ధావనీనాథచంద్రుండు లేవ మీఱె.

123

ఉ. పాడియుఁ బంటయుం గలిగి బల్బులం దులదూఁగుచుండునా
 తేఁడు జగంబునం దగుతఱిం గురియ న్నెల మూడువాన లే
 గోడును లేక భూప్రజకుఁ గోరుసుఖంబులు దొప్పఁదోఁగఁగా
 బాడిగ రాజ్య మేలుచును భాసీలుచుండె మహీతలంబునన్.

124

చ. అతనిముఖాజ్ఞమం దెప్పుడు నాడుచునుండెడువాణిఁ జూడఁగా
 నతనునితల్లి రాఁ జపల యంచును దద్దణకోటిఁ గట్ట న
 గ్గతి గని కీర్తి భీతిపడిగా వడి సంద్రము లెల్ల దాఁటి ద్వీ
 పతతులఁ జేరి చేరి మఱి పాటుట నేఁటికి మానకుండెడున్.

125

వ. అనిన విని శౌనకాదిమహర్షు లవ్వలివృత్తాంతంబు చెప్పు మని సూతు
 నడుగుటయును,

126

— ఆత్మసాంతము. —

మ. రమణాంబాశివకామయాద్యులకు విప్రవ్రాతపాదార్చనా
 క్రమసంపాదితపుణ్యలేశమునఁ బ్రఖ్యాతాత్మజుండై మహా
 త్తమతేజంబును గాంచి మించి ఘనుండై తల్కిత్తువిద్వజ్జన
 ప్రమనుక శ్రీశివరాజునాముని దయక రక్షింపు మ్మోరక్షకా. 127

క. పండితలోలుని శుభవా

జ్జుండను సద్వినుతవిభవు మహితమతిజలా

ఖండలగురుఁ గరుణాళు న

ఖండయశుక హరితగోత్రుఁ గావుము దేవా.

128

గద్యము. ఇది శ్రీమహామహాపాఠ్యాయ, కలాప్రపూర్ణ, కవిరాజ, కవి
 సార్వభౌమ, శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిప్రణీతం బైన నైషధీయ
 చరితం బనుశృంగారతరంగిణియందుఁ బ్రథమతరంగము.

శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ

శ్రీ రస్తు.
నైషధీయచరితము

శృంగారతరంగిణి

ద్వితీయతరంగము.

తూములూరివంశ
శ్రీతోయధిశీతకరుండు శివకామసుతుం
డాతతమతి శివరామ
ఖ్యాతుండు వర్ధిల్లు గాక యభవునికరుణన్. 1

వ. అక్కభకుండు శౌనకాదిమహామునుల కిట్లనియె నట్లు నలుండు
రాజ్యపాలనంబు చేయుచున్న పదంపడి నడచినవృత్తాంతంబు చెప్ప
మని పాండవగ్రజుం డడిగిన బృహదశ్వం డి ట్లనియె. 2

త. వినుము నరేంద్ర, నైషధుండు వేల్పులు మెచ్చుగ రాజ్యపాలనం
బొనరుచునట్టికాలమున నుర్వి విదర్భయనంగ దేశమున్
పొనరెను సర్వసంపదలు పొంపిటిపోవ మహాభివృద్ధిమై
ఘనుఁ డట భీముండన్ నృపశిఖామణి రాజ్యముఁ జేయుఁ బూజ్యుండై.

—ॐ దమయంతి జన్మాదికము. ॐ—

చ. అతఁ డనపత్యుండై దమనుఁ డన్ముని దర్శన మీయ నాతనిన్
సతియును దాను భక్తిమెయి సంతతమున్ భజించి మ్రొక్క న
య్యతియుఁ బ్రసన్నుండై వ్రతము లానతియిచ్చి వరం బొసంగె నా
వ్రతమహిమంబునన్ దమనవాక్పతిభాస్కరుని గృహంబునన్
తలుగు విశ్వవిద్యాలయ 4

క. దమయంతి య నెడుకూతురు గ్రంథాలయం
దముండును దాంతుండు వెనుక దమనుం డనున్

- మము లలరఁ బొదలుకొడుకులు
క్రమమున నుదయించి రెల్లప్రజలు నుతింపన్. 5
- వ. వారిలోఁ గన్వారత్ను మగుదమయంతి యుదయించిన కాలంబున. 6
- ఉ. చల్లఁగ గాలి వీచెను బ్రసన్నము లయ్యె దిశాముఖంబు లు
త్ఫుల్లము లయ్యెఁ బద్మవనముల్ నభ మెల్ల మనోజ్ఞ మయ్యె రే
యెల్లను నిర్మలం డగుచు నిందుఁడు దోచెను భూతలంబునం
దెల్లశుభంబులుం బ్రబలె నేలికకుఁ సుత గల్గునత్తఱిన్. 7
- క. లోకం బంతయు శెంతయు
జోకం బొలుపొందుచుండె ఊఁ ణీశ్వరుఁడుఁ
వాకొనఁగ రానిసంతస
మాకాలమునందుఁ బొందె నతివయుఁ దానున్. 8
- క. జననాథాగ్రణి యంతఁ
ధనములు ధాన్యములు భూషణంబులు మిగులఁ
ఘనులకు విప్రులకును గల
జనముల కిడె జాతకర్త సమయమునందున్. 9
- మ. దొరయాజ్ఞుఁ సతతంబు దాడు లట సందుం గిందునుం గొట్టకుం
డ రహిఁ బాయక కన్ను దీసికొని నానారీతులఁ జూచుచుఁ
బురిటిల్ గాచుచు బోతుటిఁగయును లోఁ బో సక్యముం గానియ
ట్లరుదారం బసిబిడ్డఁ బ్రోచుచు సదీహం ద్రోచి రానా ల్లోగిన్. 10
- క. తేలిదండ్రులకుం బ్రజలకుఁ, గళమై నల్లారుముద్దుగానల రెడునా
యెలనాఁగ శుక్లపక్షువు, నెలనా నభివృద్ధి గాంచె నెఱి నానాటన్.
- సీ. చిడిముడినడకల చిన్నె లన్నియు నేర్చెఁ
బ్రోదిరాయంచలపొందువలన
జిలిబిలిపలుకులతఱికు లన్నియు నేర్చెఁ
బెనుచురాచిలుకలపిండువలన
నడ రెఱుపాటలహరువు లన్నియు నేర్చెఁ
బొదల నల్లాడుతుమ్మెదలవలనఁ

జిటిచిటినటనలసిరు లన్నియును నేర్చె
దడికారు నెమ్ముల దడమువలన

తే. నిట్టులారాజపుత్రిక పుట్టి నేర్చె
నొక్కొ పుట్టక నేర్చె నొక్కో యటంచు
జనులు నుతీయించువడువున సకలధర్మ
ములను నేర్చెను దనుదాన పాలుపు మీఱ. 12

తే. కొడుకు లనుచును మఱి తమకూతు లనుచు
జాళువాబొమ్మలకుఁ బెండ్లి సలిపి తోడి
చెలులు వియ్యపురాం ద్రని చెలిమిఁ బిలుచు
కొనుచు నెప్పుడు గుజ్జెనగూళ్లు బెట్టి. 13

తే. గుడుగుడుంగుంచములు, చిళ్ల, కుందనగిరి
కాళ్లగజ్జెలు, చిపచిప్పగోళ్లు, వాన
లప్పు, చెమచెక్క, వెన్నెలకుప్పలు మొద
లైనమేలాట లాడెడు నపుడు బాల. 14

ఉ దాఁగురుమాత లాడు మని దాదులు బోధలు చేసి బాలలకొ
దాగ నొనర్చి దాగు మని తన్ను బలాత్కృతి నేయ వారితో
నీగతి నేర్వఁగాఁ దగునె యిప్పుడు నేర్చిన దప్పు డబ్బెడుకొ
గాఁగల దిం దనీతి యని కన్నియ చూపెడు మోసరూపమున్. 15

క. నీతికి వెలి యని తోచిన
వై తగునడవళ్ల నాటలాడెడునపు డా
భూతలనాథునిబాలిక
చేతమునం దలఁప దయ్యెఁ జిత్రము గాఁగన్. 16

క. ఈరితిని బాల్యంబునఁ, గోరికలిగురొత్త మనుజుకోటికి ముద్దొ
కూరిమికూతుం గళల వి, శారదఁ జేయించె దండ్రి శాస్త్రజ్ఞులచేన్.

తే. ఘనుఁడు ప్రత్యగ్రుఁ డగునధికారి యలఁతఁ
బ్రతనుఁ బరివృథు గెలిచి తద్వాసమైన

పదవి నాక్రమించె నన నప్పడఁటిదేహా
మునను బౌల్యంబు జాఙి యావనము మీఱె.

18

❦ దమయంతి సౌందర్యాభివర్ణనము. ❦

క. నవయావనంబుచేతక

సువిభక్తం బగుమ్మగాఁగ్గిసుందరదేహం
బు విభాకరకరవికసిత

మవువనరుహ మట్లు తనరె నతికోమలమై.

19

తే. జానుగుల శ్రీలో పిఱుందుల దా నడుమున

ళానుదుటఁ గ్రార పొక్కిటిలోన బొట్టు

ఘ్రాణమున నొత్తు కేల దీర్ఘములు దోప

రమణి బుధు లెంతు రక్షరబ్రహ్మ మనుచు.

20

సీ. కచకుచోరునితంబకమ్ములు గురువులు

లఘువులు తుందావలగ్నములు గ

కాలుసేతులు నాన వ్రేళ్ళులు లఘురేఖ

లలఘురేఖలు కన్బొమ్ములు నుదురు గ

నగములు పాలిండ్లు నలము వేనలి సఖ

రంబులు శ్రీభగణంబులు గను

కన్ను లుత్పలమాలికలు గతిజంఘలు

మత్తేభశాలినీవృత్తములు గ

తే. ఆరు వేణియుఁ బదము లొప్పారునాగ

ఖడ్గపద్మబంధములుగాఁ గలితచంప

కాదిమాలికాగర్భచిత్రాంగ మలర

సకీయఁ గవు లెంతు లక్షణశాస్త్ర మనుచు.

21

తే. నడుము మాయ కేదారము నాభి కుచయు

గమ్ము శ్రీగిరి కూర్మము కాళ్లమీఁదు

మోవి మఘరాంక మని కాంచి పువ్వుఁబోడిఁ

దైర్ఘ్యములు దలంచెదరు క్షేత్రచయ మనుచు.

22

వ. ఇట్లు ప్రత్యగ్రామూల్య యశావనాలంకారాలంకృత యై మదన దేవతామోహనమంత్రశక్తి యనం బొల్చి చూపఱుమనంబు చూట లాడుచు. 23

మ. ఉరముఁ మోఁచుఁగ నేటవాలుగను వామోత్తుంగకాంసంబుపై శిరముఁ నిప్పి యితస్తతశ్చలనముం జేయించుచుఁ హస్తముల్ సరిగాదిస్వరసంవిధానమున నాలాపంబు రాగంబులఁ బరఁగ న్నంగళగీతముల్ గరిత దా వాయించు జంత్రంబునన్. 24

మ. చతురత్వంబున రక్తి సుక్త మొద లాషడ్వింశతిచ్ఛందముల్ ప్రతివారంబును బ్రస్తరించి తెలియఁ భావించి వృత్తాకృతుల్ సతి సాహిత్యము మేలు మే లని కవుల్ వర్ణింప సర్వేశ్వరుం బ్రతిపాదించుప్రబంధముల్ సలిపెడిఁ బద్మాస్య పద్మాస్య నాన్. 25

చ. గరితలు చుట్టువాటుకొనఁగాఁ గొని కేలఁ బురాణ మొండు నీ శ్వనుని గణేశునిం బలుకుచానను వేఁడి యనంతరంబ భూ సురముఖవర్ణ ధర్మములు సూర్యముఖామరసర్గముఁ జగ త్సరణియు సజ్జనాళిచరితంబుఁ బఠించి వచించు నెప్పుడున్. 26

వ. ఇట్లెల్లవారికి నెల్లవిధంబుల నల్లారుముద్దుగా నెసంగునాదమయంతి దయాసత్యశౌచనిరతయు గురుజనభక్తిభరితయు నై నిరుపేదల నాదరించుచు దిక్కుమాలినవారి కొక్కలాగున దిక్కుం గల్పించి పోషించుచు జంగమస్థావరాత్మప్రపంచంబునకుఁ బరమేశ్వరుం డొక్కరుండ దైవంబును రక్షకుండు నని తలంచుచుఁ గలనైన గలుషంబులం బోరయక సకలజనసంస్తవనీయచరిత్రయై వర్తించుచు గుణ వయోరూపలక్షణంబులం దన కనుగుణుం డగు జీవితేశ్వరుం డెవ్వలనం బడయఁ గలుగునో యని వితర్కించుచుండె నంత. 27

—ॐ దమయంతి నలుని పఠించుట. ॐ—

ఉ. కూరిమి నమ్మహిపతియుఁ గూఁతుఁ గనుంగొని పెంపుఁజెందునిం గారము యోగ్యవర్తనము కాఁగలబుద్ధియు యశావనంబు చే కూరినరాజపుత్రు ననుకూలుని వల్లభు నీమె కెందు నే నారసి కూర్తు నంచు జగ మంతయుఁ గన్గొనఁ జారదృష్టిచేన్. 28

చ. దినదిన మాసతీమణి ధృతికా స్తుతిపాతకవేళలందుఁ దం
 డ్రీనిఁ గొలువంగ నేగి యట నేర్పున వేల్పుల నేలదాల్పులకా
 గొనకొని వందు లెన్నవిని కోరిక లీరిక లెత్త సత్యసం
 ధుని నలు డెందమందుఁ బరితోషమునొందుచు నిల్వెఁ బొల్పుగన్.

శా. అనోన్యన్యంబు కథానుషంగములయం దాసక్తిమై నెచ్చెలుల్
 ధన్యుండే నిషధవ్రతుండె యనుచుం దా మేరినో చెప్పకో
 నన్యం బేమియు నొల్లకుండి యదియే యాలించి పోలింప న
 క్కన్యారత్నము దోరవెట్టుఁ జెవులం గౌతూహలం జేర్పడన్. 30

మ. చెలి దేశాగతవందిమాగధముఖశ్రేష్ఠాత్మలకా వ్యాజముం
 గలుగం జేసియె నైషధీయగుణముల్ గారంబుగాఁ గోరి వా
 రలు చెప్ప నిన్ని యెప్పు వానిన మనోరాజీవమం దుంచి ని
 క్కలగాఁ దత్కథలం గలట్టిగుణముల్ గాటంబు వర్ణించెడున్. 31

మ. పుడమికా శూరుఁడు శూరసేనసుతుఁడై పొల్పొందునారాజపు
 త్రుండె ప్రాణేశ్వరుఁడైన నావిభవ మెందుం జెప్పఁగా శక్యమే
 నడుమ న్నా కతికష్ట మైన సుఖ మైన న్నానితో లోక మా
 నడవుల్ వీడులు నొక్కరూప కద నా కాతండు నే నుండినన్. 32

మ. అతనిం గాక మఱెవ్వనిం గనఁగ నే నాశింపఁ దల్కార్యమం
 దితరుల్ విఘ్నము సేయఁ బూనినను లో నింతేని శంకింప నే
 నతఁడుం గూడిన నెవ్వరికా సరకుసేయం బ్రాణముల్ దీయ నా
 గతమై యుండినకాలసర్ప మెదురంగా నోడ నొక్కింతయున్. 33

క. నాకాయ మతని కప్పన
 గా కొరులకుఁ గాదు నాకుఁ గలసౌఖ్యంబుల్
 వాకొనియెద నతఁడే యని
 లోకమునం దైవ మతఁడె లోఁ దలపోయన్. 34

క. ఈరీతిఁ దనమనమ్మన
 నారాజకుమారు నునిచి యతిమోదమునకా

నారీమణి యుండియు నది

యేరికి నెఱిగింప దయ్యె నెంతయు లజ్జన్.

35

వ. ఇట్లు కాంక్షామందాక్షబద్ధాంతరంగ యగునాదమయంతి సర్వకాలం
బుల సర్వావస్థల సర్వభావంబుల సర్వసచేత్సవచేత్సవరుం డగునైష
ధేశ్వరుండె ప్రాణేశ్వరుం డని భావించి లో సేవించుచుఁ దదేక
ధ్యానంబుగాఁ బ్రవర్తించుచుండె నక్కలంబున.

36

1చ. నలుగడఁ గమ్మవాసనలు నల్వకొనెన్ నన లొప్పె దీవకూ
నలు నలువొందె నంగనలు నానలు వీడి గళాభిమానలున్
లలనలు నై మనోహరులలాలనలున్ నయగారము ల్లోనన్
గలిగి తదీయయాచనలు నైకొని వైకొనుచుండు పయ్యెదన్.

37

క. అని చెలులు వసంతము నన
ననబోడి సమాదరంబున న్విని డెందం
బునఁ బ్రత్యయంబు గలిగిన
దనప్రియునియభిఖ్యి యనుచుఁ దద్దయు నలరున్.

38

2క. ఇలవై న నలుఁడు దీప్తిన్
వెలుగుచుఁ దమయంతిపురికి వేడిమి గూర్పం
గలఁ డనెడుచెలులఁ గిరుకన్
దిలకించుచునుండు నామె దిగు లొంది మదిన్.

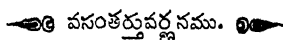
39

వ. ఇట్లు భీమరాజనందన తనమనోరాజీవంబున నైషధావనీనాథుం దిల
కించుచుఁ గాలంబు గడపుచుండె.

40

1 ఇట్లు చెలులు వసంతము నభివర్ణించుచుండఁగా నిందు నలుగడాదులలో నుండ
“నలు” అనునక్షరద్వయము ప్రియునినామం బని దమయంతి సంతసించె నని;

2 ఇలవై న నలుఁ డనుచో ననలుఁడనియు, నలుఁ డనియు నర్థద్వయము వచ్చును.
మెలగుచుఁ దమయంతిపురికి యనుచో ద్రుతమువై తకారమునకు దకారమురాఁగా
“నలుఁడు దమయంతిపురికి” అని భావించి వేడిమి గూర్పు ననుటచే దిగులొండె నని
భావము,

లయగ్రాహి. అంతట వసంతము నిరంతరశకుంతరుత
 తాంత మతికాంతముని తాంతకృతపాంథ
 శ్రాంతము కృతాంతదిగుపాంతమలయాంతరని
 శాంతభవ.సంతతముశాంతతరవతా
 క్రాంత మతిశాంతహిమవంతము వనాంతతరు
 కాంత మలకంతునకు సంతసము సింధు
 క్లాంతము పాలంతులకుఁ గాంతిద మనంతగుణ
 వంత మొగిరంతు గొనె నెంతయు ననంతన్.

41

మ. చిరకాలాప్తవనాంగనావిరహముం జిత్తంబునన్ సైపలే
 కురుసంతాపమును న్వెలార్చుటకు నై యెండొక్కచో నుండి స
 త్వరుడై సర్వవరూధినీసహితుడై ప్రద్యుమ్నుఁడుం దోడు రా
 సరగన్ మాధవుఁ డేగుదెంచి కలిసెన్ ఘ్నామండలం బంతటన్.

42

సీ. మావిపూఁదేనెల మత్తిల్లి యలిగాయ
 కాళి సుస్వరముల నోలిఁ బాడ
 శుకశారికాదినచ్చకునసంతానవై
 తాళికాళి ఘనశబ్దములఁ బలికెఁ
 జివు రాని జివ గల్గి చిరరవంబున వన
 ప్రియకోటి కాహళ ప్రీతిఁ బట్టె
 తొక్క లల్లార్చుచు నొక్కొటఁ గొలకుల
 హంసకాంతాళి నాట్యంబులాడె

తే. నట్టియామని సంతస మావహిల్ల
 మన్తఘోతాహజనకుండు మాధవుండు
 సొగసులకు నెల్లఁ దానక మగుచు నెపుడు
 వెలయుచున్నట్టివనలక్ష్మీ బెండ్లియాడె.

43

ఉ. కమ్మనిమావిపూవులను గాలువ గట్టెడుతేనె లాని జుం
 జుమ్మని తేండ్లు పాడెఁ గడుసొం పలరార నిగుళ్లు మేసి ఖో

కొమ్మని గండుగోయిలలు గూసెను జిల్కలు గోరువంకలున్
ముమ్మర మైనపండ్లు దిని మొత్తముగా వగఁ బల్కె నత్తఱన్. 44

చ. గమగమలాడుతావిఁ గడుఁ గ్రమ్మెడుపున్లుజవాచి పచ్చక
ప్రము నునుపచ్చనాఁకుఁబొడి పచ్చికచూరము మల్లెయత్తర
ష్టమరుపసిండిగిండి నిడి యంపిగఁ జేసినమంచుచల్వగం
దము మెయినిండ నొండోరులు దాలిచి పొల్పెద రాల్కగ ళ్లొగిన్.

మ. చలువ ల్లమ్మెడుతీవపందిరులవజ్జన్ జాజివూఁదోటలో
మలెపూఁబొన్నునఁ బండి యాలు మగఁడున్ మైహాయిమైఁదేల్పుచున్
లలి నేతెంచెడిలేతపయ్యరను రే ల్పాటించుచున్ నిచ్చలున్
వలరావానిదురంబునన్ వలఁతు లై నల్వొంది రయ్యామనిన్. 46

చ. మెలిగొని యెండొకొం డొరయ మిక్కిలిచిక్కఁగ నున్న మావితోఁ
పుల నలవోక మొత్తముగఁ బుల్గులు గూయఁగఁ బూవుఁదేనియల్
జలజల రాలి నేలపయిఁ జాల్కొన నెమ్ములు చూచి కారుమ
బ్బులుఱుముచుం గడుం గురియుఁ బో! యిపు డ్దబమ నాడు నత్తఱన్.

చ. పాలుపుగ నొక్కటన్ విరియఁ బూచినమల్లెపాదం గడంగి తేఁ
టులు గలయంగ వ్రాలి యెపుడున్ విడకుండఁగ నొప్పె నపు చెం
పలరఁగఁ బెండ్లియాడి యట నామనివెన్నుఁడు తోటలచ్చియున్
దొలిఁ గఱితాలు ముత్తైములునుం దలఁబ్రాలుగఁ గొన్న ప్రో వనన్.

క. ఆమనిఁ బొదలెడుసోయగ, మే మని చెప్పంగ వచ్చు నెంతటివారిన్
వే మరునిబారి కగ్గల, మై మెలఁగుచుఁ గుతిలఁ గుడువ నల్లు విరాళిన్.

వ. అట్టిసోయగంబుల కెల్లఁ దానకం బగు నావసంతసమయంబున
నొక్కనాఁ డానిషధేశ్వరుం డగు నలుండు మంత్రిసామంతహిత
పురోహితభృత్యపరివారపరివృతుండై కొలువు దీరి యున్న సమయం
బున వైదేశికుం డగునొక్కకవీశ్వరుండు వచ్చి రాజు నాశీర్వాదించి
విశ్రమించి యున్న యప్పు డప్పురుషమూర్తి దిక్కు మొగంబై ధర
ణీతలేంద్రుండు కవీంద్రా! నీ వెందుండి యెందుఁ బోవుచు నిందు
విచ్చేసితివి? నీ వేయేదేశంబుల నేమేమివిచిత్రంబు లరసితి వానతి
మ్మనిన నతం డతని కిట్లనియె.

— వైదేశీకుండు నలనికడ దమయంతి నభివర్ణించుట. —

శా. నే నాంధ్రుండఁ గవిత్యమందు మిగుల న్విఖ్యాతినిం గంటి వి
 ద్యానైపుణ్యముపెంపునక బహుకృతుల్ తత్త్వజ్ఞు లగ్నింప సం
 ధానంబుం బొనరించి నట్టికవి నై తళిొత్తుదుక దేశముల్
 గాన నైట్టుచుఁ బెట్టుబెట్టు వని నిక గాఁతీంచుచు న్వచ్చితిన్. 51

మ అవిముక్తంబు గయాప్రయాగము లయోధ్యాశ్రీహరిద్వారముల్
 భువనేశంబును నీలశైలమును గాంభోజంబు గాశ్రీరముక
 ద్రవిడంబుక మలయాలముక మధురయుక ద్వారావతిక రామనే
 తువు రామేశ్వర మాదిదేశముల నెంతో రక్తి నేవించితిన్. 52

సీ. దక్షిణకాశికాస్థలము నాబడి గౌత
 మీనదియొడ్డున మెఱవడిఁ గొని
 తనరుమార్కండేయమునితల్లజక్షేత్ర
 మచట నమ్మునిపేర నమరియుండె
 నజ్జలింగ మనంగశాసనుం డతడయ
 య్యతిప్రాణములు గాచె యముని రాచి
 యటఁ బుష్పగిరిక్రింద నమృతకుండ మగునా
 జల మానువారికిఁ జావు లేదు

తే. మున్ను మును లందుఁ దపియించుచున్నయపుడు
 హరుఁడు చనుదెంచి తాండవ మాడె దాన
 నమృతకుండము ప్రభవించె నాప్రదేశ
 మాంధ్రమాతకుఁ బుట్టిని ల్లయ్యె నధిప. 53

శా. రెండుక మాఁడును గ్రోశముల్ గలిగి కీర్తింపంగ నొ క్షేత్ర మం
 దుండుక గాశికయందుఁ బోలె మహిమం బోభూతలాధీశ, మా
 ర్కండేయేశ్వరుఁ డెల్ల కాలమును భక్తవ్రాతముం గావఁ గక
 దండక నిల్పుకొనెక బ్రభావవిలసన్నాపాలు గోపాలునిన్. 54

క. ఊరికి దూరుపుదిక్కునఁ
 గోరిక లిడి భక్తకోటిఁ గొనియేలఁగ నై
 భూరిమహత్త్వముగలదై
 పేరొందుక శ్యామలాంబ భీతిఁ దొలఁచుచున్. 55

శా. ఏ నాక్షేత్రమునందు గౌతమిజలం బేవేళ నేవించుచుకొ
 మానీంద్రాంచితశంభులింగమును సంప్రార్థించి పూజించుచుకొ
 జ్ఞానం బీద దగుసత్కవిత్వమునఁ బ్రజ్ఞం గాంచియుం గావ్యకృత్
 స్థానంబుం గొని కొన్నిరేల్ గడపితేకొ త్నామండలాఖండలా. 56

వ. మఱియు నంగవంగాదు లెన్నియో దేశంబులం దిరిగి చూచితి
 నెందునుం దెలియఁ జెప్పంగలవిశేషం బేదియును లేదు గాని నే
 నీనడుమ విదర్భాపురంబునకుం బోయియుంటి నప్పురాధీశ్వరుండు.

ఉ. భీమపరాక్రమక్రముండు భీముండు నాబడువాడు వానికిం
 గోమలగాత్రి పుత్రి జనకోటికి ముద్దుగ నుద్భవించి ని
 ద్దామణిరేఖయో యను ప్రథం గలదై దమయంతి నాఁగ న
 న్నామముతోడ నొప్పెసఁగు నాకమ్మగీనయనా గ్రగణ్యయై. 58

ఉ. ఊణితలాధినాథుఁ డలకోమలి పుట్టినకోలె నిత్యక
 శ్యాణము పచ్చతోరణమునై గృహ మొప్పుఁగ నొప్పుచుండె నా
 ఊణి ధనంబు ధాన్యమును గోవులు వాపురముల్ గజంబు ల
 ఊణములై ప్రజావళియుఁ గ్రీక్కిఱియం గన నొప్పు నెప్పుడున్. 59

క. పురిలోని కడుగు వెట్టిన, తరుణంబున స్వర్ణపురము తత్పురమునకుకొ
 సరిరా దటంచు నాకుకొ, గర మాశ్చర్యంబుతోడికాతుక మొదవెన్.

మ. నెలతాలుకొ మగతాలునుం గలవడ న్నిర్కింప నింపై మహా
 జ్వలమై చుక్కల రాయుసౌధములపై పై భూముల నైట్టుకాం
 తలు నాకంటికి స్వఃపురి నైలఁగుకాంతల్ వోలెఁ గానంగ నై
 తెలుపం జాలనియంతసమనం దేలించి రోభూవరా. 61

శా. ప్రాసాదోపరిభాగమందుఁ బ్రమదల్ రాగానులాపక్రియా
 వ్యాసంగంబున నుండి తత్తదుచితవ్యాపారతాళధ్వనుల్
 భాసిల్లంగ మృదంగవాద్య మెసఁగింపం గర్జిత భ్రాంతి యై
 నాసందేహము తీట దయ్యె నెమిళ్ళుల్ నాట్యంబు గావించుటన్. 62

తే. మఱియు నప్పురి నెందఱో గురులు కవులు
 బుధులు జిఘ్ణులు ధనదులు పుణ్యజనులు

లోకబాంధవు లీశులు లోచనముల

కెంతయును బర్వ మొనరించి రిందునందు.

63

ఆ. నాడు రాజగృహమునకా శుభ మని పోవు

విప్రవరులఁ గూడి వేడ్కపడుచు

నేనుఁ బోయి నగరులోన నారాకన్నెఁ

గంటిఁ గన్నుఁదోయి గలఫల మని.

64

చ. మెఱుఁ గని కొంతలోపున భ్రమించితి బంగరు వంచు నంతలో

నెఱిఁగితిఁ గొంతకొంత చలియించుటఁ జేసియుఁ జిల్కపల్కులకా

నెఱపుటఁజేసి చేడె యని నే దెలియం గలప్రోడ నై కడుకా

నెఱి గలబ్రహ్మసృష్టి నిది నేర్పుల కాది యటంచు నెంచితిన్. 65

మ. పొడుగుం బొట్టియు లావు సన్నమును గాఁ బో నట్టినిద్దంపుపు

త్తడిమే నే దెటు లున్న మిన్న యని శాస్త్రం బొప్పు నాచొప్పునకా

గడుమోక్షం బిడునంగకంబులును గల్గం గన్నె సొన్నారి నే

ర్పడరం బొన్ను మెఱుంగునుం గరఁగి పోయం బొల్చుబొమ్మట్లగున్.

చ. *కరములఁ బెందొడలో, మొన 'మ' గా నునుబిక్కలు, 'ధు' ద్విత్వీయ మై

నెఱులు, వికంఠ్యమై పెదవి, నీగి 'ధు' 'వంద' 'ర'వైఁ గ వాక్కు, బొ

ట్టిరవుగ 'మా'కు మాఱు సుతలెన్నఁ బిఱుండును, నాది వోవఁ గం

ధరము, మరల్పునకా నగవు, నల్వగ నల్వ సృజించె నెచ్చెలిన్. 67

* కరములు = విస్తృతాండములు, పీనితో నూరువులు; మొన = మొదట 'మ' యనునక్షరము, కాక = కాఁగా, మకరము లగును, మకరములు = మొసళ్లు వానితో జంఘలు; "ధు" ద్విత్వీయమై, వైపదమునకు ధు వర్ణము చెందవది కాఁగా మధుకరములు = తుమ్మెదలు వానితో నెఱులు; వికంఠ్యము = మధుకరములో కకారము కంఠ్యము, అది వికఠ్యము కాఁగా, మధుర మగును. దానితో నధరము; నీగి "ధు" మధురములో ధు వర్ణముపోగా "మర" మగును. "అంద" యనుపదము రవైఁగ = రవర్ణము మీఁదఁ గాఁగా మరంద మగును. మకరందము, దానితో వాక్కు; బొట్టు = సున్న, మాకు = మ వర్ణమున కై, మాఱు సుతలు = చివరివర్ణములు, ర, ద లు మాఱుగా, మందర మగు. పర్వతము, దానితో పిఱుండులు; అది వోవ = అందు మొదటియక్షరము పోఁగా, దర మగు. శంఖము దానితోఁ గంతము; మరల్పునకా = మరలించుటచేత దరము "రద" మగు. గజ దంతము. దానితో నవ్వులను; చేసె నని యీపద్యార్థము.

చ. *తలకక మమ్ము రే ల్చెఱచుదాయసు గెల్చియ వానిచుట్టలక
మెలపితి మంటి కొల్చి మన, మీరును దొల్లిఁబామునకు మా
తలఁబడి నా' రటం చడుగుఁదమ్ము లనం గని మ్రొక్క వచ్చునో
వెలయఁగఁ దేం ట్లనం దగియె విప్పినయాసఁకొగ వెన్నెఱుల్. 63

†శా. శ్రీకూర్తంబు భజించి మాయఁ జని కాంచి గాంచి కేదార మా
లోకింపం గలఁ డయ్యు శ్రీనగము నాలో నేత్రపర్వంబు గాఁ
గైకొంచుక మధురాంక దేశమును వేడకం జేయువిజ్ఞుండు బ్ర
హ్మై కానందము నొందఁ జాలియుఁ దదైక్యం బందఁ బొం దేర్పడన్.

‡ఉ. శ్రీ నిరసించుదంట లిరుక్రేవలఁ బాయక చేరి యున్నవా
రే నట కేగ వాని యగు నేమొ యటన్న భయంబుతోడ స్వ
ర్భానుఁడు శీతభానునికురంగటఁ బోవక వెన్నఁ జేరెనో
నా నలువొందుఁ గర్ణవదనంబుల వెన్నొని కీలుగం టొగిన్. 70

* ఇందు వక్తలు పాదపద్మములు, శ్రోతలు తుమ్మెదలు, పద్మములు చెప్పుచున్నవి. మేము బలాధ్యులము. రేలు మమ్ముఁ జెఱచుమాదాయ చంద్రుఁడు. వాని గెల్చి వాని చుట్టాల (నక్షత్రముల) మమ్ముఁ గొలిచి సేవించునట్లు చేసితిమి. సఖిరూపముగా నీజన్మమున మమ్మంటి సేవించుచున్నవి. మే మితవారము. తుమ్మెదలార! మీరు మున్ను మానెత్తివై బడి త్రొక్కి తప్పుచేసి యున్నారు. మిమ్మును శిక్షింతు మని చెప్పఁగా భయపడి తుమ్మెదలు పాదపద్మములకు నమస్కరింపవచ్చునో యన నొప్పె. అనఁగా నామె శిరోజములు పాదములవై బడుచున్న వని తాత్పర్యము.

† శ్రీకూర్తము, మాయ, కాంచి, కేదారము, శ్రీనగము, మధుర యివి పుణ్యక్షేత్రములు, సేవించినవారి కానందము, సాయుజ్యముం గలుగు నని పురాణములు చెప్పవ. ఇట్ల విషయనిగరణము, శ్రీకూర్తము=ప్రపదములు, మాయ = నడుము; కాంచి = మొలనూలు; కేదారము=బోడ్డు; శ్రీనగము = పాలిండ్లు; మధురాంకదేశము = అధరము; సేవించినవారికి నానందము, వానితో వైకృతము నగు నని భావము.

‡ శ్రీ=విషము, శ్రీకారము; దానిని నిరసించుదంటలు=చెవులు. విషవైద్యులని రెండవయర్థము. విషవైద్యుని జూచినప్పుడు పామునకు భయము సహజము. స్వర్భానుఁడు=రాహువు; శీతభానుఁడు=చంద్రుఁడు;

చ. తనరెడుకొప్పు మబ్బు, మెయిలెళ్ళు చలిం చెడుమించుదీఁగలుం
గనుబొమ లింద్రకార్తుకయుగంబును, సద్రస వృష్టి, గుబ్బ లకా
ఘనకరకంబులుం గలిగి కల్కి మెయిం దరుణంపువన్న దాఁ
గనబడ మోహసస్యము ప్రకాశము నొందక యున్నె యెయ్యెడన్.

తే. కోడెకాండ్రమదులు పట్టఁ గోరి మరుఁడు
పన్ని యుంచినవల సుమీ కన్నె కురులు
కాన బెళుకుబెడిస లన నైనకన్ను
లేగుఁ గాబోలు జానుగులాఁగ లంట.

72

క. పున్న మచందురుఁ డగు నా, కన్ని య నెఱ్ఱాము, బొట్టు కం దగు, నగవకా
వెన్నె లలు గాయు నెల్లర, కన్నుంగలువలును విచ్చి కడుసిరి నలరున్.

క. పువ్విలుతుఁ డీదఁ గదలెడు
జవ్వన మనునేరెడేటఁ జనుతరగలు నా
నెవ్వలనఁ జూడ నొప్పెను
జవ్వనినునుకడుపుమీడ సప్తరై ముడుతల్.

74

తే. మేటితమ్ములతోడనో లేటచ్చురు
గములతోడనొ కడుఁ బోరఁ గలిగినట్టి
యీసుతోఁ బుట్టె నాఁగ నయ్యింతియడుగు
లరయఁగా నొప్పుఁ దొగరుచాయలను గనుచు.

75

మ. శ్రుతులకా వీణియ మేళవించి పరమాత్మకన్యంబునకా భీమరా
ట్సుత గాంధారము దేవతాప్రియముగాఁ జొప్పించి రాగానులా
వతతిం జూపుచు బాడుచుండఁ గరఁగెం బాషాణము లొక్కయ్య లం
చితరీతిం జిప్తురించె నిట్లు కని నేఁ జిత్తంబు రాఁ జెప్పితిన్.

76

ఉ. ఆనవలాయెయారములు నాసొగ సాబలునీటు లాబెడం
గా నెఱిచూపు లావగలు నాపస లాతగునేర్పు లాసారం
బానగుమోము నాతెళుకు లాపెనువన్నెలు చిన్నె లెన్నఁగా
నానవలాక చెల్లు నది యామరు నేలెడుమేటి గాఁ దగున్.

77

ప. మఱియుం బరమారుణికోకనదవాదమ్ము లగుపాదమ్ములును, రంభా
కుంభినీరుహాకారంబు లగునూరుద్వయీ ప్రకారంబులును, ఉష్ణరుగ్ర

థాంగరమాతిఘనం బగుజఘనంబును, వేషేమధ్యదర్శనాసాధ్యం
 బగుమధ్యంబును, వర్తులావర్తశోభి యగునాభియును, ఉత్తుంగ
 రంగత్తరంగమంగళానుయోగంబు లగు త్రివభీవిభాగంబులును,
 సుమనోమాలికానుగం బగుభుజయుగంబును, కుండకోరకవరదంబు
 లగురదంబులును, ఖంజరీటపాలనాతీపాత్రంబు లగునేత్రంబులును,
 సుప్రభాపరిపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రబింబానూనం బగుమందహాసభాసు
 రాననంబును, భాసురవిద్యుల్లతాసారం బగుకోమలశరీరంబును,
 గలిగి చిలుకపలుకులఁ బలుకులం దులకించి కోకిలస్వరంబు కంఠస్వరం
 బున ననూనయించి, గజగమనంబు నిజగమనంబున నధిగమించి,
 మించునమ్మించుబోడి బాఢక్షమంబున ఊమకును, పాతివ్రత్యం
 బున నహల్యాసీతాదులకునుం బురుడై పతిదైవతంబుం గూర్చి
 ప్రార్థించుచు, సకలసుగుణగణసదనంబై విశేషవిలాసలక్షణంబుల
 సాక్షాల్లక్ష్యీ యన నొప్పి లోకాతీతవైభవంబునం దేజరిల్లుచుండె నని
 వెండియు.

78

క. అందమునకుఁ జందమునకు

నెందులకుం దగినమీఠ లిద్దఱుఁ గూడం

గుందనము మణియుఁ గూడిన

చందం బగుఁ గాదె రాజచంద్రా! తలఁచన్.

79

క. కన్నియ పెండిలియీడున, నున్నది లో నెవని వలచియున్నదొ కానీ
 వన్నెగలరాకుమారుల, నెన్నిన విన నొల్ల దనుచు నే వింటి నృపా.

*చ. అతనునివేరు చెప్పకొన నట్టిటు మోము గదల్చు, యామినీ
 పతి యన మోము వాంచు, వనవాసి వసంతుండు నాఁగ నున్ననుకా,
 శితిగళమిత్రసూతి యన నీ యను, గోత్రభిదాత్మజుండు నా
 నతికుపితాత్మయై కసరు నచ్చెలి యం చని వింటి, వింటివే.

81

క. ఇంద్రుండె కాని మఱయు ను, వేంద్రుండే కాని నవనిధీంద్రుండె కానీ
 సాంద్రాణిమాదిసంపద, ధీంద్రుండే కాని మెచ్చ దెప్పరి నధిపా.

82

*ఇందు-అతనుడు, యామినీపతి, వనవాసి, శితిగళమిత్రుండు, గోత్రభిత్తు, వీరు
 వైపదములచే గర్హింపఁ దగినవారే కావున దమయంతి నిరాకరించె నని సమన్వయము.

మ. అనలుం బేర్కొని తోడిచేడెలు ప్రసంగానుప్రసంగంబుగా
 ననుకో నందు నలాక్షరద్వయము శ్రోత్రానందముం గూర్పగా
 మనమందుం గలసంతసంబు ముఖసీమం దోపగగాఁ జేయుటకా
 వనజాతాక్షి నలు న్వరించె నని చెప్పం జొప్పడుకా భూవరా. 83

ఆ. ఆమె కీవు తగుదు వామె నీకుం దగు
 నీడు జోడు నొక్కజాడ నెఱగు
 మీర లిరువు రొకట మెలఁగినచో రతి
 మదను లనెడుపేర్చి బొదలుదు రిల. 84

వ. అని యనేకవిధంబుల నక్కన్యారత్నంబు నభివర్ణింప నాకర్ణించి పర
 మానందకందళితహృదయారవిందుండై రాజేంద్రుండు కవిరాజుం
 బహుకరించి యంపిపుచ్చి పేరోలగంబు సాలింప ననుజ్ఞ యిచ్చి
 నిజప్రాసాదాభ్యంతరంబునకుం జని దమయంతీగతస్వాంతుండై. 85

మ. కవిరా జాడినయట్టు లాకలికి వేడ్కం గూర్చుచుం గంటికి
 దవులకా వచ్చిన నైషధుండు మదిలోన జేరఁగాఁ దీసి వా
 సి వెనక గూర్చుచు ముద్దు వెట్టుకొని చేనేతం దగం బట్టి బె
 ట్టువగ న్దోమున మోముఁ జేర్చుకొని యుండుకా రెండు నొండేయనన్

చ. హృదయమునందుఁ జేర్చుకొను, నేదియొ పల్కును, నవ్వుమోముతోఁ
 బదములు ముట్టి నాఁఁఁ గృపం బొదలింపు మటంచు వేడు, స
 మ్మదమున మోవిపానకముఁ బొందఁగ మో మటు త్రిప్పు, నెప్పుడుకా
 వదలను నిన్ను నే ననుచుఁ బట్టును నెట్టన రెండుచేతులన్. 87

వ. ఇ ట్లనేకవిధంబులం బలవించుచుఁ దదేకధాన్యపరాయణుండై
 యొక్కచోటం గుదిరి యుండ నోపక యాహారవిహారాదులం బరా
 జ్ఞులుండై యొం దేమియుం జూడక వేడుకలం గూడక వీడనివిరహ
 తాపంబున నేపు దక్కి మిక్కిలి పాక్కుచు. 88

చ. నలుఁ డెప్పుడు న్విదర్శపురనాథసుతం గనకున్న విన్న య
 క్లైలమిఁ దదీయవిగ్రహమునే హృదయంబున నిల్పి లోనిచూ
 పుల మునిరాజు బ్రహ్మమును బోలెఁ గనుంగొను చొండు గాన కు
 జ్వలమదనానలంబునకు నైఁఁగ లేక విరాళిఁ దూలుచున్. 89

వ. ఏమియుం దోడక పురంబున నుండ నోపక పురసమీపంబునందలి ప్రమదావనంబున కొక్కనాఁ డొక్కరుండ చనియె నదియును. 90

— ప్ర మ దా వ న వ ర్ణ న ము. —

సీ. కోకిలరుతములఁ గొమరొప్పులేమావి
 గున్నలు గనుఁగొన్నఁ గన్ను లలరు
 నలినాదముల నధికాన్లఁద మొనరించు
 మల్లికల్ గన మది పల్లవించు
 మొగిఁ గ ప్రపుదుమారమును గప్పునఁటిబో
 దెలసాంపు దిలకింప నలరు మేను
 బంగారుమేడల రంగారుసంపంగి
 యీరముల్ మది కిచ్చు లూరఁ జేయుఁ

తే. గేసరంబులఁ దగునాగ కేసరములు
 మంజులచ్చవి నొప్పెడువంజులములు
 పొగడఁ దగుతావి నెగఁడెడుపొగడగములు
 నరయ నరయ మే స్వరవశ మాఁ దలంప. 91

చ. విరహాల వేట లాడుటకు వేడుకఁ జేసి త్రిలోకయాత్రకుఁ
 జరిగెడుశంబరారికి నొసంగ వసంతుఁడు మేలుబంతు లా
 శరములు చేసి ప్రోవు లిడఁ ట్కూతలమం దనునట్టు లామ్రము
 ల్విరియఁగఁ బూచె నల్లడల లేజిగురే గనరాక యుండఁగన్. 92

గీ. మల్లెపూవులపొదలవై మధుపపంక్తి
 వ్రాలి జు మ్మని మొరయుచోఁ బంచశరుఁడు
 నారి నవరించి శరములం గూరిచె నని
 మొలచె భయ మెంతయే వియోగుల కెడంద. 93

మ. వసపుంబయ్యెడ లొప్పుపుప్పొడిగముల్, పాలిండ్లు పూగుత్తు, లు
 ల్లసదంగంబులు ప్రాఁకుఁడివలు, కురుల్ వై నాడుతేం, ట్లంఘులు
 గిసలంబుల్, నగవుల్ సుమంబు లగుచుం గీ ర్తింపనై యొప్పుచుక
 బసమీఱక వనలత్తులుక వనితలుక వర్తింతు రేకాకృతిన్. 94

సీ. తమగాత్రములఁ గావఁ దగుపత్రముల డుల్పై
 నని కారుపై నీసు నానె ననఁగఁ
 దమమనోహరునితోఁ దమిఁ గూడుకొనఁ గల్గె
 నని కెంపుచీరలు గొనియె ననఁగఁ
 దమకు నొండొరుల కుత్సవసమయం బని
 కొని కుంకుమము జల్లుకొనె ననఁగఁ
 దమకు నాఘనితోడ సమయకేళి లభించు
 నని సీఘరసము ద్రావిన వనంగ

తే. అఖిలధరణీతలంబున నావరించి
 లేఁజిగురుజొంపములతోడఁ దేజరిల్లి
 కన్నుఁబండువు గావించుచున్న వెన్న
 వివిధతరుగుల్తలతలతోఁ దవిలి వసులు.

95

వ. అట్టియుద్ధానవనంబు మధ్యంబున.

96

—ॐ జ లా శ యా ది వ ర్ణ న ము. ॐ—

తే. చదుకము విశాలతయుఁ గల్గి చంద్రకాంత
 శిలకట్టునఁ గ్రిందిత ట్టలరు మెట్లు
 నలుగడల నొప్ప నిర్మలజలము నిండఁ
 దనరు నొక్కతటాక మవ్వనమునందు.

97

మ. నెలతొకట్టున నొప్పుకట్టలపయి నైకొన్నపొన్నంపుబొ
 వ్వులు నీటం బ్రతిబింబితంబు లగుచు న్నన్నింప నయ్యెన్ న్నదిక
 నలసాందర్యము నాలకించి కనుఁగో నాగాంగన ల్వచ్చి య
 : కొలఁకుండేటజలంబు లాడుకొనుచుం గోర్కిం బ్రవర్తిం త్రనన్.

మ. అడుగుంబ్రక్కలు చల్వతొతిపనులక హర్షోందు “చప్తా”పయిక
 వడియం బోసినయట్టు లచ్చ మగుచు న్నర్తించునీలోదకం
 బడర న్నిండినయాసరోవరము పద్మాస్థానమై కాన వ
 చెప్పుడుఁ దెల్లంబడి పాలవెల్లి యిది నాఁ జిత్తభ్రమం జేయుచున్. 99

సీ. ఆ ప్రమదావనమందుఁ జలువతాలఁ

గట్టినబాటలు గలపు వెక్కు

వానికి నిరుగడం బంక్తులు దీరిచి

వివిధవర్ణంబుల వృక్షము లగు

వానిప్రక్కల నీళ్లు వడివడిం బ్రవహించు

కుల్యలు వెక్కులు కొమరుమిగులు

వానిలో మత్స్యముల్ వరుసలు దీరిచి

మిలమిలలాడుచు మెల్లఁగుచుండు

తే. వానికై యేమొ కొంగలు బాతువులును

బెద్దగులుఁ జేరుఁ బైనుండి డిగ్గ నుఱికి

వానికలకలారావముల్ జానుగులకుఁ

బర్ష మొనఁగూర్పు నామని పర్వినపుడు.

100

మ. వనవృక్షాదులు సూచుచుం దినము వాప న్వచ్చు నకావాంఛ వ

చ్చినరాయం డరవింద ముత్పలము గాసిం బెట్టు నిచ్చోటఁ గా

దని మార్తో మయి మల్లికం దెగడి చూతాశోకముల్ మర్కభి

ష్టనశల్యంబులు నాఁ గనంబడ నటం గా లూన లే కార్జుండై. 101

చ. చిలుకలు గూయఁ, గోయిలలు చిల్లులు వోవఁ జెవుల్ నినాదమున్

జలువఁగఁ, దుమ్మెదల్ రవ మెనంగఁగఁ జేయ, నవ్యాశాగతా

నిల మది మెల్లఁగాఁ దగుల నిల్వఁగ లేక నలుండు మన్తఘో

జ్వలశరపాతఘాతముల సాల్వడిపోయెఁ బరిభ్రమించుచున్. 102

క. ప్రమదావనమధ్యమునం, బ్రమృష్టచంద్రోపలప్రభాభాసురమై

యమరుఁ జతుశ్శాలం బొకఁడమరులకును దర్శనీయ మైనతెఱఁగునన్.

ఆ. శాలచెంతఁ జల్వతాలఁ గట్టినవేది

నీటియం త్ర మొకఁడు నిలిచి చిచ్చు

బుడ్డి వోలెఁ జదలు ముట్టికో వెదఁజల్లు

చుండు నచ్చజలము లుడుగ కుండ.

104

క. నలుగడ సోపానంబుల

నలు వగునాశాలనడుమ నలుఁ డొక్కఁడుఁ గ

న్నులు మూసి మొగముఁ జేతం

గలుగఁ ధరఁ గూరుచుండె గళ మది వంగన్.

105

వ. ఆసమయంబున.

106

❀ రాజహంసలు ప్రమదావనంబునకు వచ్చుట. ❀

క. మానసమునుండి పుష్కర, యానంబున రాజహంస లవి కొన్ని శుభ
స్థాన మగునచటినేలకు, నానందం బెనక మెనగ నరుదెంచె వెసన్.

ఉ. ఉప్పరమంద టెక్కలు సముత్సుకత న్నుడుగంగఁ జేసి మో
మప్పుడ వంచి క్రిందుగ నభోఁచితవాయువు తాఁడుదెంచుటం
జప్పుడు లుప్పతిల్ల వడి సాఁగ దిగంబడి చెంతఁ జేరుచో
విప్పినపక్షయుగ్మములు వ్రేలఁగ నంచలు డిగ్గె నేలకున్. 108

చ. కొలఁకుల నీట బోటులను గూడుచు వేడుక నాట లాడుచుఁ
గొలకొల మంచుఁ గూయుచును గోపులు సూపుచుఁ దప్పిగ దైలఁ
నిలుచుచు నావులించుచును నిక్కుచు నీల్లుచుఁ ద్రెంచి తూండ్లు ము
క్కుల నెగిరించుచుండి కనుఁగోఁ దగె నంచలు గన్నుపండువై. 109

చ. చరణము లెత్తి యెత్తి యొకచక్కిన చక్కఁగ మోపి హంసముల్
ధరపయి మెట్టుచు న్విిన ముదం బగు దెంచెడునట్లు కూయుచుఁ
సిరిఁ జనునచ్చరల్ దెలుపుఁ జీరలుఁ దాలిచి టెక్క లార్చుచుం
బొరిపారి నాడుచు న్నటనముం బొనరించెడు నాఁగఁ దోచెడిన్. 110

చ. పసిడికి నెత్తు వచ్చి చెలువం బగుముక్కులునుం బదంబులుం
బొసఁగఁగ నంచకూటువలు మోముల నెత్తి మెలంగుచున్నచోఁ
బన గలతోటలచ్చి తనవైడిజరీసరిగంచు తెల్ల డాల్
వసనము నారవైచె విపులాతలమం దని యెంచ నయ్యెడిన్. 111

చ. ఒకచరణంబునుం దలయు నొప్పుగ నప్పుడు టెక్కసందునఁ
సుకముగఁ జొన్ని వేటొకటి ఊఁచితలంబున నిల్పి హంసనా
యకుఁడు గతశ్రమంబున గతాన్యభయం డయి నిద్ర వోవ భూ
మికి నిడుపెంపుకామ తెలిమేల్గొడుగో యన నయ్యె నయ్యెడన్. 112

వ. అయ్యవసరంబున నలుండును.

113

ఉ. చంచలనేత్రపాండు విడఁ జాలక డెందమునందుఁ గట్టి ద
 క్కించుకొనం దలంచుచు నకించనుఁడుం బలె దానిసౌష్ఠ్యవం
 బెంచుచు సంతసించుచు నొకించుక కన్గవ విచ్చినంత రా
 యంచలపిండు కట్టెదుట నై కనిపించె సతీలస్యతీన్. 114

ద్విపదము. కని యేఁగు దమయంతి గదె యంచు వాని
 వెనువెంటః బడి పట్టు విడనట్టి తీరు
 నను బాటి పరవంజి నడయాడునందుఁ
 గనుపండు వగుమేటికలహంసఁ బట్టె. 115

మ. కలహంసల్ నిజయూధనాథు నటు లాకాసారతీరంబునకొ
 లలి నిద్రించెడుదాని నైషధుఁడు పెల్పుం జేతులం బట్టుఁకుకొ
 గలఁగం బాఱఁ గొలంకు వట్టె దివికిం గంపించుచుకొ లేచి చి
 తిలి దుఃఖంబునఁ గూయఁ జొచ్చె నృపతికొ ద్వేషించి దూషించునాన్.

చ. తమప్రభు వట్లు చిక్కుకొని ధాత్రి విపత్తున నత్తమిల్లు నం
 చమితభయంబునం జదల నార్తరవం బొనరించు చంచపిం
 డమరి రథాంగమ ట్లతిరయంబునఁ జేసి పరిభ్రమించె న
 డ్డమరు డొకం డలాతము ప్రియంబునఁ ద్రిప్పునొ నాఁ గనం దగెన్.

వ. అట్లు కలహంస లాకసంబున నాక్రందనంబు సేయుచున్నంతలోన. 118

ఉ. పట్టినఁ గీచు కీచు మని పల్లరుఁ గూయుచు టెక్కదోయి న
 ట్టిట్టు విదుర్చుచుకొ నృపతిహస్తయుగంబును గోళ్ల గిచ్చుచుకొ
 గట్టిగ ముక్కులం గఱచి కండలు దీయుచు రాజహంస లో
 దిట్ట చెడంగ ని ట్టనియె దేవురు పుట్టెడునట్టివాకులన్. 119

చ. నృపవర! నీ కొకప్పటికి నెగ్గు దలంచి యెఱుంగఁ జిత్తమం
 దెపుడును సాధువృత్తి వసియించెద బిడ్డలు నెత్తుగుడ్డు లా
 లవగతచిత్త తల్లి బడు గందఱ కొక్కండఁ బోషకుండ నే
 నుపకృతి నీ కొనర్తు విడు మూఠక యిట్లు వధింప నేటికిన్. 120

- *చ. అమలినమానసంబున విహారము నేయుచు నప్పృపాయి నై
 యమరియు బ్రహ్మభృత్పరమహంసలఁ జేరిననద్విజుండ నై
 క్షమఁ జరియించుచుంటి నిటు సాధువునై ననుఁ జంపఁ బోకు మో
 నృమణి, భవన్తనోరథము నే నెఱవేర్చెద మేలు గూర్చెదన్. 121
- క. నెఱులసువర్ణము మోహము, నెఱపెడినెనువర్ణ మైన నీకొక బ్రాతే
 నెఱకాండ వింకఁ బొలసా, నెఱి నిడునే పిట్టపొలసు నృపతివతంసా.
- క. పిల్లలు పసికందువు లని, యిల్లా ల్పతిమాలిన దని యింత వగవ నా
 తల్లికి వగచెద నే బో, నెల్లాగున బ్రదుకుఁ జీకు వృద్ధని మదిలోన్.
- క. ఆయమ మదిలో నిడికొని, నాయెడఁగరుణించి విడుము నరవర, నిను నే
 నేయెడ మఱవను నీకుం, జేయుదు నుపకృతిని మేలు చేకులు దానన్.
- ప. మఱియు నాకర్ణింపు మయ్యా నిన్ను నే నెఱింగి యున్నవాఁడ
 నీదర్శనంబు చేసి నీతోఁ గొంత ప్రసంగింప వచ్చితి నది దైవసంకల్పితం
 బిట్లు కా దందు వేని నీ వింతనంతల మెలంగుచుండు తెఱింగియు
 నిర్భయంబున నీచెంత నిద్రింతునే? నామాట విశ్వసింపుము నన్ను
 విడువుము నాపలుకు లాలకింప నవహితుండ వగు మని పలుకుటయు.
- క. నావుడు నివ్వెఱవడి నల, భూవరుఁ డారాజహంస ముద్దిడుకొని తాఁ
 బో విడిచె నదియు వెండియు, జీవించినయ ట్లు తలఁచెఁ జిత్తమునందున్.
- ప. అట్లు విముక్తిం గాంచినరాయంచ యించుక యెడ గలుగ నిలిచి
 మనుష్యకరసమృద్ధంబున నైన యలసటలు దీఱఁ జంచుపుటంబున
 మే నెల్ల నిమురుకొని నేదదేఱి మఱియు మనుజేంద్రునికడ కరు
 దెంచి మించినవేడ్క ని ట్లనియె. 127

— ౧౩ రాజహంస దమయంతి నభివర్ణించుట. ౧౩ —

క. నలరాజ! వినుము చెప్పెదఁ
 గలఁడు విద రాఘవురంబు కాపురముగ భూ

* అమలినమానసము = నిర్మలమనస్సు. మానసనరస్సు; అప్రపాయి=సీర్లత్రాగని
 వాఁడు, త్రాగువాఁడు, బ్రహ్మభృత్పరమహంసలు=వర బ్రహ్మనుపహించిన మహర్షులు, బ్రహ్మ
 డేవుని మోయుహంసలు; ద్విజుండ=బ్రాహ్మణుండు, పక్షి, క్షమ=కాంతి; భూమి.

తలపతి యొక్కం డతనికీ

గలిగెం దమయంతి యనెడుకన్ని య వింటే.

128

చ. అరయగ సర్వసామ్యసుపదార్థసముచ్చయశోభ యొక్కచోఁ
దిర మయి యుండఁ జూచుమతి తేజరిల న్విధి యచ్చుగ్రుద్ధురీ
తి రచనలకా రచించియె సతీమణి నేర్పితి నేటి కంచు సు
బరమున నెంచు ముకా గుఱి సమానత యాకెకు లేక పోవుటే. 129

సీ. ఇందుబింబమునందఁ గందు చేసినరట్టు

మించుటద్దముల మాయింతుతప్పు

బంగరునకుఁ దా వొసంగనికొఱతయుఁ

గెంపున మధురిమఁ గెడపువెలితి

జక్కవకవ విప్ప నెక్కొను నేరంబు

కలువల నీళ్లలోఁ గలుపుఱవ్వ

పూవుదండల వాడిపోఁ జేయులోకంబు

చివురల ముదిరించు చిన్నతనము

తే. కడఁగి పోఁగొట్టుకొనఁ బోలుఁ గంజభవుఁడు

కన్నె మోమును జెక్కిళ్లు కమ్మమేను

మోవి చనుఁదోయి కనుఁదోయి పొనగుకరము

లును బదంబులు రచియించి వనధి కాంచి.

130

చ. మగువగళంబు నెన్నఁ దరమా? దర మా దర మాదరంబునకా

దగియెడునానఁ జేసి తను దాతను దాతను దాత! తత్సమం

బగువరదాన మీవె యన నాయన నాయన నాట సల్పు నీ

జగతిఁ బ్రదక్షిణంబులను జాలను జాలను జాలి వుట్టఁగన్.

131

క. గుబ్బలులా గుబ్బలు నడు, మబ్బరమా మబ్బ కొ ప్పయారే కన్నుల్

గబ్బికలువలా నెమ్మెగ, ముబ్బెడు రేతేఁడ వశ మె యూహింపంగన్.

క. గిల్లిన బాల్గారెడుమేక, పల్లవములతీరుఁ గేరపదములు గలయా

హల్లకపాణిఁ బొగడఁ వా, గ్వల్లభునకు నైనఁ దరము గామి నిజంబే.

ఉ. ఆయమ కీడుబో డయినయట్టివిభుం డెట నుండు నంచు నే

సీమహి యంతయు న్నైమకి యెందును గానక యిందుఁ గాంచి నికా

గోమలదేహ! నీకు నలకోమలికికా విధి దంపతిత్వముకా
 దీమన మొప్పు గూర్చె నని తేరి మనంబున నిశ్చయించితిన్. 134

మ. ఇది నీడోద్భవనిశ్చయం బనుచు నీ వెం తేమొ కా దట్లు నా
 హృదయార్థం బొకనాడు బ్రహ్మకడ నెంతే నిచ్చు వాక్రుచ్చుడుకా
 సవయం డాతడు ఖైమికిం బతి నలక్ష్మేమండాఖండలుం
 డుదయప్రాచితవైభవుండనుచు నెంతో ప్రీతి బల్కెం బ్రభూ.

వ. అమృతకాశిని యిత్తటి నీవీత్తం బొకర్నించి యున్న దని నే నెఱుం
 గుడుం గావున. 136

చ. నను బ్రదికించినట్టికరుణాళండ వోనలరాజ! నీకుఁ బ్రీ
 తిని గలిగించు ప్రత్యుపకృతిం బొనరింపఁగ లే న టైన నీ
 మనమున నెప్పుడుకా విడనిమచ్చున ముచ్చటఁ గూర్చుచున్నమా
 నిని దమయంతికిం దెలిపి నిన్ను వరించెడునట్లు చేసెదన్. 137

క. నీసుగుణకీర్తనంబునఁ జేసి సతీతిలక మామె చిత్తమునం దో
 భాసురమూర్తి! నినుఁ గా, కేసరసుని: జొనువ నట్టు లేఁ బొనరింతున్.

ఆ. పరమహంస యిట్లు పలుకుచుండఁగ నొండు
 పలుకఁజాలనట్టివాండ యగుచు
 వేడ్కలూర నలుఁడు వెట్టి నాఁ జూచుడుఁ .
 బోయివత్తు నంపిపుచ్చుమయ్యి. 139

తరువోజ.—

అని పల్కి నరనాథునంతరంగంబు
 హర్షామృతంబున నలరంగఁ జేసి
 కనుఁగవ ననుమతిం గాంచి రాయంచ
 కడుముదంబున హంస గణముతో లేచి
 జనపతి వీడ్కొని జవనంబు మీఱఁ
 జనె నాకసము వట్టి జను లెల్లఁ దమ్ముఁ
 గని నిద్ద మగునట్టికబరీభరమునఁ
 గట్టుకుందము లని కడు నిచ్చు మెచ్చు. 140

- చ. సమములు గాఁగఁ బంక్త లయి సాగుచునుండఁగ నంచతేఁడు త
 త్సమయమున స్తుఖం బగుచుఁ జక్కనిమాల్గము వట్టి రాజహం
 సములఁ జనంగఁ జేయుచు విశాలవధంబున నేగుచో వియ
 ద్రమ రమణీయహారమును దాలిచె నాఁ గన నయ్యె నయ్యెడన్ .141
- చ. వెనుకకుఁ గొన్ని ముందఱకు వేటొకకొన్ని యు వీఁగి మూఁగి క
 న్గొనియెడునంతలో మఱియుఁ గ్రొత్తగతెన్ దివి రాజహంసముల్
 చనియెడున త్తఱిన్ మడుఁగులన్ ధరియించినయోధు లాహవం
 బునఁ దగఁ బన్ని మోహరము పోరెడునట్లు గనంగఁ దోఁచెడిన్.
- చ. గగనవధంబునందు నొడికంబుగఁ బాతెడురాజహంసముల్
 దిగువ నెసంగువారలకుఁ దేఱి కనుంగొన నయ్యె నయ్యెడన్
 నిగనిగలాడుచు న్నిగుల నీటగునల్లనిఁట్టుకట్టునన్
 దగ నగుకెంపుతొలకడ దాపినపేల్కగతొల వేరునాన్. 143
- వ. అనిన నైమిశారణ్యవాసు లవ్వలివృత్తాంతంబు సెప్పు మని సూతు
 నడుగుటయును. 144

◀ ఆశ్వాసాంతము. ౨ ▶

సుగంధి. —

వేడికోలు రాకమున్నె వేలవేలు సొమ్ములన్
 గూడునర్థికోటి కిచ్చి కోర్కెఁ దీర్చుదాత మే
 లాడువాఁడు కామయార్యునాత్మజుండు వానికే
 వీడనట్టిసౌఖ్య మిచ్చి వేడ్కఁ బ్రోవు మీశ్వరా. 145

గద్యము. ఇది శ్రీమహామహోపాధ్యాయ, కలాప్రపూర్ణ కవిరాజ
 కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి ప్రణీతంబయిన నైషధీయ
 చరితం బనుశృంగారతరంగిణియందు ద్వితీయతరంగము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ ర స్తు.
నై ష ధీ య చ రి త ము

శృం గా ర త రం గి జి

తృ తీ య త రం గ ము.

మద్విక్రమసింహ
క్షామండలనాథసతతసంరక్షితపూ
రాముడు రంగవిభుడు సు
క్షేమం బొనగూర్చి ప్రోచు శివరామబుధన్.

1

◀ నలుండు రాజహంసం దలంచుకొనుట. ▶

వ. అక్కభకుండు శౌనకాదిమహామునుల కి ట్లనియె నట్లు రాజ
హంసంబు చనినంత నలుం డంతరిక్షంబునం దత్ప్రచారంబు లోచన
గోచరం బగునంతవఱకు నచ్చాయఁ గన్ను విచ్చి చూచి చూచి
చూచునంత నిర్మలాకాశంబు నిరీక్షించి తదుద్యమంబు చాలించి
జాలిం బడుచి త్తంబునఁ దత్తరంపడుచు నెప్పటియట్ల చని చతుశ్శాలా
శిలాసోపానంబునం జదికిలంబడి కూరుచుండి త దేక ధ్యానపరాయ
ణుండై తనమనంబున.

2

చ. పులుఁ గది చేతఁ బట్టువడి పూరుషుఁ డీతఁడు చంపు నంచు లోఁ
దలఱుచు నట్లు మోక్షము నెదం దలపోయుచుఁ బల్కెనేమొ? ప
ల్కుల నిజ మున్న చంద మది గోచర మయ్యెడుఁ బక్షి యేడ! మేల్
పలుకు లవేడ! చూడ నిది బ్రహ్మవరాంచిత దేవయోనియే.

3

ఉ. నావెతఁ బాప వచ్చినది నాకము ముట్టినదాని కెట్టులే
వైవిక మైనవిఘ్నములు దాపురమై గమనప్రసక్తికి

దావు లభింపకుండుటలు దద్దయు నయ్యెడునో యథోక్తిగాఁ
బోవునో మార్గమధ్యమున ముచ్చట లెచ్చుగఁ దామసించునో. 4

సీ. తామసించునో విదర్భాపురముదారి

తప్పునో? తప్పుదు తప్పురిచయ
ముండె. నుండినఁ జన నుత్సహించునో? యుత్స
హించి దిగుకొ దిగ నెవ్వ రేని
ఘాతుకుల్ హింసించఁ జూతురో? చూడరు
చూడ కంతిపురంబు చొరఁ గలుగునో?
చొరఁ గలిగినమాత్ర నరవలేశ్వరకన్య
హంసమహత్త్వము నరయఁ గలవో?

తే. అరయఁ గలిగిన నెచ్చెలు లరయకుండఁ
బలుకు నేయంగఁ గలుగునో? కలుగ నాకే
నాకుయాలించునో? లేక కాకఁ బూని
వీకఁ జూపునో? నావిధి యేకరణివో?. 5

ఉ. కామిని నాపయి న్నిగులఁ గౌతుకముం గొనియున్న దంచు నే
నామహిదేవతా ప్రవరుఁ డాడఁగ వింటి నతేల నాపయిం
దామసము న్వహించి ద్విజతల్లజు నాతని వీకఁ జూచెడికొ
బ్రేముడి చూపి పల్కెడిని బిమ్మట నన్ను ననుగ్రహించెడిన్. 6

—● నలండు దమయంతిగతచిత్తుండై తత్తటించుట. ●—

మ. ఇక నే నాసతిఁ జూచు టెన్నఁడో మనోభీష్టంబు సిద్ధింపఁగా
సుకముం గాంచుట యెన్నఁడో సుదతితో శోభించుచుకొ సంస్కృతిం
బ్రకటింపం గలభాగ్య మెన్నఁడో జగద్వర్ణ్యంబుగాఁ గాలముకొ
సకలశ్రేయము లందుచుం గడపు టెన్నఁడో కదా చేకులున్. 7

ఉ. చూడక యున్నఁ జూచినటు సుందరిరూపము నామనంబునకొ
సూడినయట్లు చొచ్చి నను స్రుక్కఁగఁ జేయుచు నుండె నక్కటా!
చేడియ యెద్దియే వహిమ చేకొని యుండెనో యేమొ కానిచో
వ్రీడనితాపమిట్లు పచరించి చలింపఁగఁ జేయఁ జాలునే?. 8

ఉ. పూవిలుకానివిండ్లగును బోలిచి చూడఁగఁ జేడకన్బొమ్లో
 గావున దృష్టిబాణములు గాటముగా మెయిఁ జొచ్చి నాదుహృ
 ద్రావము భిన్న భిన్నములుగా నొనరింప వికార మొంది నే
 నీవగఁ జేష్టలం దొరఁగి యిట్లయిపోతి నిఁకేమి నేయుదున్. 9

వ. అని యనేకవిధంబులం బరితపించుచుఁ జతుశ్శాలసోపానంబ శరణం
 బుగాఁ బ్రోద్దు పుచ్చుచుండె నంత నక్కడ నితాంతచింతాసాగర
 నిమగ్నస్వాంతయై శాంతి దక్కి దమయంతి యొక్కరితయు నుప
 వనంబునకుం జని యొక్కలతాకుడుంగంబుచెంతం గూరుచుండి మదన
 వేదనాదోదూనుమానమానసయై పరిపరివిధంబులం బరితపించుచుండె
 నయ్యవసరంబున. 10

క. అంతఃపురమందుకొ దమయంతిం బొడఁగాన కతిభయావృతమతులై
 సంతస మఱి చెలికత్తియ, లంతంతకొ వెదకి వెదకి యచ్చటి కిచ్చన్. 11

ఆ. వచ్చి మచ్చెకంటిఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి
 యేమె తల్లి! యిట్టు లేల వచ్చి
 తొంటి రాఁగఁ దగునె తొంటివలె న్నీదు
 చెయ్యియుండ దేమి చెప్పవచ్చు. 12

క. మాకడ దాఁచఱికంబా, నీ కెవ్వనిమీఁద బాళి నెలకొనినదియో
 వాకొనుము చక్రవర్తియ, కా కాలని నీదుకాళ్లకడ నిడ మొక్కో?

ఆ. ఏమనోహరాంగుండే మానసంబునఁ
 దగులుకొనినయట్టితగవు మాకుఁ
 గానిపించుచుండె నీనడవడిఁ లెఱుం
 గరయ నరయ నిట్టియదన తరుణి. 14

వ. అని యనేకవిధంబుల ననునయించుచు నాశీజనంబు పలుకుచున్నం
 గన్ను దెఱచి చూడ కక్కన్యారత్నంబు. 15

—ॐ దమయంతీవిరహావర్ణనము. ॐ—

క. మనసిజతాపజ్వరమున, మన నెఱియఁగ నెదిరిఁ దన్ను మఱచినగతి గాఁ
 దనచెలులు పలుకరించిన, విని విననటు లై పొనరచ్చె వెడఁగుం జెయ్యుల్.

- చ. ప్రియమునఁ జెంతఁ జేరి కడువిగ్గఁడ వన్నుఁ గవుంగిలించె నా
 ప్రియుఁ డని మే నెఱుంగ కొగి వెంగలి చేతులు సాచి వట్టిపెం
 బయలు కవుంగిలించి తమి వా తెఱకై తనమో మఱొగ్గి యే
 మియుఁ గనరామికిఁ దెలిసి మిక్కిలిగా వగచె న్విరాళిమై. 17
- చ. సరగున లేచి యాకసము సంగిటఁ జేర్చెడు మోవిపానకం
 బరయఁగ మోముఁ ద్రిప్పెడుఁ బ్రియంబున నేమియెఁ పల్కరించెడుకొ
 జురచురఁ జూచెడుకొ గినిసి సోలెడు వ్రాలెడు నవ్వెడుకొ గడుకొ
 విరహము నొందెడుకొ దెలివి వీఁగి నెలంత దురంతచింతమై. 18
- వ. అట్లు మిగుల వగలం బొగలుచు శరీరపవవశత్వంబున నగపడినవాని
 నెల్ల నెదియొ యడిగినట్లు నుడిగికొనుచు నత్తఱి ధైర్యం బొత్తిగిల్ల
 బిత్తరి చిత్తవిభ్రమం బొందినచందంబు నెఱింగి సుందని పచ్చవిల్లుగల
 పచ్చిబోయ క్రచ్చుకొని వచ్చి విచ్చలవిడిఁ బెచ్చువెఱిగి హెచ్చు
 రికం దెచ్చుకొని నిడుదగేదంగిపిడి నడరు వెడఁదచిగురాఁకుటడి
 దమ్మును, జుమ్మనితలది మ్మిడునాలిభూతమ్ము లగుతుమైవలం గమ్మిన
 నారినాఱిఱిఱి జంట యగుతుంటవిల్లును, తళుకు లొలుకుచికిలిచొ
 వంచ ములుకులును, మేలుగేదంగివాలుం బలుకయుం గొని సుందరం
 బగు బొందఱంబు దొడిగి తొడిబడుమీను మొసలిసిడంబుల నడరు
 గులుకుచిలుక తేజీయరదం బెక్కికొని, చిక్క నగుతనదఱంబులతో
 దొరపట్టిఁ జుట్టుముట్టి కట్టిడితనంబున కొడిగట్టి యిట్టట్టనరానికట్టలుకఁ
 గలువ కడకుం దీసి నాల్గుబెట్టంపనెలకట్టియలు నిట్టబొడిచి గట్టిగాఁ
 గొట్టి చిక్కులం బెట్టిన దిట్ట చెడి దోదూయమానమానసయై మాన
 వతి మహానలసమానమైన విరిశయ్యవ్రాలి పొరలుచు దరిలేనివిరహ
 సాగరంబు వెల్లివిరిసె నో యన నేత్రకోణంబులఁ గజ్జలాంచితబాష్ప
 ధారాపూరంబు తోరంబై బోరునం దిగజారి కాలువ గట్టి చను
 కట్టులం బడి బిట్టెగసి మిట్టిపడి పుడమిం బడి పాటుచుండఁ గోకిల
 కాకుకాకలీస్వంబున నేడ్పుచుఁ జెక్కుటద్దములం జెయిఁ జేర్చి
 చిక్కులు పడినతారహారంబులు భరణబులగుట నూడ్చివైచియొప్పుల
 కుప్పు యగుగొప్పకొప్పు విప్పి విరియం బోసికొని కన్నులు మూసి

కొని నిషధభూవల్లభుం డగునిజవల్లభునిరూపరేఖావిలాసంబులు హృదయఫలకంబునం దిడుకొని తలంచుచున్నతఱి నతండు పొడ కట్టిన ట్టయిన దిగ్గన లేచి యగ్గజగామిని కన్ను దెఱచి నలుగడం గలయ వెదకి కానక సుక్కి పలుమాటు విధిం దూరుచు మున్నీ రై నకన్నీరు కరతలంబున నొత్తుకొనుచుఁ జిత్తజవికారంబుల స్తంభ ప్రళయరోమాంచాదిసాత్త్వికాష్టచేష్టలకుం బాలుపడి సర్వపరస పానంబు చేసినపసంబుపగిదిః బెల్లారాటంబున నిలిచినచోట నిలువక కూరుచుండినచోటం గూరుచుండక యన్న పానీయంబులు వర్జించి యితరవ్యవహారంబులు చాలించి తదేకధ్యానధారణామననాదుల భ్రమఁ గొని తిరుగుచుఁ గుసుమగంధి బంధురపుడనాంధకారంబు నిర్భరంబుగాఁ గప్పినం దెరు వెఱుంగక యడవిలోఁ బ్రొద్దు గ్రుంకిన ట్లుండి ముద్దురాచిలుకలు తవయొద్దకుం జేరినఁ జదివింపక యుద్దవిడిం గడ్డరించుచుఁ బాలితకేళీమరాళీపాళికి మందగతులు నేర్పక శిఖండితండంబులకు నఖండకరతాళంబుల మండలభ్రమణాది తాండవంబులు నిండువేడుకం గఱవక పాఱ ద్రోలుచు సఖిజనంబు చేరం జని పిలిచిన మాతాడక విసివికొనుచు, నిలిచినఁ గసరికొనుచు ననేకవిధంబులం బొగులుచు నితాంతచింతాసాగరంబు గడవ నీడ నేరమి నెంతయే విభ్రాంతి వహించి యుండఁ జెలిక త్తియలు శైతోన్య పచారంబులు నేయుచుండి రంతట.

19

— సూర్యాస్తమయచంద్రోదయాదివర్ణనము. —

తే. వనజముఖ యైనయయ్యి నతనయ విరహా
 తాపమునఁజేసి యెంతయుఁ దనువు నెడఁ ద
 పించుటలు సూడ లేనట్టికించు వోలె
 నినుఁడు చరమాద్రిపై వ్రాలె నింపు దక్కి.

20

చ. అధికవసుప్రభాకరుం డహస్కరుం డప్పటికాలకర్తడు
 ర్విధిఁ జెడి తేజముం దొఱఁగి వేడిన మిత్రుఁడు నాక వీఁకతో
 నధమగతిం బడఁ గణిక యట్టిద యై దివి గెంటఁ దా మహా
 దధిఁ బడ జారునో యనువిధంబునఁ జూడఁగ నయ్యె నయ్యెడన్. 21

క. పడమట దిక్కాంతామణి, పొడిచెడురేవెల్లు తన్ను మోహించుటకై
యొడల్లె బసుపు పూసిన, వడుపున గడసంజ కెంపు వర్ణింప నగున్.

చ. వననిధిఁ గ్రుంకుచోఁ దరణి వై పయి నట్టిటు లెత్తఁ గట్టిన
ట్లచువుగఁ బ్రాకువగ్గములయట్టిమయాఖము లభ్రమండలం
బునఁ గన నయ్యెఁ జెంగలువపొల్తుకకు న్నెలకు న్నివాహముం
బొనరుచు కాలవిజ్ఞఁ డిడఁ బొల్పెడు బంగరుచిచ్చుబుడ్డినాన్. 23

తే. తనకు నాగ్నేయధర్మంబు దారసించు
దిప్ట మదిగాన నల్లదె తిగ్గరశ్శి
యూర్ధ్వగతి నొందె ననఁ గిరణోఽఛ్చయంబు
మీఁదుగాఁ బ్రాకె నెంతయు మిన్నుముట్టి. 24

తే. గర్భవతి గానఁ బ్రాగ్విగంగన మొగంబు
తొలుత వెలవెలఁబాఱఁ బై నెలలు నిండ
ఘూకరుతముల మూలుచుఁ గొడుకుఁ గాంచె
నా సితద్యుతితో నెల నలుపుమీఱె. 25

తే. రజతభూధరాదులను నిరాకరించి
నీరజాండభవాండంబు నించి దెసల
ముంచి ధరణీతలం బ్రాకమించి మించె
బండువెన్నెల కన్నులపండు వగుచు. 26

వ. ఇట్లు లోకం బెల్లఁ దనవశంబు చేసికొని వియోగుల మాచుబారిం
బడవైచి రేయెల్లఁ బట్టపవలు గావించునో యనఁ బిండియాఱ విప్పి
నట్లు పండువెన్నెల కన్నుపండువై కాయుచుండె నప్పుడు. 27

ఉ. మిక్కిలి పొక్కుజక్కవల మే నుడికింఁగ నగ్గిమంటయై
చక్కనివద్ది నీలతలసౌ రడఁగింప హలాహలంబునై
నిక్కి నిశాచరుండు మెయి నిండఁగ సూదులు దూర్చె నాఁగ నా
చక్కెరబోడిఁ బూవుఁబొదనందుల వెన్నెల వచ్చి తాఁకినన్. 28

క. కనకనలాడెడు నిప్పుల
గనిఁ బడున ట్లిగురుశయ్యకై వ్రాలి కడున్.

వనటం బొరలుచు రాసుత

వనజారిం గాంచి దూఱు బహునిధగతులన్.

29

◀ చంద్రాద్యుపాలంభము. ▶

చ. విను విషరాశిఁ బుట్టి యలవేడివెలుంగును జొచ్చి మాసముకా
ఘనలయక ర్తమాళిఁ బడి గాటపుఁ జెల్పిని జేసి యగ్గితోఁ
గనఁబడునీవు పెన్నిషము గ్రక్కక వేడిమిఁ జూప కీజగ
జ్జనులను గాల్చిపుచ్చు కెటు సన్నక సన్నగఁ బోదు వోశశీ.

30

వ. అంత మన్తఘన ద్దేశించి.

31

ఆ. జగములెల్లఁ బోచుచల్లనితలిదండు
లనఘమూర్తు లతిదయార్ద్రచిత్తు
లైనసిరికి హరికి నాత్మజండవు నీవు
కఠినచిత్తుఁ డగుట ఘనత యగునె.

32

మ. *అహహా! సత్కులజండ వీవు కరుణాస్వాంతుండవే కాని యా
గహనాగంబుల మెట్టుదుష్టుండు మహాకష్టుండు భ్రష్టుండు న
న్యహము న్నిన్నుఁ గలంచువా రగుట మారా! మంచి నీ కెట్లగుకా
సహవాసంబున దోస మబ్బు ననుబాసల్ రిత్త వో నేర్చునే.

33

వ. అంత మలయమాచుతంబుపైఁ గినుకఁ జేసి.

34

ఆ. ప్రాణికోట్లకెల్లఁ బ్రాణంబ వీ వని
సకలశాస్త్రములును జాటుచుండు
నట్టిఘనుండ వీవు హాహా మదీయంబు
ప్రాణ మేల నీకు భరము చెపుమ.

35

తే. అంతకునిదిక్కునం బుట్టి యహివిషాన్ని
తోగ్రహుత్కారములఁ జాల నుర్విఁ బెచ్చు
వెఱిఁగి యాశ్రయాశునిసఖ్య మెఱిఁగి జగము
లెరియఁ జేసెడు నీ వొప్పు లెట్లు పవన.

36

*గహనాగంబుల మెట్టు దుష్టుండు=వనంతుండు; మహాకష్టుండు=చంద్రుండు;
భ్రష్టుండు=వాయువు; ఈశబ్దములు నిందం చెలువును.

- మ. అలరుంబూవులతావి దెచ్చి యధికాక్లాదంబు లోకంబులకా
 గలయం జల్లెడుచల్లనయ్య వయినం గాలాహులుం దొట్టిపా
 ములనోళ్లం బడి తద్విషాకలితమర్హుర్తిం బ్రపర్తించునో
 మలయప్రోద్భవ! నీవు దావమునకు న్నా ఱుంచు నే నెంచెదన్. 37
- వ. ఇట్లు విరహవేదనాభరంబున నొడ లెటుంగక వెచ్చు నూర్పునచ్చుకో
 రాక్షీ నోదార్పుచు సఖీజనంబు లత్యంతదుఃఖాక్రాంతచిత్తలై తత్తఱం
 పడుచు ననేకవిధశైల్యోపచారంబులు పొనరించి నేదదేర్పుచుండి
 రయ్యవసరంబున. 38
- ఆ. నిషధరాజుచేత నెఱి విడువంబడి
 యంచపిండుతోడ హంసరాజు
 మొఱులుదారిఁ బట్టి రయ మేరుపడ విద
 ర్భాపురంబుఁ జేర వచ్చి యపుడు. 39
- ఉ. నింగిన నిల్వరించి తననెయుర నెల్లర “మిత్రులార! మీ
 కుం గనవచ్చుచున్న దియె కుండినపత్తన మింతలోనఁ జే
 రంగలవార మాదు మదె రాజగృహంబులయందుఁ దూర్ణముల్
 గింగురువుట్ట మ్రోగెడిని గీతము తాళము నృత్య మేర్పడన్. 40
- మ. ప్రమదల్ సంజవడకా మనోహరులతో బాళి న్వివోదించుని
 చ్చమెయిం జల్లనినీట నాడి తమి హెచ్చుం గేశసంస్కారధూ
 పముల న్నేసికొనంగ ధూమ మిదె సుభావింప నై ఘోణం
 ర్వము గావించు సుగంధబంధురమునై వర్ణింపనై కంటిరే. 41
- మ. అదె కన్గొంటిరె రాజవేశ్యములపై నల్లారుముద్దై సుఖ
 ప్రదమై తెల్లనికాంతు లెల్లెడలఁ బర్వం గాయు రేయెండలో
 సుదతుల్ వెన్నెలవత్తు లాడుకొనుచున్ సువ్వాలలం బాడుచున్
 మదనాస్త్రంబులు నా మెలం గెదరు సంభావింపనై యింతలోన్. 42
- తే. వెన్నెలబయళ్ల విటు లదే వేశవాటి
 గువ్వకరిగొని గుసగుస నవ్వుకొనుచుఁ
 దిరుగుచుండిరి యిలునిల్లు దేబె లగుచు
 మేటివెలయాండ్ర మోహించుమాటఁ జేసి. 43

- క. ప్రమదావనమున నదిగోఁ
బ్రమదలు విహరించుచున్న వారం దుండుకా
దమయంతి యనుచు నాదుమ
ది మరాళములార ! మనము దిగుద మచటికిన్." 44
- వ. అని మరాళేశ్వరుం డానతిచ్చుటయు నవియును. 45
- క. ఆలీజనంబుతో భూపాలాత్మజ మెలఁగుచుండఁ బ్రమదావనమం
దాలోన నవతరించె, బోలింపఁగ నచటివారిపుణ్యం బనఁగన్. 46
- క. ఒక్కొక్కటి గాఁగ నక్కడఁ
జుక్కలు దివినుండి పడెడుచొప్పున నంచల్
మిక్కిలిరయ మేరుపడక
తొక్కలచప్పుళ్లు మ్రోయ తీవ్వన వ్రాలెన్. 47
- ఉ. అమ్మహిళామతల్లులు ప్రియంబున నంచలపిండుఁ జూచి చి
త్తమున నమ్మచెల్ల యని తద్దరిమంబున కిచ్చ మెచ్చి హ
ర్షమున నొండొరుం గడచి సత్వర మేర్పడ వాని నల్లడకా
గ్రుమ్మరి పట్టి రొక్కొక్కరు ణోరిక లీరిక లెత్త నత్తఱిన్. 48
- ఆ. నలుఁడు పట్టి విడిచినకలహంస విదర్భ
రాజపుత్రిచెంతఁ దేజరిల్ల
దాని నామె పట్టెఁ దడవు నేయక పూని
మనమునందుఁ గోర్కి కొనలుసాఁగ. 49
- వ. అంత నారాజహంస సఖీజనం బెడగలుగం జేసికొని యున్నయది
గావున మనుష్యవాక్యంబుల దమయంతి కి ట్లనియె. 50
- ❀ హంస దమయంతికడ నలునిపోయగం బభివర్ణించుట. ❀
- చ. నలుఁ డనుభూతలేశ్వరుం డనంగుండు రూపమునకా, దివాకరుం
డలఘుతర ప్రతాపమున, నాకపురీశుండు వైభవంబునకా,
జ్వలనుండు తేజునకా, ఘనుండు చాగమునకా, సురసన్ని భుండు నాఁ
డెలియఁగ వచ్చెడి న్నిషధదేశమునందు లతాంగి వింటివే. 51
- చ. గమగమలాడుకుందనముకన్నను మిన్న యనంగ నొప్పురా
కొఘరుని మేనిపోయగము కొన్ని దినంబులు వెల్లు యామిసీ

రమణుని, మేను లేనిరతిరాజును, జెట్టుల మెట్టుమాధవుణ్
గ్రమమునఁ గెల్చి పొల్చుఁ ద్రిజగజ్జనసం స్తవనీయమై కడున్. 52

క. ఘన మని చెప్పఁగ నగు నా
తనివెనునునుసోఁగ నెఱులు ధరఁ గా దన స్త్రీ
జనములమదు లనునెమ్ములు
కనినంతన కుతుక మందఁ గాఁ గత మేమీ. 53

చ. మొగ మలచందురుం గరఁగి పోసి విధాత రచించె నంచు ముఖ్
దగిలి కవీశ్వరుల్ నుడువ దబ్బుఱయం చనుకొందు రమ్మ! కాఁ
దగు నెల; వానిమోముఁ గనినంత నెలంతలకన్నుఁగల్వ లిం
పుగ వికసించెడిఁ నిజము బొం కరయం గద తేటతెల్ల మా. 54

తే. నలునిసోయగముఖ్ విని యిలకు వచ్చి
వేల్పుపూఁబోం డ్లెఱుడు తెప్ప వేయ కతనిఁ
జూతు రయ్యబ్బెసమె వారిచూపులండు
నపుడు నిలుచుట ననిమేష లై రి వారు. 55

క. నలుని వరించినరంభా, జలజేక్షణ తనదుకోర్కి సఫలము గామిఖ్
నలకూబరుని వరించెఁ, నలవర్ణము లతనిపేర నలువగుకతనన్. 56

సీ. పురుడించు వరతేజమునను దివాకరు,
శూరత వాసపు సొంపుఁ గాంచుఁ
దలఁపించు గురుబుద్ధి దైవతాచార్యునిఁ
దాలిమి భూజేవి లీలఁ గెలుచుఁ
బొలుపొందుఁ దనుకాంతి కలువలతోఁడు నా
రూపున మారుని కేపు సూపు
సరిపోలు డైర్యంబుసరణి హిమాద్రికి
గాంభీర్యమున దుగ్ధకంఠిఁ బోలు

తే. దమము శమమును శాంతియు దాంతి కరుణ
తపము దానంబు బ్రాహ్మణతత్పరతయు
శౌచము మహాప్రభావము సాధువృత్తి
యతనియంద కా కన్యులయందు లేవు.

ఆ. అతని కీపు భార్య వగు దేని నీరూపు
 నీదుపుట్టుగడయు నెలతమిన్న
 సార్థకమ్ము లగును సాధ్వీమతల్లి వీ
 వతని కీడు వత్తు వన్ని గతుల. 58

ఉ. చూచితి నెల్ల వేల్పులను జూచితి మానవలోకజన్తులన్
 జూచితి భోగివర్యులను జూచితి నెల్లజగంబు లెందునుం
 జూచి యెఱుంగ నట్టిన్మహాసోముని, నైషధనాముఁ డాతఁడే
 రాచకొలంపుమానికము రాజముఖి! తగు నీకు నన్నిటన్. 59

క. ఆనలభూపతి నాకుం
 బ్రాణప్రతిమానుఁ డగుచుఁ బడఁతీ! కూర్పున్
 నానుడు లతనికి వేదము
 లై నచ్చిన వగుచు మిగుల నానంద మిడున్. 60

వ. అని రాజహంస ప్రశంసించినంత నంతరంగంబున సంతసించుచు దమ
 యంతి యేకాంతంబున మరాళకాంతుం జూచి యి ట్లనియె. 61

❀ తనకు నలుని గూర్చుమని దమయంతి ప్రార్థించుట. ❀

చ. ద్విజవర! నేడు నాహృదయవీధి దహించెడుతాప మెట్టిదో
 ప్రజలకు నేరికిం దెలుపరానిద యయ్యెఁ ద్రపాభరంబునన్
 నిజముగ నీవు నాదయిననెంజిలి వాఁడ నైనవేల్పు వం
 డజతను వంది వచ్చి తని నామన మెంతయు విశ్వసించెడిన్. 62

క. నలునిగుణంబులు వండులు
 తెలియం జేయంగ విన్న దిన మాదిగ నా
 పలుకులు హృదయము దేహము
 నలార్పణము చేసి కట్టె నా నుంటిఁ గదే. 63

ఆ. నలుని నాకు నెఱుగఁ దెలిపినతెఱుగున
 నలున కీపు నన్నుఁ దెలియఁ జెప్పి
 మరులు కొనఁగఁ జేయ మఱిమఱిఁ బ్రార్థింతు
 నండజేంద్ర! నిన్ను నర్థిఁజేసి. 64

ఆ. అనుడు రాజహంస యను నీవు కన్నెవు
 తండ్రివంక నున్నదాన వెన్న
 నవలఁగర్జ మెట్టు లగునొ నాకుం దల
 వంపు లగునొ యనుడు వనిత మఱియు.

65

సీ. నలుని గా దని యన్య వలచితినే రాత్రి
 చందురు నొల్లనిచక్క నగుదు
 నినునితోఁ బద్మినికిని బోలె నాప్రకా
 శము నైషధునితోడ నమరుఁ జువ్వె
 యనలసంబంధమే యైనచో నా కప్పు
 డనలసంబంధమే యగుఁ దలంప
 నాపాలిపెన్ని థానము నలుం డాతని
 గోరి చింతామణిఁ గోరఁబోవఁ

తే. బతగవుంగవ! యష్టదిక్పాలు రై నఁ
 గంతఁ డైన జయంతవసంతు లైన
 సకలభువనేంద్రుఁ డైనను జంద్రుఁ డైన
 నింద్రుఁ డైనను వాంఛింప నిది నిజంబ.

66

వ. ఇట్లు నానిశ్చయం బింక నీవు శంక దక్కి నిషధదేశంబునకుం జని
 సమయ మైఱిఁగి మహారాజుం గాంచి వానికి నన్నెఱింగించి కార్యాను
 సంఘానంబు గావింపు మని మఱియును.

67

క. నైషధునిమదిక రోషం, బీషత్తేఁ గల్గి యున్నయెడ నామాటల్
 భాషింప వలదు వైత్యవి, శేషము గలనాల్కకు సిత ఛేదగుఁ గాదే.

క. విం దారగించి తమలము, నొందుచు విశ్రాంతి గలిగి యుండినవేశక
 సం దనుచు నెఱిఁగి నాదగు, సం దేశము విన్నవింప జనుము ఖగేంద్రా.

ఆ. మనసు విఱుగకుండ మాటలాడుచు వాని
 భావగతులు మాటబడి నెఱిఁగి
 మఱియు నాదుమాట మది నాటునట్లుగాఁ
 బొసఁగఁ జేసి వలుకఁ బూసు మయ్యి.

70

తే. నన్నుఁ గాదాడి కినిసెనే నయముఁ జూపి
 మది విఱుగకుండునట్లుగా మాటలాడి

- నిన్నుఁ గా కన్య నొల్లదు నీవు గా ద
టన్న రాకన్నె లేనిద యనుము వగచి. 71
- వ. అని యనేకవిధంబులం జెప్పి చెప్పి. 72
- ఆ. వెతలు వాపి నన్ను బ్రదికింప నరిగెడు
నీదుమార్గమందు నెఱి నెరుంగ
శుభము గలుగుఁ గాక చుట్టాలకు న్నీకుఁ
బోయిరమ్ము ద్విజకులాయతాఖ్య. 73
- క. అనవుడు హంసం బట్లగు
నని వీడ్కొని నిషధపురికి నరిగి సమస్తం
బును నలునిఁ దెలియఁ బలుకుచుఁ
జనియెద వీడ్కొలుపు మనుడు జనవతి మఱియున్. 74
- వ. రాజహంసఁ గరంబులం గ్రుచ్చి కౌఁగిటం జేర్చి ముద్దు పెట్టుకొనుచు
నభిముఖంబు గావించుకొని యిట్లనియె. 75
- ఉ. అంతిపురంబునం గలుగునాం ద్రైవరేని యెఱుంగకుండ నా
యింతిని జూడఁ గల్గితివె? యెట్టిప్రసంగము తొల్ల నయ్యె? నీ
యంతన నీ వనం దెలియునట్లు వచించితో? నన్ను గాంత యే
సంతసము న్వేలార్చుచుఁ బ్రశంస యొనర్చెనో? చెప్పవే దయన్. 76
- ఉ. నాదుప్రసంగ మాకెచెవి నాటినయప్పుడు తన్ముఖంబునం
దేదియునే వికార ముదయించినయట్టులు తోఁచ వచ్చెనే
నీదగువాక్య మిష్టగతి నెచ్చెలి కిచ్చ జనింపఁ జేసెనే
కాదన లేదు గా నిను నొకానొకమాటకునే నసమ్మతిన్. 77
- చ. నలుఁ డొకఁ డున్న వాఁ డనుచు నాతుక నీ వనఁగా నెఱిం గెనో
తొలుత నెఱి నెఱిగినదొ తోఁచుగ వచ్చెనె తద్విధంబు, నీ
పలుకున న న్వరించు నని భావము గల్గుట నీ వెఱుంగఁగాఁ
గలిగితె పల్కు లెగ్గఱి బ్రకాశము లయ్యెనొ చెప్పు మేర్పడన్. 78
- ఆ. దూత వగుచు నాకు దూరమార్గము మెట్టి
పోయినట్టినిన్నుఁ బొలఱిమిన్న

కనికరమునఁ జూచి గారవించినమాట

వినఁగ నభిలషింతు ద్విజవరేణ్య.

79

వ. అని పరిపరివిధంబులం బలికినదియె పలుకుచున్న రాజుం గాంచి మరాళ
రాజంబు మందహాసభాసురంబుగా మఱియు ని ట్లనియె. 80

సీ. పోయి వచ్చిన దెల్లఁ బూస గ్రుచ్చినయట్లు

వినిచితి నోరాజ! వినియు వినియు

విననితెఱంగున వినిపింపు మందు వ

త్యాదరం బీరీతి నగును గాదె

చెప్పెద వినుము నీచే విడువంబడి

నే విదర్భకు నేఁగి నెలత నొఁటిఁ

గని నే నలునిదూత ననినంత న న్నతి

గౌరవంబునఁ గాంచి కలికిమిన్న

తే నలుని పరియించి యుంటిని నాకు వానిఁ

గూర్పు మని నన్నుఁ బ్రార్థించెఁ గొంచె మేని

కినుక మోమున నెప్పుడుఁ గనఁగఁ బడదు

నిన్నుఁ గా కన్య నొల్ల దాయన్నుమిన్న.

81

క. నలరాజ! నేను మనలితి

నలువం గొలువంగ నేగ నా కగు ననుచున్

సెలవు గొని రాజహంసము

చెలికాటును దాను నెగసి చెచ్చెఱు జనియెన్.

82

వ. అట్లు కలహంస నలునకున్ దమయంతికి ననోన్యన్యానురాగంబు పుట్టించి
చనినంత. 83

◀◀ నలదమయంతులవిరహము. ▶▶

క. నలుఁడును దమయంతియు నా, కలహంసము పలికినట్టికారణమున మి
క్కిలి యైనమనసీజార్తిం, బలుగతులం బరితపించి బడలి రిరువురున్.

చ. మనసీజతాపసంక్షుభితమానసులై దమయంతియు న్నలుం

డును విరహంబు సైఁచక కడుంగడు వందుచు నందనంబులన్

ఘనఘనసారపాంసుశశికాంతవితద్దలః బుష్పశయ్యలక్ష్
వనజవనంబుల న్నిలిచి నాళ్లులు వుచ్చిరి వెచ్చ నూర్పుచున్. 85

వ. అంత నట దమయంతియు. 86

సీ. రాయంచ వచియించి పోయినయది గోలె
నస్వస్థచిత్తయై యనుదినంబుఁ
జింతాజ్వరంబునఁ జెన్ను విడి వివర్ణ
వదనయై నిట్టూర్పు వదలి వదలి
దిక్కు లరయుచు నూర్ధ్వదృష్టియై ధ్యానించి
కన్నుల నశ్రువుల్ గాఱ నేడ్చి
తినక త్రావక కంటఁ గనక రేలుఁ బవళ్లఁ
గునుకక పలుకక వనటఁ గుంది

తే. శయ్యఁ బొరలుచు బెడరుచు సారె సారె
కుహ్వా యనుచును బిలిచిన ట్లో యటంచుఁ
బలవరించుచు నున్న త్తవలె మెలఁగుచుఁ
గరము విరహాజ్వరా ర్తయై పరితపించె 87

వ. ఇట్లు విరహతాపంబునం బరితపించు నమ్మించుఁబోడి శుకపికాదులం
దిలకించి వానిపై నలుకం జేసి. 88

*సీ. కీరమా! చటులవాహ్మరమా! త్రుళ్లకు
బావురుగాఁడు నావజ్జు గలఁడు
ఓోకిలంబా! కలుషాకులంబా! యింక
నో రెత్తకుము వానకారు వచ్చు
భృంగమా! గీతప్రసంగమా! చాలు నీ
యెగిరిపా టిందు సంపగెలు గలవు
ఓోకమా! పంచితలోకమా! యింతలోఁ
బొగ రేల నీపాలఁ బ్రొద్దు గ్రుంకు

* బావురుగాఁడు=శిల్పిమనియు, వైదుర్యమనియు నర్థము; గీతములోని రాజవిశేష
ణము లన్నియుఁ గీరాదులకు విరోధవస్తువులే. ఘనఁడు=మేఘుఁడు, రాజా=చంద్రుఁడని;

తే. నెల్లరును నేమి చేసెద రింక నన్ను
భూరివై దూర్యభూషణభూషితుండు
ఘనుడు చంపకమాలికాకలితగళుండు
నిషధరాజు నావై దయ నెఱపుఁ గాన.

89

వ. అ ట్లున్న దమయంతి దిలకించి తత్తటంపడి చెలికత్తై లావృత్తాంతం
బంతయు భీమభూపాలున కెఱింగించిన సతండు సుప్రాప్తయావన
యగు తనకూడుం దలంచి కార్యం బెట్లు సమకూకునో యని
చింతించి.

90

❖ దమయంతీస్వయంవరోద్యమము. ❖

చ. కొమరితకుఁ స్వయంవరము కోరిక లీరిక లెత్తఁ జేయ డెం
దమునఁ దలంచి భూతలమునం గలరాజుల నెల్లఁ బిల్వ వా
రమితచమూసమేతు లయి హస్తీరఘాశ్వరవంబు మ్రోసి ది
క్ష్మముదయ మెల్ల నిండుకొనఁగాఁ జనుదెంచి రొగి న్విదర్భకున్. 91

క. వచ్చినవారల నెల్లం, బొచ్చెము లేకుండ భీమభూపాలుడు దా
నిచ్చమెయి నాదరించుచు, నిచ్చె న్నారలకు విడుదు లెసకం బెసఁగన్.

తరువోజు.—

అక్కాలమున యందు నమరమునీండ్రు
లై నపర్వతనారదాఖ్యులు వార
లిక్కాశ్యపీతల మెల్లఁ గ్రుమ్మటి మ
హేంద్రలోకమునకు నేఁగిన నింద్రుఁ
డక్కఱఁ బూజించి యడఁచువం గుశల
మడిగిన నారదుం డనియె నోదేవ!
మక్కువఁ గని యెల్లమాగాణములు గ్ర
మమున వచ్చితి మనామయులమై యిటకు

తే. ననిన విని పాకశాసనుం డనఘ ధర్త
మున మహీపాలనము నేయుపురుషవరులు
యోధులై శస్త్రనిధనంబు నొంది యిటకు
నతిఘులై రా రిదేమి నా కానతిమ్ము.

94

చ. అనవుడు నారదుం డనియె నయ్య బుధేశ్వర! భూతలంబునకా
దనరు విదర్భరాజసుత దానిస్వయంవర మొప్పు నిప్పు డం
దున ధరణీంధ్రు లెల్లరును దోరపురాసిరితోడ నప్పురం
బునకు గమించుచుండి రెడఁ బో రనుమాట దలంప కింతయున్. 95

ఆ ఉర్విఁ గలుగుసర్వయోషిజ్జనమునందు
రత్నభూత యగుచు నూత్నయావ
నమున నొప్పుచున్న నలినాక్షి దమయంతి
వాంఛ సేయనట్టివాఁ డెవండు. 96

*శా. కాశోలంబును వెన్నుఁ దన్ని విషధిఁ గష్టాత్తలై నిల్వగు
డ్లకాలంబును గ్రాలఁ బుట్టి యెవరే నీక్షింపఁ జా ల్వారితోఁ
గైకో కెగ్గు చరించునప్పరస లాగంజాక్షి కాల్యోటితో
నేకొంచెంబును బోలఁ జాల రని వా కీఁ జాలి నే వచ్చితిన్. 97

†చ. నెఱి గలభీమరాజసుత నెమ్మొగమం దెలనప్పు దోడుఁగా
నెఱకలఁ గీలుగంటు నిడి నిద్దపురైకను దాల్చి టెప్పవా
ట్లొఱపును జూపఁ జూచుచు సముత్సుకతం బోలుపొందుచుండ నే
తెఱవయు సాటిరా దనుచుఁ దెల్పుచునుంటిఁ ద్రిలోకవల్లభా. 98

క. అని పలుకుచున్న సమయంబున నటకుఁ లోకపాలముఖ్యులు వేడ్కం
జను దెంచి నారదోక్తి, న్విని వారుం దనరి రిచ్చ వెలఁదుకఁ జూడకా.

ఆ. దేవమాని మఱియు దేవలోకములందు
నురగలోకమందు నరులలోక
మందు నామెఁ బోలుసుందరాంగి యొకర్తు
లేనిమాట నిజము లేఖులార. 100

◌◌ ఇంద్రాదులు స్వయంవరమునకు వచ్చుట. ◌◌

వ. అని వారి నామంత్రించి పర్వతనారదు లరిగినంత నంతకాగ్ని పరుణు
లింద్రుం బురస్కరించుకొని విమానంబు లెక్కి దమయంతీస్వయం
వరదర్శనలాలసులై భూలోకంబునకుం బయనంబై రప్పుడు రంభో

* ఇందు-కాశోలము, విషధి, కష్టాత్తలు, నిలువుగుడ్డు, అప్పురసలు, ఇవి నిందార్థ
బోధకములు. † ఇందలివిశేషము లచ్చరలకు లే వనియు నవి ఘనోహరము లయినవనియు
నభిప్రాయము.

ర్వశీ మేనకా తిలోత్తమా ఘృతాచీ ప్రముఖాఘ్నరోజనంబు తమ్ముఁ
గా దని దేవతావల్లభుండు భూలోకప్రయాణంబు సేయుట కోర్వఁ
జాలనియుల్లంబుల నొల్లంబోయి మొగంబుల విన్నదనంబు దోష
నోషికలు లేక తమలోనం దారు. 101

మ. మనసౌందర్యము గా దటంచు నొకసామాన్యావసీనాశక
న్యను గోరంతలు గొండయంత లని సన్తానించి త్రైలోక్యముం
గొని యేల్లిరునియంతవాఁ డడిగి కైకోఁ గోరి స్వర్గారవం
బును బోకార్చి గమించునట్టె ధర కీపోఁగాలముం గంటిరే. 102

మ. మనకంటె రతికంటె దక్కినమహా మర్త్యాంగనాశోటికం
తెను సౌందర్యమునందు మేటి దమయంతీకన్య యంచుక విరిం
చనపుత్రుం డుచితత్వ మెంచఁడు ప్రశంసుజేసె మర్మింప కీ
ఘనవాహుండు ప్రయాణ మయ్యె నఁట! యీకష్టంబు సామాన్యమే.

*ఉ. ఇక్కడివారిగౌరవము నేటను గల్పి ఋభుతుఁ డేగి తా
నక్కడ మూట గట్టుకొనునట్టిది యెట్టిదో మీఁద విందు రి
రక్కట! దైవతంత్ర మొకయట్లుగ నై సకీ దొంగకోడి చేఁ
జిక్కక త్రోసిరా జనినఁ జెప్పెడిదే మిక వీరిభాగ్యమున్. 104

క. కలహప్రియుండు కన్యా, తిలకంబును దెలిపె నేని తెలుపఁగ వచ్చుక
జలజాక్షి కాలిగోటికిఁ, దులగా రచ్చర లటంచు దూతౌ మనలన్.

క. నిలువుంగ్రుడ్డలవా రని
హాలాహలముతో వనంబునం దై రనియుక
ఖలచిత్త లనియు మనలక
బలుఁదెఱఁగుల నాడె నతఁడు పరమర్షి యఁటే. 106

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులం దమలోఁ దారు ప్రసంగించు
కొనుచుండునమయంబున నింద్రాదులు విమానంబు లెక్కి భూతలం
బునకుం బ్రయాణంబు గావించి రప్పుడు. 107

చ. ఇరుగడ సొన్న పుందభుకు లీనెడుచిక్కనితెక్కవోయియుక
గురుతరపుచ్చముక మెడయుఁ గోలమొగంబును గ్రింద గిట్ట లక

* దొంగకోడి=అహల్యకై కోడియైనయిం దుఁడు.

జరణయుగంబునుం గలిగి సంతతశబ్దముతోఁ దివంబునకా
గరుడులు వోలె వేలుపులఁ గైకొని యేఁగె విమానముల్ వడిన్.

చ. కని కనునంతలో మఱియుఁ గన్దొన నోపనియంతవేగముం
గొని దివి దేవయానములు కోటులు మేటులు యోజనంబు లొ
క్కనిమిషమంద దాఁటుచు నొకానొకయింతటిలో నిలాతలం
బునకు దిగెకా విదర్భపురిపొంతన నాలుగు నాల్గుదిక్కులన్. 109

వ. అక్కాలంబున. 110

చ. నలుఁడును రాజులెల్లరు ఘనం బగువేర్చి విదర్భ కేఁగుటల్
తెలిసి మనంబునం దలరి తీరనికోరికఁ దానును న్నహా
జ్జ్వలవిభవంబునం దరలి వచ్చె మహం బరయ న్నరాకృతికా
వెలసినమన్మథుం డనఁగ వేడుకఁ గూర్చుచు నెల్లవారికిన్. 111

*సీ. నడగొండ లో యన నడబెడం గడరంగ

నడయాడునేనికగడలు దనర
సుడిగొట్టునకు దీటువడునట్టు నట్టాడు
నడగండ్లమొత్తముల్ నడుమఁ బొదలఁ
బిడుగుసిల్ల లనంగ వడి గల్గి కడిమిమై
నడ రెడునడబోదుదడము లొప్పు
గుడిగోపురంబుల బెడఁగు సడలఁ జేసి
గడిదేరుతేరులబడు లెసంగ

తే. బలసి చతురంగసైన్యముల్ కలయఁ బర్వ
వందిమాగధు లందందు వరుసఁ బాడఁ
గవులు గాయకులును మంత్రిగణము గోలువ
భద్రదంతావళము నెక్కి వచ్చె నలుఁడు. 112

వ. లోకపాలు రట్లు సపరివారుండై మార్తండునితెఱంగున వెలుంగుచుం
బోవుచున్న నైషధుం గాంచి తద్రూపలావణ్యసంపదకు విస్మితులును
విగతసంకల్పులు నై విమానంబులు నింగి నిలువం బెట్టి ధరణీతలం

* ఏనికగడలు=ఏనుఁగుసమూహములు, సుడిగొట్టు=గాలి, నడగండ్లు=గుఱ్ఱములు, నడబోదులు=కాలిబంటు.

బున కవతరించి నలునినన్ని ధానంబు గల్పించుకొని వలుకరించి ప్రశం
సించుచు నిట్లనిరి. 113

❁ ఇంద్రాదులు నలుని దూరగా వరించుట. ❁

ఉ. ఎవ్వరివాడ ? వెవ్వలని కేగుచునుంటవి ? నీదుకాపురం
బివ్వసుధాతలంబ కడ ? యెయ్యది నామము ? రాచలెవ మై
నివ్వటిలుం దనంత గమనింపఁగ వచ్చెడు నైషధుండు నా
నవ్వల వీరసేనమనుజాధిపుపోలిక నీకుఁ గల్గుటన్. 114

ఉ. రాజకులప్రభూతుండ వరాతీశృపాలకమాళీరత్ననీ
రాజితపాదపీఠుండవు రాజకళాకలితాచ్ఛకీర్తివి
భ్రాజితమూర్తి వార్తజనరక్షణతత్పరచిత్తవృత్తి వో
రాజ ! నినుఁ నుతింతుచు నిరంతరదానవిభూషణంబుగన్. 115

తే. నిన్ను నర్థింతు మే మన నృపుండ నేను
నైషధుండ వీరసేనునినందనుండ
నరుగుచుంటిని గార్యార్థి నగుచు నొండు
కడకు మీసమర్థన మేమొ నుడువవలయు. 116

వ. అనినం బరమానందకందళితాంతరంగులై వా రతనిం గాంచి. 117

క. ఓసత్యవ్రత ! నిషధే, శా ! సాయము మాకుఁ జేయుమా దూతుండవై
నా సార్వభౌమ్యదయుండై నేఁ జేసెనని ప్రతిన చేసి చెచ్చెర నలుండన్.

తే. అంజలి ఘటించి యోయయ్యలార ! మీర
లెవ్వ రే మీకు దూతనై యేమి కార్య
మాచరింపఁగ వలయు యథార్థగతుల
నానతిం డన దేవేంద్రుఁ డనియె నిట్లు. 119

శా. ఏ నింద్రుండ నితండు వహ్ని వరుణుం డీతం డితం డంతకుం
డోనిర్దుష్టచరిత్ర ! మే మవనిపై నొప్పురువైదర్శిం గై
కో నేతెంచితి మీవు దానికడ మాకోర్కి న్నివేదించి మా
లో నేయొక్కరినే వరించునటు లీలోఁ జెప్పి యొప్పింపవే. 120

మ. అనినం బ్రాంజలియై నలుం డను మహాత్మా ! నన్ను నేకార్థయు.
క్తుని బంపం దగునయ్య యుత్సుకుండ నేఁ గోర్కిం బ్రవర్తింతు నా

వనితం బొందఁగ దానిచెంత నెటు చెప్పన్ నేతు నన్యార్థము
త్యనుకంపించితచిత్తులై సయిచి నన్నా లింపుఁడీ మ్రొక్కెదన్. 121

వ. ఆనిన నింద్రాదిదేవత లాతనిం జూచి. 122

తే. తొలుతఁ జేయుదు నని నీవు పలికి యిట్లు
చేయఁ జాల నటం చని చెన్ను దఱుఁగ
నిపుడు పలుకంగఁ దగు నయ్య నృపలలామ!
పలికి బొంకుటకన్నఁ బాపంబు గలదె. 123

ఆ. అర్థియాచితార్థ మది కూర్పలేనట్టి, వానిజీవితంబు వర్ధిల్ల మిలకు
వాఁడు బహువువానివ లెఁజెట్లు కొండలు, సాగరములుగావుత్సౌతలమున.

తే. *మనసునన్ వాక్కునం గాయమున నకార
మెన్నఁడును జేర నీయనిసన్నుతమతి
వగుచు దానిని ఖండించి నట్టిడ వయి
నలవరాహ్వయ మంది తోనరవ రేణ్య. 125

ఉ. ఈతఁడు లేనివాఁ డగు మహీతలముం దని యర్థిమోముపై
ధాత లిఖించినట్టిలిపి ఛైర్యమునన్ మృష నేయఁ బోక నీ
వేతఱి లేమి లేనియతఁడే యని యర్థము సెప్పి యర్థి వి
ఖ్యాతధనాధ్యుఁ జేసినమహా ప్రతిపాదకమూర్తి వెన్నఁగన్. 126

మ. శివతాతీ! త్రిదివస్థకల్పమహిదు ట్చింతామణి కామధే
నువు లుద్భిజ్జ శిలా పశుత్వముల నై నూల్కొల్పు నర్థింప నొ
ప్పువు సీచత్వగతిప్రసంగమున భూపాలాగ్రగణ్యుండవై
తవు నీ వెంతకుఁ జాల వర్ధలమనోర్థం బెంచ నీకే తగున్. 127

వ. అంత దేవేంద్రుం డతనిదనచెంతకుంబిలిచి చేయిపట్టుకొని యేది
యె ట్లయినం గాని త్రిలోకేశ్వరుండ నగు నేను నిన్నర్థించుచుంటిం
గావున దేవకార్యంబు దీనిం దీర్చక తప్ప దిప్పుడ పొమ్మని పారిజాత
కుసుమదామం బఱుతం దగిలించిన నమ్మనుజేశ్వరుం డొండాడఁ
గూడమి సమ్మతించియు సురక్షితమ్ము లైనరాజవేశ్మమ్ము లే నెట్లు ప్రవే

* న=నకారమును, ల=లనుజ్ఞ ఛేదనే, లునాతి, ఖండించినవాడు గావున నలుఁ
డయ్యె నని యర్థము.

శింఘల ననుటయు దేవేంద్రుం డౌ లె మ్మని యచ్చునుజేంద్రునకుఁ దిన
 స్మరిణీవిద్య నుపదేశించి నీవు మానుడికారంబున నొకలకంటం
 బడకుండ నందుఁ బ్రవేశింప నోపుదు పోయిరమ్ము నీవచ్చునంతకు
 మే మింద యుందు మనుడు నతం డౌ గాత మని రథంబెక్కి కదలి
 చని విదర్భాపురంబుకడ రథావరోహణంబు చేసి కాలినడం బురప్రవే
 శంబు గావించి తిరస్కరిణింజేసి యొకలకంటం బడకుండ రాజ
 మార్గంబు వట్టి రాజభవనంబునం జొచ్చి కక్ష్యంతరంబు లెల్ల
 నల్లనం గడచి పోవుచు నెదురు వడినవారిం దొలగి తప్పించు
 కొనుచు నెప్పు డెప్పుడు తప్పనిపని యైనకా టొప్పి టొప్పువడిన
 వా రిది యేమి యబ్బురం బని డబ్బుట నివ్వెఱుపడి నిలిచి చూచు
 చుండ లోలో నవ్వుకొనుచు రాజభవనం బతిక్రమించి కాంతాజన
 సంతతసంచారంబునంజేసి దమయంతీశుద్ధాంతం బిది యని సిద్ధాంతీక
 రించుకొని ప్రవేశించునంతలో నత్యంతికంబున.

128

— ౧౧ నలుఁడు దూతయై దమయంతికడకుఁ బోవుట. —

సీ. తగుపచ్చతాకట్టు మగతాలగోడలు

నీలాలపని నెలతాలమెట్లు

నవరంజి నెడఁగూర్చునద్దాలకిటికీలు

పటికంపునునుద్వారబంధములును

దమ్మికెంపులఁ జెక్కుతలుపులు వైదూర్య

ములఁ జిల్లుపని గలవలభితతులు

పసి గలపవడంపువట్టువకంబముల్

మేలిమిజాళు వాదూలములును

తే. మఱియుఁ జిత్రవిచిత్రముల్ మలయుపనులు

గలిగి కన్నులపండువై కనుఁగొనంగ

నొగి హారం గలరారెడునొక్కదివ్య

భవనమును గాంచె నారాజవల్లభుండు.

129

వ. కాంచి తదనుభావంబున కద్భుతంబు నొందుచు మించినవేడ్క మెయి
 నించుకించుక విలాససంచారంబు సేయుచుం బ్రవేశించునంతలోన.

చ. నలుఁ డదె వచ్చుచుండె లలనామణి ! నీదువిరాళి యంతయున్
 ఫలిత మగుం దొలంగెడిని బంచశరా ర్థియు నూఱడిల్లు మో
 చెలి! యని నెచ్చెలుల్ వలుకక జిల్కులు కుల్కుచు నల్ల వల్కు భూ
 తలవతి నాతిరస్కరిణి తప్పినదో యని సంశయించెడిన్. 131

చ. తనకడఁ బారిజాతసుమదామసుగంధము నల్కెలంకులన్
 ఘనముగ ముట్ట నిట్టి దొకనాఁటికినేని యెఱుంగ మద్దిరా
 మచుజులు చూడ రిద్ది సురమాన్య మి లెక్కడినుండి వచ్చెనో
 యని చెలులాడుకో విని ప్రియంపడు నానిష ధేశ్వరుం డెడన్. 132

ఆ. సతతవాసనావశముననో యన నలు
 మైసువాసనల్ సుమాళ మిడుచు
 నతివ ! కలయఁ బర్వె నని దమయంతితో
 ననగ విని నలుండు నలరె మదిని. 133

మ. నరనాథాగ్రణి బాహుకీర్తిమణులన్ లగ్నంబుగా లాగికో
 వరచేలాంచల మల్ల జారి పడుటన్ వఱి జముల్ గప్పకే
 తరుణీరత్న మొకర్తు వోవఁ గనుటల్ తప్పించు దప్పించి మో
 మరితీన్ వేటొకవైపు గాఁ గలిగెఁ గాంతాంగాతిసంస్పర్శమున్. 134

మ ఒకచో నింతులు బంతు లాడుకొనఁగా నుత్సాహముంజేసి మీఁ
 దికి బంతి న్విసరంగఁ బోయి నలధాత్రీనాథుచే జిక్క ము
 ద్రికచే నొక్కి యతండు దాని మరలన్ వ్రేయంగ వా ర్విస్మయో
 త్సుకలై చూపిరి దానిపై నలలిపుల్ చూపట్టుటల్ భైమికిన్. 135

మ. సుకుమాసుం డట నైషధుండు “ముకమల్సోఘా” పయి న్నేను నే
 ర్చి కడం గందుకేళిఁ దేలుసఖులన్ బ్రీతి న్విలోకించుచో
 సకి యొక్కర్తుక వచ్చి సంభ్రమముతో ధ్వానాథుపై వ్రాలి లో
 సుక మైన న్నెఱుఁ గౌట నెచ్చెలుల కాచొ ప్పెల్ల జెప్పెం దగన్.

తే. నిషధరా జొక్కచవికెలో నిలువ నటకుఁ
 దటుకున న్నచ్చి యొకచేడె తనయురోజ
 ముల నతని నొత్తి నలుగడం గలయఁ జూచి
 పడియె నబ్రము తనసుఖస్పర్శమునకు.

క. ఆనాఁ డప్టమిఘటికలు

గాన సుఖస్పర్శ మగుటఁ గళ గరగి కఱుక

మానసమున నానందము

మానిని దా ననుభవించె మఱయుక మఱియుక.

138

సీ. నలవిరహః ర్తిమై నవసినదమయంతి

కెలమి ఘటింకఁగా నెంచి చెలులు

నలునిభూమిక యొక్కనాతియు దమయంతి

భూమిక యొక తెయుఁ బొసఁగఁ దాల్చి

నాంది ప్రస్తావన నడపి రాయంచపం

దేశ మభినయించి తేజు వెంచి

పిదప స్వయంవరవిధి నైషధునికంఠ

మున భైమి పుష్పమాలను దగుల్ప

తే. నలుఁడు మోమున సిగ్గును నగవు దోఁచ

హస్తమున సతిహస్తగ్రహణ మొనర్చె

గాంచి సభ నున్న దమయంతి వాంచి మోము

సంతసమ్మున మందహాస మ్మొనర్చె.

139

మ. పదవిన్యాసము మందహాసమును నిశ్వాసక్షుతంబుల్ నుడుల్

పదచిహ్నంబులునుం బ్రతిధ్వనులు ద్వంద్వస్పర్శము ల్వాసనల్ [టక

పాదలం జొచ్చుట మాయలాఁ డెవఁడొ రాజో ల్చాడుఁడం చంత

వెదుకం జొచ్చిరి మచ్చెకంటులు భయాన్వీతాబలస్వాంతలై.

140

తే. గ్రహము సోఁకినయప్పు డీక్రమము కాని

కలవు భయబాధ లప్పు డీగ్రహము సోఁక

నచట నానందసౌఖ్యము లంత కంత

కతిశయించుచు నొకపర్వ మయ్యె నపుడు.

141

వ. అట్లు తిరస్కరిణీప్రభావంబున నైషధేశ్వరుం డావిడ ర్భేశ్వర

కన్యాంతఃపురంబున నలుగఁడం గలయఁ గ్రుమ్మరి యొక్కచో నొక్క

రమణీయభద్రోదవసితాభ్యంతరంబున.

142

—ॐ నలుడు దమయంతిం గాంచి ప్రశంసించుట. ॐ—

మ. కనియెక భీమసుతక, సతీజనసమాక్రాంతక, నితాంతాంగసం
జనితాభాజ్యలితావరోధను, ఘనాంచత్కేశపాశక, లస
త్తనుమధ్యక, విభవాభిశోభితముఖక, దన్వంగి, లోకైకశో
భననేత్రక, వరవర్ణినిక, దరుణి, విభ్రాజద్ధుకూలావృతన్. 143

*చ. తరుణవయస్కుఁ డైనపుత్రులజుదృష్టి విదర్భరాట్సుతా
వరపదమందుఁ బొందుపడి పై ననఁటుల్ స్పృశియించి పోయి యం
బరమున బావిలోఁ బడి క్రమంబున బంగరుమెట్ల నెక్కి భూ
ధరములసందునక బడి పథం బరయం జలియింపఁగ లేక దద్దితెన్.

క. కామశరం బననగు న
కోమలిఁ గనినంతమాత్రఁ గువలయపతికిక
గామార్తి పొడవి పొడుగై
సామాన్యము గాక కూర్చె సంతాపంబున్. 145

మ. ఇది బంగారపుబొమ్మ యంద మన నేదీ తావి? మేల్జాజిహ్వా
లాదుగం గూర్చినబంతి యంద మన నేదో వైగనిగ్రంథంబు? పెం
పెదుగం గూడినమెర్లు లంద మన నున్నే నిల్కడల్? బమ్మ యీ
సుదతిం బోలిక లేనియట్లె సలిపెక ఊఁ జీఘ్రి న్నేర్పునన్. 146

వ. అని ప్రశంసించుచు. 147

చ. చెలి కనురాగ మెప్పుగిది జెన్నులరారుచునుండెనో కనక
నలుఁ డిటు నట్టు మెట్టు చొకనట్టున మన్నథవిగ్రహంబు క
న్లలువల కగ్గ మైనఁ బరకాంతునిఁగాఁ దలపోసి యీసు లో
మొలవగఁ జెంత కేగి కనె మోహనమూర్తిని బ్రక్కఁ బద్యమున్.

శా. ఆకేసిం దిన కాహరు న్వరునిగా నాశించునగ్గారికిక
శోకంబుం దిగఁద్రావఁ జేసినమహాశూరుండ నోకామినీ

* ఇందు-విషయనిగరణము చేప్పబడినది. పదము = పాదము; అనఁటుల్ =
తొడలు; అంబరము = నడుము; బావి = బొడు; బంగరుమెట్లు = వజ్రులు; భూధరములు =
సాలిండ్లు; అని తెలియం దగు.

లోకాధార! రమాకుమార! కరుణా లోఁ బూని మాఝైమి కా
వై కుంఠుం బురుణించునైషధునిఁ గూర్చు గొల్తు మెప్పు న్నినున్. 149

మ. అనుపద్యంబు పఠించి చెంతఁ బెడమోమై చూచుచుకొ దక్షిణుం
డనఁగా నున్న స్వవిగ్రహంబుకడ దీనాస్యంబు దోఁడుం గరం
బు నెఱిం బూని కరంబు లెత్తి వినయంబు జూపుచు స్వేఁడుకొ
న్న నఁబోఁడికొ దమయంతఁ జూచి నలుఁ డానంపించె డెందంబునన్.

చ. నలుఁడు వరించుపోయగము నా కగునో యని దర్పణంబు కై
నిలిపి విదర్భరాజసుత నెఱ్ఱెగుఱముం గనుచుండ వెన్న నై
నలుఁడు నిజాకృతిం గనుఁగొనం బొనరించిన నామె విస్తయం
బొలయఁగ మోముఁ ద్రిప్పి యెదియుం గనఁ జాలక వంత వందురెన్.

తే. తనకు రాయంచ వ్రాసి యిచ్చినవిచిత్ర
ఫలకమును జూచుచుకొ టైమి పలుఁ దెఱఁగుల
మనముఁ ద్రిప్పుచునుండ నమ్మనుజవిభుఁడు
వెనుకకుకొ లాగి వైచె నివ్వెఱ జనింప.

152

సీ. పూవిలుకాఁ డెంతపో యనం జాలురా

కొమరులం జెప్పినఁ గోపగించు

బంగారుకొండపై రంగార నిన్నుఁ గూ

ర్పుండఁ బెట్టెద మన్న నొండు వలుకు

నంచ చెప్పినమాట లాసించి నలుఁ డఁట

వానినే పెండ్లాడ వాంఛ సేయు

గేదంగిబొమ్మనే కా దన కరయుచు

నిరతంబు మెసవదు నిదురవోడు

తే. పలుకరించిన మనతోడఁ బలుకఁ బోవ

దందరానట్టిపండ్లకు నాస సేయు

నకట దమయంతి యని చెలు లచట నచటఁ

బలుకుచుండఁగ విని తోఁడు వలపు **వేతలుఁగు విశ్వవిద్యాలయము**

చ. అట నట నైషధ ప్రతిమ లాచవికెం గనిపించుకొ నెఱయం

డటఁ జని వానిమధ్యమునయందు నిల్చిబిడ్డి స్వస్వరూఁపం

ఘటితవికాస మేర్పడఁగఁ గానఁగ వచ్చిన నోర్తు వోయి య
 చ్చటి కది విగ్రహం బనుచు స్పర్శసుఖంబును బొందె నెమ్మదిన్. 154

వ. అయ్యవసరంబున దేవేంద్రప్రేరిత లగుదేవదూతికలు కొందఱు
 కొన్ని దివ్యోపాయనంబులు కొని కన్యాంతఃపురంబున కరుదెంచి దమ
 యంతిం గాంచి త మ్మెఱింగించుకొని దేవసందేశంబు నివేదించిన
 వారిం దిలకించి గౌరవించి కూరుచుండ నియోగించి యమ్మించుఁబోఁడి
 పోడిమిం జూపుచు ని ట్లనియె. 155

శా. ఏ నింద్రాదులకు న్నమస్కృతు లి వెన్నేఁ జేసి నేవించెదం
 గానీ వారికిఁ బత్నినై త్రిదివసౌఖ్యం బందఁ గాంక్షింప నా
 మే నానైషధవక్రవర్తి కెపుడో మేకొంచు నర్పించితిం
 గానన్ మీ రింక నొండువల్కక చనంగా మిమ్ముఁ బ్రార్థించెదన్.

తే. అట్లు దూతికలం బల్కి యలరుఁబోఁడి
 యుచితసత్కారముల వారి నుపచరించి
 యంపిపుచ్చె నలుం డది యచట నుండి
 కాంచి యెంతయు సంతోషకలితుఁ డయ్యెన్. 157

—|| నలుండు దమయంతికి దర్శన మిచ్చుట. ||—

వ. ఇట్లు కొంతనే పాశుధ్ధాంతంబున విహరించుచుఁ బంచశరసంతప్త
 గాత్రం డగునమ్మహీకళేత్రుండు నిజరూపప్రదర్శనంబునకుం దగిన
 తరుణం బిది యని గ్రహించి దమయంతిసమక్షంబునకుం జని దేవ
 దత్తశాంబరిం దిగఁద్రావి జలధరతిరోధానంబు వాని ప్రకాశించు
 సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రునిచందంబునం బ్రకాశించుచు. 158

శా. దేహచ్ఛాయఁ దదంతరాళమున నెందే సందు లేకుండ నా
 గేహం బంతయు నిండఁ గన్గవరుచుల్ క్రీడింప నందందు సు
 దేహసౌఖ్యరక మైననవ్వుమొగ మార్తిం గీర్తి సూపింపఁగా
 నూహింపం దగనట్టివైఖరి నలుం డొప్పెన్ సభాగేహాలిన్. 159

వ. అప్పు డప్పుడమిత్రేనిం గనుంగొని సఖీజనంబు నయ వినయ భయ
 సంభ్రమ త్ర పానురాగంబు లినుమడింప సముత్థానంబునఁ బ్రత్యు
 త్థానంబు గావించి మనంబులం బూజించి. 160

మ. అవురా రూప మయాఁకె కాంతి బళిరే హావంబు మేల్తైలు నై
భవ మయ్యారె విలాస మమ్మకఁచెలా భాగ్యం బితం డెన్నఁడో
దివిషద్వద్యుఁడో యక్షవల్లభుఁడోకో చేపిష్యమానప్రభా
గవియక వచ్చెడు నంచు సీగ్ధనను బల్కం జాల కున్నంతటన్. 161

మ. నలుమేసం గలగంధసారమున లీనంబైన సౌగంధ్యముం
గలయం జిమ్ముచు నై జవక్షమున వేడ్కంగూర్చుచుం దోఁప బం
తులవేళకె శయనించుచోఁ బరునిమేక ద్రోహాడికట్లటలో
నెలమిం గాంచిన మించుబోడి యపు డెంతేసిగ్ధ దోపం జనెన్. 162

మ. తనవఱో జకురంగనాభ మపు డాధాత్రీతలాధీశువీ
పున వ్రేఁగై యిరుపాయలై కనబడక బోలించి క్రొల్లంటి యీ
ననఁ బోలోమలదేహముం జదికెలోన న్నొంచితకె డాఁకీ నే
నని యెంతే ననుతాపముం దెలుపునాస్యం బొప్పు జెప్పంద గెకా. 163

వ. అట్టి యవసరంబున. 164

ఉ నవ్వుమొగంబునం జెలఁగునై షధునిం గని విస్మితాత్మయై
నవ్వుమొగంబు దోఁప నృపనందన పల్కె మనోహరాంగ ! నీ
వెవ్వరివాడ విక్కడకు నేటికి వచ్చితి పుగ్ర శాసరుం
డివ్వనుధేశ్వరుండు పుర మెట్టులు సొచ్చితి చెప్పు మంతయున్. 165

వ. అని యంతలోన. 166

ఉ అంచ వచించినట్లు హృదయంబున నిల్వినవిగ్రహంబు క్రొ
మ్మించనఁ గన్నుదోయి మిఱుమి ట్లొదవించెడువిగ్రహాబు న
వైంచఁగ నొక్కచక్కీ నయి యిం పొనరింపఁగఁ గన్ను మాసి లోఁ
గాంచియుఁ గన్ను విచ్చి యెడఁ గాంచియుఁ బెంచెను విస్తయం బెడన్.

మ. కలహంసం బది కేతకీదళమునం గాల్లోటితో విగ్రహం
బెలవికా వ్రాసి వచించె నీతఁడు నలుం డీపాటిసౌందర్య మీ
యిలలోఁ గాదు మఱెట్టిలోకములయందే లేదు నిక్కంబువో
జలజాక్షీ ! యని చెప్పెఁ జెప్పినటు లీచార్వంగుఁ డొప్పుం గదా.

వ. అని తనపయ్యంటం బెట్టుకొనియున్న నలవిగ్రహంబితో కేతకీదళం బట్టె
తీసి చూచి లక్ష్యలక్షణసమన్వయంబు గావించుకొని. 169

తరళము.—

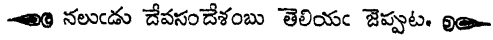
విననదానికీ బోల నీతనివిగ్రహం బగు నీతఁ డా
జననుతుం డగునైషధుం డని చర్చ సేయఁగ వచ్చుఁ గా
ని నెఱి వీడి యతండు తా నిటు నెచ్చెలు ల్లలచోటికిం
బని గలాఁ డయి దొంగదారుల వచ్చునే మునిముచ్చునాన్.

తే. ఇట్లు వచ్చుటకుం గత మెద్ది యేని
యుండ నోపెడు లేకున్న నుండ దిట్లు
లంతయును నవ్వల న్విచారింతుఁ గాక
యని తలంచి నెలంతుక మనమునందు. 171

వ. చెలిమిక త్తియలం దిలకించి కన్నుసన్నం జేసి కనకాసనంబు వెట్టించి
యర్ఘ్యం బిప్పించుటయ న్నిషధరా జందు విశ్రమించి సంతసించుచు
దమయంతిం గాంచి. 172

మ. నఱుఁ గన్దొంచు మనంబునందు మిగులకా సందేహముకా సాధ్వసం
బుచు బొందం బని లేదు వింత యయినం బో వచ్చు నొక్కొంతలో
మనుజాతీతసమర్థలామహిమముల్ మానొందుటకా రాజశా
సఘాతికా మది లెక్కనేయ కిటు లోచాఱ్ఱంగి! నే వచ్చితన్. 173

ఉ. ఇంటికి వచ్చె మ్రుచ్చువలె నీపురుషుం డెవఁ డొక్కొ యంచు నకా
గెంటస మాడఁ బోవకుము నేను బరుండను గాను వేలుపుం
దంటలదూత నై నిను ముదంబునఁ గన్దొని పోవ వచ్చితకా
గుంఁబెనకాఁడనం చనుటకుం దగ నోమహిశామతల్లివా. 174

క. ఇం ద్రాగ్ని కృతాంత సము
ద్రేంద్రులు నిను వలచి నీకు నెఱిఁగించుటకుకా
సాంద్రేచ్ఛ నన్నుఁ బుచ్చిరి
చంద్రముఖీ! యందు నొకనిఁ జను వరియింపన్. 175

ఉ. ముప్పదిమాడుకోట్ల సురపుంగవులం బని గొంచు మించి యె
ల్లప్పుడుఁ గోర్కు లిఁ గలుగునావు నగంబును మానికంబు తో
నొప్పుగఁ బారిజాతమహిబోన్నతనందనకేళికావనిం
జెప్పినరీతి నచ్చరలు నేవ యొనర్పఁగ నిండుఁ డొప్పెడున్. 176

మ తెగువం జేయుమఖంబులక ముఖమ యై జేన్లకుక హవ్య మీ
యగ మర్త్యాలికి నన్న మీయఁ గడుముఖ్యం బైచభూతంబ యై
తగి లోకంబుల నుద్ధరించుటకు నై తళ్ళోత్తువై శ్వాచరుం
డగు నోతన్ని! సమస్తలోకములయం దారాధ్యుండై తఘ్యుండై 177

తే. మూడుమూర్తుల కిక్క యాప్రాడ గచ్చ
కొమరుండై ధర్మమూర్తియై శమనుఁ డగుచుఁ
బ్రాణికోటుల శాసించు ప్రభువు విభవ
వంతుఁ డగుఁ జుప్పి సమవర్తి వారిజాక్షి. 178

ఆ. ఎల్లజగము బెదర వలైత్రాడుం దాల్చి
యేటిబోటిమగల కేలిక యయి
యఖలభువనములకు నధినాథుండై పశ్చి
మంబు నేలువరుణుఁ డంబుజాక్షి. 179

వ. వీరిలో నీయిచ్చువచ్చినవారిక వరించి నాదౌత్యంబు సఫలంబు
గావింపు మేను వారిప్రభావంబునంజేసి యొరులకంటం బడ
కుండ నిరాటంకంబుగా నిట రాఁ గలిగితి నీవు వారిం బెండ్లి
యాడిలివేని దేవత్యంబు నొంది సర్వసౌఖ్యంబు లనుభవించు వనిన
నయ్యింతియు. 180

చ. హృదయము జల్లనంగ నిలువెల్ల వడంకఁగఁ జేష్ట దక్కి పె [చుక
ల్లాదవఁగ దుఃఖభాష్యము లయో! యని పొక్కుచు వెక్కి మ్రింగు
మది నెదియో తలంపున సుమాళముతోఁ బచరించుచుండె ని
ట్లదవద లైనచెయ్య లుదయం బగుదెంచుట సంచలించుచున్. 181

వ. అని విచారించుచు నిజాక్షిభ్రావిక్షేపాదుల వేలుపులయెడ ననాద
రంబు సూపుచు నాపురుషునిదిక్కు మొగంబై. 182

ఉ భావజమూర్తి! నీ వెవరివాడవొ చెప్పు మటన్న ని ట్లు నే
దైవతదూత నంటి వది తత్ప్రతివాక్యము గాదు తండ్రిఁ బే
ర్కొ వలయుక స్వనామమును గూడ వచించుట పోలు నట్లు గా
కీవగ పోలునే తెలుపు మిప్పుడ యైనను నీదునామమున్. 183

- వ. అనిన నతం డిట్లనియె. 184
- తే. ప్రేష్యభావము నొంది నేఁ జేరు నెప్పు
టుచితముగఁ దోడమింజేసి యూరకుంటి
నీవు నే ననునవి చాలు నెదుటి పనికి
నడిగితివి గాన వినుము నే నవనివిభుఁడ. 185
- తే. దారి యాదృచ్ఛికంబుగా దై వతములు
కలసి నను దూతగా నీదుకడకుఁ బుచ్చి
రతివ! నీపుణ్య మే మందు నమరులంత
వారు నిను వరించిరి వలవంతఁ బడుచు 186
- ఉ. వారలలోన నీ నొకని వారిజలోచన! పెండ్లియాడినక
ధారణి నెంత లెంతలును దావకపాదనఖాగ్రోటికిఁ
దీరిది పోల్పఁ జాలరని తెల్పుచునుంటిని నీదుప్పేర్చియుక
జేరును మ్రోయు లోకములఁ బెన్ని ధు లన్నియు నిన్నుఁ జెందెడిన్. 187
- ఆ. నీవు వారిలోన నేవానినే వరిం
చితివ యేని నేను జేసినట్టి
సుకృత మనుచుఁ దలఁతు సుదతి! నాదౌత్యము
సఫల మయ్యె ననుచు సుతసెంతు. 188
- వ. అనిన నిట్టూర్పు నిగిడించుచు దీనవదనయై దమయంతి. 189

❀ దమయంతి దేవసంచేశము నిరాకరించుట. ❀

- చ. పురుషవ రేణ్య! వేల్పులకు మ్రొక్కు లొనర్చి భజించి వేఁడెదక
నిరతము సూర్యశీఘ్రముఖనిర్జరవారవధూమణీసనూ
దరమున నొప్పువేల్పు లిటు ధాత్రి నొకానొకమర్త్యభామిని
బరిణయ మాడఁ గోరుటలు బంగరువు న్విడి పెళ్లఁ గోరుటే. 190
- చ. ఇది తగ దార్య! నేను నిషధేశ్వరుని న్నులు నొందఁ గోరి నా
హృదయము వాక్కు దేహమును నీభువియుక దివి సాక్షులై కనక
విదితము గాఁగ నల్లపుణివీపతి కప్పన చేసితిం దయా
స్పదుఁ డతఁ డొల్లకున్న విషవహ్నిజలాధుల కప్పగించెదన్. 191

- ఆ. నలునిదాన నేను నాకేశ్వరాదుల
దాన నెట్టు లగుదు ధర్మశాస్త్ర
మెఱుంగరోటు వార లెఱిగి యెఱిగి నా
వలను జూడ నెట్లు వలతు రకట ! 192
- చ. మఱియొక మాట-నీ వెదియొ మానసమం దిడికొంచు వేల్పులకొ
మఱి మఱి చెప్పుచుంటి విది మామకహృత్పథ మెక్క దాసురలో
నెఱి గలయప్పరోంగనలనే చ్ఛము గా దని గ్రుడ్డిగవ్వకే
గొఱవడునన్ను మానవిని గోరిరి నా నిది యొప్పి యుండునే. 193
- క. వా రెక్కడ నే నెక్కడ
వా రమగులు నేను మర్త్యచనిత న్నాకుకొ
వారికిఁ బొం దది దోమకు
వారణమున కట్టులుండు వల దానుడుగులో. 194
- వ. అనిన నలుండు వెండియు. 195
- చ. పెడతలఁ బట్టె నీదుమతి వెఱ్ఱివి వేలుపులంతవారు ని
న్నుడుగుచునుండఁ గా దనుచు నల్పతృణంబును బోని యన్నులుకొ
జడమతి భూభూజాధముని సారవిహీనుని బేదమానవుకొ
విడను వరింతు నంటి వవివేకిని వే మన వచ్చు ని న్నికన్. 196
- వ. అనిన దమయంతి కంట నీరు గ్రుక్కుకొనుచు నుడుకుమనంబున
నించు కాగ్రహంబు వహించి యి ట్లనియె. 197

◀◀ దమయంతి దేవతల నిరాకరించుట. ▶▶

- ఆ. వల దటన్న బూతు వలె వేలుపులగొప్ప
తనము పొగడఁ జొచ్చి తనుసరించి
వారిగొప్ప వారిసారు వారిప్రవర్త
నము నెఱుంగకుండు నరుఁ డెవండు. 198
- సీ. కను తెప్పవేయక కనెడునిలువు గ్రుడ్లు
పీనుఁగు గ్రుడ్లు నా బీతు గొలుపు
నాధుల నడఁగించి హాయి కూర్చెడికూర్కు
సుగము వారలకన్ను దుగకు లేదు

కఱవునకొ దినఁ ద్రావఁగా లేక సతము వా
 రవనిదేవులయిండ్ల నాశ్రయింతు
 వరుసవావులు లేవు వారిప్రవర్తన
 మచ్చరలఁ దలంప నరయ వచ్చు

ఆ. నొకఁడు దొంగఱోడి యొకఁడు ధూమ్రాననుం
 డొకఁడు స్రాణిఱోటి నుక్కడంచు
 నొకఁడు నీళ్లు గారునొడలితో నుండు నీ
 పాటివారిఁ జెప్ప నేటి కధిప.

199

చ. పుడమికి భూషణం బగుచుఁ బుట్టిననైషధభూతలేంద్రునికొ
 జడమతియు న్న రాధముండు సారవిహీనుండు కూటివేద యం
 చుడుగక యాడవచ్చితి వయో నిను నే మనఁ దోడు దీవు నా
 యెడ నరయంగ వచ్చినమహీతలనేత వటంచు నెంచెదన్.

200

ఆ. ఎట్టివాఁడు గాని యే నలునిం గాక
 దేవదేవుఁ డరుగుదెంచి న న్న
 రించె నేని వాని నించుకైనం గంటఁ
 గాంచుదానఁ గాను గాను నిజము.

201

తే. అనిన నలుఁ డను భీమరాట్టనయఁ గాంచి
 పక్షి చెప్పినమాటలు పట్టి నీవు
 పూరికిం గానినైషధుఁ గోరి యుంటి
 వాతఁ డొల్లఁడు వేల్పులభీతివలన.

202

ఆ. అనుడు మాట లేక హరిణాక్షి హృదయంబు
 జల్లు మనఁగ శోకసాగరంబు
 పాంగె ననఁగ నశ్రుపూరంబు కన్దోయి
 వెల్లివిరియ నేడ్చె వెక్కి వెక్కి.

203

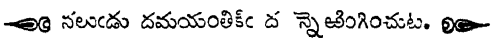
ఉ. కుండలఁ గ్రుమ్మఱించుగతిఁ గొల్కులఁ గాతెడు బొప్పపూరముల్
 గండములందు జాఱి చిబుకంబున నైకకము నొంది దండిచ
 న్నొండలఁ జిందువం దగుచు గొబ్బున నేలకుఁ జేరి కాల్యలై
 కొండొకయింత పాతెఁ గనుఁగోఁ బెరకేనియు జాలి పుట్టఁగన్.

204

ఆ. కలికివేడివేడికాటుకకన్నీరు, కాల్య లగుచు నిలకుఁ గాటుచుండ
గంధకోష్ఠ మైనగనినుండి కాళింది,పఱచుచున్న దనఁగ నరయ నయ్యె.

వ. ఇట్లు గాఢదికనిరుద్ధకంఠనాశయై కన్యకామణి కన్నీళ్లు లేళ్లయి పాఱ
నేడ్చుచుండుటయు. 206

ఉ. ఏడ్చెడువానిఁ జూచి యొకయించుక నైఁజుగ లేక కన్దుగఁ
విడ్చుచు నశ్రుపూరములు వెల్లువయై ప్రవహింప దుఃఖిముం
గుడ్చుచు వెక్కిరింపుచును గుత్తుక గాఢదికంబు హత్తఁగా
నడ్చుచు నిట్లు నట్టును మనంబున నింతయుఁ దోచు నట్టిఁడై. 207

ఆ. భైమిచెంత కేఁగి పరికించి నైపథుం
డెదిరిఁ దన్నొకింత యెఱుఁగ లేక
వివశుఁ డగుచు నేనె వీరనేననుతుండ
నలుఁడ వగపు మాని నన్నుఁ గఱుము. 203

వ. అనినంత దమయంతి యట్టై కన్నుఁ దెఱచి తనమనోవల్లభు నల్లనం
గని పోయినప్రాణంబులు మరలం గూటంబడినట్లు స్థిమితపడి లజ్జా
భయసంభ్రమంబు లభినయించుచు లేచి దేవతలకు నమోవాకంబు
చేసి తనమనోరథం బెల్ల వెల్లడించుచు నలునకు నమస్కారంబు
గావించి యిట్లనియె. 209

మ. నలసాదృశ్యము నీయెడం గలుగుట న్నాచిత్త మస్ఫుండం వో
తిలకింపం దగ దంచుఁ జెప్పమి నిక న్నీ దివ్యనామాక్షరం
బులు బంతిం గన నొట నద్దమున నీపూజ్యాకృతుల్ దోచుటఁ
దెలియ న్వచ్చెను నీవు చెప్పనపుడే నీవే నలుండం చెదన్. 210

మ. కలహంసం బది ప్రస్తుతించుట మొదల్ గా నిన్నె చిత్తంబునం
దలఁతుఁ నాదగువాక్కు కాయమును మేఘాశక్తులుఁ యుక్తులుఁ
గలనర్వస్వము నీపయిఁ నిలిపి నిఁ గాంక్షించి యుంటి న్నహీ
తలనా థాగ్రణి! బాస చేసెద యథార్థం బంచు నీయంతయున్. 211

శా. నీకై కాదె స్వయంవరం బనుమిషణ్ నిర్మించి రాజేంద్రులన్
 లోకంబందలివారి నెల్ల నిట కాలోచించి రాఁ బంచె రా
 జోకందర్పసమానరూప! యిక నీవే నన్నుఁ గాదంటివే
 నీకాయంబు త్యజింతు రజ్జు విష వహ్ని క్షీర మార్గంబులన్. 212

వ. అనిన నలుండు వెండియు. 213

ఉ. వీరులు లోకపాలు రగువేల్పులు నిన్ను భజించుచుండ నో
 వారిజనేత్ర, పాత్రు లగువారిపదంబులధూళిఁ బోలఁగా
 నేరనిమద్ద్య నన్ దడవ నీ కగునే? విబుధాళి కప్రియం
 బారఁ బొనర్చువారలకు నావడి యకా భువనత్రయంబునన్. 214

ఆ. నన్నుఁ గావు మతివ! నామాట విని వరిం
 పుము సుకొత్తములను బొందు మిపుడు
 వాఁడనట్టిపూల వలపును విరజోంశు
 కములపాలుపు భూషణములబలుపు. 215

సీ పుడమియంతయు నొక్కముద్దగాఁ జేసి వ్రే
 ల్పిడి మ్రింగఁ జాలినమేటి వహ్ని
 తనగదాదండంబునను భూతకోటుల
 గడగడలాడించు ఘనుఁడు యముఁడు
 దంభోళిఁ జేకొని దైత్యదానవులను
 మర్దించి మించుజంభద్విషండు
 వల్లెత్రాటం గట్టి యెల్లప్రాణంబుల
 నెగచి భంజించెడుమగఁడు వరుణుఁ

తే. డిట్టిజేజేల విక్రమం బెంచి నీవు
 వారి పరియింపకుంటివే వారిజాక్షి
 మీఁదుమిక్కిలి వచ్చెడి మిత్రవాక్య
 మాదరింపుము నింపు మామోద మెడఁద. 216

వ. అని వలికిన దమయంతి బాష్పపూరితనయనయుగళయై నలచక్రవర్తిం
 దిలకించి. 217

- క. దేవళ్లకు జోహా రిడి, యోవల్లభ! నిను వరింతు నొండొక్కని నే
నేవరుసవాని నైనకా, భావించి వరింప. నిజము పలికీతి నిచటన్. 213
- వ. అని విన్నవించి. 219
- ఆ. మగువ కేలుదోయి మొగిచి మేను చలింప
నిలిచియున్నఁ జూచి నలుఁడు చూత
నగుచు నేఁ బరార్థ ముదెంచి స్వాస్థము
సలుచుకొనుట ధర్మస్వరణి యగునె. 220
- వ. అనిన నొక్కొంత చింతించి దమయంతి బాష్పావిలనయనయగళయై
వెండియు. 221
- ఉ. కంటి నుపాయ మొక్కఁడు జగన్నుత! చెప్పెద విన్ను నీవునం
బటవలంతిసాములు సుపర్వవరేణ్యులు వచ్చి యుండ నా
యింట స్వయంవరంబునకు నెల్లరసన్నిధి నికా వరింతు నే
నంటదు దాన దోష మిసుమంతయు నీకు నెఱుంగఁ బోలెడిన్. 222
- వ. అని నిరపాయం బగునుపాయంబు సెప్పిన నప్పురుషోత్తముఁ డమ్మత్త
కాశిని వీడుకొని పో నెంచి యెఱింగించి కన్నుల ననుజ్ఞం గాంచి
యించుక సంచరించి తిరస్కరిణి నవధరించె నంతలోన 223
- నలుఁడు దమయంతి వీడ్కొని బోవుట. —●—
- చ. చనియెద నన్నమాట విని చాన గుభుల్లని గుండె తల్లడం
బునఁ బడ మాటలాడుటకుఁ బోలనిదై యటు మోము నిల్పి చె
ల్వునిపయిఁ గన్ను వైచి త్రుటిలోన నదృశ్యత తోఁచినంతఁ బె
ల్చున కనుదోయిఁ ద్రిప్పకొనఁ జాలనిదై వలవంత వందురెన్. 224
- ఉ. కంటికిఁ జాటు కంబ మటఁ గాంతునివల్పము గానవచ్చు నా
వెంటన పోవుచుండె నదె వెన్నకు వచ్చెడు నేమొ చెప్పిపో
నంటులసందునకా నడచున ట్లగపడ్డటు లయ్యె నంచు పా
ల్లంటి మనోవికారమునఁ గాననిదై యట నుండఁ గాంచుచున్. 225
- వ. ఇంతలో నలుండు లోకపాలురపాలికిం బోయి పొడసూపిన వారు
నీ వెట్లు పోయి వచ్చితి వేమి వృత్తాంతం బని యడుగుటయు
నతండు వారి కభివందనంబు చేసి యింద్రం గాంచి యి ట్లనియె. 226

మ. భవదాజ్ఞం గొని పోయి యంతిపురి నాభైమి న్విలోకించి నేఁ
 దపుకీతి న్నిముఁ దెల్పితిం బొగడుచుం దన్వంగి న న్నాక యు
 త్సవమం దెవ్వరిని న్వరింప ననుచున్ సత్యంబు వాక్రుచ్చె నో
 దివిషన్నాయకులార! వేరమి రవంతే లేదు నావాకులన్. 227

వ. అని చెప్పి వారియనుజ్ఞం గొని నలుండు యథేచ్ఛం జనియె నని
 చెప్పుటయు నైమిశారణ్యవాసు లవ్వలివృత్తాంతంబు చెప్పు మని
 సూతు నడుగుటయును. 228

❀ ఆశ్వాసాంతము. ❀

మ. వెలనాఁకి ద్విజశేఖరుండు సుగుణాన్వీతుండు పూతాన్వయో
 జ్జ్వలకీర్తిప్రధితుండు మండలసభాసభ్యత్వసంపాదితా
 గ్ధలసత్కీర్తనమాశ్రయుండు సుకవివ్రాతస్తుతుం డాంగ్లభరూ
 తలభాషానిపుణుండు పెంపలరు సీతా ప్రాణనాథుం డిలన్. 229

గద్యము. ఇది శ్రీమహామహోపాధ్యాయ, కలాప్రపూర్ణ, కవిరాజ,
 కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి ప్రణీతంబయిన నైషధీయ
 చరితం బనుశృంగారతరంగిణీయందుఁ దృతీయతరంగము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ రస్తు.
నైషధీయచరితము

శృంగారతరంగిణి

చతుర్థతరంగము.

శివకామోర్విత్రిది
వేశాత్పభవుండు భవసమిధసుభక్త్యా
వేశుండు శివరామమనీ
షీశుండు వర్ధిల్లుఁ గాక శ్రీశునికరుణన్.

1

వ. అక్కఱకుండు శౌనకాదిమహామునుల కిట్లనియె నట్లు నలుండు
లోకపాలురకుం జెప్పి పోయినయనంతరంబ విదర్భాపురీశ్వరుండు
స్వయంవరోత్సవసందర్భంబునఁ బురం బలంకరింపఁ బుచ్చుటయు. 2

◀ కుడినపురాలంకాఞ్జనము. ▶

సీ. అంతరాంతరముల నారాజమార్గంబు
నలువుగా సమ్మార్జన మ్మొనర్చి
నలుకెలంకులయందుఁ జలువ లీనం జాలు
పన్నీటఁ గలయంపి పరఁగఁ జల్లి
వరచతుష్పథములు నరుఁగులు కస్తూరి
సిస్తుగా నోముఖశ్రీలఁ దీర్చి
కనులపండువు గాఁగఁ గనబడఁ గట్టాణి
ముత్యాలప్రోవుల మ్రుగ్గు వెట్టి

తే. మేలురతనాలతోరణా లోలిఁ గట్టి
పట్టపవలుగ రే యెల్ల నట్టె మాఱి

నన్నిదిక్కుల యంత్రదీపాలిఁ జెట్టి

పురముఁ గైసేసి రెల్లెడ ముదము గదుర.

3

మ. ప్రతీవీధిం బ్రతిచత్వరంబునఁ బ్రతిద్వారంబున న్నేర్పునం
 బ్రతిపాపించినకీలుబొమ్మ లటకుఁ రా నెవ్వరే లేచి స
 త్కృతి గావించెడునాఁగ నింత చని తో తే నై సుఖాసంబు వై
 చితగఁ వీవన వీచి యాఁచుమడుపుల్ చేసేత నందిచ్చెడున్.

4

మ. పురవీధిం జనునట్టిజానపదు లెప్పుఁ గిఱ్ఱునం దిర్లుచుఁ
 మరుదా ప్తి న్నొదచల్లుచక్రములు, సంభస్సారము న్నిడికిఁ
 విరియం జేసెడుగొట్టముల్, దివియల న్నెల్లించుకాచంబులుఁ
 బరిశీలించిరి నేత భూతముల నాఘక్కిం బ్రబంధించె నాన్.

5

ఉ. మాటల నాడుతీవలును, మానుగ సంజ్ఞలఁ జేయుతీవలుఁ
 మాఙ్గికి మాటి కార్పుచును మార్గములం దిరుగాడు నుక్కబం
 డ్లొటమి లేక సంతత మహో యనఁ గాలముఁ దెల్పుకంబముల్
 వీట సమస్తదేశముల విజ్ఞులు నిల్పిరి రాజునాజ్ఞమై.

6

చ. గరుడులు వోల్విమానము లఖండగతిం దివమందు ఊర్వరఁ
 గురురవ ముప్పతిల్ల నొకకొంతటిలోఁ బుర మెల్లఁ జుట్టి రా
 జపుపుచు మీఁదిమీఁదికిని సాఁగ నొనర్చుచుఁ జేర్చి పేరెముల్
 దిరుగఁగఁ జేయుచుం బురిఁ బసింబవిగా నడపింతు నేర్పరుల్.

7

తే. పల్లకీ లందలమ్ములు భద్రకరులు
 తేరు లశ్వంబు లుష్ణముల్ వీరభటులు
 దారులఁ సంపడింపఁగఁ దేరి పురము
 పట్టఁ బగ్గము లేకుండఁ బరఁగె నపుడు.

8

—ॐ రాజులెల్లదు స్వయంవరాంగణం బలంకరించుట. ॐ—

తే. తనదుశుభ లేఖ లంది భూజనులు రాజ
 వరులు బంధువులు న్నిప్రవరులు రాఁగ
 వారలకు నొప్పువిడిదులు వలయుసత్కృ
 తుల నొనర్చెను భీమభూతలవిభుండు.

9

నీ. ఆభీముఁ డొక్కపుణ్యదినంబునకా స్వయం
 వర మని చాటింప నరవరేణ్యు
 లందఱు నానావిధాలంకృతుల్ గ్రాలఁ
 గొతూహలమ్మునఁ గదలి పోయి
 కనకమణిస్తంభకలితరంగస్థలిఁ
 వైనేసి రట ననుక్రమము దోఁప
 నపు డందుఁ బెంపొందునాసనంబులు దివి

నక్షత్రసంక్షులు నాఁ దలిచ్చె

తే. నైషధుండును బరివారభూషితుఁ డయి
 వచ్చి రంగస్థలంబున భద్రపీఠి
 నధివసించెను “జోపుదా” ర్లట్టు నిట్టు
 నిలిచి కుంచెలు వైచుచుం గొలుచుచుండ.

10

తే. లోకపాలురు నల్వ రాలోచనాంచి
 తాత్మలై నైషధునిరూప మచ్చుగుద్ది
 నట్లు వైకొని చను దెంచి యర్హ రీతి
 నలునిప్రక్కన కూర్చుండి రెలమి నొలక.

11

చ. చదురున నున్న వా రపుడు సౌ రలరం జను దెంచి యొక్కచో
 నుదితదివాకర ప్రతిములో యన వెల్లుచుఁ గూరుచున్నయా
 చదురులఁ జూచి యచ్చెరు వెసంగఁగ మానిసిఁ బోలుమానుసుల్
 పొదలెద రంచు దైవకృతి పొంపిరివోవుట కెంచి రెంతయున్.

12

శా. ఆకారంబున హావభావముల నల్కం తైన భేదంబు లే
 కేతవ్వంబును బొంది యేవురును దే జెచ్చంగఁ గూర్చున్నచో
 నాకాలంబున నెల్లభూభుజులు సౌహార్దంబు సుధిల్ల న
 స్తోక ప్రీతిని బూజచేసి రట దృక్తోమప్రసూనంబులన్.

13

చ. నలుగడ యంత్రదీపములు, నాల్గుకెలంకులఁ గీలువీవనల్,
 పొలుపగుకీలుబొమ్మలును, మూలలు దీరిచి మీఁదిమీఁదికి
 నిలువుగఁ జల్వతాతిపని నేర్పునఁ గట్టిన మెట్లచాళ్లు, లో
 పల నలుతట్టులం దగిలి పర్వఁగఁ బర్వో సభాస్థలం బటన్.

14

శా. నానాయంత్రసమావృతంబును సువర్ణప్రాంచితంబుక విచి
 త్రానూనప్రతిమాంగకస్థగితరత్నా పూర్వశోభాలస
 త్థాస్సినానందము సుందరాంగనృపమంచప్రావృతంబుక విశా
 లానంతాశ్శవినిర్దితాంతరతలం బై యోలగం బొప్పెడున్. 15

వ. ఆప్పు డాస్వయంవరమహోత్సవదర్శనమనోరథంబునం జేసి నానా
 భూమిభాగంబులనుండి రాజవ్యనందనులె కాక భూలోకంబునం గల
 బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యకూద్రసమాహంబులును, దేవలోకంబునుండి
 దేవతాకదంబంబులును, వివిధస్థలంబులనుండి దేవర్షి బ్రహ్మర్షిసందో
 హంబులును, వారాంగనాజవపూర్వాహంబులును, పండిత ప్రకాండు
 లును, కవులుం గాయకులును, లోనగువారు వేనవేలు వచ్చి సభాస్థలం
 బలంకరించి రయ్యెడ భీమభూపాలుండు నిజపుత్రికయుం దానును
 శిబికల నధిరోహించి చను దెంచి సభాముఖంబునం దిగి యభ్యంతరం
 బున కరుగు దెంచి రంత దమయంతి సఖిజనపరివృతయై మదనదేవతా
 మోహనమంత్ర శక్తి యనం బొలిచి మెల్లమెల్ల నడుగు లిడుచు. 16

◀ దమయంతి స్వయంవరరంగంబునకు వచ్చుట. ▶

సీ. సంపఁగెఁ దల రాసి చక్కనౌ నెఱకలు
 కర మరుదందఁ గీల్లంటు వైచి
 పున్న మచందురుపోల్కి నున్నట్టి నె
 మ్మోమునఁ గస్తూరిబొట్టు వెట్టి
 కన్నా కురతనంపుఁ బొన్ను సొమ్ములు దాల్చి
 రాణించువై తాణిరవికఁ దొడిగి
 బంగారునీరారుపను గేరు జలతారు
 చెఱఁగుల నొప్పారుచీరఁ గట్టి

తే. అందె లంతంత గల్లుగ ల్లనుచు మ్రోయఁ
 జెలఁగి కుచ్చెళ్లు మీఁగాళ్లఁ జిందులాడఁ
 గౌను నసీయాడఁ జెలులచేయాని రచ్చ
 కరుగు దెంచెను రాచూలి మెఱుఁగు వోఠె. 17

వ. అయ్యవసరంబున. 18

ఉ కన్నులకర్ప దీట నలకోమలిఁ జాతు మఱుచు నెంచి యు
దున్న జనుల్ ప్రయత్నమున నున్నతగాఁతు లుదాత్తకంఠులై
క్రన్నన నెల్ల రొక్కపరిఁ గన్గప విచ్చినయంతఁ గాంతమై
గ్రొన్నెఱి నామెఱుంగువలెఁ గొల్పెఁ గడుఁ మిఱుమిట్లు దృష్టకున్.

తే. అంత దమయంతి నిజదేహకాంతి నృపులఁ
జూపులం గొట్టి మనములు చూఱలాడ
మెట్టుచు న్వచ్చె నచ్చటి కట్టియెడల
మెఱపుఁదీవతెఱంగున మెఱసి మెఱసి.

20

క. బంగారుబొమ్మవోలెఁ, రంగారెడుదానిమేన రాజులదృష్టుల్
సంగతము నొంది కదలనిభంగిఁ దీపించె నపుడు బహుచిత్రముగన్.

వ. ఆసమయంబున విదర్భాపురిశ్వరుండు కొలువు గలయం బరికించి
యుదాత్తచరిత్రు లగువీరి నెల్ల నభివర్ణించి దమయంతికిం దెలియఁ
జెప్పి యొప్పించఁ ద్రైలోక్యజనని యగుశారదాదేవి తక్కఁ దక్కి
నవా రెవ్వరుం జాల రని విచారించి యమృతహాదేవి సంతరంగంబునం
దిడుకొని లేచి చేతులు బోడించుకొని కన్యాసహితుండై యి ట్లని
ప్రార్థించె.

22

— ధీమరాజు సరస్వతిం బ్రార్థించి ప్రత్యక్షంబు చేసికొనుట. —

దండకము. జయ జనని! జగత్త్రయారాధ్య వద్దాలయాధ్యక్షనాభీసరో
బోద్ధవాస్యాంతరంగాతిశృంగారరంగానురంగత్త్రయీ శీర్షి కాకోమ
లాంగీ సహావాసబద్ధప్రసిద్ధాతిసఖ్యే! జగద్బుద్ధశుద్ధానఘాఖ్యే! మహా
హీరహారామలాంగ ప్రభాజాల దూరికృతాత్మీయభక్తాంతరంగాను
షంగన్నహాజ్ఞానగాఢాంధకారే! నిరస్తాధికాంతర్వికారే! పరే!
హరిహరపుమహూతముఖ్యామర వ్రాతకోటీర విన్యస్త రత్న ప్రభా
సారనీరాజితాంప్రిద్వయీమంజుమంజీర శింజన్తఱీపుంజ రంజద్రవా
క్రాంతవిద్వత్కవిశ్రైష్ఠజిహ్వగ్రభాగే! సుభాగే! లసద్వల్లకీదండ
విభ్రాజమానాంగుళీ పల్లవాత్యంతసంభూత సంగీత రాగానులాపద్రవీ
భూత శీతాంశురేఖాశిరోభూషణార్ద్రీకృతామోదమోదావహ్లా
ణాంగపంకాంకితాన్యే! మునీనా ముపాన్యే! మధుస్యందివాన్యే

ఖరీబోధితం పాణిపద్మోపరిప్రస్థితం పంచవర్ణాంచితం కీరరాజం సదా
 లాలయంతి! ద్విషం వాలయంతి! ద్విజాణ్ పాలయంతి! స్థిరాణ్
 భూషయంతి! స్థిరే! చిదతిపిహితగహ్వరీపుష్కరాశావకాశే!
 సతాం సుప్రకాశే! మరాళేశ్వరాశ్వోచ్చసంచారలోలశ్రవోభూష
 ణాజ్ఞోచ్చలద్భ్రంగనాదశ్రుతీష్టప్రహర్షేక్షణే! శిష్టసంరక్షణే బద్ధ
 దీక్షే! త్రిలోకైకదక్షే! భవద్దాసదాసానుదాసం ప్రతీత్యోద్య
 మాం రక్ష రక్షోబ్జహస్తే! సురానీకశస్తే! కళాసుప్రశస్తే! నమస్తే
 నమస్తే నమః.

23

వ. అని ప్రార్థించుచున్న సమయంబున.

24

సీ. సీరముపూఁ బూపచందురునివెన్నెలలో ని

గారంపుఁ దెలిమేనికళలు నెఱయఁ

బాణి నాడెడుచిల్కపల్కులు మీఱువ

ల్లకి కనుగుణతాళలయలు గాఁగ

నుపనిషత్తులు నిత్యముడిగంపుఁజెలియలై

యిరుచక్కి వీచోపు లిడుచునుండ

నొండాంటఁ బయ్యంట నొరయుసంగీతసా

హిత్యద్వయంబున నెసఁగ సరులు

తే. ఆంచవాహమం దూర్చి నధివసించి

పంచమశ్రుతి వీణ వాయించుకొనుచు

వివిధవిద్యావిభాత్రి సావిత్రి రాజ

చంద్రునిసమక్షమందు సాక్షాత్కరించె.

25

తే. అట్లు సాక్షాత్కరించినయజునిరాణి

నీక్షణము చేసి భక్తి భీమక్షీతీశుఁ

డంఘ్రిపద్మములందు సాష్టాంగ మెఱఁగి

వినయవినమితగాత్రుఁడై వినుతి చేసె.

26

తే. నృపునిసంప్రార్థనంబున నపుడు కెలన

వెలసియున్నట్టివాడై వివిశదముగను

గట్టెదుటఁ గాంచి కొలువెల్ల నట్టె లేచి
చేతు లెత్తి నమస్కృతుల్ చేసె నపుడు.

27

వ. విదర్భేశ్వరుండును వాగీశ్వరికి నాదిగర్భేశ్వరి యగునిజసందనచే
నమస్కారంబు చేయించి తల్లీ! దీనిస్వయంసరోత్సవంబు ప్రవర్తిం
జేయువాడ నై రాజుల నెల్ల రాఁ బిలిచితి వీరిపాపమేయాది
గుణంబు లభివర్ణించి చెప్పుటకు నొడ్ల నెవ్వరిం బొడఁగానక మదు
పాస్యదైవతంబ వయిన ని న్నిట్లు ప్రార్థించి ప్రత్యక్షంబు గావించు
కొంటి నీ వీబాలికమనోరథంబు దీర్చ ననుగ్రహింపు మని వేఁడుచు
నాత్మజాత నప్పనంబు గావించుటయు నామె యాముగుడ నాశీర్వ
దించి కరంబు గరంబునం గ్రహించి యించుక పవవిన్యాసంబు సేయం
జొచ్చె నప్పడు.

28

చ. జనకునిచెంత నున్నపుడు జాడ లెఱింగియు ఖైమి భాషతోఁ
జనియెడునప్పు పోల్చుకొనఁ జాలక కొల్విన నున్నవారు వా
క్కును దమయంతియే యనుచుఁ గోరిక లీరిక లెత్తఁ జ్రేముడిం
గనుఁగొను చొను గా దనుచు గాటపు సందియ మంది రందఱున్.

సీ. రూపలావణ్యాదిరూఢసంపద లెన్న నున్నవా రిర్వరు నొక్కరీతి
స్థూలసూక్ష్మాదివయోలక్షణము లెన్న నున్నవా రిర్వరు నొక్కరీతి
వేషభాషాదిసద్విజ్ఞానముల నెన్న నున్నవా రిర్వరు నొక్కరీతి
హాసవిలాసగతాదిగుణము లెన్న నున్నవా రిర్వరు నొక్కరీతి

తే. తాఱుమా అయి యిటు నట్టు మాఱుచుండు
రిరువు రిం దేది దమయంతి యేది నలువ
యింతి యని యప్పు సంశయహృదయు లగుచుఁ
గొట్టుమిట్టాడుచుండి రక్కొలువువారు.

30

— సరస్వతి దమయంతికి రాజుల నభివర్ణించి చెప్పుట. —

వ. అ ట్లున్నయవసరంబునఁ జతురాననాంగన ప్రియాంగనాజనపరివృత
యగురాచూలి వేలుపు లున్నదిక్కునకుం ద్రిప్పి యి ట్లనియె.

31

సీ. నిరతంబు మందాకినీవిమలాంబువూ

రముల నాడుచునుండు రమణి! వీరు

ఏనాఁడు ముదిమియు మృతియుఁ జేరఁగ నీని
 యమృత మానినవార లతివ! వీరు
 కొరికొరికల్ దీరుచు మందార
 వనమున విహరింతు వనిత! వీరు
 పుకుకువొడ్కుం దమపొలములో నెప్పుడు
 గట్టుకొనినవారు కలికి! వీరు

తే. సుమనసులు వీరు విరజోంశుకములు దాల్చి
 నిదుర యేనాఁటికిని లేక త్రిదశు లగుచు
 దేవయానము లెక్కి యేదినము దివము
 నందు విహరించుచుండు రోయతివ! వీరు.

32

ఉ. వీరలు వేల్పు లోవెలది! వీరికి నాఁకలి, డప్పి, నొప్పియుం
 గూరుకు, చావునుక, ముదిమి కొండొకనాఁటికి లేపు స్వఃపురిం
 గోరిక మీఱ నచ్చరలకుం బ్రియులై విహరించుచునుండు రిందు నీ
 కే రయిన న్నదిక దగిలి రేని వరింపుము నింపు మర్తిలిన్.

33

క. ఇం దొకని నొందితే నా,నందంబున నందనంబునం గలవిలస
 న్నందారపుష్పసారభ, మొందుచు సౌఖ్యంబు నందుచుండువు తరుణీ.

వ. అని కుటిలభూక్కుటివిజేపాదుల నామెమనోభావం బెఱింగి భాషా
 దేవి యోషామణితో ద్వీపాంతరవాసులపంక్తికిం జని యొక్కనిం
 జూపి.

35

ఉ. ఓపరమాణుమధ్య! కను మున్నతతేజముతోడఁ బుష్కర
 ద్వీపము నేలురా జితఁడు వీనికి నోడుదు రెల్లరాజు లిం
 ద్రోసముఁ డిచ్చహామహాని నొందితివేనియు నిష్టసిద్ధు లా
 భూషణమందు నున్న వటభూరుహ మిచ్చెడు నీకు నిచ్చలున్.

36

వ. అని యామెమోము ద్రిప్పుటల నొప్పమి నెఱింగి సరస్వతి మఱియొక
 దిక్కున కక్కోమలిం గొనిపోయి.

37

మ. జలజాతీ! కనుఁగొంటివే యితని నీ శాకాంతరీవేశ్వరుం
 డలఘూదారపరాక్రమం డితనిపాం దాశించితే దుగ్ధవా

ర్థిలసత్కిండలు శేషశాయిభజనారీతుల్ పురోభాగగో
త్రలలత్కిన్నరకామినీ ప్రణయముల్ ప్రాపించు నెల్లప్పుడున్. 38

వ. అని వరవర్ణినీపరధ్యానాభినయంబున మఱియొకనిచెంతకుం జని 39

శా. క్రాంచద్విపవిభుం డితండు గిరిజా ప్రాణేశ్వరుం గొల్చి భూ
త్యంచత్వారీభవ మొంది సర్వదిశలం బ్రాపింప సత్కిర్తి మే
ల్లంచు నీవని జెట్టబట్టితివయే గంజాతపత్రేక్షణా!
క్రాంచాద్రిం గలరత్నసానువుల నెక్కాలంబు క్రీడిం తహా. 40

వ. అని యనిచ్చాసూచకంబు లగునా మెహావభావంబు లరసి యటువాసి
మఱొక్కదిక్కునకుం దిరిగి. 41

చ. ఇతండు కుశాంతరిపవసు ధేశ్వరుం డీశ్వరపాదభక్తుం డై
వితతవిభూతులం బడసి విత్తపతిన్ విభవాదికంబునన్
సతముం దిరస్కరించెడిని జంచలనేత్ర! త్యదీయమానసం
బితనిపయిం దగుల్కొనిన నెంతయు సంతస మెల్లవారికీన్. 42

వ. అని యసమ్మతి నభినయించుటంజేసి మఱొండుకడ కరిగి. 43

మ. కలుమున్నీటను ద్రోణాపర్వతము ప్రక్కన్ శాల్యలిద్విప మిం
పలరున్ దాని కధీశ్వరుం డితండు లోకాధీశశస్త్రప్రభా
విలసత్కిర్తిసమావృతాఖలజగద్విస్తారుం డీ వీతనిం
గలియంబోయిన నెల్లవైభవములుం గైకొందు వోసుందరీ. 44

వ. అని దానియక్షివిక్షేపంబున నంతరార్థం బెఱింగి యింకొక్కదిక్కు
మొగం బై. 45

శా. ఇతూదనద్వదభిప్రవేష్టితము, దేవేంద్రాదిదేవేడ్య, మా
ప్లక్షద్విపము సర్వలోకవినుత ప్రాకామ్య్రవ్యంబు నై
లక్షింపం దగుం దద్విభుం డతండు నీలక్ష్యం బిట న్నిల్చునే
సాక్షొల్లక్షివి నా నెంకెదవు చంచచ్చారుపద్దేక్షణా. 46

వ. అని మాఱుమోము వెట్టుటంజేసి దానిమానసం బెఱింగి సరస్వతి
మఱియొకతట్టునకు మొగంబు వెట్టి వీ రెల్లజంబూద్విపనివాసులు
వీరిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము. 47

సీ. అంగదేశాధీశుఁ డగు నిష్ఠుహీపతి
 యితఁడు వంగేశ్వరుఁ డిందువదన
 యితఁడు కాశ్చీరమహీమండలేశ్వరుం
 డితఁడు కాశీపురాధీశ్వరుండు
 కాంభోజవిభుఁ డీజగద్వంద్యచరితుండు
 సారాష్ట్రపతి యీవిశాలయశుఁడు
 మగధాధినాథుఁ డీమాన్యమహాగుణుం
 డితఁడు నేపాలభూమిశ్వరుండు

తే. ఇందలును శౌర్యనిధులు నహీనభాగ్య
 విజితగుహ్యకేశ్వరు లెన్న వీరిలోన
 నొక్కరునిఁ బెండ్లియాడి లోకోత్తరప్ర
 శస్తిఁ గైకొని సుఖముండు చంద్రవదన. 48

వ. అని తద్విముఖత్వదర్శనంబున నచటు వాసి మఱియు నం దందుఁ గల
 మఱికోందఱ దేశాధీశులం బేర్కొని వారిలో నెవ్వరిని వరింప
 నొల్లనిపల్లవాధరిం దెల్లచాన యల్లనల్లన నిషధరాజపంచకం బున్న
 మంచంబులచెంతకుం జేకొనిపోయి యందుఁ బ్రథమం జూపి యి
 ట్లనియె. 49

— పంచనలాభివర్ణనము. —

1మ తరుణీ! చూడు మితండు శిక్షితకుభృద్వర్గుండు, లోకేశ్వరే
 శ్వరుఁ, డుద్దామబలార్యభిఖ్యుండు, గురుత్వప్రాంచితండు౯, బుధే

1 ఇది నలేంద్రులకు ద్వర్విగ్ధిగాఁ జెప్పబడినది; శిక్షితకుభృద్వర్గుండు=శిక్షింపఁ
 బడినభూపతులసమూహము గలవాఁడు, శిక్షింపఁబడినపర్వతసమూహము గలవాఁడు;
 లోకేశ్వరేశ్వరుండు = రాజులకు రాజు; లోకపాలురకు నీశ్వరుండు; ఉద్దామబలార్యభి
 ఖ్యుండు = ఉద్దామబలు లైనశత్రువులకు శత్రువను ఖ్యాతి గలవాఁడు; స్వతంత్రుండు,
 బలారి యనుపేరు గలవాఁడు; గురుత్వప్రాంచితండు = గౌరవముచే నొప్పవఁడు, గురు
 వగుబ్రహ్మస్వతియొపదేశాదికముచేఁ బూజింపఁ బడువాఁడు; బుధేశ్వరవిఖ్యాతుండు =
 విద్వచ్ఛ్రేష్ఠులచేతఁ గొనియాడఁ బడువాఁడు, దేవాధిపతి యనుఖ్యాతి గలవాఁడు;
 జిష్టుండు = జయశీలుండు, జిష్టుఁ డనుపేరుగలవాఁడు; ఆప్తసునోపంద్యుండు = ఇష్టు
 లును, మంచిమనస్సు గలవానికి పంద్యుండు, దేవతలకు పంద్యుండు; దేవేంద్రుండు =

శ్వరవిఖ్యాతుఁడు, జష్టఁడు, దాష్టనుచోవందుష్టుఁడు, దేవేంద్రుఁడు, దా
త్తరణానందితవీరసేనుఁ డెనఁగుం బచ్చాక్షి ! పీక్షింపుమా. 50

వ. ద్విత్వీయుం జూపి. 51

తే. 1 శుచి మహాధనంజయుఁడు విశుద్ధహేతి
జాతవేదుఁ డతిప్రతాపాతిశయుఁడు
భాస్వదభిరూపరూపుఁడు పరసమిత్స్వ
దీప్తుఁ డీతం డ నలుఁడు చూతే మృగాక్షి. 52

వ. త్పత్వీయుం జూపి. 53

తే. 2 దండధరుఁ డరిభయవగదాప్రహరణుఁ
డనిశసనువర్తి మిత్రనందనుఁడు పరకృ

రాజుల కధిపతి, దేవతల కధిపతి; ఆత్తరణానందితవీరసేనుఁడు = ఆత్మ = ఆత్మ మను,
రణ = పుత్తునిచేత (అనఁగా గొడు కగుటచేత) అనందిత = సంతోషపెట్టబడిన, వీర
సేనుఁడు = వీరసేనుఁ డనుతుఁడై గలవాఁడు, ఆత్మ = తనయొక్క రణ = యుద్ధముల
చేత, అనందిత = సంతోషపెట్టబడిన, వీరసేనుఁడు = వీరము లైనసేనలు గలవాఁడు;

1 ఇందు నలాగులకు ద్వర్ధి కలదు. శుచి = పరిశుద్ధుఁడు, శుచి యనునామము
గలవాఁడు, మహాధనంజయుఁడు = గొప్పధనమును జయించినవాఁడు, గొప్ప దైనధనం
జయనామము గలవాఁడు; విశుద్ధహేతి = శ్రేష్ఠములగు ఆయుధములు గలవాఁడు, గొప్ప
మంటలు గలవాఁడు, జాతవేదుఁడు = పుట్టినవేదములు గలవాఁడు (అనఁగా వేదములు
చదివినవాఁడు) జాతవేదుఁ డనుపేరు గలవాఁడు; అతిప్రతాపాతిశయుఁడు = విస్తార
మైనశౌర్యాతిశయము గలవాఁడు, తపింపఁజేయు శక్త్యతిశయము గలవాఁడు; భాస్వ
దభిరూపరూపుఁడు, భాస్వత్ = సూర్యుఁడువలె, అభిరూప = ఒప్పిన, రూపుఁడు =
రూపము గలవాఁడు, భాస్వత్ = సూర్యునివలన, అభిరూప = ఒప్పినవైన, రూపుఁడు =
రూపము నొందినవాఁడు; పరసమిత్స్వదీప్తుఁడు = శత్రువులయుద్ధములయందు బ్రకా
శించువాఁడు, లేక శ్రేష్ఠమైనయుద్ధములచే నొప్పినవాఁడు, మంచినమిథల (కట్టెలు)చే
వెలుంగువాఁడు; ఈతం డ నలుఁడు = ఇతఁడే నలుఁడు, ఈతండు అనలుఁడు. అని సమన్వ
యము.

2 ఇందు నలయములకు ద్వర్ధి. దండధరుఁడు = రాజశిక్షం బూనినవాఁడు,
(అనఁగా దప్పచేసినవారిని దండింఁచువాఁడు) కాలదండము ధరించినవాఁడు; గదాప్రహర

తాంతుండం ధర్మముఖ్యుండం ధర్మరాజు
పడఁతి ! కంటె దక్షిణనాయకుఁ డె యితండు. 54

వ. చతుర్థం జూపి. 55

తే. 1 భూరితత్నాకరవిభుండు భువననేత
యధికసత్వాధ్యుండం నదీనుఁ డమృతనిధిపుఁ
డఖిలజీవనాధారమహా ప్రచేత
సుండు నిషధయోగ్యుఁ డీతండు పడఁతి ! వింటె. 56

వ. పంచమునిజూపి. 57

మ. 2 బుధులం బ్రోచెడువాఁడు, వాసవుఁడు, సంపూర్ణప్రతాపప్రభా
కధితుం, డధర్వరమాన్లజిష్ఠుఁ, డతులూఖ్యావాహినీనేవితం

ణుండు = రోగముల నంతటను లేకుండఁ జేయువాఁడు, గదాయుధము గలవాఁడు; అనిశ
సమవర్తి = ఎల్లప్పుడు సమముగాఁ బ్రవర్తించువాఁడు, సమవర్తి యనుపేరు గలవాఁడు;
మిత్రసందనుండు = మిత్రులకు సంతోష మిడువాఁడు, సూర్యపుత్రుఁడు; పరకృతాం
తుండు = పరులకు శత్రువులకు యముండు, కృతాంతుఁ డనుపేరుగలవాఁడు; ధర్మ
ముఖ్యుండు = ధర్మము ప్రధానముగాఁగలవాఁడు, ఉభయత్రతుల్యము; ధర్మరాజు = ధర్మార్థుఁ
డైన ప్రభువు, ధర్మరా జనుపేరు గలవాఁడు; దక్షిణనాయకుండు = బహుభార్యులుగల
వాఁడు; దక్షిణదిక్పతి;

1 ఇందు నలవరుణులకు ద్వ్యర్థి కలదు. భూరితత్నాకరవిభుండు = గొప్పరత్నపు
గనులకు ప్రభువు, సముద్రములకుఁ బ్రభువు; భువననేత = జగత్పతి; జలాధిపతి; అధిక
సత్వాధ్యుండు = గొప్పబలముచే సంపన్నుండు, గొప్పజలజంతువుల కధిపతి; (యాదాజపతి)
అదీనుండు = దైన్యము లేనివాఁడు, సంధిచే నకారము రాఁగా నదీనుండు = నదులకుఁ
బ్రభువు; అమృతనిధిపుండు = నాశనములేనినిధులను బాలించువాఁడు, అమృతనిధి =
సముద్రము, దానికొక బ్రభువు; అఖిలజీవనాధారప్రచేతసుండు = సమస్తమైనవారియొక్క
బ్రతుకున కాధారమైనవిజ్ఞానము గలవాఁడు, (ఎల్లరకు జీవనాధారము కల్పించువాఁడు),
ఉపకముల కాధారమైనవాఁడు, ప్రచేతుఁ డనుపేరు గలవాఁడు; నిషధయోగ్యుండు =
నిషధదేశమునకు యోగ్యుఁ డైన ప్రభువు; నిషధ = కఠినుండు, యోగ్యుండు (గొప్పయో
గ్యుత గలవాఁడు.)

2 ఇందు నలునకును, ఇంద్రాగ్నియమవరుణులకు సరిపడునట్లు చెప్పఁబడినది.
బుధులం బ్రోచెడువాఁడు = విద్వాంసులను సాఁకువాఁడు నలుండు, దేవతలను సాఁకువాఁడు.

డధికై శ్వర్యసమంచితుండు సమవర్త్యాఖ్యాంచిత ప్రఖ్యుఁడై
ప్రధితుండై ప్రసరిల్లు నీఘసుండు సుత్రాముండు చూతే? సతి. 53

◀ ౬ దమయంతి నలపంచకంబు గాంచి నివ్వెరవడుట. ▶

వ. అని యిట్లు విధాతృకళ త్రంబు ప్రబోధించిన విదర్భరాజపుత్ర పంచ
నలమహీకళ త్రుల నీక్షించి యీక్షించి యిదమిత్య మని నిశ్చయింపం

ఇంద్రుఁడు లోనగువారు; వాసచ్చఁడు = వసూని సుతీతి వాసవః స్వర్ణరత్నాదిభవముకల
వాఁడు నలుఁడు; దేవభేదే ఒనలే రశ్మి వసూ రత్నే ధనే వసు' అమరము. వస నివాసే,
ఆచ్ఛాదనే, వసు=కిరణములు కలవాఁడు వసునామము గలవాఁ డగ్ని. రత్నములుగలవాఁడు
వరుణుఁడు, వస్త్రీతి వసుః, ఆచ్ఛాదించువాఁడు యముఁడు, వాసవనామము గలవాఁ
డొంద్రుఁడు; ఇట్లు వాసవశబ్దము పై నేగురకు సమన్వయించును; సుపూర్ణప్రతాప ప్రభా
కథితుండు, ప్రతాపము = శోశబలుమువలనఁ గలిగిన తేజము, శక్తి కలవాఁడు నలుఁడు,
వేడిమి, తేజము, శక్తి, లోనగునవి కలగా రింద్రాదులు; ప్రతప న్త్యనేన శ త్రూనితి
ప్రతాపః, 'తప సంతాపే' ప్రభవం త్యనేన కాశితుం జగతి ప్రభావః, జగత్తునేలు
టకు సమర్థులు ఈయర్థము లేవురకుం జెప్పవచ్చును; అధ్వరసూర్ణోష్ణుఁడు=యజ్ఞమార్గము
చేత నిం ద్రుఁడు, అనఁగా ఇంద్రుఁడువోలె వైదికమార్గమును నడపువాఁడు, జీష్ణుఁడు=
జయశీలుఁడు నలుఁడు; అధ్వరములు చేసినవాఁడు, జీష్ణనామము గలవాఁడు ఇంద్రుఁడు;
'అధ్వానం రాతీ త్యధ్వరః, మార్గములను గ్రహించినవారు, 'మృగయం త్యనే నేతి
మార్గః, మృగ ఆస్వేషణే; దీనిచే బ్రహ్మచదార్థము నస్వేషించినవారు, జీష్ణులు = జయ
శీలు రని యింద్రాదులకునుం జెప్పవచ్చును. అతులాఖ్యావాహినీ సేవితుండు = పోలికలేని
పేరు గలసేనలచే సేవింపబడువాఁడు నలుఁడు; చాహిని = నది, నదులచే సేవింపబడు
వాఁడు వరుణుఁడు, వహతి, చాహయతీతి చ వాహిని, వహ ప్రావణే=ప్రవహించునది;
ప్రయత్నము సేయునది. వహధాతువుంబట్టి నానార్థము రింద్రాదులకుం జెప్పవచ్చును;
అధికై శ్వర్యసమంచితుండు = గొప్పసంపదచే నొప్పువాఁడు నలుఁడు, అఱిమాద్యుష్ట
భూతులచే నొప్పువారును, "ఈశ్వరస్య భావ విశ్వర్యం" లోక ప్రభుత్వముచే నొప్పు
వారును ఇంద్రాదులు, ఇది నలునకుం జెల్లును. సమవర్త్యాఖ్యాంచిత ప్రఖ్యుఁడు = సర్వ
సమత్వము గలవాఁ డనుపేరుతోఁ దుల్యుఁడు (అనఁగా సమవర్తితోఁ దుల్యుఁడు, అని
నలార్థము) సమవర్తి యనుపేరుగలవాఁడు యముఁడు; న్యాయముగాఁ బాలించువా
రింద్రాదులు; సుత్రాముండు = సుష్ట్య త్రాయత ఇతి సుత్రామః, బాగుగాఁ బాలించువాఁడు
నలుఁడు, ఇంద్రాదులును, సుత్రాముఁడు అని యింద్రునకు నన్వర్థనామముం గలదు.

జాలక డోలాందోళితం బగుహృదయంబున విస్త్రుణంబును విచారంబు నొందుచు. 59

చ. ఇతఁ డితఁ డీతఁ డీతఁ డితఁ డేకవయస్కులు నేకరూపు లిం
దెతఁ డెవఁడో యెఱుంగుట కొకింతయుఁ జాలన యైతి నందఱున్
జతపడి పంచనైషధులచందమునం బొలు పొందుచున్న వా
రితవుఁడు నాదునైషధు నిఁ కెట్లు లెఱింగెడిదాన నక్కటా. 60

మ. పలుకుంబోటియు నేవురం బలికెఁ దాఁ బ్రజ్ఞాప్రభావంబునన్
బలుకుల్ సర్వము సంశయాత్మకములై భాసిల్లు నొక్కొక్కరిం
దెలియం జెప్పిన నెల్లవారికిఁ బ్రవర్తిల్లుం ద్రిలోకేశ్వరిం
బలుకం జెల్ల ది వేటిమాట లని నాభాగ్యం బిఁ కెట్లుండునో. 61

మ. ఎవ రే నున్నది యున్నయ ట్లిచట వా కీఁ జాల రక్షబుద్ధి నీ
యవఁ బ్రార్థించె వచింప నాజనకుఁ డీయర్థంబునన్ దేవియే
యవమానించినఁ జెప్ప నేమి కల దాహా రక్షకై వేసికో
నవు నాకంచెయె చేను మేసె నసుసామ్యం బొప్పు నిప్పట్టునన్. 62

వ. అని యిట్లు కొంతవడి వగచి వితర్కించుచు. 63

క. ఎవనిం గనినను నలుఁ డని
ధవళాక్షి మనంబులోనఁ దలపోయుచుఁ గా
దవు నని తర్కించుచుఁ గడు
నెవు లందెను నేర్పరింప నేరని దగుచున్. 64

మ. జలభాండంబులఁ బ్రస్ఫురించెడి వియచ్చంద్రండు నా నైషధుం
డలరుంబో యిటు లొక్కఁ డయ్యు నిటఁ బంచాదర్శకుఁడ్యాంతరం
బుల బింబించినదేహ మేసుగతులై; పోలింప రాకుండె వే
ల్పులు మాయం బచరించిరో తెలియ నాపుణ్యం బ దెట్లున్నదో?

ఉ. కా దన రాదు మాయ యిది కల్పన చేసిరి వేల్పు లక్కటా!
నాదుమనోహరుం డయిననైషధుఁ గన్వొను తెట్లు గల్గునో
వేదకు దీనికిఁ, దొలుతఁ బెద్దలు చెప్పినదేహావిహ్న మిం
దేదియు లేదు భూమిపయి నిందఱు నిల్చి రిఁ కేమి నేయుదున్. 65

వ. అని మిగుల వగలం బొగులుచు దమయంతి నితాంతచింతాసమా
క్రాంతాంతరంగ యై తన కత్తటి నమనోత్తములై శరణం బని ప్రాం
జలి యై నమస్కరించి యిట్లనియె. 67

❀ దమయంతి దేవతలంబ్రాశ్చించుట. ❀

ఉ. అంచ వచించిపోయినది యాదిగ నెవ్వని నే హృషీశుః గా
నెంచుచునుంటినో మఱియు నెవ్వనిఁ గొల్వఁగ సీస్వయంవరం
బంచిత మయ్యెనో న్రతము లన్నియు నెవ్వనికై పొనక్తునో
సంచితపుణ్య నాతనిఁ బ్రసన్నుల రై సురలార! చూపలే. 68

క. అని కరుణ వొడమఁ బరిచే
వన మొనరించెడుశశాంకవదనం గని నె
వ్వునమున ననురాగమ్మును
గొని వేల్పులు ప్రోచి రంతఁ గొంతటి లోనన్. 69

ఉ. ఏవురిలోన నల్వరు మహీతల మంటక తెప్ప వ్రాల్పఁగాఁ
బోవక చెప్పటం బడక పొల్చి రొకండు మహీతలస్థుండై
పూవులు వాడఁ జెప్పటలు వుట్ట నిమేషసమేతుఁ డయ్యె నా
లో వనజాక్షి నైషధులలో గుఱుతించె యథార్థనైషధున్. 70

వ. అట్లు నిజమనోవల్లభు నేర్పరించి చూచుచుం జూచినచూపు లా
భారతిపయిం బ్రసరింపం జేసి చేదోయి మొగిడించిన నింగితజ్ఞురా
లగునమ్మహాదేవి దేవతలదిక్కు మొగంబై. 71

చ. త్రికరణశుద్ధిగా నిషధదేశవతి న్వరియించి వానికై
నుక మఱి యెట్టివేడుకలు సూడక వీడక తద్రవ్వతంబు ను
త్సుకమతి నుండె మిరియులు చూచుట ధర్మపు గాదు లోకపా
లకులు! కృపాంతరంగకములం జెలి దీని ననుగ్రహించుఁడీ. 72

తే. అనుడు వారు సరస్వతీ ప్రార్థనమున
నలునిరూపము విడనాడి కొలువులోన
వాసవాగ్నిపరేతరాడ్వరుణరూప
ములను దాలించి పొలిచి రద్భుతము దోఁచు. 73

◀ ౧౧ దమయంతి నలుని వరించుట. ౧౧ ▶

- వ. అనంతరంబ. 74
- తే. వాణి దమయంతి కి ట్లను వారిజాక్షి !
 వీరె వేల్పులు వాడె నీకోడుకొనెడు
 నలుడు సుశయ మింతయుఁ గలుగకుండఁ
 గని వరింపుము మది గోర్కి కొనలుసాఁగ. 75
- ఆ. నలునిఁ దెలిసినంత నలినాయతాక్షి చే
 లాంచలంబు వట్టి కొంచ కపుడు
 ధర్మవిధివిధంబు దనరంగ వరియించి
 యతనియఱుత వైచె నలరుదండ. 76
- తే. అంతఁ దూర్యారవంబు దివ్యర్షిసాధు
 వాచరవమును విప్రులవేదరవము
 నృపరహాహారవంబు బంధువులసమ్ము
 దారవంబును గలసి మి న్నంది మ్రోసె. 77
- ఉ. నైషధుఁ డంతరంగమున నాతుకచేతకుఁ బ్రీతి కెంతో సం
 తోషము నొంది గారవముతో నుపలాలన మాచరించి వా
 గ్నూషణుఁ డై యను న్నను ఋభుప్రభు లెంచ వరించుదాన ని
 ర్దోషమతి స్వరించితిని దోయరుహానన ! నిన్నుఁ బత్ని గన్. 78
- క. ఎందనుక నాదుగాత్రము
 నందుం బ్రాణంబు లుండు నందనుక మహా
 నందమునం బొందుచు ని
 న్నెందుం బ్రేమించి యుండు నిందునిభాస్యా. 79
- వ. అని శపథంబు వట్టె నట్టియెడఁ గృతాంజలియై వైదర్భియు వీరసేనా
 ర్భకుండు పలికినట్లు సందర్భశుద్ధిగం బలికె నట్లు పరస్పరప్రేమాను
 బంధబంధురులై తమ్ము శరణంబు వేడుకొనుచున్న వధూవరులం దిల
 కించి సంతసించుచు నింద్రాదిబృందారకులు వారియెడం బ్రసన్నులై
 రష్ట్ర డింద్రుం డారాజేంద్రునియజ్ఞంబులఁ బ్రత్యక్షదర్శనం బిచ్చి

హవిర్భాగంబు లండుకొనుచు నుత్తమగతిం బ్రసాసించుటకును, నగ్ని భట్టారకుండు వానివాంఛించినకడం బొడవట్టి నిజతేజం బొసంగు చుండుటకును, ధర్మండు వాని కన్నరసం బగుగ్రహించి ధర్మంబు నంద నిలుపుటకును, నపాంపతి వానితోరినవట్ల జలంబులు నిష్టగంథా ధ్యంబు లగుమాల్యంబులు నిచ్చుటకు నొడంబడి వరప్రదానంబు చేసి దమయంతికిం బాతివ్రత్యంబు రక్షించుకొనుమహాశక్తిం బ్రసా దించి సరస్వతీసహితులై స్వర్గంబునకు నిర్గమించి రప్పు డతివాడు లగు కొందఱు పార్థివులు దమయంతి తమ్ము వరింపక నలుని వరించుటకు గర్హించి వారి నెదిరింపనెంచియు నోటమిభయంబునఁ దమపోటరి తనం బోటువడి కొలువుకూటంబు విడిచి పోయి రంత నుత్తము లగు పార్థివసత్తములు వారివాంపత్యంబున కత్యంతానందంబు నొంది యిచ్చమెయి మెచ్చుకొనుచు విదర్భేశ్వరునిచే ననుపం బడి యథా గతకృతగమను లై రాలోనం బుష్కరం డనునొక్కరాజన్యండు కొంతముక్కడిమాఱం గూర్చుకొని భీమరాజున కభిముఖుండై గర్హించుచు నిట్లనియె.

80

— ౧౧ పుష్కరండు నలు నెదిరించి యెడిపోవుట. ౧౧ —

చ. నలుఁ డన నొక్కకన్నపులు నాబడు నాతనిఁ బెద్దం జేసి భూ తలవతు లెందఱో యిట ముదంపడి కన్నియఁ గోరుచుండ వా రల నొకచీరికిం గొన కరాతిభయంకరుఁ డైననన్ను నా బలంగము నేని చూడ కిటువంటి నికార మొనర్చి తక్కటా.

81

ఆ. మంత్రపూత మైనమహితపురోడాశ మగ్ని హోత్రమందు నాహుతులకుఁ గాక కుక్క కైనకరణి నీకన్నియ నలున కయ్యెఁ దెగడ వలదె నిన్ను.

82

మ. ఇతఁ డీతం డితఁ డంచు నుర్విపుల నీవే చెప్పుచు స్వీరిలో నితఁ డత్యుత్తమమూర్తి పుష్కరండు తల్లి! వీనిఁ గామింపు మం చతిదీప్తి న్వచియింప కెవ్వతెనొ మాయామానవిం దెచ్చి యి గ్రతి నూ ర్పేరును లేనివాని కిడుటల్ గావించి తే మందుఁ బో. 83

83

శా. కాని మ్మే నిపు డస్తదీయబలముం గాన్పించి నీనైషధుం
 గానీ నిన్నును గాని లెక్కగొన కీకన్యామణిం గొంచు బోఁ
 గా సున్నాడ సమస్థు లెవ్వ రయినం గన్నట్టిరే రండు కా
 దేనిం గన్నె నొసంగి పాం డని మహోద్రేకంబునం బల్కుచున్. 84

వ. నిజపరివారంబుతో దమయంతిమార్గంబున కడ్డవడుటయు నలుం
 డనలుండు నా మండుచు వాని నెదిర్చి యి ట్లనియె. 85

శా. ఓరీ పుష్కర! నీవు జ్ఞాతి పని నే నూహించి పైరించితీ
 బారావారము దాటుచున్నయవి నీ ప్రజ్ఞావిశేషంబు లో
 రారా! యెంతటివాడ వెంతబలవిన్యాసంబు నీ కుండెనో
 రా రం డంటి సమర్థులం దడవి సంగ్రామంబు గావించువో? 86

మహాశ్ర. అనుచుకొ నన్ను ధుండై శౌర్యమున నిషధరా జట్టె కోదండ
 మార్పిణి, ఘనటంకారంబు గర్జితమమున మొఱయం గాకులం
 ద్రోలున ట్లా, జనులం బోఁ ద్రోలుచుం బుష్కరుపయిఁ బడ మేల్
 సాయకం బొండు ప్రేయం, జని వానిం జంప కాశస్త్రము తలగొలుగం
 జాలి కూల్చెన్ ధరిత్రిన్. 87

వ. అట్లు నేలం గూడి ముండియై పుష్కరుండు చచ్చియుం బ్రదికి లేచి
 ప్రాణభయంబున నొడలు దులుపుకొనుచు సిగ్గువిడిచి దిగ్గనం దల
 వంచుకొని చనియె నంత నలుండు కన్యాసమేతంబుగా భీమభూపా
 లుని నగరునకుం బుచ్చి తాను దనవిడిదలకుం జనియె ననంతరంబరికి

ఉ. ప్రీతమనస్కుండై యపుడు భీమనృపాలుండు పుణ్యలగ్నమం
 దాతతవైభవం బెసంగ నాత్మజకు న్నిషధాధినేతకుం
 గౌతుకకార్యముకొ సలుపఁ గా మది నెంచి ముహూర్తకాలముం
 జేతము రంజిల న్నెలయఁ జేసె సుహృజ్ఞనసమ్మతమ్ముగన్. 89

క. హితులు పురోహితులును భట
 తతులును మంత్రులును దాసదాసీజనులుకొ
 గుతుక మెసంగఁ బరిణయో
 చితవస్తువు లెల్లఁ గూరిచిరి నృపునాజ్ఞన్.

— ౧౩ నలమయంతుల వివాహముహోత్సవము. —

వ. అనంతరం బానిషధాధినాథునిం గై నేసి యొక్క భద్రదంతావళంబు
నెక్కించి భీమభూపాలుండు హితవుప్రోహితబంధంబృందంబును
నానావిధసేనాసమూహంబునుం బరివేష్టించి నడుచ నేగువెండ్లిం
గావించుచు రాజమార్గంబునం జనునప్పు డప్పురాంగనామణులు
నిషధరాజదర్శనలాలసలై రాజునోపరిచాలకంబు లావరించి రట్టి
సమయంబున. 91

చ. ఇనుఁ డగునైషధిశ్వరు సమీక్ష యొనర్చుతలంపువెంపునకా
దనరినవీటిచేడియలు దారు సుధామయసౌధవీధులకా
ఘనతరజాలకంబులను గమ్రముఖంబులు నేర్చి యున్నెడకా
గనఁ దగె స్వర్ధనిం గనకకంజము లెల్లెడ నుల్లసిల్లునాన్. 92

చ. అతివ యొకర్తు దిద్దుకొన నాయిత మయ్యెడుసంతలో ధరా
వతి చనుదెంచె నంచు విని వైభవ మారయుతత్తటంబు లో
నతికిం దాటుమాటుపడ నాభరణంబులు మేనఁ దాల్చి యు
న్నతనిజసౌధ మెక్కెఁ గని నాతులు చేతులు దట్ట బెట్టుగన్. 93

చ. వడిగ గవాక్ష కేఁగునొకవారిజలోచన కొప్పు వీడి మే
నడరఁగఁ గప్పినకా ముడువ నైనఁ దలంపక పోవఁ బెన్నెఱుల్
జడదము మేనితళ్ళు చపల ల్విడి రాలెడుపూలు చిన్ను లం
చడుగునఁ జూచువారలకు నాసమయంబునఁ దోచె నెంతయున్. 94

చ. చనియెడునైషధం డనుచుఁ జాన యొకర్తు పిలుందుదోయియుం
జనుఁగవ కొప్పునుకా నగలు చాల భరం బగుటకా జడత్వ మొం
దిననడ సౌధ మెక్కుటకు నేరనిచో మది యూఁత నేసి తో
డొని చని చూపి తాను వడి డొల్లిపడెం బయినుండి రాజువైనన్.

ఉ. కొందఱు సుందరాంగు లొకకొన్ని సుమంబులతో స్వనామముల్
డెందమునందుఁ బొందుపడి డెప్పర మైనమనోరథంబు ము
న్తుండుగ వ్రాసి తోకులను బొమ్మలు చేసి నలావనీశువై
నందుకొనంగఁ జల్లిరి సుమాయుధుఁ డల్లన ప్రేరకుండుగన్. 96

సీ. నామెయి వాసన లీమెయి నుండెడు

నని తెల్వ గస్తూరి పనిచె నొకతె

నాదువా తెఱతీఱి కీదాక సరివచ్చు

బోలించి కొమ్మని పుచ్చె నొకతె

నాచెక్కుటద్దము లీచక్కి నున్నవి

కను మని తెలనాఁకు లనిచె నొకతె

నాపలుకుల బోలునీపులకండముల్

పరికింపు మని చెప్పి పంపె నొకతె

తే. అట్టు లారాజమార్గము నందు నేగు

బెండ్లి గావించునలరాజు గొండ్లి యెసగఁ

గాంచి మోహించి కొండలు కామిను లిటు

కొట్టుమిట్టాడి రెంతయుఁ గోర్కొమిఱ.

97

క. అందుఁ బురంద్రీరత్నము

లందఱు మలెపూలు లాజ లక్షతలు మహా

నందమున దృష్టిదోషము

డిందఁగ నైషధునివై వడిం జల్లి రటన్.

98

వ. ఇట్లు పురాంగనలెల్లం బరిపరివిధంబులం బడుచుండ నలుండు వాజా
రంబుకడ గజారోహణంబు గావించి, మందగమనం బంగీకరించి,
వందిసందోహసంకీర్తనంబును, మాగధమధురగానంబును, పాతక
గీతాపఠనంబును, జెలంగఁ బుంఖానుపుంఖశంఖ భేరిమృదంగ వేణు
వీణాదినిక్వాణంబులు రోదనీకుహరంబు నిండి రాణ లెసగ మంత్రి
సామంతాదు లిరుగడఁ బరాబరులునేయఁ బురంద్రీరత్నంబులు నీరా
జనంబు లిడి సేసలు చల్ల నల్లనల్లన నడచుచు గృహప్రవేశంబు చేసి
యెడ నెడం గొన్ని కఘ్నోతరంబులు దాఁటి తోరణ స్తంభాయమాన
శాతకుంభరంభాకుంభినీరుహసంభృతంబును, నిఖలమణిగణాచితకనక
కలశాది పరిణయోచితవస్తుపరికరప్రభాభాసమానంబును, పాణిపీడన
క్రియారంభసంభారసంభ్రమత్పురోహిత హితముఖ నిఖలజనకలకల
రవాలంకృతంబును, నగునొక్కరమణీయభద్రోదవసితాభ్యంతరం
బున మాణిక్యకలితమంటపంబున నధివసించె నంత విదర్భేశ్వరుం

డమందానందంబున నందనకు మంగళస్నానగౌరీపూజానులు నిర్వ
ర్తించి కౌతుకవేషివయిం దెచ్చి కూరుచుండం బెట్టి భేరిమృదంగవేణు
వీణాదినీక్వాణంబులును, సకలజనకోలాహలరవంబులును, వారాం
గనానృత్యవిశేషంబులును, నానావిధగాయనగానంబులును, జెలంగు
చుండ నవగ్రహంబు లేకాదశస్థానఫలంబు లొసంగ నెనుండుభ
ముహూర్తంబున ఝశంఝశత్కనకకంకణరవంబులు బోపకలుగ
నంగనలు దలయంట మంగళస్నాతుండై సాలంకృతుండై మణిగణఖచిత
వీతికాతలంబున నాసీనుం డగువరుని శ్రీమహావిష్ణుస్వరూపునిఁ గాఁ
దలంచుచు యథావిభవవిస్తరంబుగా నర్పించి మధుపర్కం బొసంగి
షిత్రదేవతాప్రీతికరంబుగా దారవోసి సాలంకృతకన్యాదానంబు
నేసినంత నైషధుండు దమయంతీపాణిగ్రహణం బొనరించె నంత. 99

తే. వరుఁడు పాణిగ్రహణవిధి నెరవునపుడు
మరుఁడు మున్నేయ లో దూరి వఱలుచున్న
ములుకు లెల్లను వెలికి రాఁ దలలు సూపె
ననఁగఁ బులకాంకురంబులు తనరెఁ జెలికి. 100

క. తెరచీట లెత్త నైదువ
లిరువురు మోములను జూచి రింపుగఁ దలఁబ్రాల్
శిరముల నిడికొని రంతట
వరుఁ డామెకుఁ దాలె బొట్టు వలపునఁ గట్టెన్. 101

ఉ. చూపులు నేయువేశ నొకచోద్యము గానఁగ నయ్యె నప్పు క్రొం
జూపులదొంగ లొండొరులశోభలు చూఱగొనంగ నేఁగుచోఁ
బ్రావయి వచ్చి నెమ్మదులు పట్టువడెన్ ధరఁ బుణ్య మంచుఁ బోఁ
బాప మెదుర్కొనె న్నరు నవశ్యము నానుడి నిక్కమై కదా. 102

క. సతిపతు లప్పుడు తగ నా
హతులన్ వ్రేల్చి రరుణార్చిహతుభుజ్ముఖమం
దతులితపలాశశాఖా
తతులన్ దధిలాజలన్ ఘృతంబున నంతెన్. 103

క. వరుణు నవోధాపాదము
 కరమునఁ గీలించి సన్నెకలు ద్రొక్కించెన్
 విరహోర్తి నాకతంబున
 నరయఁగ నౌ దప్పు నైపు మని తెలుపఁగ నాన్. 104

క. జాయాపతులకు బంధువు
 లాయాదేశాధినాథు లమలాంబరభూ
 షాయోషాదికవస్తువు
 లాయావేళ్లఁ జదివించి రటఁ గట్టుములన్. 105

ఆ. మంగళంపుదివ్వె లంగన లిడునంత
 మంగళార్థ మనుచు మగువ మగఁడు
 నదె కనుం డటంచు నార్యులు సూపఁ జూ
 చిరి యరుంధతిని రుచిరగతముల. 106

— భీముఁడు దమయంతి నత్తవారియింటి కనుచుట. —

వ. ఇట్లు విధిదృష్టవిధానంబున వివాహంబు నిర్వర్తిల్లినయనంతరంబ
 తదుత్సవగాతు లగుబంధుమిత్రాదుల నెల్ల సత్కరించి భీమభూవల్ల
 భుండు వారివారియిండ్ల కంపిపుచ్చి కృతకృత్యుం డై యత్తవారి
 యింటికిం బోవనున్న తనూజాతం జేరఁ బిలిచి తనతోడవైఁ గూరు
 చుండఁ బెట్టుకొని శిరంబు పుడికి యాఘ్రాణించి మించినవేడ్క నుప
 లాలించుచు. 107

సీ. పాదముల్ గడిగి నీవయ్యంటఁ దడి యొత్తి
 విభుని వీవనలతో వీవవమ్మ
 భోజనాంతమునందు భుజియింపు తత్పాత్ర
 నిదురఁ బొందినవెన్న నిదురఁ బొమ్ము
 లేవకున్నప్పుడ లెమ్ము పిల్చినయేని
 చేఁ బని విడిచి చెచ్చెఱ గమింపు
 పని యున్న సుఖసుప్తుఁడును సుఖాసీనుఁడు
 నై యున్నచో లేవ కమ్మ యెపుడు

తే. జీవితేశ్వరు నెదలోన నేవగించి
 సారెసారెకుఁ బోరెడుసారసాక్షి

నీక్షణము సేయ నొల్లకు మెల్ల వేళ

భయము భక్తియుఁ గదురంగ వలయు మెలఁగ.

108

ఆ. సతులు పతినిఁ గాక శంకరు నేనియుఁ

దలఁపఁ జనదు జపము తపము తీర్థ

యాత్ర మంత్రసాధనాదిక మెల్లను

సతికిఁ బతియ సూవె జగమునందు.

109

ఉ. కావున నీపు నాధునకుఁ గాయమునీడవలె నైలగుచున్

శ్రీ విభవంబు నాయువును జెందుము మిక్కిలిపూజనీయులన్

వేవురఁ బుత్రులం గనుము నీయశ మెల్లజగంబులం గనం

బో వెలయింపు మిం పిడుము పుట్టినయింటికి మెట్టినింటికిన్. 110

వ. అని బోధించుచు బాష్పపూర్ణనయన యగునప్పుఱ్ఱేందుముఖ నక్కు

నం జేర్చుకొని బుజ్జగించుచుఁ బజ్జ సున్నజామాతేదిక్కు మొగం బై.

చ. ఇది కడుముద్దరాలు సడి కింతయు నోర్వదు తల్లిదండ్రీ చా

టుది గడిచేర దెల్లరఁ దటుక్కున నేరనిమాట లాడు నె

య్యదనున నెట్టులుండ నగు నయ్యది యేమి యెఱుంగ దక్కటా!

ఁదరెడుభర్త నే పగిదిఁ బాయక నేవ యొనర్చునో కదా! 112

శా. కంటిం బెంచితిఁ బెద్దఁ జేసితిని నీకైఁ బెట్టితిం తండ్రీ నై

కంటే యిం కిట మాదికాదు సుమి యీకన్యావతంసంబు నీ

వెంట న్వచ్చెడు నీవె భర్త వయి నీవే తల్లివై తండ్రీవై

కంటికై తొప్పనఁ దప్ప సైచి కరుణం గాపాడి రక్షింపవే. 113

వ. అని యెన్నో చెప్పి యప్పడంతి నప్పతి కప్పనంబు గావించి మించిన

వేడ్కు జాంబూనదాఁబరాభరణాదులు కట్టుంబు వెట్టి యంపి

పుచ్చుటయు. 114

—● నలుఁడు దమయంతీసహితుండై స్వపురంబున కరుగుట. ●—

తరువోజ.—

నలుఁ డంతఁ గొన్ని దినంబు లవ్వీట

నలినాయతాక్షితో నలువొప్ప నుండి

తులలేనివేడుకతోఁ దొప్పఁదోగి

తురగలిం చెడుతనదుముదారు బలసి

కొలువ మామయనుజ్ఞ గొని స్వపురమున

కుం జని శచితోడఁ గూడి దేవేంద్రుఁ

డలరునట్టులు దమయంతితోఁ గూడి

యతివైభవంబున నలరారె నపుడు. 115

వ. అట్లు దమయంతీస్వయంవరోత్సవము ప్రవర్తిల్లినపదంపడి ప్రయాణంబై విమానంబు లెక్కి మీఁదిమీఁదికిం బోవుచు. 116

మ. బలభి ద్వహ్ని పరేతరా డ్వరుణు లాభైమివిలాసంబు నా నలసౌందర్యము చెప్పకొంచును వియన్తార్థంబునం బోవుచోఁ గలియున్ ద్వాపరుఁ డడ్డమై సురల వేడ్కం గాంచి యెం దుండి మీ రలు విచ్చేయుచునుంటి రుర్వరకుఁ జేరం బోయి యీరాకయో.

తే. అనుటయుఁ ద్రిలోకవల్లభుం డనియె నిట్లు మహిఁ బ్రతీక్షింపఁ జని మేము మాపురముల కరుగుచుంటిమి మీ రతిత్వరితగతులు గలిగికొని యుంటి రెందుఁ బోఁ దలఁతు రనుడు. 118

తరలము —

కలి సుపర్వలఁ గాంచి యి ట్లను గాశ్యపిన్ దమయంతి యన్ గలికిమిన్న స్వయంవరం బగుఁ గాదె నన్ వరియించు న ప్పొలఁతి యంచుఁ గుతూహలమ్మునఁ బోవుచుంటి ననన్ సుప ర్వులు హసించుచు నింత మున్నది వోయె! నోయి! నివృత్తమై. 119

వ. ఆవైదర్భి యొరుల నెవ్వరి వరింపక మాసన్నిధానంబునన నైషధం డనువాని న్వరించె ననఁ గోఁఘూర్ణమానమానసుండై కలి యి ట్లనియె. 120

తే. వేలుపులచెంతఁ గాదన కాలతాంగి మానవుని భర్తగాఁ గొనెఁ గాన దాని కొప్పుఁ జూడి శిక్ష విధియింప నిప్పు డనిన లోకపాలకు లి ట్లని రాకలిఁ గని. 121

క. తగ దిట్లాడకు మాచెలి, తగినగతి న్నాయనుజ్జం దాఁ గొని నలునికొ
దగిలి పరియించె నేచెలి, సుగుణోత్తరు వానిఁబొందఁ జూడదు చెవుమా.

మ శ్రుతులుకొ శాస్త్రములుం బురాణములు సుశోధించి బోధించితో
న్నతధర్మంబు లెఱింగి సత్యమును జ్ఞానంబుం దక్షశౌచముల్
ధృతియుకొ శాంతియు దాంతియుకొ దమముఁ గీర్తిస్సూక్ష్మలుం గల్గి సు
ప్రతుండై వేల్పుల కీడువచ్చుఘనుఁ డారాయండు సామాన్యుఁడే.

క. అట్టిగుణోత్తరు నుత్తము, నెట్టిఁడునేఁ దిట్ట నెంచునేఁ దను దానే
దిట్టికొనునట్టిఁ డాతఁడు, కట్టిఁడియై నరకకూపగతుఁ డగు వింటే.

వ. అని పలికి దిక్పాలురు దివంబునకుం జని రంతఁ గలియు ద్వాపరంబుం
గని యిట్లనియె. 125

ఆ. చంప నొల్ల నలుని సామ్రాజ్య మెడలించి
భైమిఁతోడిపొందు పాయఁ జేసి
వనటఁ గూర్చు నీవు ఘనతరాక్షముల వ
సించి సాయ మెంచి చేయవలయు. 126

వ. అని సమయంబు చేసి కలి ద్వాపరంబుతో నిషధపురంబున కరిగి చొర
నవసరంబు గాన కంతరం బరయుచుం బండ్రెండునువత్సరంబులు
వేచియుండ నాలో నలుండు. 127

చ. రవివలెఁ దేజున న్నెలిఁగి, రాష్ట్రము లేలుచుఁ జక్రవర్తియై
మివిలి, యయాతివోలె హయమేధము దొట్టి మహాధర్వరమ్ములకొ
దవిలి పొనర్చి, భూతలమునం బ్రతి గానక యింద్రసేనుఁ డకొ
దవుసుతు నింద్రసేన యనుదాని సుతం గని యొప్పె నొప్పుగన్. 128

◀ నలుని రాజ్యపరిపాలనము. ▶

సీ. పువ్వు నొవ్వక యుండఁ బూఁదేనెఁ గొనుమధు
పమురీతిఁ బ్రజనుండి పన్నుఁ గొనుచు
నాప్రజకొ దనప్రజ నట్లు భావించి న
ర్వస్వము వారికై వ్యయ మొనర్చుఁ
బాతశాలలఁ బెట్టె బాటలు నిర్మించె
విప్రాగ్రహారముల్ వెలయఁ జేసె

బురములఁ బల్లెల వరవైద్యశాలలు

నన్నసత్రంబులు నమర నిలిపె

తే. జెఱువులం ద్రవ్వె నూతులు వఱలఁ జేసె

వర్ణసంకర మది లేనివరుస నడవె

నాల్గుజాతులవారి నానలుఁడు ధర్మ

మూర్తియై ముజ్జగంబులఁ గీర్తి పర్వ.

129

క. జారులుఁ జోరులును దురా

చారులుఁ గూరులును నిత్యసత్యవిదూరుల్

లే రెపుడుం బంటలతో

ధారుణి పాలుపాండు నలుఁడు తత్పతి గాఁగన్.

130

వ. ఇట్లు ధర్మైకతత్పరుండై ప్రజలం బాలించుచున్న సమయంబునం

దొక్కనాఁడు.

131

—●— నలుఁడు కలిచే వంచితం డగుట. —●—

ఉ. కాల్యుడి చేసి కాళ్లు గడుగ న్నఱపుం గొని వార్చి సంధ్యైకై

కేల్తాగిచె న్నలుం డపుడు క్రేవల నున్న కలీశ్వరుండు పో

కాల్చని రేఁగి నైషధునికాయమునం జొరఁ బాఱి బోరనన్

జాల్తుఁడు పుష్కరాహ్వయునిచక్కటికిం జని వేడ్క నిట్లనున్. 132

ఆ. కలిని నేను రాజ! నలుని వంచించు ద

లంచినాఁడ నీవు మించి వాని

తోడ జూద మాడి తులలేని తద్రాజ్య

మొడిసి కొనుము తోడుపడుదు నేను.

133

సీ. అని కలి ప్రేరేచి యపుడ వృషం బయి

యనుసరించెను వానియాలఁ జేరి

యతఁ డాతనిం గూడి యరిగి నలుం గని

పిలిచె దురోదర మెలమి నలువ

నలుఁడు జూదం బాడఁ బిలువంగఁ బడి పోవ

కుంట కా దని దాని కొప్పుకొనియె

నికృతిఁ బుష్కరుఁ డొడ్డి నిలిచి పాచికలను

దొరలించె ఫలకమం దురురయమున

తే. గలిసమావిష్టుఁ డగుట నన్నులుఁడు మొనసి
 తనకుఁ గలసర్వభవము లుత్తమము లొడ్డి
 యోడె నాపులు వారింప సుడుగ కాడి
 చలముఁ గొని యాడుచున్న పుష్కరునితోడ.

134

— సలుఁడు పుష్కరునితో జూరమాడి యోడిపోవుట. —

వ. ఇట్లనేకమాసంబులు విడువక చలంబున జూరం బాడునలు నుడువం
 జాలక ప్రకృతిప్రధానవర్గం బది యంతయు సూతముఖంబున దమ
 యంతి కెఱిగించిన నామె దుఃఖించుచు వచ్చి దుర్వ్యసనాసక్త
 చిత్తుం డగుప్రాణేశ్వరుని గాంచి నాథా! నిన్నుఁ జూచువారై
 పారులెల్లరు వచ్చి ద్వారదేశంబుకడ వేచియున్న వారు. నీ వీదురో
 చరం బుడిగి వారి నాదరింపు మని గద్గదస్వరంబునం బలికినఁ గలి
 సమావిష్టుం డగు నతండు ప్రత్యుత్తరం బిడ కాడుచుండె నది
 యెఱింగి చేయునది లేక శోకించుచుఁ బ్రకృతివర్గంబు నిర్గమించిన
 నామె యున్నత్తుని తెఱుగున నొడ లెఱుంగక యోడినకొలంది వేడుక
 వీడక మత్సరంబు పెచ్చుపెఱుంగ మఱియు మఱియు నొడ్డి యాడు
 చున్న జీవితేశ్వరం జూచి పాచికలు పరాఙ్ముఖంబు లగుటఁ బరికించి
 తమ కపజయకాలం బని తలంచి పరిదేవనంబు నేయుచు నంతిపురం
 బునకుం జని బృహచ్చయన యనుపరిచారికం బుచ్చి మంత్రులకుం
 జెప్పి వార్షేయుం డనుసారథిం బిలువఁ బంచి వాని కిట్లనియె. 135

ఉ. సూత! యెఱుంగుదే కడ విశుద్ధచరిత్రుఁడు నైషధావనీ
 నేత నిజప్రభావ మది నీ అయిపోవ నెటున్న వాఁడొ నా
 కీతటి సందియంబ యగు నే మనుదాన నె దెట్లు మాఱునో
 ద్యూతము మానకుండె నయ యో! సుహృదుల్ తగ దంచుఁ జెప్పినన్.

వ. ఇది యంతయుం గాలమాహాత్మ్యంబ కానిమ్ము రాజదయితమ్ము లగు
 నశ్వరాజమ్ములం బూన్చినరథంబునై మాదారకుల నిడుకొని కుండిన
 నగరంబునం గలబంధుజనులకడ విడిచి నీవు నంద యుండు మట్లు
 కాదేని నీయిచ్చవచ్చినచోటికిం బోయి యుండు మనిన నతండును.

తే. మంత్రులకు దాని నెఱిగించి మఱియు వారి
 యనుమతి గొని దొరబిడ్డలను రథమ్ము
 మీఁద నిడికొని చని భీమభూదయితున
 కప్పనము చేసె నంతయు నడుగఁ జెప్పి. 138

తే. పిదప నాతఁడు దుఃఖంబు పెచ్చుపెఱుగ
 నట వసింపక తిరుగుచు నందు నిందుఁ
 జని యయోధ్యలో ఋతుపర్ణసారథి యయి
 బ్రతికి యుండినదానన భృతికి నిలిచె. 139

వ. ఇటఁ బుష్కరుండును. 140

ఉ. మోసము చేసి జూదమున మోదము హెచ్చ నలావనీశునికా
 ద్రోసి సమస్తసంపదలతో మహిరాజ్యము నాహరించి పెకా
 వాస మెసంగ నిట్లనియె నయ్య! పణం బిడ నుండె నేని నీ
 వీసమయంబునం దిడి వహింపుము హస్తమునందుఁ బాచికల్. 141

తే. గెలిచికొంటి కదయ్య! నీకలధనంబు
 లెల్ల దమయంతి యొక్కతి యే విశిష్ట
 యగుచుఁ గానంగఁ బడు దాని నలర నొడ్డి
 యాడు మిష్టంబ యేని నా నవనివిభుఁడు. 142

వ. హృదయవిదారకంబు లగువానివచనంబులకు మనంబునం గనలియుఁ
 జేయునది లేమిం జేసి మారు పలుకక తనమేనిపైఁ గలసర్వవిభూష
 ణంబులుం దీసి వైచి యేకవస్త్రధరుండై శోకించుచుం దొలంగి పోయె
 దమయంతియు నిరస్తభూషయు నేకవస్త్రయునై పతి ననుసరించె నన
 నైమిశారణ్యవాసు లవ్వలివృత్తాంతంబు సెప్పుమని సూతు నడుగుట
 యును. 143

— ఆ క్వా సాం త ము. —

శా. నా కీ వీయుపకారముకా సలుపు మన్నం జేత నైనంతలోఁ
 భో కా దం చనఁ భోక చేయుటకు నై పూనుకా దయాస్వాంతుండై

శ్రీకాంతుం డలతూములూరికులవర్ధిష్ఠుండు వానిన్ శుభ
 శ్లోకున్ శ్రీశివరామనాముని మహేశుం డేలు నెల్లప్పుడున్. 144

గద్యము. ఇది శ్రీమహామహోపాధ్యాయ, కలాప్రపూర్ణ కవిరాజ
 కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి ప్రణీతంబయిన నైషధీయ
 చరితం బనుశృంగారతరంగిణియందుఁ జతుర్థతరంగము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీరస్తు.

నైషధీయచరితము

శృంగారతరంగిణి

పంచమతరంగము.

వేంకటరమణాంబా

పావనతరగర్భశుక్తివరమకాక్తికమ

స్త్రైవెలసి సకలబుధజన

సేవితరుఁ డగుతూములూరిశివు నేలు శివా.

1

వ. అక్కఱకుండు శౌనకాదుల కిట్లనియె నట్లు దురోదరంబున నోటు
వడి తొలంగి పోయి.

2

☞ నలుఁడు దమయంతితో వసుల కరుగుట. ☞

తే. నలుఁడు దమయంతితోఁ జేదవలెఁ బురంబు
వెలిఁ ద్రిరాత్రము లుండె నవ్వేళఁ బుష్క
రుండు చాటించె నలుపాలి కొం దెవండు
చనిన శిక్షింతు నని యుగ్రశాసనంబు.

3

శా. దానంజేసి యెవండు నాతనికి సత్కారంబు గావింపఁ బోఁ
డానా శ్లఱ్ఱు పురోహతమున నీ శ్లాహారమై యొప్పు ధా
త్రీనాథుండు తుధార్తుడై నవసి యెండే గందమూలాదు లే
నానో యంచుఁ జరించె నల్లడ నరణ్యంబందు దైన్యంబునన్.

4

చ. తిరుగుచు నైషధేశుఁ డొకదిక్కున బంగరువన్నె తొక్కలకొ
బరంగిసపక్షిసంఘమును బాఱఁ గనుంగొని మెచ్చి నా కిటకొ

దొరకెను భుజ్య మందునను దోరపుటాణిలి వీటు చంచు స
త్వరముగఁ బట్టుకొఁ దలచి వై చెను గట్టివచ్చి దానివై. 5

మ. అవి యప్పట్టముతోడఁ బై కెగసి దుఃఖాక్రాంతుండై పినుండై
భువి నున్నట్టిదిగంబరు న్నలుని సంబోధించుచు స్నేము నీ
దవుసర్వస్వముఁ గొన్న పాచికల మి ట్లాచ్చాదనంబుకొ హరిం
చువగ న్విచ్చితి మంచుఁ బల్కి చనుడుకొ ట్తోజీతలా ఫీశుఁడున్. 6

వ. దీనవదనుండై దుఃఖించుచు దమయంతిపిక్కుమొగం బై. 7

చ. గరితరొ! దయ్యపుంజెయిది గంటివె పాచిక లంట పము లి
వ్వరుస నధోంశుకంబుఁ గొని పాతె నయో యిఁక నేమి నేయుదుకొ
సిరి చెడి యున్న నే నెటులు జీవనయాత్ర పొనర్తు నార్కుడకొ
గురుతరదుఃఖసంకమునఁ గూలితి సోలితి నాలితో నిటన్. 8

వ. అని మఱియు. 9

తే. సుదతి! విను నాహితోక్తు లియ్యది విదగ్భ
కిది యవంతికిఁ గోసల కిద్ది దక్షి
ణావధంబున కిద్ది వింధ్యమున కిద్ది
తెరువు లివి యన్నియును వీనిఁ దెలిసికొనుము. 10

వ. అని మాటి కార్తుండై పలికిన నులికిపడి దమయంతి డగ్గుత్తిక వెట్టి
పతి కి ట్లనియె 11

చ. అకటకటా! మదీయహృదయం బిది చీల్చినయట్ల యయ్యె నీ
వికృతవచఃప్రసంగముల వేగితిఁ గూటిక కాక యిట్లు గు
డ్లకుఁ జెడి కాననంబున బడల్పుడుని న్నిటు వాసి పోవ మా
మకమన మిచ్చుగించునె శ్రమం బని యెంచునె జీవితేశ్వరా. 12

తే. వనములం దుండి శ్రాంతుండై వనటఁ గుండు
పతినిఁ బాయక యుండినసతి తదీయ
విక్లమం బెల్లఁ బోకార్చి విరతిఁ గూర్పుఁ
దలచు సతికన్నఁ జుట్టంబు గలదె పతికి

- సీ. ప్రాణనాథునకుఁ గైవల్యసంప్రాప్తికి
 సదన మైనది ప్రాణసతియ సూవె
 మగనికి నీరేడుజగములందును నిద్ద
 మగుయశం బిడునది మగువ సూవె
 పతి కనంగదశాప్రతతి దాఁకుండ ని
 రతసౌఖ్య మిడునది రమణి సూవె
 యింటియాతనికి ననేకాపదలు వాపి
 యలరించునట్టి దిల్లాలు సూవె
- తే. పనుల దాని కరణములఁ బరమమంత్రి
 భోజ్యములఁ దల్లి రతి రంభ భూమి క్షమను
 రూపునను లక్ష్మీ యనఁగఁ జేర్కొనుచు నిల గృ
 హస్థు నేలెడునది గేస్తురాలు సూవె. 14
- చ. బ్రదికినయప్పు నీడవలెఁ బ్రాణవిభు న్విడ కుండునట్టి దై
 సదమలచిత్తముం గలిగి సంతతనేవ యొనర్చుగేస్తురా
 లెదియును వెంటరాదు తను వీఁగి గమించెడునప్పు డొక్కయ
 య్యదియ చితాగ్ని మే న్విడిచినట్టిద యై పతిదారిఁ బట్టెడున్. 15
- క. విను మఖిలదుఃఖరోగా
 ర్హనకుం బరమాషధంబు స్తుతమతి యగుచున్
 జనుభార్య యని వచించిరి
 మునితుల్యులు వైద్యు లెల్ల మును జననాథా. 16
- వ. అని పలికిన నలుం డి ట్లనియె. 17
- తే. తన్ని! నీమాట తథ్యంబు ధరణిలోన
 నార్దుఁ డై యున్న వానికి నాలిఁ బోలు
 మిత్ర మాషధమును లేవు మేను విడిన
 విడుతునే కాని విడుతునే వెలది! నిన్ను. 18
- ఉ. నా దమయంతి యి ట్లనియె నాథ! నను న్విడనాడునిచ్చు లో
 లే దనుడేని మార్గముల లెక్క వచింపఁగ నేటి కిట్లు కా

దేదియొక కల్లె గావునన యిట్లు గణించితి పంచు లోన నెంతో
 తో దయివాటుచున్న యపి దుఃఖ మకారణజాయమానమై. 19

క. అది గాక నాదుబంధుల
 సదనంబున కరుగు మనెడి సద్భావమయేకా
 సదమలమతి! యిరువుర మరు
 గుద మట మాతండ్రి యరసికొను మనల దయన్. 20

తరువోజ.—

అనిన నలుం డను నతివ! నారాజ్య
 మలవిదమ్మనిరాజ్య మరయ నొక్కటియ
 యనఁ దగుఁ గాని ము న్నచటికి నే మ
 హావిభవంబుగ నరిగియు నిప్పు
 ధనవిహీనుండ నై దైన్యంబుతో ము
 దంపడి పోయి తద్బంధుజనాళిఁ
 గనుఁగొన నోప నోకమలాయతాక్షి!
 కరముఁ జింతిలకు మిక్కరణిఁ జిత్తమున.

❀ ❀ హో రా ర ణ్య వ ర్ణ న ము. ❀ ❀

వ. అని నలుండు వైదర్భి నాశ్వాసించి పలుకుచు దానికట్టినపుట్టంబున
 సగంబు దానునుం గట్టుకొనియె నట్లు వా రేకవస్త్రసంవీతులును
 క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతులు నై యిట్టు నట్టు మెట్టుచు మహారణ్యం
 బునం బ్రవేశించి రదియును. 22

నీ. ఒండొంటితో నుండుదండ్రికొండలు మెండు
 కొని యాకసంబును గనుచునుండ
 గట్లతోఁ బోట్లాడునట్లుబ్బి చీకట్ల
 నిడుచెట్లు పొలమెల్ల నిటికి యుండఁ
 జిక్కనై యొక్కొక్కఁ డక్కజంబుగ నిక్కి
 బలురక్కసులు దిక్కు లలముకొనఁగ
 నల్లిబిల్లిక నల్లి మొల్లమై ముళ్లతోఁ
 బెల్లీచి పెనుఢొంక లల్లుకొనఁగఁ

తే. బులులు సింగము లెల్లు లేస్తులును గారు
దున్నలు దొట్టిదుష్టజంతువులు ప్రబలఁ
బాములు దేళ్లు జెట్టులు ప్రాకులాడ
గహనమై చూడ నయ్యె నక్కాననంబు.

23

మ. పులి గానీ గిలి గాని యొక్కపరి పెంపుం గల్గి వెల్లార్చినం
బొలమెల్లం గలయంగఁ బర్వి గుహలం బూరించి హోర్వారవం
బలుపం బంటకుఁ గాక వీఁక మెయి బ్రహ్మాండంబు ప్రీలించున
ట్టులయై తెం పది లేక జామువఱ కుండుం గొండల న్నిండుచున్.

మ. అటవీగర్భముఁ జూచునిచ్చమెయి సప్తాశ్వండు దీప్తాంశువుల్
పటుశక్తిం జొరఁ జేయ నెంచియును జాలఁ లేక వీఁక స్వహో [జా
త్కటదేవళుఁ మృగవాహుఁ బుచ్చుటయు నాతం డెంతయే నందుఁ
చ్చుటకుం జూచెను గాని సాధ్యపడ దాచొ స్పితయు నివృతగన్.

మ. శరణం బయ్యెడు జారచోరుల కజస్రం బంధకారంబు శాం
బరికిం దానక మట్టిదోషిని నశింపం జేయ నౌ నంచు భా
స్కరుఁ డన్న నివని బీతునం బఱచి రక్షం గోరి తత్కాననాం
తరమం దెల్లెడ నిండి యుండె నన నాధ్యాంతం బటం జొప్పడున్.

వ. అట్టి మహారణ్యమధ్యంబునం బడి జాయాపతు లిరువురం బోయి
పోయి యొక్కచో నధ్వగులు విశ్రమింపం గట్టినయొకచట్టిం గని
యందుఁ బరాగపటలపరీవృతాంగులై కడుంగడు విలపించుచు ధర
ణీతలంబునం బడి నిద్రవోయి రంతఁ గొంతపడికి దుఃఖోన్మధిత
చిత్తుం డగుటంజేసి రాజసత్తముండు కన్నుఁ దెఱచి గాఢనిద్రావశం
బున నొడ లెఱుంగక పండియున్న ప్రాణేశ్వరిం దిలకించి రాజ్యాప
హరణసుహృత్త్వ్యాగవనవాసాదులం దలంచుకొని పలవించుచుం దన
మనంబున.

27

చ. మలయజవాయు వైన నొకమాడ్కిన కాక కడంకఁ దాకె నే
నలనెడునీలతాంతమృదులాంగి యొకించుక యెండక న్నెటక
దెలియనియీస్పృపాలసుత నేఁ డిటు ఘోరవనాంతరంబుల
స్వైలగుచు నిట్టితాకటికినేల శయింపఁగ నయ్యె నయ్యెయో.

28

ఆ. కాటుకెండలోనఁ గాల్చుడ పచ్చులు
 నలసి సోలసి యీలతాంగి యిచట
 నొడలు తెలియకుండఁ బడి నేల నిద్రించు
 చుండె దీనిఁ గనిన నుల్ల మెరియు. 29

ఉ. అక్కట! నాకుఁ గూర్చుపరమామలగాత్రి నరేంద్రపుత్రి, తా
 నిక్కరణి న్నగం బొగులు నెంతయుఁ జింతల దీనిఁ గూడి నే
 నిక్కడ నుండ నోప మఱి యొక్కడి కేనియుఁ టోప నోప నే
 చక్కీ మెలంగువాఁడ సతిజాడఁ గనుంగొన దుఃఖ మయ్యెడిన్. 30

— నలఁడు దమయంతిం చెడఁచాసి బోవుట. —

క. స్వజనత్యాగము మేలో, నిజమరణము మేలో యెట్లు నేఁజేసినచో
 వృజినంబుగాక యుండునొ, నిజ మారయ లేకయుంటి నెవ్వనమందున్.

చ. నను విడనాడె నేని యెలనాఁగ నిజాపులఁ జేరు నెట్టులే
 నను విడనాడకుండిన వనంబులఁ బెస్వగ లందు నిక్కువం
 బని బహారీతుల న్ననమునందు విచారము చేసి చేసి వీ
 నిని విడు టొప్పు నం చతఁడు నిశ్చయముం బొనరించె బిమ్మటన్. 32

తే. కలిసమావిష్టుఁ డగునతం డలరుబోడి
 విడిచి పోవఁగ సమకట్టి వెలఁచిమిన్న
 కట్టుపుట్టమ తనకును గట్టుపుట్ట
 మగుట నడిమికి ఖండింప నాత్త నెంచి. 33

వ. దమయంతి మేలుకొనకుండ నే నెట్లీవస్త్రావక ర్తనంబు నేయుదునో
 యని సభాభవనంబు నలుగడం గలయఁ బరికించి యొక్కచో నొక్క
 యొఱలేనిఖడ్గంబు పడియుండం గని దాని నందుకొని తద్ధారాగ్రం
 బున వస్త్రార్థం బుత్తరించి నివృత్తహృదయుండై వెడలి కొండొకదవ్వ
 చని మరలి వచ్చి నిద్రించునామెం జూచి శోకించుచు. 34

తే. ఎండకన్నును వానక న్నెఱుగకుండ
 సంతిపురముల నుండునీయన్నమిన్న
 యిట్లనాభవలెకా సీరు లెడల నేల
 నొడ లెఱుంగక నిద్రించుచుండె నకట! 35

చ. మలయజవాతపోత మొకమాడ్కి శరీరము సోక వచ్చినఁ
 జెలి యిది కందిపోవు నని చేడెలు వేడుక వీడి నెమ్మనఁ
 బుల భయ మందుచుండెదరు పోడిమిమై మెలమెల్ల నాడుచో
 నలసెడునీనెలంత కీటు లయ్యెనె దయ్యముచెయి నక్కటా. 36

తే. హంసతూలికాతల్పమునందు బండు
 కొనియు మే నొత్తై నని వెతం గొనెడుపువ్వుఁ
 బోడి నే డిట్లు నేలపై బూదిలోనఁ
 గండ్లు లొత్తఁగ నిద్రింప గలిగె నకట. 37

వ. నే నీనారీశిరోమణిం బెడఁబాసి పోయినంతలో మేలుకాంచి. 38

చ. చినిగినచీర మేల్కొనినచేడియకంటఁ బడంగ బెంగమైఁ
 దనమది నెంతచింతిలునొ తామరనేక్షణ నన్నుఁ గాన కి
 వ్వనమున నెట్టు లుండునొకొ వాచవి కాదొ మృగాళి కియ్యెడం
 గనుఁగొనునాకు నశ్రువులు కాలువ గట్టఁగ సాగె నయ్యయో. 39

వ. అని మఱియు నిట్లు ఘోరారణ్యంబునం బడి యున్న దీని నాదిత్యులు,
 నశ్వులు, విశ్వేదేవులు, మరుద్గణంబులు నేప్రాద్దు రక్షించుచుండురు
 గాక యని దీనించి దేవురించుచు గలిసమాహృతజ్ఞానుండై నైష
 ధుండు. 40

చ. విడి వడిఁ గొంతదవ్వు చని వెండియు వచ్చి సభాస్థలంబునఁ
 మడఁలినఁ జూచి దుఃఖమున మా నఱియుండి యొకింతనేపు పై
 వెడలియు వెండి వచ్చియును వీఁగుమనం బది రెండుపాయలై
 నడవ నరేంద్రుఁ డుయ్యెల యనం దలపోయఁగ నయ్యె నయ్యెడన్.

❀ దమయంతి పతిం గానక దుఃఖించుట. ❀

వ. ఎట్టకేలకుం గల్యవకృష్టుం డగుటం జేసి తెంపు చేసికొని నలుండు
 దైన్యంబు దోషం జేయుచున్న దమయంతి నాశూన్యవనంబునం దిగ
 విడిచి చనియె నంతఁ గొంతవడి కక్కాంత మేలుకొని కన్ను విచ్చి నలు
 గడం గలయఁ బరికించి నలుం గానక శోకవ్యాకులితచిత్తయై తత్తటం
 పడి మిగులవగలం బొగులుచు నిజవస్త్రావకర్తనం బట్టె కంటం బడ
 హో యని యుచ్చస్వరంబున. 42

సీ. హానాథ! హానాథ! హాజీవితేశ్వర!

ననుఁ బాసి పోవుట న్యాయ మటువె?
 నాబహిఃప్రాణమా! నను విడనాడి పో
 నెట్లు కాల్లాడెనో యెఱుఁగఁ జెప్పుమ?
 నినుఁ బాసి యే నొక్కనిమిషమాత్రం బైన
 నెఱ్ఱేనఁ బ్రాణముల్ నిలువఁ జాల
 విడువ నోడకు మని నుడివి సత్యం బది
 పోకార్థవే యిట్లు పూజ్యచరిత!

ఆ. నిదురపోవు నన్ను నెఱి వీడి ఘోరాట
 విని మృగాళిఁ బడఁగ విడిచి పోతి
 వకట! నష్ట నైతి నతిభీతి కైతిఁ జ
 చ్చితి నయొ! యిఁక నేమి నేయుదాన.

43

క. బలవన్తరణము తగ దని

పలికిరి మునివరులు దానఁ బ్రాణములు విడకొ
 దలఁచియుఁ దలఁకితి లేకు
 న్ను లలి నివ్విడకుండుదాననా? కాయంబున్.

44

మ. పరిహాసంబునఁ జేసి మాటికిని న న్బాటించి వీక్షించుచుకొ

సరసకొ గుల్మములందు డాఁగి వగల న్వర్తింతువో కాని నా
 కరయకొ రామి భయంబు దుఃఖమును హెచ్చయ్యెకొ భరింపంగ లే
 నరవిందేక్షణ! దర్శనం బొసఁగి న న్నాలించి పాలింపవే.

45

మ. ఒకనాఁ డీవును నేను గూడి పురబాహ్యోద్యానమాకందవృ

క్షకదంబంబులనీడలందుఁ గడువేడ్కొ మెట్టి క్రీడించుచో
 నొకయారంబున డాఁగి కూ యనుచు న న్నోడించి త ళ్లిప్పు మా
 మకచిత్తంబు గలంగ డాఁగితివొ రమ్మా తాళలే నిం కిటన్.

46

తే. లోకపాలురకడ నీవు నాకుఁ గూర్చి

వాకొనినవాకు లెల్ల లోకైకనాథ!
 సత్యములు గాఁగఁ జేయ నీస్వాంతమందు
 దలఁపు మిపు డెంతయేనియు దయ గలిర్ప.

47

తే. ఇట్లు పడునన్ను నోదార్ప వేమి వచ్చి
నాకు శోకింప నింతయు నీ కయి కడు
నొగిలి శోకింతు నాకటఁ దగిలి నన్నుఁ
గూడ కెటు పలవింతు వొక్కో యటంచు. 48

వ. అని శోకార్తయై విలపించుచు లేచి నిలువ నోప కిలం బడి లేచి
యిట్టట్టు మెట్టుచు నిట్టూర్పు వుచ్చుచు నార్పుచు నేడ్పుచు నల
యుచు సొలయుచు దిక్కులు చూచుచు నదరుచు బెదరుచు సంచ
లించుచుఁ దమ కట్టియిక్కట్టు తెచ్చిపెట్టినకట్టిఁడలం దిట్టుచు బిట్టు
ప్రలపించుచు శార్దూలాదిదుష్టసత్వసేవితం బగు నమ్మహారణ్యంబున
నందు నిందుఁ బతి నన్నేషించుచు నున్నతవలె సంచరించుచుండె
నాసమయంబున. 49

—ॐ దమయంతిం గొండచిలువ పట్టుకొనుట. ॐ—

తే. ఒడ లెఱుంగక తొట్టుపా టడర వచ్చి
తనదుచెంగట మెట్టెడుతన్ని నరసి
సరభసంబునఁ బట్టె యుద్ధరము మెండు
శొన మహాకాయ మగునొక్కకొండచిలువ. 50

చ. పెదపెదనల్లమచ్చ లతభీష్మములై యొడలెల్ల మొల్లమై
బెద రిడుచుండఁ గొండవలె విగ్రహ మాగ్రహ మే యనంగ నై
పొదల మహాగుహం దెగడుపోలిక నాలిక లార్చునోటితో
నదటున వచ్చి పట్టుకొనె నట్టిటు మెట్టెడున త్తలోదరిన్. 51

చ. పదములు పామునోటఁ బడఁ బట్టు విడం బొనరింపఁ జేతులకా
విదులుచుచుం దదాస్యమున వ్రేయుచు రాయుచు సంచలించుచో
నది తనతోఁకతో నదిమి హస్తయుగంబును మేనుఁ జుట్టినం
గదలఁగ లేక కూలఁ బడి కాంత నిలాంతము సంతపించుచున్. 52

వ. అట్లు తన్నుఁ బట్టినం బట్టు తప్పించుకొనం జాలక జాలింబడి కరం
బాక్రోశించుచు నుచ్చస్వరంబున. 53

ఉ. ది క్కిసుమంత లేక యిట దేవురుగొ ట్టన మెట్టుచున్న న
న్నిక్కడ మొక్కలీఁ డగుచు నీవెనుఁబాము గ్రసింఁచె నక్కటా!

యొక్కడి కేగినాడవా హృషిశ్వర! చ న్విడి నేగి యయ్యె నీ
వక్కటికంబునం గదియ నై హృదయేశ్వరి నన్నుఁ గావవె.

54

తరువోజ.—

అని వగచుచున్నయవసరమందు

నటకు మృగవ్యాధుఁ డరుచెంచి యొకఁడు
ఘనభుజంగమముఖగహ్వరమందుఁ

గ్రాలెడుదమయంతిఁ గని వేగిరించి
తనచేసురియ నోటిదరినుండి ప్రయ్యఁ

దఱిగి దాసరిపాముఁ దడయక చంపి
వనజాక్షి వెడలించి వనముల సర్ప

వదనస్థితం బైనవర్షంబు గడిగి.

55

వ. వన్యంబు లాహారంబుగా నిడి దమయంతి నూఱుడించి యిట్లనియె.

ఉ. ఎవ్వతె వీవు ఘోర మగునివ్వన మెవ్వగఁ జేరఁ గల్గె తీ
నివ్వెట కేమికారణము నీరజలోచన! చెప్పు మన్న నా
యవ్వ నిజప్రవృత్త మది యంతయుఁ దా మృదులస్వరంబుతో
నవ్వనచారికిం దెలియ నానతి యిచ్చె యథాక్రమంబుగన్.

57

తే. అయ్య! ననుఁ గొండచిల్వ కాహార మగుచుఁ

బోవ నగుదాని నీరితిఁ గావ నైతి

నీవు, నీఋణ మెట్టులు నేను దీర్చు

కొందు నోతండ్రి! నీ కిదే వందనంబు.

58

తే. అట్లు పల్కిన విని మృగవ్యాధుఁ డర్థ

వస్త్రసంవీతఁ బీనసంవర్షలస్త

నాధ్య సుశ్రోణిఁ జంద్రనిభాస్య సుంద

రాంగిఁ గని కామశరవిధుఁడై తపించి.

59

ఉ. చక్కనిచుక్క యిక్కలికి జాబిలి యిబిడమోము చందోపల్
జక్కవలక హాసించెడిని జానుఁగు లెన్నఁగఁ జక్కిలంబు లీ
ముక్కును జెక్కివేసినటు ముచ్చటఁ గూర్చెడుఁ జిల్కపల్కు ల
మ్మక్క! యొయారి దీని బిగియారఁ గవుంగిటఁ జేరఁ దీనెదన్.

60

ఉ. బంగరుబొమ్మ కొమ్మ యిది బాపురె! యీపువ్వుబోడితోడ నే
 సంగతి నేని కూటమి పొసంగఁగఁ జేసికొనంగఁ గల్గెనే
 సంగజతాప మార్పుకొనునట్టిద కాదు మదీయజన్మముఁ
 వంగసముం దరించెడిని వాకొన నేటికి నేనే పో దొరన్. 61

క. ఇది నా కాలై నాగుడి
 సెదెసం గా ల్వెట్టె నేని చెప్పఁగఁ బని యుం
 డదు నేన కుబేరుడ న
 య్యెద వెన్నుఁడు నా కడంగియే యుండు నికన్. 62

వ. అని పలుదెఱుగులం బడి పలవించుచు మోహపరవశంబున నొడ
 లెఱుంగక క్రిందు మీఁదు లరయఁ జాలనిచిత్తంబున నత్తమిల్లుచు
 మెత్తనివచనంబుల నత్తన్వి ననునయించి తనమనోరథం బెఱింగించి
 చెనకం జూచుటయు సంతలో నగ్ని శిఖయుం బోలె నంట శక్యంబు
 గాక వెలుంగునమ్మహాపతివ్రత. 63

— మృగవ్యాధుఁడు దమయంతి ముట్టఁ బోయి మృతుం డగుట. —

చ. తగ దిటు లోరి! దారి నను దాసరిపాము మొంగంబులోఁ బడం
 దెగియెడుదానిఁ గాచితివి దేవుడ వైనను దండ్రి వైన నీ
 వగుదువు నేఁ ద్రిలోకవిభునంతటివానికి ధర్మపత్ని నై
 తగియుం బతివ్రతాత్వమును దాలిచి యుంటిని నీ వెఱుంగవో? 64

ఆ. అగ్ని శిఖయుం బోలె నంట శక్యము గాదు
 నన్నుఁ బోటిగరితఁ గన్నుఁ గాన
 కిట్టిపనికిఁ బూన నట్టె చా వగు దెంచు
 నొడలిమీఁదియాస విడకు మన్న! 65

వ. అని బతిమాలుచుం బలుకుచున్నను గన్నుఁ గాన కమ్మగవధాజీవ
 నుండు సద్భావంబు లేనిమూర్ఖుండును మోహపరవశుండునుం
 గావున వెనుకముందు లెఱుంగక ముట్ట వచ్చుటయు నామె కన్నెఱ్ఱి
 చేసి నేను బతివ్రతన యేని పరమేశ్వరుండు నన్ననుగ్రహించుఁ
 గావుత మని పలికి వానిదెస నలుకం జేసి యొక్కొంతలో నింత కన్నుఁ
 దెఱచె. 66

క. కనుఁ నెఱచునంతమాత్రం
 బున దాహానలవిదగ్ధభూరుహముప లెఁ
 దనువునఁ బొగ లెగయఁగ న
 వ్వనచరుఁడు గతాసు వగుచు వసుధం బడియెన్ 67

వ. అంత నాదమయంతి వసుధం బడినవానిం జూచి వగచుచు. 68

ఉ. దాసరిపామునోటి కగుదాని ననుం బ్రదికించి తండ్రి వై
 దోసమువంకఁ బోవుటలు దొడ్డతనం బనరాదు నాఁగ నా
 బాస గ్రహింపఁ బోక ననుఁ బట్టఁగ వచ్చినదాన నిట్టు లై
 పాసితె నీదుచుట్టములఁ బాప! మయో! విధి చెయ్యి తప్పునే. 69

క. నను బ్రదికించినకతనక, ఘనతరపుణ్యం బొనర్పఁ గలిగెం దానక
 వనచరుఁడు వీని కయ్యెడు, ననువగులోకముల సుఖసమంచితరీతుల్.

వ. అని పలికి దమయంతి సింహశార్దూలాదిదుష్టవత్వసమేతంబును, నానా
 విధపక్షిగణాకీర్ణంబును, స్థైచ్చతస్కరనేవితంబును, సాలవేణుధరా
 శ్వత్థతిందుకార్జునాదివివిధవృక్షసంఘన్నంబును, ధాతుశతనద్ధభూధ
 రాంచితంబును, మహాోన్నతనికుంజపుంజరంజితంబును, నవీనదసరస్త
 టాకవాపీకూపశతసహస్రశోభితంబును, బిళాచోరగరాక్షససమూ
 హాసమావృతంబును, నగునమ్మహారణ్యంబు భర్తృవ్యసనపీడితయై
 ప్రవేశించె నంత. 71

ఉ. ఘోరవనంబునం దిటులు కొంతనరాని మహార్తి నొందు నీ
 సారసపుత్రనేత్రఁ గనఁ జాల నటంచుఁ దలంచి మిత్రుఁ డీ
 ధారుణి వీడి పోవు ననఁ దారకమార్గము వట్టి పశ్చిమ
 ద్వారమునుండి పోయి చరమాద్రిని దాఁటె రయంబు వెంపునన్.

క. కెంజాయ లడరి యుడిగెన్
 సంజయు సరిపడియె నవుడు సాంద్రంబై నిం
 గిం జితపడియెన్ మ్రబ్బులుఁ
 బెంజీకటు లలముకొనియెఁ బృథివితలమునన్.

— ౧౦ ధ కార వ ర్ణ న ము. ౧౦ —

సీ. కాలకంఠుని కంఠగహ్వారంబుననుండి
వెలికి వచ్చినహాలాహాల మనంగఁ
ద్రికకుచహార్యంబు తెగి భిన్న భిన్నమై
విశ్వంభరం బడి విరిసె ననఁగ
బ్రహ్మండు తనకు లోఁ బడినచందురు కళం
కముఁ దీసి యటు పాఱఁ గ్రాసె ననఁగ
యమరాట్టు తనదువాహనముతో మెట్టుచు
నిజకాంతి జగమెల్ల నించె ననఁగ

తే. జారచోరాపకీర్తి యాచక్కిఁ బిక్క
టిల్లి యీరైదుదిక్కుల నల్లె ననఁగఁ
గన్ను మిన్నును గనరాక కడఁగి మిట్టు
పల్ల మొకటిగ ధావంతంబు పర్వె నవుడు. 74

క. పుడమి యిది యాకసం బిది
కడ లివ్వి యనంగ రానిగతిఁ జిక్కఁగ నై
కడుకొని సూదులఁ బొడువఁగ
నెడ మింతయు లేక ధావంత మెంతయు విరిసెన్. 75

వ. ఇ ట్లంధకారంబు బంధురంబై కన్ను మిన్నుఁ గానరాకుండునట్టిసమ
యంబున నవ్విదర్భరాజనందన డెందంబున భయం బిసుమంతయుం
దొరల నీయక నిజాధినాథు నన్నేషించుచు శరీరపాఠవశ్యంబున నగ
పడినవాని నెల్ల నడిగికొనుచుం బోయి పోయి యొక్కచో నొక్క
శిలాతలం బాశ్రయించి మగని నుద్దేశించి దుఃఖించుచు. 76

ఉ. ఎక్కడ నుంటి వోయి హృదయేశ్వర ! నా విడనాడి యివ్వనికా
మిక్కిలిజన్నముల్ సలిపి మిథ్య వహించుట నీకుఁ బాడి గా
దక్కట ! నాసమక్షమున నాసురవద్యులు వించునుండ నీ
వక్కటికంబునకా నుడివినట్టినుడుల్ స్ఫరియింప నొప్పదే. 77

క. ధర సాంగోపాంగసవి
స్తరవేదచతుష్టయంబు చదువుటకం శౌక

పర మొక్కసత్యవాక్యము

సరిపాలించుట యటంచుఁ బలికిరి మహానుభావు.

78

చ. పిలిచినఁ బల్క వే మయయొ భీషణమై వివృతాస్యమై మహా
జ్వలగతి మృత్యువో యనఁగ వచ్చి భుజించెడు నకామ్య గేంద్ర మాఁ
కలిఁ గొనియుండె నీదయకుఁ గాఁ గలదానన యేని నీవు నా
వెలలెడు ప్రాణము న్నిలువవే పఱతెంచి నరేంద్రచంద్రమా. 79

సీ. నినుఁ గాక వేటొక్కనెలఁతఁ జ్రేమింప నకా

పలుకు సత్యము సేయఁ దలఁపు మీశా!

చిక్కి వివర్ణనై పొక్కుచుం బిలిచినఁ

బలుక వేటికి మాటు సలలితాత్మ!

యూధనాథుని విడియున్న కరిణివోలె

పగచున న్నేలవో వసుమతీశ!

యీఘోరవనములో నెందును వెదకియుఁ

జూడలేనైతి నికా సుందరాంగ!

తే. వనులఁ బడిపోయె నైషధావనిభండు

• వానిఁ గనుఁగొంటిరే? యని వేని నడుగ

వేడు గనుఁగొంటి నని నాకు వేడ్క మీఱ

మా ర్వలుక నుండునో యిట మానవేంద్ర!

80

వ. అని ప్రలసించుచుం గదలిపోవునామె కష్టార్థమధ్యంబున.

81

చ. వెటవెట శబ్దముల్ చెవులు బీటలు వాఱఁగఁ జేయఁ గాఱుచీఁ

కటులు వడఁగఁ బెంబొగలు కన్నులఁ గొట్టుచు బెట్టు వుట్టఁ బ్ర

స్ఫుటముగ నాల్క లార్పుచును బోరున నాకము ముట్టి దావ మ

చ్చటఁ గన నయ్యె నైషధునిచానకు మానక నాల్గుదిక్కులన్. 82

చ. మృగములు పక్షులుకా బెదరి మేదురనాదము నల్కెలంకులకా

దగులఁగ నార్పుచుకా వడిగ దాహభయంబునఁ బొలుచుండ న

మ్మగువ దవానలం బెదుట మండుచు వచ్చుటఁ జూచి దుఃఖశాం

తిగఁ బరమేశ్వరుండు ననుఁ దేర్చెడు నంచని సంతసించుచున్. 83

ఆ. ప్రలయమందుఁ బోలె బగ్గన మండెడు
 నగ్గిమంటలోని కరిగె నంతఁ
 జల్లఁబడియె స్వప్న సదృశమై కార్పిచ్చు
 మగువతలఁపు వ్యర్థ మగుచుఁ బోవ.

84

పంచ. స్వయంవరంబునందు నింద్రసమ్ముఖంబునకా ధనం
 జయుండు తానును న్వరం బొసంగి యుండెఁ గావునకా
 బ్రియంబునకా సతీమతల్లి బీతునకా స్వదాహాశ
 క్తి యెల్లఁ జెల్లఁ జల్లనయ్యెఁ దేఱి చూచినంతనే.

85

వ. ఇట్లు కార్పిచ్చు చల్లారినంత దమయంతి యెప్పటిదారినబట్టి పోవు
 చుండె నప్పుడు.

86

— ❁ సింహశార్దూలాదులు దమయంతి కెదురుపడుట. ❁ —

సీ. కాండ్రు కాం ద్రనుచును దీండ్రించుకోల్పులుల్
 దాపుదాపున నుండి దాఁటిపోయె
 ఖణిలుఖణి ల్లని కాన దద్దిగ్గ ఱం
 కెలు వేయుసింగముల్ కెలన మెలఁగె .
 బొబ్బాబొబో యని బొబ్బరించునెలుంగు
 గొడ్డు లడ్డంబుగా నడ్డి పాతె
 గింగుగింగు రనంగ ఫీంకరించుచు రేఁగి
 కారుశేనుంగులు కడల నడచె

తే. జిట్టలును గారుదున్నలు సివ్వగులును
 దుమ్ముగొండ్లును దోఁడేళ్లు దుప్ప లార్పు
 లుప్పరం బంట నడయాడెఁ జెప్ప నేల
 పాములును దేళ్లు నల్లడఁ బఱవఁ బొచ్చె.

87

ఉ. నింగి బగుల్చునో యన ఖణిల్లని ఱంకె లెసంగఁ జేయుచుకా
 సింగ మొకండు నైషధునిచేడియచెంతకు రాఁగ నామె నకా
 మ్రింగి మృగేంద్ర! ప్రోవు మని మీఁదికి మీఁదికి వచ్చుచుండ నా
 సింగము ధైన్యముం దెలుపు చిన్నరవం బొనరించి యెగటన్.

88

వ. మునికాళ్లు నేల మోయఁ బీతంబు వెట్టుకొని కూరుచుండి కన్నీరు విడుచుచున్నం గని దమయంతి దానిచెంతకుం జని. 89

మ. మృగనాథుండను నే వనాంతరముల న్నే లందుచున్నాడ నీ మృగమధ్యం గని దీనికష్టములు వో మే ల్లూర్పు లేకుంటి నా దగునాథత్వము కాల్పనే యనుచు దుఃఖావేశముం చెల్పుచుకొ వగ నెమ్మోమునఁ జూపుచుంటివి కదే పంచాస్య! ని న్నెంచెదన్. 90

మ. వనసత్వంబులలోన నీకుఁగలసత్వంబుం గృపావేశముకొ ఘనశౌర్యంబును వీర్యముకొ బలము లోకఖ్యాతసామర్థ్యముకొ గన లోకంబున వేరికేని కలవే కంతీరవేంద్రా! ననుం గని చిత్తంబున నుత్తలంపడెదు నికొ గై మోడ్చి నేసిం చెదన్. 91

వ. అని దానిం దరియ వచ్చినంత నది చేతు లెత్తి దీవించునదియుం బోలే మునికా ళ్లేత్తి శిరం బాఘ్రావించి తొలంగి చనియె నంత. 92

సీ. కారుకాటుకడాలు కాదు కా దనఁ జాలు
 నెఱకలు మేనెల్ల నిండికొనఁగ
 వజ్రసారంబులై వంకలు దేరిన
 ఖరనఖరంబు లుగ్రతను జూప
 నొక్కింతలో నుక్కుఁ జెక్కఁ జాలెడునాఁడు
 తాయి నా నాలుక తొప్పుఁ జూప
 మృత్యుదంష్ట్రలు వోలే మెఱుఁగెక్కుదంష్ట్రలు
 ఘనతరవిస్ఫులింగముల నీన

తే. గుట్టల నైట్టల నైట్టుపొట్టికాళ్లు
 చెట్టుచేమల నెక్కంగఁ జేతులు గను
 బ్రాణికోటికి మృత్యురూపమై నాఁగ
 వచ్చె భల్లుక మొక్కఁ డావనితకడకు. 93

వ. వచ్చినం గని దమయంతి. 94

శా భల్లుకం బిది క్రూరజంతు వగు నాప్రాణంబులం దీసి నా కుల్లాసంబు ఘటించఁ జాలు నని లో నూహించి రా ర మ్మయో భల్లుకేశ్వర! నన్ను జంపి తిని నాస్వాంతంబునం గల్లుగో డెల్లం బాయఁగఁ జేసి పుణ్యమునఁ బొ మ్మే నిన్నుఁ బ్రార్థించెదన్.

వ. అంతలో నయ్యెల్లగొడ్డు కొన్నియారెపం ధ్లాపడఁతకడం బడవైచి వడివడిం బఱచె నంతఁగొంతటిలోనఁ జతుర్దంష్ట్రంబును, మహాగ్రంబు నగునొక్కవ్యాఘ్రం బెదురుపడి లోచనగోచరం బగుటయు వగవ కామె నిశ్చంకంబుగా దానిచెంతకుం జని సంబోధించుచు నిట్లనియె.

ఉ. నీవు మృగాధినాథుడవు నీకు నరణ్యమునం బ్రభుత్వ మకాఁ గావున వేడుచుంటి నినుఁ గావుము నేను విదర్భరాట్సుతఁ దేవనిభుండు నైషధుఁ డనింద్యచరిత్రుఁడు నామనఃప్రియుం డీవనిఁ దప్పి పోయె నెట నేఁ బొడఁగంటి వయో వనేశ్వరా! 97

క. నలుజాడ తెలిసితేనియు, దెలిపి ననుం బ్రోవు మట్లు తెలియనిచో నో పులిరాజ! నీదునోటఁ, నిలువం జేకొనుము నన్ను నెగు లిది తీఱన్.

క. అని యంతఁ బోవ కట నొక ధునిఁ గని దమయంతి చింతతో నోస్త్రోత స్విని! నన్నుఁ దేర్ప వేనియు నినుఁ జేరెద నింతలోన నేఁ దెగువమెయిన్. 99

వ. అని యట నానాధాతుసమాకీర్ణంబును బహుశృంగసమంచితంబును వివిధవిహంగమసంకులంబును దరుగుల్లలతావితానవిరాజితంబును నగునొక్కశిలోచ్చయంబుఁ గని దాని నుద్దేశించి యిట్లనియె. 100

— దమయంతి పర్వతపుష్పాదులం బ్రార్థించుట. —

సీ. భూభరేశ్వర! నే నమోవాక మొనరించి
 నేపింతు నను దయఁ జిత్తగింపు
 మే రాజపుత్రిక, భూరమణుం డైన
 నానాథుఁ డెంతయే నలుపు మీఱి
 తేజమైఁ గావించె రాజసూయాశ్వమే
 ధాధ్వరములు సుర లచ్చెరువడ
 నిషధేశ్వరుం డయి నెఱి గన్నవీరనే
 నుం డెన్న నాశ్వశురుండు సువ్వె

తే. దైవబల మింత తప్పట ధరణి వీడి
 వనులఁ బడి భర్తఁ గానక వనటఁ గుండు

చుంటి నలచక్రవర్తిని గంటి వేని
తెలియ నానతి యిచ్చి నక దేప్పు మిప్పుడు.

101

వ. ఆని యభ్యర్థించుచుం బలికి వైదర్శి మఱియును.

102

సీ. దారులారా! పాటుపేటులారా! మీరు

భువనైకమోహనుఁ బోల్చినారె?

పశువులారా! కీరశువులారా! మీరు

క్షీతిజనేశ్వరుని వీక్షించినారె?

గట్టులారా! పుట్టచెట్టులారా! మీరు

ఘనభూభృదగ్రణిం గాంచినారె?

పాములారా! వెనుగాములారా! మీరు

వరనాగబలవేద్యు నరసినారె?

తే. మబ్బులారా! విసరుగాలియుబ్బులారా!

చుక్కలారా! పువ్వుబొదలయిక్కలారా!

వేల్పులారా! పవలురేయుఁ దాల్పులారా!

నామనోహరుఁ దిలకించినారె మీరు?

103

వ. అని పరిదేవనంబు నేయుచు నొక్కచోట.

104

సీ. బలినెత్తిపైఁ బాదములు వెట్టుటకుఁ బోలెఁ

బాతాళ మంటినపాఁతు గలిగి

బొడ్డవిడ్డనిసృష్టి పాలుపు చూచుటకు నాఁ

జుక్కలపైఁ దలల్ సూపఁ గలిగి

దశదిశల్ నిండినతను వొప్పు నని చెప్పఁ

గడుదప్పు సాఁగుశాఖలను గలిగి

మేరుమందరములతో రవరవలాడ

మొనసెడు నా మేటిమొదలు గలిగి

తే. చుట్టునుం గ్రింద నెంతయో మట్టు వేడి

వేల్పుకిరణాళికిం జోటు గొల్పు నట్లు

చల్లదన మిచ్చుచుం జంతుసమితి నేల

వెలసి సాలద్రుమం బొప్పు విష్ణు పనఁగ.

105

వ. దమయంతి దానిం దిలకించి చేతులు జోడించుకొని ప్రదక్షిణించి యిట్లని ప్రార్థించె. 106

మ. కరుణాళూ! ననుఁ బ్రోవ నీవనమునం గన్నట్టివట్టిండ్ వా పరమాత్ముం డగువిష్ణుమూర్తి వని నే భావించు నీ కెల్లచో ట్లరయ న్వచ్చెడు నామనోహరుఁడు నా ప్రాణేశ్వరుం డానలుం డరయన్ రాఁ డెట నుండెనో తెలిపి నాయారాటముం దీర్పవే. 107

వ. అని పరిపరివిధంబులం బ్రార్థించియుం బ్రయోజనంబు గానక. 108

చ. ఎడసె విభుండు దవ్వగుచు నేఁగి కనుంగొనుదాన నంచుఁ బె న్నడిఁ జని ది క్కెఱుంగ కొకవైపునకు న్నటియొక్కవైపు గా నడచుచు నందు నందును గనంబడుగట్లను జెట్లఁ వేడుచున్ గుడుగుడుగుంచముల్ దిరిగెఁ గోమలి రే పగుడెంచునంతకున్. 109

వ. అట్లు తిరిగి తిరిగి దారియుం దెన్నునుం గానక నదీవర్షతమధ్యంబునం బడి యడలు గుడుచుచు నొడ లెఱుంగ కొక్కచోటం బడి మూర్ఛం బొంది యుండె నయ్యవసరంబున. 110

చ. వనగజ మొక్కఁ డక్కడకు వచ్చి వనంట మునింగి యున్నయ వ్వనితను గాంచి దుఃఖమున వందురు నాఁ జిఱుగేఁక వెట్టుచున్ గొనకొని చేత నెత్తుకొని గొబ్బున నబ్బలునేటి నీదుచున్ జని యవలన్ బ్రతీరమున సాధ్వినీ నిల్పెను దారిఁ దెల్పుచున్. 111

వ. దమయంతియు నంత మేలుకాంచి వనగజంబునకు వందనంబు గావించి నితాంతచింతాసాగరనిమగ్న మానమానసయై యుత్తరంబు ముట్టి మూఁ డహోరాత్రంబులు నడచి ముందట నొక్కతాపసారణ్యంబున.

— మహామునులు దమయంతికి దర్శన మిచ్చుట. —

ఉ. ఆకు లలంబులున్ జలము నాశుగముం దమ కెల్లవేశలం దాఁకలి దీర్చుకొఁ దగినయట్టివ యై చనఁ గృత్తివాసు లై వీఁడ దపం బొనర్చుచును వెల్లుముసీంద్రులపావనాశ్రమం బాకమలాయతాక్షి గనె నచ్చట నచ్చెరుపాటు దోడుగన్. 113

వ. అందు వసిష్ఠవామదేవాత్రిసదృశు లగుమహామునికులాధ్యక్షులు తపించుచుండుటం గాంచి సమీపించి నమస్కరించి వినయవినవి

తోత్తమాంగయై నిలిచి యున్న గని మునిపర్యులు స్వాగతంబు
వలుకుచుం గూరుచుండ జేసి యభోచితాచచితుల నామెం బూజించి
యి ట్లనిరి. 114

చ. ఎవతెవు తల్లి ! నీ విటకు నేటికి వచ్చితి నీతనుద్యుతుల్
దివి భువి నిండి మావృశలదృష్టులకు న్నిటుమిట్లు గొల్పుఁ జె
ప్పవె వనదేవివో తెలియఁ బర్వతదేవివో లేక వారిచే
వివో తలపోయ మాహృదయవీధుల విస్మయ మావహిల్లెమన్.

ఉ. నా నలవత్ని మానుల ఘనం బగుభక్తి భజించి యి ట్లనుకొ
నే నివు డీరు పక్కినటు నిక్కము దేవతఁ గాను మానవిం
గాని, వినుండు చెప్పెద నఖండపరాక్రమశాలి యై జగ
న్మానితుఁ డైననైషధుఁడు మామకజీవితనాథుఁ డారయన్. 116

ఆ. అతఁడు దేవనమున నఖలరాజ్యము గోలు
పోయి నన్నుఁ గూడి పొలములందు
మెలఁగ వచ్చి యిపుడు తొలఁగి పోయెను వాని
వలను వెదకుచుంటి వగచి వగచి. 117

మానిని.

ఓమునినాయకులార ! భవద్వన ముత్తముఁ డానృపసత్తముఁ డెం
తేముద మావహిలం గనునిచ్చమెయిం జను దెంచెనొకో కరుణా
భూములరై వచియింపుఁడు మ్రొక్కెదఁ బుణ్యచరిత్రు నలుం గన కే
నీమెయిఁ గొన్ని దినంబులలో విడి యింపొనఁ గూరుతు నాత్మకొగిన్.

వ. అని విలపించుదమయంతిం జూచి దాపసోత్తము లి ట్లనిరి. 119

ఉ. రాఁ గలకాల మెంతయు వరం బయి యెప్పెడు మీకు మాతపో
యోగమునక గ్రహించితి మయోగ్యనిషూదనుఁ డానలుండు ప్ర
జ్ఞాగరిమక రిపుం దఱిమి సౌఖ్యగతి న్నిజరాజ్య మందు నీ
లోఁ గననయ్యెడిక సకలలోకనుతంబుగఁ దొంటివైఖరిన్. 120

తే. అనుచు దమయంతినిం బల్కి మునివరేణ్యు
లరయుచుండ నంతర్హితు లైరి వారు

సాగ్నిహోత్రపరాశ్రము లగుచు నమ్మ
హామహాత్వముఁ గని విస్తృతాత్మ యగుచు.

121

క. దమయంతి తనమనంబున

నమితాశ్చర్యంబు నొంది హాహా! యిదిని
క్కముగాఁ గల యగుఁ గాదే
నమలాశ్రమ మేది పూజ్య లగుమును లేరీ?

122

వ. అని చింతాకులస్వాంతయై దమయంతి కొండొకచోటికిం జని యట
నొకపుష్పితాశోకంబుఁ గని శోకించుచు.

123

చ. వనముల మెట్టులకొ మిగుల వాడినవాఁ డొకచీరలో సగం
బునె మొలఁ జుట్టఁబెట్టుకొని పోయెడివాఁడు మహామనోవ్యధం
గనుఁగవ నశ్రుబిందువులు గ్రమ్మఁ జరించెడివాఁడు తేఁడు నిక
గనుఁగొన రాఁడుగా తెలిపి నావెత దీర్పవె వృక్షరాజమా.

124

వ. అని మఱియు నొండువలసికిం జని.

125

ఉ. కమ్మనికుందనంబుపసఁ గా దనిపించెడిమేనివాని నె
త్తమ్మికి నీడుబో డనుచుఁ దల్పఁగ వచ్చెడుమోమువానిఁ బో
పొమ్మని బెళ్ళు'బెడిసలఁ బోవఁగఁ ద్రోల్కనుదోయివాని నా
సొమ్మగువాని నెం దయినఁ జూడరుగా వసులార! చెప్పరే.

126

వ. అని పలుకుచుఁ బర్వతంబులు వృక్షంబులును వ్యక్తులే యని తలంచి
వానిం బలుకరించి పలుకరించి వలగొని వలగొని పోవుచుం బోవుచు.

ఉ. చీమ చిటుక్కు మన్నఁ దనచెల్వొడు వచ్చెడు నంచు నల్లెసల్
పో మది నేయు నాకు లొకపోడిమి నల్లలనాడ నద్దెసక
భూమిభుజుండు మెట్టు నని పోఁ దలఁపోయు శుకం బొకింతలోఁ
గోమలశబ్దముక సలుపఁ గో యని పోవఁ దలంచు నాయెడన్.

128

❀ దమయంతి శొకసార్థంబు కనిపించుట. ❀

వ. ఇట్లనేకపర్వతంబులు ననేకవనంబులు ననేకసరిద్వారంబులుం దాఱి
దాఱి పోయి పోయి ముందట హస్త్యశ్వరథసంకులం బగునొక్క
సార్థంబు గని సమీపించుటయు నందలిజనంబు ధూళిధూసరిత
శిరోరుహయు, నేకవస్త్రార్థసంవృతయుఁ, గృశీభూతశరయు, వివ
ర్ణయు నై పిచ్చిదానిమచ్చున వచ్చునచ్చిగురుఁబోడిం గని.

129

ఉ. కొండలు పాటి రాస్త్రు లయి కొండలు చింతిలి రెంతయేనియుం
 గొండలు భీతులై పడిరి కొండలు యాదిరి ద్వేషభావమున్
 గొండలు నింద చేసి రెవఁ గొండలు చేతులు తట్టి రాప్పుచుం
 గొండలు కేరుచు న్నగిరి కొండలు పిల్చిరి గారవంబునన్. 130

తే. ఏమి రోయుచునుంబివో యింతి! నీ వె
 వర్త వేటికి వచ్చి తీవాసిదాన
 వరయ మానిసివా? విసినాధిదేవ
 తవ? నిజము చెప్పు మనిరి కొండలు భజించి. 131

మ. మఱియుం గొండలు భక్తితత్పరత నామాన్యాకృతిం జూచి య
 క్కట దీక్షా వినుతించి నీ వమరివో? గంధర్వివో? యక్షీవో?
 నెఱి మీఱన్ వెలుఁగొందుచుంటివి నినున్ నేవెఱి మే మెప్పుడుం
 జెలుపుం జేయకయుండి మాచనుప రక్షింపం గదే తల్లిరో! 132

వ. అని యందలు నన్ని చందంబులం బడి ప్రవర్తించుచుండ భర్తృవ్యసన
 వీడిత యగునాబేల బాలవృథాదినమృద్ధం బగుసార్థంబునం గలసార్థ
 వాహులం గని మెల్లన ని ట్లనియె. 133

ఉ. మానవి నే నలుండనెడు మానవనాథునిఁజిత్తి భీమభూ
 జానికి నాత్మజన్ వినుఁడు సార్థజనేశ్వరులార! నావిభుం
 డైనయతండు రాజ్యవిభవాదికము న్విడి వచ్చి నన్నిటం
 గానలపాలు చేసి చనెఁ గాంచితేరే నెఱఁగింపుఁడీ దయన్. 134

తే. అనుడు శుచి యనుసార్థవాహాధినాథుఁ
 డామె కి ట్లను నలుని న్వనాంతరమునఁ
 గాన నెప్పుడుఁ గాంతు సింగములఁ బులుల
 నెలుఁగులం గారుదున్నల నేనికలను. 135

క. నినుఁ గాక యొక్కమానిసిఁ
 గనుఁగొన నిక్కానలోనఁ గటికిపిశాచం
 బని జడియుమమ్ము దీనుల
 మనుచున్ యక్షేశ్వరుండు మణిభద్రుఁ డిటన్. 136

తే. అనుడు నాబిడ మీబిడా రరుగు నెచటి
 కని సుబాహునిచేదిరాజ్యమున కనుచుఁ
 దెలిసి భర్తృలాలస యయి తలఁపు దెలిపి
 యనుమతిం గొని వారితో నరిగెఁ దాను. 137

చ. చనుపయుఁ గొన్ని నా శ్లఙ్గవిచక్కిఁ బ్రయాణముచేసి యొక్కచో
 వనజసుగంధబంధురము స్వాదుసుశీతలవారివూర మై
 ఘనతర మైనచె ర్వాకఁడు గాంచి బడల్పడి యుంట దానికొ
 వెనుకటిదిక్కును నివ్వడిసె వేడ్క మెయిక్ శుచినాము నానతిన్. 138

—ॐ అడవియేనుగులు సార్థవాహులం జంపుట. ॐ—

ఉ. అంతట నర్ధరాత్రసమయంబున సార్థము నిద్రవోయి వి
 శ్రాంతి వహించి యుండ నట సాంద్రతమంబున కెత్తువచ్చి దు
 ర్దాంతదురంతవేగమున దంతిసమాహము దప్పి జెంది త
 త్ప్రాంతమునుండి వచ్చె మదధార లవారిగఁ గాటుచుండఁగన్. 139

తే. ఇట్లు పఱతెంచి వన్యమదేభయాధ
 మట మెలంగెడు గ్రామ్యగజాళి జూచి
 ఘీంకరించుచుఁ బైఁ బడి క్రేళ్లుదాఱి
 వడివడిగఁ దాకి కడుఁ జిందువందు చేసె 140

క. కరిఘటలు కరుల నరులం
 బరిజనులం బశుల శిశుల బహుళోష్టములం
 బరిపరివిధములఁ గూల్చినఁ
 బరపై వెల్లెగసె నడరి భయదారవముల్. 141

వ. అప్పుడు. 142

మ. పదసమృద్ధితులై కరాభిహతులై బాఘోగ్రదంతస్ఫుట
 తృదహస్తోరుకపాలఫాలశిరులై పంచత్వముం గాంచి ర
 ప్పదమందుం గలవారు కొందఱు వివత్పాఘోధిమగ్నాత్తు లై
 మదధారాపరిషి క్తభూతలమహిమాతంగజాతోద్ధతిన్. 143

తే. సాధ్యసంబున నగు రభసమునఁ జేసి
 పఱచి చెల్లెక్కి కాలూఁదఁ బడమిఁ బుడమి

కొఱగి చచ్చిరి కొందఱొండాఱులఁ దాఁకి
కొనుట నఱచుచుఁ ద్రెల్లిరి కొందఱపుడు.

144

మ. నరు లేన్గుల్ తురగంబు లశ్వము లటక వన్యాలీచేఁ ద్రుంగిపోఁ
గరముల్ గాళ్లును వ్రేళ్లును దలలు డొక్క ల్పిక్కలుం బ్రక్కలున్
నరముల్ ప్రేవులు గుండెలు న్వసలు నాంత్రంబు ల్వప ల్తాంసముల్
ధరణిం బాఱెను గుప్పతిప్ప లగుచుం దద్రక్తకూలంకషన్.

145

వ. ఇ ట్లాబిడా రంతయు నంత మైనం గని దమయంతి చింలాకులస్వాం
తయై తనదురదృష్టంబునకుఁ బరివరివిధంబులఁ బరిదేవఁంబు నేయు
చున్నంత హతశేషు లయినకొందఱు.

146

సీ. బంధజనంబును బశుధనంబును నేల

పాలయ్యె నయ్యెయో బంధులార!

వననాథు మణిభద్రు మనము పూజింపక

వనముఁ జొచ్చుట నిట్లు వనట వచ్చె

దొలిదొల్త విఘ్నకర్తలను మ్రొక్కనితప్పు

గురుతరమై యిట్లు పరిణమించె

గదలునప్పుడు మనగ్రహచారమునకుఁ దో

డపశకునములు మెం డయ్యె నేమొ

ఆ. రాచదాన నని పితాచి యియ్యది వచ్చె
వచ్చినపుడె బీతు వెచ్చు వెఱిగె
నింతపాపమునకు నిదియె దీనిని మొత్తి
మిత్తి కిత్త మిపుడ మిడుక మిడుక.

147

తే. ఇట్లు కొందఱు పలుకంగ నింతలోన
మఱియుఁ గొందఱు నిది యేటిమాట మనపు
రాకృతం బిట్లు లుండ నీరాజవదన
సలిపినది యేమి? మీ రిట్లు పలుకఁ జనునె?

148

వ. అని వారిన్ దౌర్జన్యంబునుండి మరలించి రంత దమయంతియు.

ఉ. దైవము క్రూరకర్త మయి దాపుర మయ్యె నయో తలంపఁగాఁ
జావఁ దలంచినట్టిననుఁ జంపక బంధులతో సుఖింబునం

బోవఁగ నున్న సార్థజనపుంగవులకా గొని చంపె నింక నే
నేవిధి నెత్తిపైఁ బడిననీవివదంబుధి నీఁదుదాననో?

150

మ. ఎద నే నెవ్వరికిం దలంప నశుభం బీజన్తమం దెప్పుడే
నిది జన్తాంతరసంచితాఘఫల మింతే కానిచో నిట్టు లా
పదపై నాపద వచ్చునే కరులు చన్పం గూల్చెఁ గా కింత నా
కు దయం జూపిన నాత్మహత్యకును నేఁ గూడం గదా! దైవమా!

చ. మదగజ మొక్కసార్థజను మర్దితుఁ జేయుచునుండ నేను ద
త్పదమును బట్టి త్రోయుటకుఁ దారసీల న్నను నెట్టెఁ గాని నా
హృదయము స్త్రీల మెట్టి మడియించుట కించుక యెంచ దయ్యె న
య్యది మును నేఁ బొనర్చినమహాఘఫలం బగుఁ గాదె చూడఁగన్.

తే. భర్తృరాజ్యాపహరణంబు బంధుజనప
రాజయము పతిపుత్రవిరహము గహన
వాస మురగ గ్రహణము నీవరుస వచ్చె
నాధు లేమందు హతవిధి కక్కటకట!

153

ఉ. పిన్న టినాటనుండియును జేరున కే నిసుమంతపాప మే
నెన్నఁడు జేసియుండ నిది యింతయు సత్య మటంచు బాస నే
నెన్ని పొనర్చుఁ గాని త్రిదశేంద్రుల రోసి స్వయంవరంబునం
దు న్నలుని న్వరించినది దోసమ యై యిటు లయ్యెనో కటా!

154

చ. నలుని వరించుపట్టునను నాకు ననుగ్రహదృష్టి చూపి వే
ల్పులు వర మిచ్చి రట్టిబుధపుంగవు లిట్లు పొనర్చు జూతురే!
తెలియదె వారి కే నొరులఁ దేఱి కనుంగొనుచిత్తవృత్తితో
మెలఁగనిదాన నంచు నిటు మేరయె వారల శంక నేయఁగన్.

155

క. నాదోష మిం దొకింతయు
లే దానలుదోష మనఁగ లే ముత్తముఁ డా
భూదయితుదూతకృత్యం
బాదివిజుల మెచ్చునట్టిదై పే ర్పడదే.

156

క. ఇది దైవఁరీక్షయె యకా
నెద నెట్లు తలంచుకొన్న నిసుమంతయుఁ దోఁ

పదు కతము దీన నౌనగు

నది యెల్ల భరించుచుండు టది తప్ప దికన్.

157

◀◀ వమయంతి చేదిపురంబుఁ జేరుట. ▶▶

వ. అని విలపించునమ్మించుఁడోడి మఱునాఁ డరుణోదయంబున హతశేషు
లగుసార్థజనులతోడం గూడి కతివయ ప్రయాణంబులఁ జేదిపురంబు
నకుం జని రాజవీధిం జనుచున్న సమయంబున.

158

నీ. ఇది యొంటిఁ జనుదెంచు నెలనాఁగ వెన్న నే

రైన నుండిరొ చూత మనుచుఁ గొంద

టిది సుందరాంగి లే రేరు దీనిం బట్టి

కొని పోవ నొప్పెడు ననుచుఁ గొంద

టిది రాచలేవమై నెసఁగెడు నీగతి

యరుదెంచు నేమొకో యనుచుఁ గొంద

టిది పతివ్రత యెవ్వరేఁ గీడు దలఁచిన

యంతనే చచ్చెద రనుచుఁ గొంద

తే. జిట్లు పలువురు పలురీతు లెసఁగఁ బలుకు

కొనుచుఁ జూచిరి చెయి వీచి రనుసరించి

దైన్యమును జూపి రతిభక్తి దరిసి మ్రొక్కి

రప్పురంబున దమయంతి యరుగుచుండ.

159

ఉ. గ్రాసము లేక గాసిపడి కానఁ గృశించి విముక్తకేశి యై

మాసినచీరఁ గట్టుకొని మానఱి వెంబరవిత్తు వోలె నై

వేసర కాకతాయ లగువేగురు కుఱ్ఱులు వెంబడింపఁ గా

నాసకి రాచఱుంకి దరియం జను దెంచెఁ జలాచలాంగియై.

160

వ. ఇట్లు వచ్చువైదర్భిం జూచి ప్రాసాదతలగత యగురాజమాత థాత్రిం

బిలిచి యంగుళి నిర్దేశంబు నేయుచు ని ట్లనియె.

161

మ. పురవీధిం బ్రజ లాఁగ వేగుచు నదే పూఁబోడి దుఃఖించుచున్

శరణు న్నేడుచు వచ్చుచున్న యది యున్నతాకృతిం గ్రాలునిం

దిరయో నాఁ జను నీమెకల్లి నగళుల్ దీపించు నీ వేఁగి య

ప్పరివేష్టించెడుమూఁకఁ దోలి యిట కాపద్మాక్షిఁ దె వ్మర్మిలిన్.

162

మ. ఇది విష్ణు న్విడి వచ్చినట్టిసిరియో యీశుం బెడంబాసి భూ
పదముం జేరినగౌరియో నలువపై వైరంబునం జేసి స
ముద మెచ్చం జను దెంచునట్టిచదువుంబూబోడియో కాని నా
మది నింతింతనరానివేడ్క మొలపింపం జాలి చూడం దగెన్. 163

ఉ. అచ్చెరు వయ్యెఁ గార్తోయిల నల్లికబిల్లిక నాటలాడుమిం
చచ్చట నేలమీఁదఁ బొరలాడెడునో యన మూఁక మూఁగిఁ
వచ్చెడు నాసరోజముఖవంకఁ గనుంగొనుదే ప్రియంబుమై
నెచ్చటనుండి యెచ్చటికి నేఁగుచు నిచ్చటి కేఁగు దెంచెనో? 164

వ. అని చెప్పి యప్పద్మాక్షిం దనప్రాసాదరాజంబునకుం దెప్పించి యి
ట్లనియె. 165

చ. సుగ మనుమాట లే కీటులు సోలియు జాలి మెలంగునీ వహా
మొగిలమటుంగున నైఱఁగుపోల్కిఁ గనంబడు దేరిదానవో
మగువ! మనుష్యకాంతలకు మానగు నిట్టిసురూప ముండునే
తగు దొక దేవకాంత వన దాఁవక చెప్పుము నీదువృత్తమున్. 166

మ. ఇద మిత్త మ్మని చెప్పఁ జాలను గుమారీ! దైవతంత్రం బదె
ట్టిదో కానీ నినుఁ జూచినంతటన నాడెందంబునం దుత్సవం
బొడవింపం గలహార్ద మకా నొడలియొప్పో చెప్పెడికా గొప్పసం
పద నిక్కంబు వచించి నాకడ వసింపం జిత్తముం జేయుమా. 167

తే. అనుడు వైదర్భి యి ట్లను నమ్మ! నేను
మానవికా గట్టువాల్లాతి మనెడునట్టి
దాన మగనాల గుణనిధి యైననాడు
మగనికి న్నీడ వలె నేను దగిలి యుండు. 168

వ. దైవోపహతుం డైననామగండు ద్యూతనిర్జితుం డై వనంబులం బడిన
నేను వాని నాశ్వాసించుచు ననుసరించి యుండ తుత్పిపాసాపరి
శ్రాంతుం డగుటంజేసి విమనస్కుం డై యతండు మై మఱచి నిద్రించు
నన్ను విడిచి నడచి పోయె నే నాయేకవస్తార్థధరు నాప్రాణప్రియు
నన్వేషించుచుఁ గందమూలంబు లాహారించుచుఁ బ్రోద్దు పోయినకడ
నిద్ర వోవుచు సింహశార్దూలాలాదిదుష్టసత్వసమూహంబు సహాయం

బుగా వనంబులం బడి వనటం బడితి నని కన్నీరు మున్నీరై పాట
నాత్తస్వరంబున నేడ్పువమయంతి సూరార్చి రాజమాత యి
ట్లనియె. 169

తే. నీవయిం బ్రేమ నా కయ్యె నెలఁతమిన్న !
నీవు నాకడ నుండుము నీమగండు
నిందు నందును దిరిగి తా నిందు వచ్చుఁ
బురుషులం బుత్తు రాకున్న నరసి తేర. 170

తరువోజ.—

అనిన వైదర్భి యి ట్లనియె నాసమయ
మరయు మెంగిళ్ల లంట సంఘ్రిధావనము
పొనరింప నెపు డన్యపురుషులతోడ
ముచ్చటంపను దుష్టబుద్ధి నేఁ డైనఁ
గని కోర వానినిఁ గనలి దండింపఁ
గాఁ దగు నీకు నాకాంతుని రోయు
ననఘునిం గాంతు ని ట్లయిన నే నిచట
నడఁగి యుండెదఁ గానియత్తైనఁ బోదు.

వ. అనుటయు రాజమాత నీవు నీవ్రతంబు లెల్లం జెల్లించుకొనుచు నాకడ
నుండు మేను నీయిష్టప్రకారంబునం బ్రవర్తించెద నని తనకూఁతు
సునంద యనుదానిం బిలిచి యి ట్లనియె. 172

తే. దేవరూపిణి నై రంధ్రి దీనిఁ జూడు
మీడు జోడైనదగుటచే నిదియు నీవు
సఖులరై మోద మొందుఁడు సతత మనుడు
నామెతోడ సునంద దా ననఁగి యుండె. 173

వ. అంత నట నలుండును. 174

◀ నలుండు దావానలంబునం బడినకొక్కటకు నుద్ధరించుట ▶

మ. తరుణీరత్నముఁ బాసి కాటడవిఁ జిత్తభ్రాంతిచే మెట్టుచుకొ
దరుగుల్చవ్రతతీవితానములు నుద్యజ్జ్వాలలం గాల్చుచుకొ

సురమార్గంబున విస్ఫులింగములతో జొబ్బిల్లి త్రైలోక్యభీ
కరమై మండుదవానలంబుఁ గనియెం గట్టావడి స్తుందఱన్. 175

క. కని టిచ్చపాటు దోఁడఁగ
జననాఘఁడు నిలిచి యున్న సమయమునందున్
విన వచ్చె నతని కోసల!
ననుఁ గన ర మ్మనెడునార్తనాదం బరుడై. 176

చ. నల యని పిల్పు వచ్చెడిని నన్ను నెఱింగినవాఁ డెవం డిటం
గలిగెడి? మంటలోఁ బడినకష్టునిశబ్దము వోలెఁ దోఁచెడిన్
నలుగడ దావ మేర్చెడిని నా కెదియుం గనిపింప కుండ నే
కెలినికె బోవ నార్తు బ్రదికించినపుణ్యము నొందఁ బోదునో? 177

వ. అని నలుగడం బరికించుచున్న నలుండు విన మఱియును. 178

చ. అనలము చుట్టు ముట్టుకొనె నయ్యయ్యె! యియ్యెడ దిక్కు లేక నే
నను వఱి చావ నైతి దహనార్పులు వేర్చి మదీయదేహముఁ
గొనకొని తాఁక వచ్చెడిని గొంతటిలోఁ గడతేరి పోదు నో
ఘనభుజ! నీకృపారసముఁ గాలెడునాపయిఁ జల్లఁ జూడవే. 179

క. నే వింతవాఁడ నైనన్, జీవింపఁగ మన మొకింత చేయుం బ్రీతిం
గావున వేఁడెడ నిన్నున్, “జీవన్ భద్రాణి పశ్యసి” యనన్ వినుటన్.

ఉ. సారెకు నార్తనాద మది జానుఁగులం బడ నైషధుండు శం
కారహితాత్మఁడై యనలగర్భమునం జొరఁ బాటి బోరునం
గారునఁ జుట్టఁ బెట్టుకొని కాయ మపాయమునం జలించి పో
నేరనినాగరాజుఁ గని నేఁగల నోడకు మంచు బల్కుచున్. 181

వ. పరుగుఁడుగునం దరియ వచ్చెడు రాజుం గని నాగరా జిట్లనియె.

ఆ. గహ్వరీశ! నేను గర్కోటకుం డను
వాడ దేవమానివర్జుఁ డైన
నారదునకు నెగ్గు నడపినకతన నా
తఁడు శపించె నన్ను నెడఁదఁ గనలి. 183

వ. దానంజేసి నే నిట్లవలంబు వోలెఁ జలియింప నేరకున్న వాడ నేఁ డి
యుపద్రవంబు గడవ నన్ను మఱొండుచోటికిం గొనిపోమ్ము నేను

నీకు సఖుండనై శ్రేయంబు నేయనోవుడు నిట్టిసన్ను మోయనోప
నందువేని కను మని యంగుష్ఠమాత్ర గాత్రం డగుటయు నలుండు
వెఱవ కనలంబునం జొరంబడి.

134

సీ. కనికరంబున దానిఁ గరములఁ గైకొని

భయపర్జితం బైనబయలునందు

విడువ నెంచుటయు నానిడుపఁ డెఱిగి పల్కు

నడుగు లెన్నికొనుచు నడవు మయ్య

నీకడ శ్రేయంబు చేకూఱఁ జేసెన

నన నలుం డ ట్లెన్నికొనుచు నడచె

నవుడు సర్పము దశమపదంబునకా వాని

కాయంబువై వడిఁ గాటు వైచె .

తే. గాటు వైచినమాత్ర నమ్మేటిమగఁడు

వికృతరూపము ప్రాపింప విస్థితుఁ డయి

కొదికి కనుచుండునంతఁ గర్కొటకుండు

నాత్మరూపముఁ గైకొని యనియె నిట్లు.

185

క. ఉపకారికి నపకారము

విపరీతము గాఁగ ఘోరవిషధర మిది నా

కివుడు పొనరెచ్చె నటంచుకా

న్యవర ! సంకోచ మొందుదే విను మెల్లన్.

186

ఆ. నీవు కఱవు మనిన నేను గఱచితి నే

కాదులను గణించునప్పుడు దశ

యంటి వనినఁ గఱవు మని యుర్థ మగుఁ గాదె

యిందు నాదుదోష మింత గలదె?

187

వ. అని యించుక విలాసంబుగం బలికి మఱియు ని ట్లనియె.

188

క. నిను నొరు లెఱిగిన నె గ్గగు, నని నీరూపంబు వికృతి నందఁ నే ని
ట్లొనరించినాడ వగవకు, జననాయక ! దీన లగ్గు సమకుటు నీకున్,

సీ. విను మెంతదనుక నీతనువున నావిషం

బమరంగ నుండెడు నంతదనుక

గలుగదు విషజంతుకలితభయంబును

యక్షరాక్షసపిశాచాదిభయము

విగ్రహంబుల శత్రువిజయంబు గలిగెడు

జగమెల్ల నీకు వశంబు యగును

బ్రహ్మబంధులు నిన్నుఁ బరిభవింపఁగ లేదు

దుఃఖభారం బెల్లఁ దొలఁగి పోవు

తే. బాహుకుం డనువేరను బరఁగి నీ వి

చటన కల దయోధ్యాపుర మటఁ జని ఋతు

వర్ణుఁ డనుతేని నిక్షౌకువంశభవుని

నాశ్రయింపుము నీ కిష్టుఁ డగు నతండు.

190

క. నీ కక్షహృదయ మిచ్చెడు

నాకువలయనాథుఁ డీవు నశ్వహృదయము

జేఱిన నాతని కిచ్చెద

వోకుంభినివతి ! శుభంబు లొందెడు నిన్నున్.

191

వ. ఆవల నీకుఁ బుత్రమిత్రకళత్రసంగమంబును రాజ్యప్రాప్తియు నగు

నీవు నీరూపంబు నొందం దలంచునాఁ డీవస్త్రంబుల ధరించి నన్ను

స్తరింపు మపుడ నీరూపంబు నీకు వచ్చు నని పలుకుచుం దనకడ

నున్న దివ్యవాసోయుగం బతని కిచ్చి నాకు నీకతంబున శాపవిమోక్షం

బయ్యెఁ బోయి వత్తు నని కర్కోటకుం డంతర్ధానంబు నొందె

ననంతరంబ.

192

◀ నలుఁడు బాహుకుండై ఋతువర్ణు నాశ్రయించుట. ▶

సీ. మిట్టపల్లంబుల మిసిమి దప్పినతల

పొట్టిచేతులు, కాళ్లు, మిట్టగుడ్లు

గుడుసుజుంజురు వెండ్రుకలు వ్రేలుపెదవులు

దొప్పలు దేరినగొప్పచెవులు

కొక్కిరిబిక్కిరిముక్కును, జిక్కి లో
 నిగ్గినచెక్కులు, గొగ్గివల్లు
 క్రుంగినమెడయును, గూనునడుము, మక్క
 లించినపొట్టయుం బెంచునడుము

ఆ బండికందెనజిగి బైసిమాలినమేను
 వేసడంపుసొరము బూసినడలు
 గలిగి కనుఁగొనంగఁ గడునేవ కొల్పెడు
 వికృతరూపమునను వెలసె నలుఁడు. 193

వ. ఇట్లు వికృతరూపంబు నొందినలుండు పదిదినంబుల క యోధ్యాపురం
 బునకుం జని ఋతువర్షని దర్శనము చేసి. 194

ఉ. బాహుకనామధేయుఁడను బార్ధివతల్లజ! వింటె నన్ను నే
 వాహనశిక్షయందుఁ గడువాసి మెలంగుదు సూదకృత్యమం
 దేహతవాదియుఁ నవ తొకించుకయుం గొనరాఁడు నాకు సం
 దేహము లేదు శిల్పములఁ దేరినవాఁడ ననుఁ భరింపుమా. 195

తే. అనుడు ఋతువర్షం డను నోయి హయచయంబు
 దిద్ద నేర్తువ యేని నాయొద్ద నుండు
 మేను నూర్వరహాల నీ కిత్తు జీత
 మశ్వయూథాధినాథుఁడ వగుము నీవు. 196

వ. ఈవారైయజీవలులు నీకు సహకారు లగుచుండు రని వారిం జూపిన
 నలుండు వల్లె యని వాజిశాలకుం జని వాజులం బరీక్షించి ఋతు
 వర్ష ననుమతంబున నయ్యయోధ్యాపురంబునం దొక్కచో నుండి
 కాలక్షేపంబు నేయుచుఁ గరంబు చింతాజ్వరసంత వ్రచిత్తుండై దమ
 యంతిం దలంచుకొని. 197

ఉ. అక్కట! తుత్తిపాసలకు నై కడు డస్సి యరణ్యమందు నీ
 వెక్కడి కేగితో? మది యొకింతయు లేనిమగండు మందుఁడై
 దిక్కును మొక్కు లేనికడఁ ద్రెళ్లఁగ నేయుటఁ జేసి యెంతగాఁ
 బొక్కుచు నుంటివో? తెలియఁ బోలదు నామదికిం దవస్వివీ! 198

చ. సుమనసు లంతవారు నినుఁ జూచి కడుంగడు సొక్కి మక్కువకా
గొమిరెగ ని న్వరించి తమకోరిక వారక దూతమోముతో
నమరఁగఁ జెప్పినకావిన కనార్యుని నన్నధమాధము న్వివా
హమునఁ బరిగ్రహించి యకటా! యిటు బాముల కైతివే సతీ! 199

చ. నిను విడనాడ నెప్పుటికి నే నని పల్కియు నీమగండు కా
ననమున నిద్రవోపునెలనాఁగను ని న్విడనాడి యెంటిమైఁ
జనియెఁ గృపావిహీనుఁ డయి చానరొ! నీ వపు డెంత యేడ్చితో!
కనుగవ నెంత నీ ర్వెడలి కాలువ గట్టెనో? యెట్టు లయ్యెనో? 200

ఉ. ఘోరవనాంతరంబునను గుయ్యిడుచుం జనుచున్న నీకు నే
దారియుఁ దోఁపకున్న పుడు దగ్గఱఁ దీసినచుట్టలై పులుల్
గోరికఁ బొట్టఁ బెట్టుకొని గో డుడుగింపక యుండునే ఖలుం
డారమణుండు క్రూరనరకాధుల నొందక యుండునే కటా! 201

సీ. చిరిగినచీర నీచేఁ దగిలినయప్పు
మగనికై నీ వెంత పొగిలితివాణా?
హానాథ! హానాథ! యని పిల్చు చటఁ దిరు
గాడుచో నీ వెంతయడలితివాణా?
పెనుబాము నిను మ్రింగికొని యున్న యప్పుడు
దిక్కులే కీ వెంతపొక్కితివాణా?
వాలుమెకంబు నీవంక వచ్చిననాడు
సాహస మీ వెంత సలిపితివాణా?

తే. కారుఁ తేన్లులు నిను బట్టి కాల మెట్ట
నున్న యప్పుడు నీ వెంత యోడితివాణా?
కటకటా! యిన్ని పాట్లు నీకట్టుకొన్న
మగనికతమున నయ్యెఁగా మగువమిన్న! 202

వ. అని ప్రతిసాయంసమయంబునందును నీపద్యంబులు పఠించుచున్న
బాహుకుం జూచి యొక్కనాఁడు జీవలుండు నీ వెవ్వతెక్కై వగచు
చుంటి వనిన నతం డతని కిట్లనియె. 203

శా. మందప్రజ్ఞఁ డొకండు ముక్ విడి సతక మా నేదఁ గాల్కొనలో
నిం దందుం జరియించుచుక హతవెధికై డెచ్చిల్లుమోహంబునకొ
గుండెం డెందము డింద నిట్టు లది నాచుకొ జ్ఞప్తికి న్వచ్చుటకొ
సందేహింపక యిప్పు డత్తైఱఁగు లోఁ జర్చింతు నోజీవలా ! 204

వ. అని ప్రతారించి చెప్పి నలుం డాదమయంతెకై పరితపించుచు నట
నజ్జాతవాసం బుండె నని చెప్పిన నైమిశారణ్యవాసు లవ్వలివృత్తాం
తంబు నెప్పు మని సూతు నఁచుగుటయును. 205

—ॐ ఆ శ్వా సాం త ము. ॐ—

మ. శివుఁడుకొ రాముఁడు నొక్కఁడే యని నుడిం జెప్పంగ నిష్పక్షంబు దా
శివరామాఖ్య యభిఖ్య గాఁగఁ గొని సుశ్రీవై భవోపేతుఁడై
శివునికొ రామునిఁ గొల్చుచుకొ సతతముం జెల్వొందుసీతాపతికొ
శివుఁడుకొ రాముఁడు సోముఁడుకొ రవియు కఠిం డ్రైల్లకాలంబునున్.

గద్యము. ఇది శ్రీమహామహోపాధ్యాయ, కలాప్రపూర్ణ, కవిరాజ,
కవిసార్వభౌమ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి ప్రణీతంబయిన నైషధీయ
చరితం బనుశృంగారతరంగిణియందుఁ బంచమతరంగము.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

శ్రీ రస్తు.

నైషధీయచరితము

శృంగారతరంగిణి

పృథ్వీతరంగము.

మద్విక్రమపత్తన
భూమిసురశ్రేష్ఠుఁ డగుచు భూభుజు లెన్నక
శ్రీమించిన వేంకటశివ
రామయ వర్ణిల్లుఁ గాక రామునికరుణన్.

1

వ. అక్కభకుండు శౌనకాదిమహామునుల కిట్లనియె నట్లు దమయంతియు
నలుండును వనంబులం బడియు నెట్టకేల కిట్లు పురంబులు చేరుకొని
యున్న యప్పు డక్కడ విదర్భేశ్వరం డగుభీమభూవల్లభుండు.

2

❀ భీమరాజు నలదమయంతుల నస్వేషింప విఫలం బుచ్చుట. ❀

తే. కూఁతు రల్లుండు రాజ్యముఁ గోలుపోయి
వనులఁ బడి రని విని కుంది వారి రోయ
ద్విజవరులఁ బుచ్చె ధరఁ గల్గదేశములకుఁ
బుష్కలంబుగ విత్తంబు మొత్త మిచ్చి.

3

వ. మఱియు వారి జాడ చెప్పినవారికి వేయిగోవులును, గని వచ్చిన
వారికి బదివేలగోవులును, దోడితెచ్చినవారికి నగరసమిత్తము లగు
కొన్ని గ్రామంబులు నిచ్చెద నని యనిపిపుచ్చి తనమనంబున.

4

కౌ. నాజామాతృఁడు లోకవందితుఁడు సౌందర్యప్రభావంబునక
దేజస్సారమునం బ్రతాపమున దాతృత్వంబునం దత్త్వవి
ద్యాజిజ్ఞాసను గండు నిందు రవి దేవానోకహంబుకొ శిరుకుకొ
వ్యాజం బింతయు లేక గెల్వఁ దగువాఁ డాతండు సామాన్యుఁడే. 5

చ పలికియు బొంక బోంక చెప్పుడు పట్కినపట్కులు వేదతుల్యముల్
 పిలిచినగాని పో చెటకు పే తెలుగండం హనుష్కులుండు ని
 ర్తలమతి వాగ్విశారదుండు రాజకులైకవిభూషణుండు మా
 నలుఁ డొకరాజమాత్రుడ యనం దగ చెన్న నతండు రత్నమే 6

క. శ్రీశ్రీశభక్తుఁ డాగ, ర్భ్రశ్రీమంతుండు శాంతభావుం డనఘ్నుం
 డాశ్రితవత్సలుఁ డఁటె రా, జ్యశ్రీ, విడి పోవు టెన్న నచ్చెరు వకటా!

శా. గారాబంబునఁ గాంచి వెంచితిని నాకన్యావతంసంబు వి
 ద్యారామామణి కెత్తువచ్చెడు నసూర్యంపశ్య యైశ్వర్యవ
 త్పారంభించిత కాంచనాంగసుషమాప్రఖ్యాత నాతల్లి తా
 నేరితిక గహనప్రచారమున నా శ్లేఁగింపఁ గా నుండెనో? 8

క. పలికింప నలసిపోవం
 గల దని యల్లారుముద్దుగాఁ బెంచిననా
 కులదీపము దమయంతికి
 బలుపాటులు వనములందుఁ బడ నయ్యె నయో! 9

క. మొకమల్తివాసులం దొ
 కొకకయడుగుగ వేసి యలసి యూరైచెడునది మా
 సుకుమారగాత్రి వనులం
 దకటా! యెటు కఱకుతాల నడు గిచెనొ కదా! 10

ప. అట్లు వగచుచుండె ననంతరంబ, 11

మ. ధరణీదేవకులావతంసములు మోదం బొప్ప విశ్వంభరం
 బురముల్ రాష్రములున్ మహావనములున్ భూధ్రంబులున్ భూరిని
 ర్ఘ్నురిణుల్ దొట్టినమ స్తభూములును సంరంభంబున నైట్టి రా
 వరకీర్తిక నిషధాధినాథుని నలున్ వైదర్భినిన్ రోయుచున్. 12

తే. అంతట సుదేవుఁ డనుద్విజుం డందు నిందు
 నరయుచుం జేదిపురమున కరుగుదెంచి
 రాచనగరునఁ బుణ్యాహవాచనంబు
 చేయఁ బడుచుంట విని తాను జేరి యచట. 13

వ. అంతిపురంబున సునందాసహితమై యప్రతిమానరూపసంపన్న
యయ్యు ధూమజాలనిబద్ధం బైనబృహద్భానుప్రభయుం బోలి మలి
నమై కృశాంగిమై యున్నదమయంతిం జూచి. 14

సీ. పారద మది సోకక బస చెడు బంగార

మన వెలవెలఁ బోవుతనువు గలిగి

చము రెఱుంగక మట్టిఁ జమురుట నడగట్టి

నెఱసిన ట్లగవడు నెఱులు గలిగి

బొట్టుగా కొకనల్లపూసయుం దాల్పమి

జా నేదువికృతవేషంబు గలిగి

నెఱమాసి తోలునా నెఱిఁ బాసి తుండెమై

సరిపోనియేకవస్త్రంబు గలిగి

తే కోల యగుమోము లోతైనవాలుఁగనులు

వాడివత్తలై కిక్కిసకాడ లైన

కాలునేతులు గలిగి యిక్కడ మెలంగు

నీమె యొకవేదము తైదు వేమొ యనుచు. 15

వ. ఇంచుక చని భీమరాజుం బోలినహావభావంబు లామెకడం గొన్ని
కానిపించుటంజేసియుఁ దొల్లి చూచినవిగ్రహంబువలెం దోచుటం
జేసియు దమయంతి యగునో యని సంశయించి దానిచెంతకుం జని.

తే. కరతలంబులు గో శ్లరకాళ్లు కన్నుఁ

గొలుకు లధరంబు నరుణిమఁ గలిగి యుంట

మఱియు శుభలక్షణము లెన్నో వఱలుచుంట

నేలయేలికచెలి యని నిశ్చయించి. 17

వ. మఱియుం దరియ వచ్చి భ్రామధ్యంబునం గలతిలకాలకముం గని
కృతార్థండ్ల నైతి నని సంతసించుచు. 18

☞ సుదేవుఁడు చేదిపురంబున దమయంతిం దిలకించుట. ☞

శా. రాకాచంద్రనిభాసనప్రభఁ దమిస్త్రంబుం దొలంగించుచుక

నాకన్నుంగవకు న్తనంబునకు నానందంబు సంధించు నీ

లోకైకేడ్యపవిత్రగాత్రి గరిమక లోకోత్తరుండై విద

ర్భాకాంతుం డగుభీమభూపతికిఁ బోల్పక గర్భవాసం బగున్. 19

వ. ఇప్పురముపతివ్రతావలంసం బివుడు పతివిరహంబునం బరితపించునదియై జలోద్ధృతం బైనమృణాలీయుం బోలె శుష్కస్తోతం బైననదియుం బోలె నీలాభ్రసంవృతం బైనచంద్రరేఖయుం బోలె శోభింప నేరక కృశాంగియు భోగవిహీనయుఁ బాంసుపలచ్చున్న యు మలినవస్త్ర ధారిణియు దుఃఖస్వరూపిణియు నై భర్తృసందర్శనాపేక్షంజేసి దేహంబు ధరించి యున్న దని నిశ్చయించి. 20

చ. సతికీ విభూషణంబు పతి సాధ్వి విభూషణ మెన్న భర్తృకుఁ బతి విడి పత్ని పత్ని విడి భర్తయునుం బ్రదుకంగ లే రిలం బతిఁ బెడఁబాయుటఁ వగచుభాషిని దీనిఁ గనుంగొనంగ నా మతియుఁ దపించుచున్న దిఁక మానినిబంధులఁ జెప్ప నేటికిన్. 21

ఉ. ఎన్నఁడు గల్గునో? వగ పి దేఁగుట లెన్నఁడు సౌఖ్య మబ్బునో? యెన్నఁడు వీరు రోహిణియు నిందుడంనుం బలె గూడి యుందురో? యెన్నఁడు రాజ్యమంది సుఖయించెవవీరలఁ జూడఁ గందుమో యెన్నఁడు భీముడుం బ్రజయు నింతయు నెంతయు సంతసెంతురో.

వ దుఃఖాక్రాంతచిత్తయు నార్తయు నై ధ్యానతత్పర యగునీసంపూర్ణ పూర్ణిమాచంద్రముఖి నే నిపు డాశ్వాసించెదం గాక యని సుదే వుండు దమయంతిచెంతకుం జను దెంచి యాశీర్వదించి యి ట్లనియె.

మానిని.—

నేను సుదేవుడు నాబడువాడను నీసయిదోడున కిప్పుడ నో మానిని! నీపితృనాజ్ఞను వచ్చితి మక్కువతో నిను రోయఁగ నీ స్థానమునం గనుగొంటిని నీదగుతల్లియుఁ దండ్రియు సోదరులుఁ సూనులు నేమమునం గల రచ్చట శోక మొకం డగు నీకతనన్. 24

క. నిను రోయ బ్రాహ్మణోత్తము లను నూర్లుగఁ బుచ్చె భూతలమునఁ దిరుగ నీ జనకుం డం దొకఁడను నేఁ గనుగొంటి న్నిన్ను మంచికాలం బగుటన్. 25

మ. అనినం గన్నులు విచ్చి చూచి యతనిఁ హా! తల్లి! హా! తండ్రి! హా! యనుఁగంజుట్టములార! మీమనికి శ్రీత్రానందకందంబుగా

వినఁ గల్గె న్వినిపించె నీఘనుఁడు నాప్రేమాస్పదం డైననా
ఘని విన్పించెడువిద్యదగ్రజుని నెందుం జూతునో యిం కిటన్. 26

వ. అని మిగుల వగలం బొగులుచు వాని నానవాలుపట్టి తనబంధువర్గం
బులయు సుహృదులయు కుశలం బడిగి బాష్పపూరితనయనయుగ
ళయై గోడుగోడున నేడువ సాఁగె నంత. 27

క. కన్నీ రురులఁగ నేడ్చెడు
నన్నారి సునంద చూచి యతిరభసమునక
దన్నుం గన్నజనిత్రీకి
నున్నట్లు వచించె బోయి. యుదిలకొనుమదిన్. 28

తే. చేదిపతిమాత యపుడు చెచ్చెర గమించి
భైమి వనియించుచోటి కాభూమిసురునిఁ
జేర ర మ్మని పిలిచి పూజించి పలికె
వినయవినమితగాత్రయై వెలదిఁ జూపి. 29

తరళము.—

అనఘ! యెవ్వనికూఁతు రెవ్వనియాలు బంధుల భర్త నెం
దునను బాసె నె టి వెఱింగితి తోయజాననవృత్తముక
వినఁగ నిష్ట మిదంతయు న్వినిపింపు నా నుపవిష్టుఁడై
ఘనుఁడు బ్రావ్తాణవర్యుఁ డాయమఁ గాంచి యి ట్లనియెం దగన్. 30

తరువోజ.—

అతివరో! విను విదర్భాధీశుఁ డనఘుఁ
డగుభీముపుత్రి యీయమ వీరసేన
సుతుఁడు నలుం డనుఁడో ణీశుపత్ని
సుమి దమయంతి యకసుదతి; విభండు
హృతరాజ్యుఁడై వని కేఁగినఁ దాను
నేఁగె నాతనివెంట నిది భీముఁ డెఱిగి
క్షీతిసురులను బుచ్చె ఖీతియెల్ల రోయఁ
జెప్పి నే నిట వచ్చి చెలి దీనిఁ గంటి. 31

ఘ. దీనిభూమిధ్యంబున మేఘచ్ఛన్నం బైనచంద్రబింబంబువలె మాలిన్య సువృతం బై వర్షసుకాశం బై శుభలక్షణలక్షితం బగుసిప్పువుం దిల కించి రాజపుత్రిగా నిర్ణయించుకొంటి నని మఱియును. 32

చ. సిరి గలపుట్టుమచ్చ యిది చేయబడె న్విధిచేత దీని కీ ధరణితలంబునం గలుగుతామరనేక్షణ లెవ్వరేనియుం బురు డన రాదు లచ్చి యనఁ బోలును రూపున నీమె ధూళిధూ సరితశరీరయై నివురుచాటున నిప్పువలె న్నెలింగెడిన్. 33

ఘ. అనిన నివ్వెఱంపడి రాజమాత దమయంతినుడుటం గలమాలిన్యంబు షోఁ దుడిచి పుట్టుమచ్చం బరిశోధించి మించినవేడ్కం దానిం గట్టు కొని కంట నీరు వెట్టుకొనుచుండె నప్పుడు సునంద తల్లిం గాంచి యిట్లనియె. 34

శా. అమ్మా! యిమ్మహిళాశిరోమణి యెవర్తో భీమభూజానివే రమ్మాన్యాఖ్యుడు చెప్పినప్పుడ భవత్స్వాంతంబునం దెంతయే సమ్మోద మ్మదయించినట్లు తెలియం జాలె న్నదీయాత్మ నా కిమ్మాడ్కి వివరించి చెప్పగదె నీ కే లిట్లు గారాబముల్. 35

ఘ. అని యడుగుచుండ రాజమాత గాసుత నక్కునం జేర్చుకొని లాలించుచు నిట్లనియె. 36

ఉ. కూఁతుర వైతి నీ విపుడు కోమలి! నేనును నీదుతల్లియుం గూఁతుల మాదశార్ణములకుం బతి యైననుదామనామభూ నేత కతండు భీమునకు నీజనని న్నును వీరబాహు వి ఖ్యాతమహామహిశునకు నాండుగఁ జేకొన నిచ్చె ముచ్చటన్. 37

క. నిను నేఁ బుట్టినయప్పుడ కనుగొంటి దశార్ణమందు గాదిలిబిడ్డా! విను నీపితృగృహ మెట్టిది యన వచ్చునొ యిదియు నట్టి దన వచ్చు జామి. 38

ఘ. నాయైశ్వర్యం బంతయు నీయైశ్వర్యంబ యని కరం బాశ్వాసించు చున్నంత దమయంతియు నత్యంతప్రహృష్టాంతరంగయై తల్లికి సొష్టాంగనమస్కారంబు గావించి చెల్లెలిం గొంగిలించుకొని. 39

చ. చెలియల! న న్నెఱుంగకయె చేసితి వీవు మహోపచారముల్
 చెలిమియు నాపయిం గలదు చెప్పెడిదే మిఁక సర్వసౌఖ్యముల్
 గలిగెను నాకు నీకడ నొకానొకనేగియు లేక యెప్పుడం
 దలఁచెద నిన్ను నీదయను నాతను వుండినయంతకాలమున్. 40

—❁ దమయంతి విదర్భాపురంబు జేరుట. ❁—

వ. అని తల్లిం జూచి. 41

మ. నను నైరంధ్రిని గా నెఱింగియుఁ బనుల్ నాచేతఁ జేయింప కె
 వును నీకూఁతు సుచందనుం బలె గృపాపూర్ణాంతరంగంబునకా
 గనుచుం జ్రేముడి నాదరించితివి నీకంటె న్నదీయాంబ హె
 చ్చుని నే నెన్నఁడుఁ గాని యెంచుకొన నిం దైనట్టి యీనాళ్లలోన్.

ఆ. గట్టువాలుదానిఁ గా నన్నుఁ జేకొని, కన్న బిడ్డకన్న మిన్న యైన
 గారవంబుతోడఁ గని యాదరించితి, వెన్నఁ దరమె నన్నుఁ గన్నతల్లి.

వ. అని తల్లికూఁతులు సంభాషించుకొనుసమయంబునఁ జేదిపురీశ్వరుం
 డగు సుభాహుం డావృత్తాంతం బంతయుం గంచుకివలన విని వడి
 వడిం దల్లిగృహంబునకుం బఱచి వచ్చి దమయంతి నక్కునం జేర్చి
 కన్నీరు నించుచు ని ట్లనియె. 44

ఉ. చెల్లెల! నిన్ను మాజనని చేర్చిన దంచు నెఱింగి గట్టువాలొ
 పల్లవపాణి యైనఁ బరభామిని యుండెడుచోటి కేఁగుటల్
 చెల్ల దటంచుఁ దల్లిని భజించుతలంపును మానివైచితిం
 జెల్లెల వైతి నే నెపుడో చేసినపుణ్య మిటుల్ ఫలింఁచె బో. 45

వ. అని పలుకుచున్నయన్నం గాంచి నమస్కరించి దమయంతి యి
 ట్లనియె. 46

చ. ఇడుమలకై వగం బొగలి యెక్కడనో వడకుండఁ గీడులో
 నడచె నొకింత మే లనఁగ నాదగునన్నయఁ దల్లి చెల్లెలుకా
 గడిమి నెసంగుచోటఁ బడఁ గల్గితిఁ గావున నాదుమాన మి
 వృడువునఁ గాచుకోఁ గలిగి వర్తిలుచుండఁగ నైతి నగ్రజా. 47

వ. అని సంత నెల్లరు నుల్లాసంబునం చేలుచుండి రపుడు దమయంతి
 వారలం గాంచి. 48

క. ఎడఁబాటు నైఁచ విడిచితే
 బుడుతలఁ దడ వయ్యోఁ జూడ బుద్ధి జనించెన్
 విడ నోప మిము న డైనన్
 వెడలెద మీయాజ్ఞ యైనఁ బితృగృహమునకున్. 49

వ. ఆనిన నన్నయుఁ దల్లియు వల్లె యని సుదేవుం బహుళాకిరించి నీవు
 పొమ్ము దమయంతి రేపట మాఁపట బయలుదేఱి వచ్చు నని విదర్శే
 శ్వరసకుం జెప్పు మని యంపిపుచ్చి మఱునాఁ డచుణోదయంబున గతి
 పయనేనాఁమేతంబుగా నొక్కచతురంతయానంబున నామెం గూరు
 చుండఁబెట్టి మంత్రిజనంబుఁ దోడిచ్చి పిద రాఘపురంబున కంపిపుచ్చు
 టయును. 50

చ. కతిపయవాసరంబులకుఁ గాంచనగంధి విదర్భ కేఁగి తా
 సుతులను దల్లిదండ్రులను జుట్టల నందఱఁ జూచి వారిచేఁ
 గుతుకముతోడఁ జూడఁబడి కొంతనరానివియోగదుఃఖమున్
 మఱి గొని సద్వృత్తంబులను మానక చేయుచు నుండె మెండుగన్.

క కలికి నిజదేహసౌఖ్యం
 బులకు న్వలి యగుచు నలుని పొందుఁ దలఁచుచున్
 మలినార్థవస్త్రమున్ విడ
 కలయక గురుదేవపూజ లపుడు పొనర్చెన్. 52

క. తనయింట వచ్చియుండిన
 తనయం గని భీమరాజు తద్దయుఁ బ్రీతిం
 గొని యిచ్చె సుదేవునకున్
 ధనములు ధాన్యములు గోశతంబులు భక్తిన్. 53

మ. వ్రతముల్ నేయుచు గౌరినిం గొలుచుచున్ బ్రాప్తిమహాదేవికిన్
 నతు లర్పించుచుఁ గందమూలములె బోనం బట్లుగా దేహయా
 త్ర తగం దీర్చుచు నాటివస్త్రమె సదా తాల్పంగనై స్థండిల
 క్షీతిమిఁదన్ శయనించుచుం గడవఁ జేసెం ధైమి యక్కాలమున్.

వ. ఇట్లు కొన్ని దినంబులు గడచినవెనుక నాదమయంతి తల్లి కేకాంతం
 బున నిట్లనియె. 55

చ. నను బ్రదికించునిష్ఠము మనంబున నీ కగునేని తల్లిరో
 వినిచెడ విన్ను నావిభుని వీరవరేణ్యుని నైషధేశ్వరుణ్
 గనుఁ గొని తేరఁ బుచ్చు మని కాళులవైఁ బడ లేవ నెత్తియుం
 గనులను వేడినీ రురులగం బ్రతి పల్కుఁ లేశ రాజ్ఞియున్. 56

క. వగఁ బొగిలె నయ్యవస్థణ్
 నగరునఁ గలభామిసీజనము గని మిగులణ్
 బొగిలెణ్ హాహారవ మపు
 డగు దెంచెణ్ రాజభవన మది నిండుకొనన్. 57

వ. ఆవృత్తాంతం బంతయు భీముండు భార్యవలన విని జామాత నన్నే
 పింప సమర్థులగుమఱికొందఱ బ్రాస్తాణుల నియోగించుటయు వైదర్భి
 వారిం గని యి ట్లనియె. 58

అలసగతి. నలుఁ డిపుడు మాఱుదల నల్వటి మెలంగుణ్
 దెలియుట యసాధ్య మగు దేవతల కేనిణ్
 లలితగతి మీ రిల మెలంగుచు సభాంత
 స్థలముల వచింపుఁ డిటు సారెకును దీనిన్. 59

తరువోజ. —

జూదరి! నీ విట్లు శోచనీయముగ
 శ్రుతివిహితార్థంబు చులుకన మీఱి
 నాదగువస్త్రంబు నడిమికిఁ జించి
 నడ డస్సి నిదురించు నను వని వీడి
 పోఁ దగునే భార్యఁ బ్రోవ భర్తకును
 బోలును గాదె యీబుద్ధి యె ట్లబ్బె?
 నీదుధర్మజ్ఞత నీదువఁశంబు
 నేఁ డైనఁ దలఁచి నణ్ నెఱిఁ బ్రోవ రావె.

వ. ఇట్లు మీ రెల్లకడలం బలుకునది దీన మీ కెవ్వఁడు దీనుండై వగచుచు
 నతిప్రయత్నంబునం బ్రతివచనం బిచ్చు నతం డెట్టిరూపున నున్న
 మీ రెఱింగి నా కెఱింగింపుఁ డని గౌరవించి పంచినం బని విని చని
 బ్రాస్తాణు లెల్లరాష్ట్రంబులు నెల్లపురంబులు నెల్లగ్రామంబులు నెల్ల

ఘోషంబులు నెల్లయాశ్రమంబులు నెల్లవనంబులుం దిరిగి తిరిగి దమ
యంతపలుకు లెల్లకడలం బలికీ వలికీ నలు నెఱుంగ నోడి మగిడి వచ్చి
రంతఁ గొంత కాలంబునకుఁ బర్ణాదుం డనుద్విజుండు వచ్చి దమయంతిం
దర్శించి. 61

— పర్ణాదుండు నలనివాడ లెఱింగించుట. —

ఉ. తేవులు మాపులు న్నడచి ఱొక్కలు గల్గినయట్లు పోయి నే
నీవుడమిం గలట్టివను లేఱులు పల్లెలు పత్తనంబులున్
జూపులఁ గట్టి మెట్టుచును సోబనపుగళ నొప్పునాయయో
ధ్యాపురి కేఁగి నీపలుకు లన్నియుఁ బ్రకీర్తి నోలగంబునన్. 62

వ. అవి విని విననియట్లు ఋతువర్ణండు లోనగువా రేరును మాఱు
వలక కుండి రపుడు హ్రస్వబాహుండును గురూపియు శీఘ్రయాన
కుశలుండును సూదక్రీయానిపుఁబుండును సూతుండు నగునొక్క
పురుషుండు బాహుకనామధేయుండు నన్ను ము న్నెఱిగినవాఁడుం
బోలె పలుకరించి విజనస్థలంబునకుం బిలిచి నిష్టూర్పు నిగడించుచు. 63

శా. ఈ వేదేశమునందు నుండుదువు ని న్నే రేని పుత్తెంచినో?
నీవే వచ్చితో? యేమికార్యమున కీనీవుత్తులం దిద్దు దే
యేవిద్యల్ గణియించి తర్థలను మీపుష్పీశ్వరుఁ డాలింపఁడో
చేవ ల్దేరినవాఁడు కాఁడో? సుఖమై చెల్వొందునో? చెప్పవే. 64

చ. అనవుడు నే విదర్భపురియం దగువాఁడను మామహేశ్వరుం
డనఘుండు సౌఖ్యవంతుఁ డన నౌ నయినం దనకూఱు రల్లుండున్
వనిఁ బడి పోయి రీనడుమ వచ్చెను గూఱురు మాత్ర మల్లుఁ డిం
కను గనరాఁడు నే నతనికై తిరుగాడుచు నుంటి నిగ్గతిన్. 65

వ. అని పలికితీం బలికినంత నతండు వెండియు నోద్విజుపుంగవా!
నీ విపు డోలగంబున నుడివినది ధర్తార్థవచనంబు గానోపు నా
కర్ణింపుము. 66

చ. పురుషునియందుఁ ద ప్పయినఁ బొల్తుక నై చినయేని పుణ్యపుం
దేరువునఁ బోవు నీలువునఁ దేరినవా రిటు లల్ల రెప్పుడున్

సిరి చెడి రాజ్యహీనుఁ డయి సిల్లన కై యుధ నొంది మందుఁ డై
దురపిలువాఁడు భార్య నటు త్రోచిన దోషము నొందఁ డారయన్.

ఆ. అనుచుఁ బలికి పోయె నతఁ డంత నే నిట్లు
విని వచింప వచ్చితని బ్రమాణ
బుద్ధి యయ్యె దేని భూమిగునకుఁ జెప్పి
పోలినట్లు సేయఁ బోలు నీకు.

68

వ. అని చెప్పిన పల్లాదునకు వేనవేలు ధనం బిచ్చి యంపిపుచ్చి దమయంతి
తల్లికడకుం జని తదవృత్తాంతం బంతయు జెప్పి యిప్పు డొకయుపా
యంబు గంటి నది మాతఁ డ్రీకిం జెప్పిన నొప్పండు శాస్త్రంబు నొప్పదు
నామనంబు నొప్ప ద ట్లయిన నిట్లు చేసినం గాని నీయట్లునిం దెలిసి
తెచ్చుట యసాధ్యం బిది కార్యసాధనక్రమంబ కాని మఱొండు గా
దని చెప్పి యొప్పించి తం డ్రీకిం దెలియకుండ సుదేవు నయోధ్యకుం
బుచ్చెద నాతండు నన్ను దెచ్చినట్లు నలుం దేర నోపు నని తదనుజ్ఞం
గొని సుదేవు రాఁ బనిచి యి ట్లనియె.

69

— సుదేవుఁ డయోధ్యలో ద్వితీయస్వయంవరము చాటుట. —

చ. బ్రదికెనొ చచ్చెనో నలునిపల్కు వినంబడ రామి భీముఁ డం
గద దమయంతికిఁ మఱియు గారవ మార స్వయంవరోత్సవం
బొదవగఁ జేయ నెంచె నరుణోదయమం దగు నెల్లి దాని కే
గుదురు నరేంద్రు లంద ఱటకుం బ్రియ మేనియు నీవు నేఁగుమా.

వ. అని నీ వయోధ్యాపురంబున ఋతుపర్ణనకుం జెప్పి ర మ్మనిన సమ్మతించి
సుదేవుం డతిత్వరిత ప్రయాణంబులం జని ఋతుపర్ణనకుం జెప్పిన
నతండు బాహుకుం గని యి ట్లనియె.

71

చ. అరుగఁ దలంచినాడ దమయంతిస్వయంవర మారయ స్వహా
త్తర మది నేడ పోఁ దగు విదర్భకు నె ట్లొనఁగూడునో యనక
దురపిలి బాహుకుండు మదిఁ దొట్రిలుచుక సతి యి ట్లొనర్పగా
దొరకొనునే యి దెల్ల ననుఁ దోకొనిపోవునుపాయ మేమొకో ! 72

చ. ఖలుఁడు మహాఘముక సలివెఁ గా. దన కంచుఁ బరిత్యజించి చం
చల మగు స్త్రీస్వభావమున సాధ్వియ యైనను గామదీప్త యై

తలఁచెనొ యిట్లు మార్తగనిఁ దామరనేక్షణ గాంచె బిడ్డలకా
సలుపునె దోషకార్య మిటు సత్య మసత్య మెఱుంగఁబోలెడున్. 73

వ. ఆని కార్యంబు నిశ్చయించుకొని బాహుకుండు కృతాంజలియై ఋతు
పర్ణన కిట్లనియె. 74

తే. తెలిసితిని రాజ! నీపల్కు లెలమి నొక్క
పగట నేను విదర్శకుఁ బఱప నేతు
నరద మిటు చూడు మనుచు లాయమున కపుడ
యేఁగి నడఁడిఱుహాయముల నేటి తెచ్చె. 75

తే. అవి పృథు ప్రోతములు మహాహనువులు కల
శీలసంపన్నములు గురుశిక్షితములు
వరదశాప ర్తకలితముల్ వాతరంహ
ము లవలక్షణవర్జితములు తలంప. 76

క. వానిఁ గనినంత నొడయఁడు
మానసమునఁ గోప మూని మహి నల్పబల
ప్రాణము లియ్యవి మహద
ధ్వాన మైటు నడవ నోవుఁ దగ వివి యనుడున్. 77

తే. ఒకటి నుదుటను రెండు మస్తకమునందుఁ
బార్శ్వముల రెండు రెండుపసార్శ్వములను
వక్షమున రెండు ప్రోథముపై నొకండు
సుడులు గలిగిన గుఱ్ఱంబు వడి మెలంగు. 78

క. ఇవియె సలక్షణవాహము, లవు నేడ విదర్శ కరుగు నైనను నీ కో
యవనీశ! యేవి నచ్చిన, నవియే నేఁ దెచ్చి కూర్తు నానతి యిడుదే.

వ. అనిన ఋతుపర్ణండు మెచ్చి నీవు హయతత్త్వజ్ఞుండవు నీకుం బోలి
నట్లు చేయు మనిన నతం డాహయచతుష్టయం బరదంబునకుం బూన్చిన
నృపుండు దానిపై నధిరోహించుటయును. 80

◀ బుతుపర్ణండు నలువితో రఘం జెక్కి విదర్శకు పచ్చట. ▶

ఉ. మోఠరిలంగ నశ్వములు భూమిపయిం బడె నప్పు బాహుకుం
డాడ దొఱంగఁ బగ్గముల నట్టిటు నొత్తుచు నిల్వ సూపుచుకా

వీరకఁ గొనంగఁ జేసి తనవెన్నడి సూతుని నిల్పి ధే! యనక
నాకపథంబు ముట్టి జవనంబునఁ బాతె నొగిక్ రథాశ్వముల్. 81

తే. వాయువేగంబునక బాటువాహనముల
నరసి ఋతుపర్ణుఁ డెంతయు స్వాంతమందు
విస్తయము నొంది ముద మంది వేయిగతులఁ
బొగడుచును మెచ్చె బాహుకుఁ దగిలి తగిలి. 82

వ. అంత వారేయుండు వానివాహనసంగ్రహణంబు గని రథఘోషంబు
విని బాహుకుని హయజ్ఞతకు మెచ్చుచుఁ దనమనంబున. 83

సీ. ఈతండు నిర్జననేతసారథి యైన
మాతలియో లేక మాన్యుఁ డైన
శాలిహోత్రుడొ కాక జగదేకవీరుఁ డై
నలువు మీతెడునట్టినైషధుండొ
కేవలనరుఁ డైన మావులశాస్త్ర మి
తైఱఁగున బాహుకుం డెఱుఁగఁ గలఁడె
నలలక్షణంబు లీనరునందుఁ జూపట్టు
వయసు, విద్యయు, బుద్ధి వఱులు సమత

తే. ఘనులు దైవోపహతు లయి జను లెఱుంగ
కుండఁ బ్రచ్ఛన్నవృత్తిమై నుండు రిట్లు
వికృతరూపముతో నున్నవీనియందు
భేదభావ మొకింతయు లేదు నాకు. 84

ఉ. ఈరథవేగముం దొరయ నీడయు నేదియు లేదు గాని యి
చ్చారతి నొప్పునప్పు డొకస్వాంతము నే ననుచుండు నీరపం
బారయ ఘుంఘుమాంభటుల నంబుధిఁ ద్రచ్చెడునాఁటినాదమో
నా రహి గొల్పెడిక మది కనారతముకొ శ్రవణాతిపర్వమై. 85

చ. నలరథఘోషమే యిది యన న్నెనుదీయను గాని బాహుకుం
డలనిషధాధినాథుఁ డగునా యని సందియ మావహిల్లెడిం
దెలియ నితండు సర్వజగతీతలనాథుఁడ యై స్వరూపముం
దెలుపుచు నొడ్లఁగొల్పు పని నిల్చుట లొప్పుమి ని క్లైసంగునో. 86

మ. ఇదియుం గాక యితండు నన్నుఁ గని మున్నే నాడొ మిత్రత్వముం
బొదలం జేసినవాడు నాఁ బలుకు లేపు చ్చాపు లేకాకయై
సుకతే లో నిడికొంచు నేమియొ పచించుం దన్నుఁ దా నంచు వి
న్నది విన్న ట్లను జీవలుం డరయ సీతం డానలుండే యగున్. 87

వ అని నలసారథి తనమనంబునం దలంచుచుండె నప్పుడు. 88

మ. దవులం బ్రక్కలఁ బొల్చువస్తువులు చెంతం బ్రక్కలం బొల్చువ
స్తువులకొ ముందుకు వెన్నెకుం బొలమునకా దొర్లాడి రాఁ బోఁ గనుం
గవకుం దోఁచుగ మున్ను చూచినది వెన్నెం జూడ సాధ్యంబు గా
కవురా! నా నరదంబు వాతె నొగి నానారణ్యముల్ వాటుచున్.

మ. నడుమకా వాఁగులు నేళు లడ్డ మయినకా జంకించుచు న్వాగురా
లాడికం బేర్పడ లాగి పట్టి యటు నిట్లోక్కుఁచునం దాటిపో
నడగండ్ల న్నడిపించుచుకా గడియకుకా గవ్రావుతు లెన్నేని గాఁ
బుడమిం దోలె రథం బహస్కరురథంబుం బిచ్చుకుంటో యనన్. 90

వ. ఇట్లు వాయువేగంబున రథం బేఁగుచున్న యప్పు డయోధ్యాపురాధి
నాథుండు బాహుకుల జూచి నాయుత్తరీయం బిదె పై నుండి జారి
పడియె దాని నీవారేయండు పోయి తెచ్చునంతకు హయంబుల
నాఁగఁ బట్టు మనిన నతం డతని కి ట్లనియె. 91

క. నీపటము పడినచో టిట
కోపరివృథ! తెలియ నొక్కయోజనదూరం
బేపగిది దేర శక్యం
బో పలుకుము నాఁగ మెచ్చె నుర్విపుఁ డెడఁదన్. 92

వ. అంతలోన నానాదేశంబు లతిక్రమించి పోవుచుండ నొక్కచో నొక్క
ఫలవంతం బైనవిభీతకవృక్షంబు లోచనగోచరం బగుటయు ఋతు
పర్ణండు బాహుకుదిక్కు మొగంబై. 93

ఉ. అందఱు నన్నియుం దెలియునట్టిరు గా రొకరుండు దక్కఁగకా
గొందఱు కొన్నియె యెఱిగికొందురు నాకును లెక్కలందుఁ బెం
పొందు వివేక మే నరసియుండినమాత్ర నయెట్టిసంఖ్యయుం
బొందుగఁ జెప్ప నేరుతు నపూర్వ మటంచు జనుల్ నుతింపఁగన్. 94

వ. ఈతాండ్రవృక్షంబునం గలవర్ణఫలంబులలెక్క చెప్పెద వినుము
 రాలినవర్ణంబులు నూటయొక్కటి, ఫలంబులు నూట, శాఖాంతం
 బులం గూడినయా రెండుశాఖలయందు నైదుకోట్లువర్ణంబులు, రెండు
 వేలతోంబదియైదు ఫలంబులు నున్న వని చెప్పిన విస్తయంపడి బాహు
 కుండు రథంబు నిలిపి రాజుదిక్కు మొగంబై. 95

మ. ఇది ప్రత్యక్షము చేసికోగ మన మయ్యెకా దేవ! నే నెన్ని వ
 చెప్పద నొక్కించుకలోన రత్నలను వార్ణేయుం డిటం బట్టు నా
 ముదితుం డైననరేంద్రుఁ డిందుఁ దడయం బొల్పొందఁ బోదన్న నె
 మ్మది నొత్సుకృయము పాయ రాని దగుటం బ్రార్థించుచు న్నాటికిన్. 96

తే. బాహుకుం డను క్షణమాత్ర వత్తు నీవు
 నంతదనుకఁ బ్రతీక్షింపు మట్లు కాద
 యేని వార్ణేయసారధివై నడువుము
 దారి చక్కని దింతలోఁ జేరుకొందు. 97

వ. అనిన నాభాంగాసురి ప్రసన్నుండై నాకు నీవ సారధివి నిన్ను విడిచి
 నేఁ బోవువాఁడం గాను విదర్భకుం బ్రొద్దుగ్రుంకకుండం బోఁ గల
 వాఁడ వేని నీసందియంబు దీర్చుకొని ర మ్మనిన నతండు రథావతర
 ణంబు నేసి చని విభీతకంబు సురలం ద్రోచి పండ్ల నెన్ని చెప్పిన
 యన్నియ యున్న విస్తితుండై మరలి వచ్చి. 98

చ. ఇది పరమాద్భుతంబు ధరణీశ్వర! నీ వెటు చెప్ప నేర్చితో
 మదికి సుమంత తోడ దతిమానుష మం చన వచ్చె నాఁగ ని
 య్యది నెగఁడొందు నక్షహృదయం బనును త్తమవిద్య దీనినికా,
 హృదయమునం దలంచునరుఁ డెప్పుడు దోషము లంట కొప్పెడున్.

వ. అనిన బాహుకుం డేను నీకశ్వహృదయం బిచ్చెద నాకు నీవక్షహృద
 యం బి మ్మని యడిగిన ఋతువర్ణం డశ్వహృదయం బపేక్షించి దాని
 వలసినప్పుడ కొనువాఁడై వాని కప్పు డక్షహృదయం బుపదేశించె
 దత్ప్రీభావంబున. 100

సీ. నలు నాశ్రయించినకలి యుప్పు వానిదే
 హమునుండి కర్కోటకాహిషము
 గ్రక్కుచు వెలివచ్చి కానంగఁ బడుటయు
 నలుఁడు శపింప లోఁ దలఁచెఁ గనలి
 తలఁకి భీతుం డయి కలి కరంబులు మోడ్చి
 ననుఁ గావు మయ్య యోనరవలేణ్య!
 దమయంతి శాపంబు వగిలి నే నీలొస
 నహిషంబునఁ గాల నైతి నిపుడు

తే. జగముల న్నిన్నుఁ గీర్తించుజనుల కెపుడుఁ
 గాని నావలన భయంబు గలుగఁ చోవ
 దన నలుఁడు నల్క విడి కలి కాజ్ఞ యొసఁగె
 నతఁడు నవ్వీభీతకవృక్ష మాశ్రయించె. 101

ప. దానంజేసి విభీతకం బప్రశస్తం బయ్యె నిది కలిమాయంజేసి యొరు
 లెఱుంగ కుండి రంత నలుండు విగతజ్వరం డయ్యు వికృతరూపుండై
 వచ్చి రథం బెక్కి రథ్యంబుల కిలువ సూపుటయు నవి విహంగంబుల
 తెఱుగున నెగసి నిమేషమాత్రంబునఁ గుండినపురంబు సేరం జనియె
 నంత సాయాహ్నంబున ఋతువర్ణండు భీమరాజాసుజ్ఞాతుండై నిజ
 రథఘోషం బెల్లదిక్కులం బర్వం బురప్రవేశంబు సేసె. 102

❀ దమయంతి రథఘోషంబు విని సంతసించుట. ❀

క. ఆరథనిర్ఘోషము విని
 సారెకు వారిధులు గదల సకిలించు చటకా
 జేరిన నలునశ్వంబులు
 మోరలు పై కెత్తి చూచె మురిపెం బెనఁగన్. 103

తే. హర్షములయందు శాలల నలరుచున్న
 నెమ్ములును వారణమ్ములు నెమ్మి గలుగ
 నాడె ఘంకార మొనరించె నన్నులురథ
 రవము విని మేఘరవ మనుభ్రాంతి గదుర. 104

- చ. నలుడు నలుం డటం చొగి ననారతమున్ జపియించుభైమి య
న్నలరథఘోషము న్విని మనంబున నెంతయు సంతసించుచున్
నలుండ యితండు కానపుడు నా దిటు లొప్పు రథంబు దోలునే
తెలియుదుఁ గాక యం చపుడు తేఱినమోహభరంబుపెంపునన్. 105
- వ. ప్రాసాదోపరిభాగంబునకుం జని తేరివై నెక్కి వచ్చువారిం జూచు
చుండె నప్పుడు బాహుకవార్షేయులు దిగిన వెనుక ఋతుపర్ణండు
రథావతరణంబు చేసి భీమరాజుం దరియ వచ్చిన నతం డతని నతి
గౌరవంబున నెదురేగి తోడితెచ్చి పూజించి స్వాగతంబు వలుకుచు
నాగమనకారణం బడిగిన ఋతుపర్ణం డట స్వయంవరం బనుమాటయు
వినక విస్తీతుండై వివేకంబున నతని కి ట్లనియె. 106
- క. వచ్చితిని నిన్నుఁ గనుఁగొని
ముచ్చట దీఱంగ నాడి పో నరవర! నా
మెచ్చి యను భీముఁ డిటు దయ
వచ్చుట నే ధన్యతముండ వసుధానాథా! 107
- వ. అని ప్రీతిపూర్వకంబుగాఁ బ్రియవచనంబు లాడి వాని నొక్కదివ్య
భవనంబున నధివసించఁ జేసి. 108
- క. మీయట్టిగుణసముద్రులు
మాయింటికి రాకఁ జేసి మాన్యుండఁ గానీ
మాయల్లుడు నలుఁ డడవుల
కై యింకను గానరామి నంగడపడుదున్. 109
- తే. అనిన ఋతుపర్ణం డనియె నే నది యెఱింగి
నినుఁ బలుకరించి పోయెడుమనముఁజేసి
యే యిటకుఁ వచ్చితిని నలుం డింతలోనె
మీకు దర్శన మిచ్చెడు మిడుకు టుడుగ. 110
- వ. అని సమయోచితసంభాషణంబు గావించె నంత బాహుకుం డా
రథంబు రథశాలకుం దోలుకొని పోయి రథ్యంబులకుఁ జేయంగల
యుపచారంబులు చేసి రథసమీపంబున విశ్రమించి నలుగడం బరి
కించి తనమనంబున, 111

చ. పురమున నెందుఁకొన నవఁజి పోల్పంగరాదు స్వయంవరోత్సవం
 బరయంగ గాజు లేచును సమాగతు లౌట కనంగ రా దలం
 కరణము లేదు బాంధవనికాయము వచ్చి వసించినట్లు గో
 చరమును గాది దెల్ల సతి సన్నతే బన్ని సహస్సుకం బగున్. 112

క. నాజాడ లెఱిగి రేపే
 రాఁ జెల్లు సతీస్వయంవరంబున కనుచుకొ
 రాజాస్య తెలిపె నేఁ గా
 కేజనుడుం జాలఁ డనుచు నెఱిగినదగుటన్. 113

వ. అని పలుదెఱంగులం బలవరించుచు. 114

క. ఎఱిగినపుర మది గావున
 నెఱిగినవా రరుగుదేర నే మే నడుగకొ
 నెఱి చూపుఁ గాని సందియ
 మఱగొర నేయంగ నడుగ కాఱడి వోవున్. 115

వ. దమయంతియు నట్లు రథావతరణంబు నేసినమువ్వరిలో బాహుకుం
 డెవండ్లో యెఱుంగఁజాలక. 116

❀ దమయంతి బాహుకునికడకుఁ గేళినిం బుచ్చుట. ❀

క. నలరథఘోషమువోలెకొ
 దెలియంబడె ఘోష మిచ్చుడు తెలియం బడఁ డా
 నలుఁ డిందుఁ గుఱుచచేతులు
 గలవికృతాంగుండు నలుఁడు గావలయునొకో. 117

వ. అని కేళిని యనుదూతించి బిలిచి. 118

తరళము. కుఱుచచేతులతోడఁ దేరికీఁ గూయిగా శయనించె నా
 పొఱుడువాఁడు నలుం డొకో యని పోలఁ దోచెడు నోసి! నీ
 వఱగొఱల్ గొన కేఁగి మెత్తగ నాడి వేడుక నిక్కువం
 బెఱిగి ర మ్మిచ్చు డిచ్చు హెచ్చెడి నింద యుండినయట్లుగన్.

వ. అని పుచ్చి తాను దనమేడవై నుండి చూచుచుండె నంతలోఁ గేళిని
 యుం జని బాహుకుం గని కుశలం బడిగి మాదేవి వినఁగోరుచున్న
 యది నీ విందుల కేల వచ్చితివి నిజంబు నెప్పు మనుటయు నతండు.

మ. ధరణీశుం డగుభీమరాజు సుతకుఁ దాల్చిఁ ద్వితీయస్వయం
వరముం జేయఁగ నెంచె నెల్లి యనుచుఁ వాక్యం బయోధ్యాయురీ
శ్వరుఁ డాబ్రహ్మముఖంబున నివని మహేచ్ఛ స్వచ్ఛై నిం జెంతయే
ధర నీనాటన దాటి నే నతనివెంట స్వచ్ఛితఁ సాదినై. 121

వ. అనుటయు మీలో మూడవవాఁ డెవ్వండు నీ వెవ్వండు వెండుల
కీముతువర్ణు నాశ్రయించితి వని యడిగిన కేళిని కతండు వెండియు. 122

తే. అతఁడు వారేయుఁ డనుసూతుఁ డతివ! నలుని
సారథి నలుండు నష్టఁడై చనుండు వచ్చి
చేరె భాంగాసురి న్నేను వారువముల
దిద్ద వండ నయ్యేలికయొద్ద నుంటి 123

వ. అనుడు నది వారేయుండు నలుండు నష్టఁ డైనతెఱుం గెఱుంగునో
యనుటయు నతండు. 124

తే. నలునిబిడ్డల నిటఁ బెట్టి వెలలి పోయె
నాతఁ డేమి యెఱుంగు నె ట్లన్యు లెఱుంగఁ
జాలుదురు రూపు చెడి గూఢచారి యైన
వాని వాఁ డెఱుంగును వానివనిత యెఱుంగు. 125

వ. అనీనం గేళిని యి ట్లనియె ని ట్లయోధ్యాయురంబునకుఁ దొల్లి పల్లా
దుండు వచ్చి. 126

తరువోజ —

జూదరీ! నీ విట్లు శోచనీయముగ

శ్రుతివిహితార్థంబు చులకన మీఱి
నాదగువస్త్రంబు నడిమికిఁ జించి

నడ డస్సి నిదురించునను వని వీడి

పో దగునే భార్యఁ బ్రోవ భర్తకును

బోలును గాదె యిఁబుద్ధి యె ట్లబ్బె

నీదుధర్మజ్ఞత నీదువంశంబు

నేఁ డైన దలఁచి న న్నెఱిఁ బ్రోవ రావె.

వ. అని చదివినప్పుడు నీ యిచ్చిన ప్రతివచనంబు మాదమయంతి నీవలన
విన నభిలషించుచున్న దనిన నతండు వ్యధితహృదయుండు నశ్రు
పూర్ణలోచనుండు నై లోనిదుఃఖం బెఱుకడనీయక గద్గదకంఠంబు
వెట్టుకొని. 128

చ. పురుషునియందుఁ ద ప్పయినఁ బొల్తుక సై చినయేని పుణ్యపుం
దెరువునఁ బోవు నీలువునఁ దేఱినవారిట నల్ల రెప్పుడుకా
సిరి చెడి రాజ్యహీనుఁ డయి సిల్లలకై ఊధ నొంది మందుఁడై
దురపిలువాఁడు భార్య నటు త్రోచిన దోషము నొందఁ డారయన్.

వ. అని పలికితి నని కంట నీరు వెట్టుకొనియె నది యంతయుం గేళిని దమ
యంతి కెఱింగించిన నామె వాని నలునిఁగా శంకించి వెండియుంబోయి
విశేషంబు లరసి ర మ్మని పుచ్చిన నది పోయి వచ్చి. 130

క. అతిమానుష మత్యద్భుత
మతిచిత్ర మదృష్టపూర్వ మశ్రుతపూర్వం
బతనిచరిత్రము గన నా
కతఁ డొకవే ల్పనుచుఁ బోల్ప నయ్యె నిన్వంటే. 131

నీ. పృథివీపతికి వండి వెట్టంగఁ బాశవ
పలలంబు రా నల్లబానసీఁడు
మనమునం దలచినమాత్ర న జలములు
మెండయి కడవల నిండుకొనియెఁ
దృణముష్టిఁ గొని సవితృనకుఁ జూపుడు దానఁ
బ్రభవించి యనలంబు ప్రజ్వరిల్లెఁ
బ్రొయ్యిలోఁ బెట్టిన నెయ్యెడ కేనియుఁ
గాలవు వానిఁ గాలునేతు

తే. లహహ వానికరద్వయ మందు వాడి
వత్త లయ్యును బూ లెంతవడికి నైనఁ
దావి వీడవు చెడ వొండుదారిఁ బడవు
వానిమాహాత్మ్య మెంతన వలయు నమ్మ. 132

వ. అనిన దమయంతి దానిచే బాహుకుండు వండినవేడినంజుళ్లు

'దెప్పించుకొని తిని నలుం డని నిశ్చయించి వానికడకుఁ దనబిడ్డలం బుచ్చుటయును. 133

చ. కొడుకును గూఁతునుం దిగిచి క్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చి శీర్షముం బుడుకుచు ముద్దు వెట్టుకొని మోమున మోము గదించి యంకమం దిడుకొని బాష్పబిందువుల నెంతయు వింతగ వారిమేనులం దడుపుచు మేకాగగు ర్పొడువ నైషధుఁ డొప్పె వికార మేర్పడన్.

వ. అంతలో వారిం దనతోడనుండి డింపి కేళినిం జూచి వీం డ్రిద్దలు నాబిడ్డలం బోలి యుండుటంజేసి యిట్లు చేసితి నీవు నాకడ కిట్లు పలు మాటు వచ్చి పోవుచున్నం బ్రజ లొండొక తెఱంగునం దలంతు రింక రా వలదు పొమ్మనుటయు నది మగిడి వచ్చి సర్వంబును దమయంతికి నివేదించిన నామె తల్లికడకుం జని యి ట్లనియె. 135

—ॐ దమయంతి బాహుకుం దనకడకుఁ బిలిపించుట. ॐ—

చ. జనని! పరీక్ష చేసితిని సర్వవిధంబుల బాహుకుండు స జ్ఞుననుతుఁ డైననైషధుఁడు సందియ మెందును లేదు గాని రూ పున నిసుమంత యుండె నది పోలఁ గనుంగొన నెంతఁ గాన నా తనిఁ బిలిపింతువో యిటకుఁ దా నయి నే నటఁ బోవుదాననో? 136

తే. ఆనుమతి యొసంగు మనుడు నాయమ విదర్శ పతికిఁ దత్సర్వ మెఱిఁగింప నతఁడు దనరి నలుని రావించె దమయంతి మెలఁగుచోటి కపుడు తనుఁ గాంచి దుఃఖించు నతనిఁ గాంచి. 137

వ. దుఃఖించుచు నాటిమలినార్థవస్త్రంబ కట్టుకొని జటిలయై యున్నదమ యంతి వాని కి ట్లనియె. 138

చ. అలసి వసంబున న్నిదురనందినదానిఁ బరాపవాదముం దలఁచునదాని సాధ్వీ యగుదానిఁ బ్రజాపతి యైనదాని నే కలఁతకుఁ గానిదానిఁ గులకాంత నయో నలుఁ బోలి వీడిపోఁ గలిగినవాని నొక్కవని గంటివొకో యెట నేని బాహుకా. 139

క. దేవతలం గా దనుచుకా, నే వరియించితిని వాని నేదైవముగా భావించితి నిట్టిననుం, బో విడుచుట ధర్మ వగునె పో! వాని కిలన్.

మహా ప్ర.—

అనుచు గన్నీళ్లు లేస్తే యటు బజవంగ దుఃఖార్థయై యున్నవత్నిం
గని శోకవ్యాకులుండై కలుషరహితుః డక్కాశ్యవీంద్రుండు దా ని
ట్లనియెం గాంతామణి! నే నలకలినిహతిన్ హావడిం బొంది నిన్ను
ట్లనురాగం జేగ దుష్కార్య మనక విడఁగా నై వగం గుండ నైతిన్.

ప. కలిదోషవిముక్తుండ నైననే నిపుడు నీద్వితీయస్వయంవరం బిటఁ
బ్రవర్తిల్లుచుండుటం జేసి నూరాజేంద్రునితో నిన్నుఁ జూడ వచ్చితి
నా కొండు ప్రయోజనంబు లేదు వినుము. 142

క. అనురక్తు ననువ్రతు జనవిసుతుం బతి విడిచి సుకతి వేటొకపతినిం
గొన నెంచి కోర్కీకిం దగ, జను టనురూపంబె చెపుమ జలజాతాక్షీ!

ప. అనిన వెఱచఱచి దమయంతి ప్రాంజలి యై. 144

సీ. ఇందు నాత పుని యెంతె వేల్పుల రోసి
నిను వరించితి నన్ను నీ వెఱుగవె
భవదభిగమనార్థ మవనీసురులు కడ
లకు నేఁగి నానుడుల్ పలికి రందుఁ
బర్ణాదుఁ డెఱిగె నిన్ బ్రతివచనం బిడ్డ
కతన నయోధ్య నొక్కవిధమునను
నినుఁ దేరఁగ నుపాయ మని స్వయంవరము నే
నెఱఁగించితిని దండ్రి యెఱుఁగకుండ

ఆ. నీవు గాక యొకరుఁ డేకాహ్నమున నూఱు
యోజనములదారి వాజుల నడ
పుటకు నోపఁ డనుచు మూర్త మెల్లియ యొప్పు
ననుచుఁ దెలుపు మంటి నవనినాథ! 145

పంచ. స్వయంవరంబు మాట నిక్కువంబ యేని భూమిభృ
చ్చయం బ దేది యొక్కరుం డెసంగుచుంటఁ గంటివే?
యయంబ నేడ యైనఁ బ్రతనాలయాంగణాద్యలం
క్రియ ల్పొసంగి యుండె నట్టే? రిత్తనేలఁ జూడవే. 146

క. త్రికరణశుద్ధిగఁ బలికితి, నకలంకమనస్కురాల నని నే నిటఁ దా
వకపదము లంటి చేసెద, సకలజగం బెఱుఁగ బాస సదమలహృదయా!

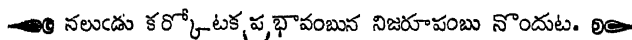
చ. తగ దన కే నొకింతయినఁ ద ప్పొనరించితి నేని రేఁబవల్
జగముల లోపల న్వెలుపల న్వెలుఁగొందెడుచంద్రసూర్యులున్
మృగహాయుడు న్ననుం గినిసి మిత్తికి నిత్తురు గాక కానిచోఁ
దగవరులై యథార్థమును దాఁపక తారు వచింతు గావుతన్. 148

వ. అని పలుకుచున్న సమయంబున నంతరిక్షంబునుండి వాయుభట్టారకుం
డెల్లరు విన నిట్లనియె. 149

మ. నిషధాధీశ! నిజంబు వల్కెద నిటన్ నీదేవి యేయింత క
ల్పషముం బొంది యెఱుంగ దే మెపుడుఁ బోలం గాంచుచున్నార మీ
విషవర్షంబులు మూఁడు; ని న్నిటకు రావింపంగ నీతీఱునన్
మిష గల్పించె నశంకిలాత్తుఁ డయి దీనిం బొందుమీ పొందుగన్.

వ. అని పలుకుచున్న సమయంబున. 151

మాలిని. సురలు విరులవానల్ సోనలై కుప్పతిల్లన్
గురిసిరి ధర యెల్లన్ దుందుభిధ్వాన మొప్పెన్
వీరినెఁ జదలు కాంతిన్ నిర్తలంబై శివంబై
సరవిఁ గుబులుకొంచుం జల్లఁగా గాలి వీచెన్. 152

సీ. అంత నయ్యద్భుత మంతయు నారసి
నలుఁ డంతరంగమునం దనర్చి
దమయంతిఁ జ్రేమించి తలఁచెఁ గర్కోటకు
నతనియిచ్చినవస్త్ర మది ధరింపఁ
దత్ప్రభావంబునఁ దనతోంటిరూపము
నలరాజునకు వచ్చె నలువుమీఱు
నైజదేహాచ్ఛవిఁ దేజరిల్పతిఁ గాంచి
తగఁ గొఁగిలించె విదర్భతనయ

తే. నలుఁడు నాసతి నక్కున నలరఁ జేసి
కొడుకునుం గూఁతుఁ బ్రీతిమైఁ గ్రుచ్చి యెత్తె

మగువ మగనియురంబువై మొగముఁ జేర్చి
యూరై నతఁడును వగఁ దక్కి కూర్చి వేరై. 153

వ. అంత నలకమయంతులవృత్తాంతంబు విని విదర్భేశ్వరంఁడు వడివడి
జను దెంచి సంచాతసస్య యై యబ్దవారి నాప్యాయిత యైనభూతధాత్రి
యుంబోలెఁ బఠిం గూడి యవగతతాపయై శీతాంశునింగూడిన త్రియా
మయుం బోలె వెలుంగుచున్న కూతుం గాంచి సంతసించి తనకభి
వాదనంబు నేయువారి నభినందించి యాశీర్వదించి దేవాయతనంబులం
బూజలు నేయించి పురం బలంకరింపం బంచి పరమోత్సవంబునం
బొందె నంత. 154

శా. ఆవైదర్భియు నైషధుండు నపు డనోన్యన్యానురాగంబునకా
భావం బొప్పంగ నాటిరేయి విలసత్పల్యంకభాగంబులై
తేవం బొల్చి వనంబులం దమకుఁ బాటింపంగ నై నట్టిపా
ట్లవేళ న్వచియించుకొంచు మిగులకా హర్షించి రుత్కంఠమై. 155

ఆ. నాలు గేండ్ల కట్టు లాలు మగండును, గలిసికొనినయట్టి కారణమునఁ
గనిరి వారు సర్వకామాన్ఘాస్థులు, గలిగి ముదము నొంది రెలమి నపుడు
వ. అంతఁ బ్రభాతం బగుటయు. 157

తే. గోముఖశ్రీలు మేలుమ్ముగ్గులును దోర
ణములు ధ్వజములు నల్లడ నలువుమీఱఁ
జేసి ప్రో లెల్ల మిగులఁ గై నేసి కారు
లెల్ల హృష్టాంతరంగులై యెసఁగి రపుడు. 158

మ. ఋతుపర్ణం డది యంతయు న్విని నలు స్వీక్షించి విశ్వంభరా
వతి వీ వక్కట! బాహుకుం డనగ నై ప్రచ్ఛన్నవృత్తి న్నసిం
చితి నాచెంతను; నీచకార్యములు నీచే నేను జేయించితికా
క్షీతినాథాగ్రణి! తప్పు నైచి దయ న స్వీక్షించి రక్షింపవే. 159

తే. అనుడు నలుఁ డి ట్లనియె నోమహామహీశ!
నాకు సంబంధి వీవు నే నీకడఁ గడు
నొప్పియుంటిని నాయింట నుండినట్లు
తప్పు చేసితి నను టది యొప్పునయ్యి! 160

వ. అని నలుండు వాని నాదరించి పూజించి వాని కశ్వహృదయం బిచ్చి
 పుచ్చుటయు నతండును భీమరాజసత్కృతుండై యనుపంబడి వాని
 వీడ్కొని నలసారథి నంద విడిచి యొండొక్కసారథిం దోడ్కొని
 నిజపురంబునకుం జనియె నంత నైషధుండును గుండినగరంబున
 నొక్కమాసం బుండి భీమరాజు నామంత్రించి యొక్కరథంబును,
 బదియాఱుగజంబులును, నేబదిహయంబులును, నాఱునూర్లపదా
 తులును, గల స్వల్పబలంబు దోడుకొని త్వరత్వరప్రయాణంబులం
 గదలి నిషధకుం జని పుష్కరం గని యిట్లనియె. 161

తరువోజ.—

వినుము పుష్కర! నాకు విత్తంబ యగుచు
 వెలఁది యుండె విదర్భవిషయాధినాథు
 తనయ పణం బిడఁ దలఁచితిఁ దానిఁ

దగ నీవు పణ మిడు ధారుణీరాజ్య
 మును జూద మాడఁగ బుద్ధియేక లేక
 మొనసి నాతో నాలమునకేని రమ్ము
 మనము పోరుద మండు మడసినవాని

మహిరాజ్య మొర్చినమానిసి నొందు.

తే. అని నలుండు వల్కఁ బుష్కరుఁ డాల మైన
 మొప్పు మగు జూద మొప్పు నే మున్న వీని
 నొడిచి యుంటి జయం బగుఁ బడఁతి నొంగ
 వచ్చు నని లోన నెంతయు మెచ్చుకొనుచు.

163

ఉత్సాహము. నలునిఁ గాంచి యిట్లు పల్కె నాకు దేవనంబునక
 గలదు ప్రీతి గాన నాడఁ గడఁగు మేను గెల్పినక
 నెలతమిన్న నాది యగును నీవు గెల్పితేని నా
 కలరు రాజ్య మెల్ల నీది యగునుజుమ్ము నావుడున్. 164

◀ నలుండు పుష్కరు నోడించి నిజరాజ్యంబు వడయుట. ▶

సుగంధి. వీరసేనసూతి బాహువీర్యగర్వయుక్తుండై
 పోర లావు చాలనట్టిబుద్ధిహీను వానినిక

జేరి వారిజాక్షిఁ గొమ్ము చిట్టకమ్ముగా నటం
 చారటమ్ము పీఱఁ బిల్చి యాడి గెల్చె వ్రేల్చిడిన్. 167

1. ఇట్లు శ్రమమ్మున జూచమ్మునం గెలిచి వానిం జూచి నవ్వుచు నిట్లనియె.
 ద్దనాభము.—

ని న్నిట్టు లోడించితం గాన రాజ్యంబు
 నేఁ గైకొనం గల్గె నీ కింక భైమిన్
 గ న్నెత్తి చూడంగ నాడంగ శక్యంబు
 గా దయ్యె దాసుండ వై తీవు మాకున్
 ము న్నున్ను జూదంబునం గెల్తు నంచుం బ్ర
 మోదమ్మునన్ గర్వముం గొందు వింతే
 నెన్నంగ లే వక్కలీంద్రప్రసక్తిక ర
 హిం దూలిపో నైషధుం డయ్యె నంభున్.

పు. త్త. ఈవు నాపినతండ్రిపుత్తుండ వింత కెక్కువ నీకు నే
 నేవిధంబున నెగ్గు నేయఁగ నెంతు రాజకులాధమా!
 పోవు మెచ్చటికే శరీరముఁ బ్రోచికో నగువిత్తమున్
 జేవలంతిగఁ గొ మ్మెసుంగితిఁ జెల్లి నింపితి నీపయిన్. 168

2. ఆని సత్కరించి వాని సంపిపుచ్చి నలుం డనల్పవైభవంబునఁ బురప్రవే
 శంబు చేసి పారుల నాశ్వాసించి మంత్రుల మన్నించి పరమోత్సవం
 బెసంగఁ బూజ్యసామ్రాజ్యంబుఁగొని దమయంతిం బిలువనంపుటయు.

సగ్గర.

ప్రీతిక భీముండు కూఱుం బ్రయసుతసహితం బిల్చి నీప్రాణనాథుం
 డేతన్నాత్రంబులో నాకృషణు గెలిచి ని న్నింతలో రాఁగఁ బంచెన్
 జేతోమోదంబుతో నీచెలువునిఁ గనుంగొఁ జెల్లుఁ బొ మ్మంచు లోక
 ఖ్యాతం బొరీతిఁ బుచ్చెంగ డుధన మిడి సత్కారముం జేసి వేడ్కన్.

తోదకము. కొడుకును గూఱురుఁ గోర్కి దలిర్పం
 గడుకొని వెంబడి గాఁ జనుచేరన్

